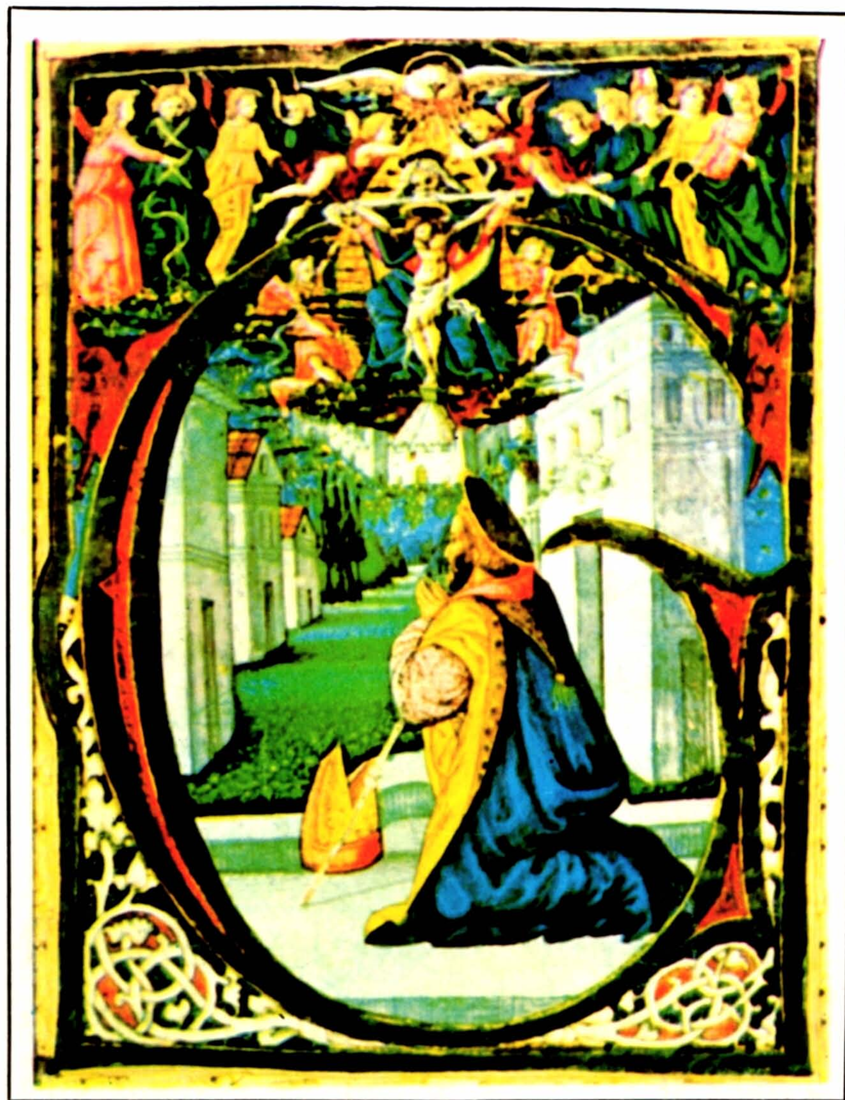
Aurelije Augustin

ISPOVIJESTI

AURELIJE AUGUSTIN: ISPOVIJESTI

COLLECTIO PATRUM ET SCRIPTORUM
CHRISTIANORUM
KRŠĆANSKI KLASICI

BIBLIOTEKA CENTRA ZA KONCILSKA ISTRAŽIVANJA, DOKUMENTACIJU I INFORMACIJE »KRŠĆANSKA SADAŠNJOST«, ZAGREB, MARULIĆEV TRG 14

Urednik
ANTON BENVIN

Svezak 3—4

S. AURELIUS AUGUSTINUS
CONFESSIONES

SV. AURELIJE AUGUSTIN

ISPOVIJESTI

Preveo
STJEPAN HOSU

Četvrto izdanje

KRŠĆANSKA SADAŠNJOST
ZAGREB
1987

Naslov originala: S. Aurelii Augustini Confessionum libri XIII

Grafički uredio:
ZVONIMIR TALAN

Izdaje: Kršćanska sadašnjost, Zagreb, Marulićev trg 14
Odgovara: dr Vjekoslav Bajsić, Zagreb, Kaptol 31
Izdaje se s dozvolom crkvenih vlasti

Tisak: Kršćanska sadašnjost

KNJIGA PRVA

ISPOVIJESTI, *koje — prema dvostrukom značenju latinske riječi* Confessiones *— nisu samo priznanja grijehâ nego i pohvale Bogu, počinje Augustin veličanstvenim zazivom Boga:* »Velik si, Gospodine...« *da mu pomogne kad bude pisao uspomene svoga života... (gl. 1—6). I najprije govori o najranijoj svojoj dobi, o grijesima djetinjstva i dječačke dobi (7—8). Priznaje da ga je najprije više zanosila igra nego učenje (9—12). Zatim pripovijeda o svom oduševljavanju za stare klasične pjesnike, posebno Vergilija (13—15), na što nadovezuje osudu pjesničkih izmišljotina koje neodgojno djeluju na mladu dušu (16—19), da završi pohvalom Bogu za milosti u djetinjstvu (20). — Uspomene na život u rodnom gradu Tagasti, od rođenja, 13. studenoga 354, do dobi od petnaest godina, 369.*

GLAVA 1

Božja veličina. Čovjekova čežnja za Bogom

1. *Velik si, Gospodine, i hvale dostojan veoma* (Ps 145,3); *velika je tvoja snaga, i mudrosti tvojoj nema mjere* (Ps 147,5).[1]

I hvaliti te želi čovjek, sićušan djelić tvoga stvorenja, čovjek koji svuda sa sobom nosi svoju smrtnost, koji nosi sa sobom svjedočanstvo svoga grijeha i svjedočanstvo da se *oholima protiviš* (Jak 4,6; 1 Pt 5,5).

Pa ipak te želi hvaliti čovjek, sićušan djelić tvoga stvorenja.

Ti ga potičeš da traži radost hvaleći tebe, jer si nas stvorio za sebe, i nemirno je srce naše dok se ne smiri u tebi.

Daj mi, Gospodine, da znam i razumijem da li te prije treba zazivati ili hvaliti, da li prije poznavati ili zazivati. Ali tko će te zazivati a da ne zna za te? Mogao bi nešto drugo mjesto tebe zazivati u neznanju. Ili možda te zazivamo da te upoznamo? Ali *kako će zazivati onoga u koga ne povjerovaše? Ili kako će povjerovati bez propovjednika?* (Rim 10,14). *I hvalit će Gospodina oni koji ga traže* (Ps 22,27). Jer koji ga traže, naći će ga, a koji ga nađu, hvalit će ga.

Daj da te tražim, Gospodine, zazivajući te, i da te zazivam vjerujući u te: propovijedali su nam, naime, o tebi. Zaziva te, Gospodine, vjera moja koju si mi dao, koju si mi udahnuo po čovještvu Sina svoga, po službi propovjednika svoga.[2]

---

[1] Biblijski citati, štampani kurzivom, prevedeni su izravno iz Augustinova teksta, dok su oznake mjesta u zagradama prema Bibliji u izdanju Stvarnosti (god. 1968 i 1969); tako se mogu usporedivati i vidjeti da je Augustin katkada imao drugi predložak. Više o biblijskim citatima u Pogovoru str. 354/55.

[2] Taj propovjednik bio je, bez sumnje, milanski biskup Ambrozije, po kojemu je Augustin došao do vjere i kojega mnogo spominje u *Ispovijestima*.

GLAVA 2

Bog je u meni

2. Ali kako ću zazivati Boga svoga, Boga i Gospodara svoga? Zazivat ću ga u sebe kad ga budem zazivao. A gdje je mjesto u meni kamo može doći Bog moj? Kamo može doći Bog u mene, *Bog koji stvori nebo i zemlju?* (Post 1,1). Ima li, Gospodine Bože moj, nešto u meni što može obuhvatiti tebe? Ili zar te obuhvaćaju nebo i zemlja, koje si stvorio i gdje si i mene stvorio? Ili te možda obuhvaća sve što god postoji zato što bez tebe ne bi bilo ničega što god postoji? Budući dakle da i ja postojim, zašto tražim da dođeš u mene, u mene koji ne bih postojao da nisi ti u meni? Tâ nisam ja još u podzemnom carstvu, a ipak si ti i ondje: jer *ako i u Podzemlje siđem, ondje si* (Ps 139,8).[3]

Ne bi me dakle bilo, Bože moj, ne bi me uopće bilo da ti nisi u meni. Ili me možda ne bi bilo da ja nisam u tebi, *iz kojega je sve, po kojemu je sve, u kojemu je sve?* (Rim 11,36). I tako je, Gospodine, i tako! Kamo da te zazivam, kad sam u tebi? Ili odakle bi došao u mene? Kamo da uzmaknem izvan neba i zemlje, da odande dođe u mene Bog moj koji je rekao: *Nebo i zemlju ja ispunjam?* (Jr 23,24).

GLAVA 3

Bog je svuda

3. Obuhvaćaju li te dakle nebo i zemlja jer ih ti ispunjaš? Ili ih ispunjaš, ali tako da ostaje nešto od tebe jer te ne obuhvaćaju? A kamo izlijevaš ono što ostaje od tebe kad ispuniš nebo i zemlju? Ili nemaš potrebe da te išta sadržava, tebe koji sadržavaš sve, jer što ispunjaš, to ispunjaš sadržavajući? Ne čine tebe postojanim posude koje su pune tebe, jer ako bi se one i razbile, ti se ne bi izlio. A kad se izlijevaš

---

[3] Taj citat ima ovdje posebno značenje: silazak u Podzemlje za Augustina je povijest njegovih lutanja, osobito njegove povezanosti s maniheizmom, o čemu usp. *Ispovijesti* III,6,11: »Kotrljao sam se u dubine Podzemlja (pakla)..., ali ti si bio u meni dublje od najdublje moje nutrine...«

nad nas, ne padaš ti, nego podižeš nas; ne rasipaš se ti, nego skupljaš nas.

Ali sve što ispunjaš, ispunjaš li to svim svojim bićem? Ili kad te već ne može cijeloga obuhvatiti sve što postoji, obuhvaća li ono jedan dio tebe, i to sve zajedno isti dio tebe? Ili pojedine stvari obuhvaćaju pojedini dio, veće stvari veći, manje manji? Je li dakle neki tvoj dio veći, neki manji? Ili si svuda cio pa te nijedna stvar ne obuhvaća cijeloga?

GLAVA 4

Božja uzvišenost

4. Što si dakle, Bože moj? Što si ako ne Gospodin Bog? *Tko je, naime, Gospodin osim Gospodina? Ili tko je Bog osim Boga našega?* (Ps 18,32).

Svevišnji, predobri, premoćni, svemogući; najmilosrdniji i najpravedniji; najskriveniji i najočitiji; najljepši i najjači! Ti si stalan i nedokučiv; nepromjenljiv, a sve mijenjaš; nikad nov, nikad star, a sve obnavljaš i *u starost dovodiš oholice da i ne opaze* (Job 9,5)[4]; uvijek djeluješ i uvijek miruješ; skupljaš, a ništa ne trebaš; nosiš, ispunjaš i zaštićuješ; stvaraš, uzdržavaš i usavršuješ; tražiš, premda ti ništa ne nedostaje. Ljubiš, ali se ne raspaljuješ; revnuješ, ali si bez straha; kaješ se, ali te ne boli; srdiš se, ali ostaješ miran; mijenjaš svoja djela, ali ne mijenjaš svoje odluke; uzimaš što nađeš, a nikada nisi izgubio; nikada nisi oskudan, a veseliš se dobitku; nikada nisi lakom, a tražiš kamate. Dajemo ti, da bi nam bio dužnik, a tko ima išta što nije tvoje? Vraćaš dugove, a nikome nisi dužan; otpuštaš dugove, a ništa ne gubiš.

A što sam rekao, Bože moj, živote moj, slasti moja sveta? Ili što kaže netko kad o tebi govori? Pa ipak, jao onima koji šute o tebi, kad su i govorljivi jednaki nijemima.

---

[4] Ovdje je vrijedno pročitati cijelo 9. poglavlje iz Knjige o Jobu.

GLAVA 5

Žeđa za spasenjem i oproštenjem

5. Tko će mi dati da se smirim u tebi? Tko će mi dati da dođeš u moje srce i da ga opojiš, pa da zaboravim svoja zla i zagrlim jedino dobro svoje, tebe?

Što si ti meni? Smiluj mi se da mogu govoriti. A što sam tebi ja te mi zapovijedaš da te ljubim, i srdiš se na me ako toga ne činim i prijetiš mi strašnim nevoljama? A zar je mala nevolja već to ako te ne ljubim? Jao meni! Reci mi po milosrđu svome, Gospodine Bože moj, što si ti meni. *Kaži duši mojoj: Spasenje tvoje ja sam* (Ps 35,3). Tako reci da čujem. Evo, uši srca moga pred tobom su, Gospodine; otvori ih i *kaži duši mojoj: Spasenje tvoje ja sam*. Hrlit ću za tim glasom i uhvatit ću te. Nemoj skrivati lica svoga od mene: hoću i umrijeti, samo da ne umrem pa da ga gledam.

6. Tijesna je za te kuća duše moje: proširi je. Ruševina je: popravi je. Ima na njoj nešto što vrijeđa oči tvoje: priznajem i znam. Ali tko će je očistiti? Ili kome ću ako ne tebi vapiti: *Od tajnih grijeha mojih očisti me, Gospodine, a od tuđih poštedi slugu svoga?* (Ps 19,13.14). *Vjerujem, pa zato i govorim* (Ps 116,10). Gospodine, ti znaš. Zar ti nisam ispovjedio *protiv sebe krivice svoje*, Bože moj, *a ti si mi oprostio opakost srca moga?* (Ps 32,5). *Ne prepirem se s tobom na sudu* (Jr 2,35), s tobom koji si istina; i neću da varam samoga sebe, *da ne bi nepravednost moja lagala protiv sebe* (Ps 27,12). Neću se dakle prepirati s tobom na sudu, jer *ako budeš na bezakonja gledao, Gospodine, Gospodine, tko će opstati?* (Ps 130,3).

GLAVA 6

Najranije djetinjstvo[3]

7. Ali ipak dopusti mi da govorim pred milosrdem tvojim, *ja, prah i pepeo* (Post 18,27); dopusti mi da govorim, jer evo govorim milosrđu tvome, a ne čovjeku koji mi se ruga.

---

[3] Ovdje počinje autobiografija Augustinova. Za bolje razumijevanje daljnjeg pričanja evo kratko najvažnijih datuma iz njegova života: Rodio se 13. studenoga 354. u Tagasti u Numidiji:

I ti se možda meni rugaš, ali ćeš me pogledati i smilovati mi se. Što, naime, želim reći, Gospodine, osim da ne znam odakle sam došao ovamo, u ovaj smrtni život ili životnu smrt? A dočekaše me utjehe milosrđa tvoga, kako sam čuo od roditeljâ tijela moga, od oca iz kojega si me, i od majke u kojoj si me oblikovao u vremenu: jer ja se toga ne sjećam.

Dočekaše me dakle radosti ljudskoga mlijeka. Ni moja majka ni dojilje moje nisu napunjale svoja prsa, nego si mi ti preko njih davao hranu djetinje dobi po svojoj odredbi i bogatstvu svome koje je raspoređeno do dna svih stvari. Ti si i meni dao da ne tražim više nego što si mi davao, a dojiljama mojim da mi daju ono što si njima davao: rado su mi, naime, davale po usađenom nagonu ono što su od tebe u obilju primale. Nalazile su dobro u dobru koje mi je od njih dolazilo, ali ne baš od njih, nego preko njih: jer od tebe dolaze sva dobra, Bože, i od Boga moga sve moje spasenje. To sam spoznao tek kasnije kad si mi to objavio preko unutarnjih i vanjskih darova svojih. Jer tada sam znao samo sisati i mirovati ako mi je što godilo, a plakati ako je što vrijeđalo moje tijelo. I ništa više.

8. Poslije sam se počeo i smijati, najprije u snu, a onda i budan. To su mi pripovijedali o meni, i ja sam to povjerovao jer vidimo da je tako kod druge djece: tih se, naime, svojih doživljaja ne sjećam. I eto, malo-pomalo počeo sam osjećati gdje sam, i svoje sam želje htio pokazati onima koji su ih mogli ispuniti. Htio sam, ali nisam mogao, jer su one bile unutra, a oni vani, te nijednim svojim osjetilom nisu mogli ući u moju dušu. Zato sam se praćakao i vikao, dajući u granicama svojih mogućnosti znakove koji su izražavali moje želje: no oni nisu bili sasvim jasni. Pa kad mi ne bi ugodili, bilo zato što me nisu razumjeli ili zato da mi to ne bi naškodilo, srdio sam se na starije što mi se ne pokoravaju i što mi slobodni ne služe, pa sam im se osvećivao plačem. Da su djeca takva, naučio sam od djece koju sam mogao promatrati, a da sam i ja bio takav, kazala su mi više ona sama ne znajući nego moji hranitelji koji su to znali.

---

371. polazi na studije u Kartagu, 373. upoznaje Ciceronov spis *Hortenzije;* godinu danâ prije toga (372) rodio mu se sin Adeodat. God. 375. postaje učitelj govorništva u Tagasti, zatim u Kartagi. God. 383. odlazi, protiv volje svoje majke, u Rim, a 384. u Milan.

9. No, moje je djetinjstvo već davno mrtvo, a ja živim. Ti pak, Gospodine, koji vječno živiš i ništa u tebi ne umire, jer postojiš prije početka vjekova i prije svega što bi se još prije njih moglo zamisliti, ti si Bog i Gospodar svega što si stvorio; u tebi stoje uzroci svih prolaznih stvari i trajno postoje svih promjenljivih stvari nepromjenljivi počeci i žive svih nerazumnih i vremenitih stvari vječni razlozi.[6] Reci, Bože, svome poniznome molitelju, kaži, milosrdni, svome bijednom stvoru, da li je koja moja već umrla dob prethodila mome djetinjstvu.[7] Možda ona koju sam proveo u utrobi svoje majke? Jer i o njoj mi je nešto rečeno, a i sām sam vidio trudnih žena. A što sam bio još prije te dobi, slasti moja, Bože moj? Jesam li bio negdje ili nekakav? Nitko mi to ne može reći; ne mogoše mi to reći ni otac ni majka, ni iskustvo drugih ni moje pamćenje. Možda mi se smiješ kad te to pitam, te mi zapovijedaš da te hvalim zbog onoga što znam i da ti se ispovijedam?

10. Slavim te, Gospodaru neba i zemlje, hvalu ti dajući za postanak i djetinjstvo svoje, čega se ne sjećam. Dao si čovjeku da to o sebi zaključuje po drugima i da mnogo toga o sebi vjeruje čak po svjedočanstvu slabih žena. Postojao sam, naime, i živio već tada, pa sam već potkraj ranoga djetinjstva tražio znakove da drugima priopćim svoje osjećaje.

Odakle takvo živo biće ako ne od tebe, Gospodine? Zar može postojati takav umjetnik koji će stvoriti sebe? Ili postoji li neko drugo vrelo iz kojega primamo bitak i život, osim onoga iz kojega nas ti stvaraš, Gospodine, za kojega biti i živjeti nisu dvije različite stvari, jer je vrhovni bitak i vrhovni život jedno te isto?

Najviši si i ne mijenjaš se; ne prolazi u tebi današnji dan, premda u tebi prolazi, jer je sve u tebi: i da ti sve ne obuhvaćaš, ništa ne bi imalo svoga puta kojim bi prolazilo. Budući da *godine tvoje ne nestaju* (Ps 102,28), godine su tvoje

---

[6] Jasna formulacija Augustinova platonizma: razlozi (ideje) »žive« u Bogu; oni su za kasnijeg teologa jedno sa živim Logosom ili Sinom Božjim.

[7] Pitanje o podrijetlu duše zanimalo je Augustina cijeli život, i nikada nije došao do nedvosmislenog odgovora. Po njemu bilo bi moguće da je Bog u vječnosti sve duše »istovremeno« stvorio i da svaka u određeno joj vrijeme ulazi u svoje tijelo. Seobu duša, međutim, nije nikada prihvaćao.

današnji dan: koliko je već naših dana i dana naših otaca prošlo kroz tvoj današnji dan primivši od njega svoju mjeru i način svoga postojanja, i koliko će još drugih proći i primiti svoju mjeru i način svoga postojanja! *Ti si pak uvijek isti* (Ps 102,28), sve sutrašnje i što će biti iza sutra, i sve jučerašnje i dojučerašnje ti činiš danas, danas si učinio.

Što se mene tiče ako tko ne razumije? Neka se i on veseli i neka kaže: *Što je to?* (Izl 16,15). Neka se ipak veseli i neka mu je milije da te nalazi ne nalazeći te nego da te ne nalazi nalazeći te.[8]

GLAVA 7

Ni dijete u kolijevci nije bez grijeha

11. Usliši me, Bože! Jao grijesima ljudskim! I to govori čovjek, a ti si milosrdan, jer si ga ti stvorio, ali nisi grijeha stvorio u njemu.

Tko će me sjetiti grijehâ djetinjstva moga? Jer nitko nije čist od grijeha pred tobom, čak ni dijete koje je proživjelo jedan dan na zemlji. Tko će me sjetiti? Možda koje sadašnje maleno djetešce, u kojemu mogu vidjeti ono čega se ne sjećam o sebi?

Što sam dakle tada griješio? Možda time što sam zijevao za sisom plačući? Jer kad bih sada to činio, zijevajući ne doduše za sisom, nego za hranom koja odgovara mojoj dobi, rugali bi mi se i korili me s potpunim pravom. U ono sam dakle vrijeme činio nešto što zaslužuje ukor, ali kako nisam mogao razumjeti onoga koji bi me korio, nije ni običaj ni razbor dopuštao da me kore. Takve mane iskorjenjujemo i odbacujemo rastući, a nikoga pametnoga nisam vidio, kad nešto čisti, da baca ono što je dobro. Ili je možda za ono vrijeme bilo dobro plačući tražiti i ono što bi mi bilo na štetu da su mi dali, srditi se žestoko na slobodne i odrasle ljude što mi se ne pokoravaju, pa i na roditelje i druge razboritije ljude što ne slušaju svaki moj prohtjev, te udarajući ih na-

[8] Temeljna misao Augustinova: Budući da je Bog »Neshvatljivi«, bliže smo istini ako shvatimo da Boga ne možemo shvatiti nego ako mislimo da smo nešto od njega shvatili. »Si comprehendis, non est Deus« — Ako shvaćaš, nije Bog.

stojati im što više škoditi zato što nisu slušali mojih zapovijedi koje je bilo opasno poslušati?

Tako je samo slabost djetinjih udova nevina, ali nije nevina duša dječja. Vidio sam rođenim očima jednog ljubomornog mališana: još nije govorio, a gledao je blijed mrkim pogledom svoga druga na sisi. Tko to ne zna? Majke i dojilje tvrde da znaju djecu odvikavati od toga raznim sredstvima. Osim ako je možda i ovo nedužnost: na izvoru mlijeka što obilno i preobilno teče iz prsiju ne trpjeti uza se druga koji je u velikoj potrebi i još samo tom hranom može održavati život. Ali te se mane dobrohotno podnose. I to ne zato što bi bile lake ili neznatne, nego zato što se misli da će nestati s godinama. No one se ne mogu ravnodušno podnositi kad se primijete kod odraslijega čovjeka.

12. Gospodine Bože moj, koji si djetetu dao život i tijelo mu obdario osjetilima, učvrstio udovima, uresio oblikom i za njegov mu razvitak i održanje usadio sve nagone živoga bića, ti mi zapovijedaš da te hvalim za te darove i *da te slavim i da pjevam imenu tvome, Svevišnji* (Ps 92,2). Sve da si stvorio samo ovo, ti si Bog svemogući i dobri, jer to nitko drugi ne može učiniti osim tebe, Jedini, od kojega potječe svaka mjera, Pradavni, koji sve oblikuješ i sve uređuješ po svome zakonu.

Tu dakle dob, Gospodine, za koju se ne sjećam da sam je proživio, o kojoj sam drugima povjerovao i po drugoj djeci zaključio da sam je proveo, i premda je to nagađanje vrlo vjerodostojno, nerado pribrajam ovome svome životu što ga živim u ovome vijeku. Koliko se, naime, odnosi na mrak mojih zaborava, ona je jednaka onoj koju sam proživio u majčinoj utrobi. Pa premda sam *u nepravednosti začet i u grijesima me majka moja u utrobi hranila* (Ps 51,7), gdje sam, molim te, Bože moj, gdje sam ili kada sam, Gospodine, ja, sluga tvoj, bio nedužan? Ali, evo, puštam to vrijeme: jer što ja još imam s njim, kad se nikakvih tragova njegovih ne sjećam?

GLAVA 8

Kako dijete uči govoriti

13. Nisam li od djetinjstva napredujući k ovoj dobi zašao u dječačku dob? Ili bolje: nije li ona ušla u mene i naslijedila moju djetinju dob? Ali ova nije otišla: ta kamo bi otišla? Pa ipak nje više ne bijaše. Ja, naime, nisam više bio dijete što ne govori, nego već dječak koji govori. I sjećam se toga, a kako sam naučio govoriti, zapazio sam poslije. Nisu me, naime, govoru učili stariji ljudi po nekim pravilima učenja, kao što su me malo poslije učili slova, nego sam naučio govoriti sam snagom duha što mi ga dade ti, Bože moj. Kad sam želio da se ljudi pokore mojoj volji, tada sam uzdasima, različitim glasovima i različitim kretnjama udova htio izraziti osjećaje svoga srca, ali nisam mogao izraziti sve što sam htio ni svima kojima sam htio. Počeo sam razabirati glasove. Kad bi ljudi imenovali neku stvar i pri tom na nju pokazali pokretom tijela, vidio sam i pamtio da oni tu stvar nazivaju riječju koju su izgovarali kad su je meni htjeli pokazati. A da oni to hoće, vidjelo se iz pokreta tijela, koji su kao neki prirodni i sveopći jezik svih naroda. On, naime, izrazom lica, očima, kretnjom tijela i zvukom glasa očituje da duša nešto traži, nešto želi, nešto odbacuje ili izbjegava. Tako sam malo-pomalo shvaćao koje su stvari označivali pojedinim riječima što su ih uklapali u različite rečenice i što sam ih često slušao; njima sam onda izražavao svoje želje pošto sam svoja usta izvježbao u njihovu izgovoru.

Tako sam s onima među kojima sam živio izmjenjivao znakove kojima sam izražavao svoje želje; tako sam dublje zašao u burno ljudsko društvo, ovisan o vlasti roditelja i o volji starijih ljudi.

GLAVA 9

Radosti i muke školske dobi

14. Bože, Bože moj, kakve sam nevolje tada iskusio i kakva razočaranja! Najprije su mi kao dječaku za valjan život preporučivali ovo: pokoravati se onima koji me upućuju, kako bih u ovom svijetu napredovao i odlikovao se u slatko-

rječivim umjetnostima koje služe za postizanje časti u očima ljudi i za stjecanje lažnoga bogatstva! Zatim su me dali u školu da učim čitati i pisati. Kakve je koristi bilo u tome, nisam jadan znao. Pa ipak sam dobivao batina ako sam bio lijen u učenju. Taj su postupak stariji hvalili, i mnogi koji su prije nas prošli taj život pripravili su nam trnovite staze kojima smo mi bili prisiljavani da idemo umnažajući tako trud i muku Adamovim sinovima!

Naišao sam tada, Gospodine, na ljude koji su ti se molili, i naučio sam od njih, shvaćajući tebe koliko sam mogao, da postoji Netko velik koji može, i ne pojavljujući se našim osjetilima, uslišati nas i pomagati nam. Već sam te kao dječak počeo moliti, *pomoći i utočište moje* (Ps 94,22), i da bih te zazivao, kidao sam čvorove svoga jezika i molio sam te, malen ali ne malenim žarom, da ne bih dobivao batina u školi. A kad me nisi uslišavao — *što mi nije bila loša pouka* (Ps 22,3) — stariji su se ljudi, pa i moji roditelji, koji mi nisu željeli nikakva zla, smijali mojim batinama, velikoj i teškoj mojoj nevolji u ono vrijeme.

15. Ima li igdje, Gospodine, srca tako velika, vrućim žarom tebi privržena, ima li, velim, ikoga — katkada to čine ljudi i iz neke ludosti — ima li dakle ikoga koji bi tebi s ljubavlju bio tako privržen i toliko čuvstvom obuzet da bi rastezala i željezne kuke i kojekakva slična mučila, za koja te ljudi po svim zemljama u velikom strahu ponizno mole da ih od njih očuvaš, toliko prezirao, smijući se onima koji ih se ljuto plaše, kao što su se naši roditelji smijali batinama kojima su nas kao dječake učitelji kažnjavali? Jer niti smo se mi toga manje bojali niti smo se tebi manje molili da to izbjegnemo, a ipak smo griješili pišući ili čitajući ili misleći na knjigu manje nego što se to od nas tražilo.

Nije mi, naime, nedostajalo, Gospodine, pamćenja ili darovitosti — za onu si me dob dovoljno njima obdario — nego me je veselila igra, a kažnjavali su me oni koji su, dakako, radili upravo kao ja. Ali igre starijih nazivaju se poslovi, a kad se djeca tako igraju, stariji kažnjavaju djecu. I nitko ne žali djecu ili odrasle, nitko jedne i druge. Možda će koji dobar sudac odobriti što sam dobivao batine jer sam se igrao loptom

kao dječak i jer me je ta igra sprečavala da učim dovoljno brzo čitati i pisati, kako bih se tim znanjem, kad odrastem, još ružnije igrao. A zar je nešto drugo činio onaj isti koji me je tukao? Da je on u kojem sitnom pitanju bio pobijeđen od svoga učenoga kolege, više bi ga mučila žuč i zavist nego mene kad bi me u igri loptom pobijedio moj suigrač.

GLAVA 10

Strast za igrom i kazalištem

16. Pa ipak sam griješio, Gospodine moj, upravitelju i stvoritelju svih prirodnih stvari, ali grijehâ samo upravitelju! Gospodine Bože moj, griješio sam radeći protiv zapovijedi roditelja i učitelja svojih. Mogao sam, naime, poslije dobro upotrijebiti nauku, ma koja da je bila namjera s kojom su me moji gonili da je učim. Nisam, naime, bio neposlušan zato što bih izabirao nešto bolje, nego iz ljubavi prema igri. Volio sam u natjecanjima steći sjajne pobjede, volio sam da me u ušima škakljaju lažne pričice, da me što jače golicaju; ista radoznalost sve je više i više svjetlucala iz mojih očiju za predstavama, za igrama odraslih ljudi; ali oni koji ih priređuju uživaju toliki ugled da gotovo svi žele to isto svojoj djeci. No ipak rado dopuštaju da ih tuku ako ih takve predstave odvraćaju od učenja kojim žele da im djeca dođu do toga da mogu priređivati takve predstave!

Pogledaj na to, Gospodine, milostivo i oslobodi nas koji te već zazivamo. Oslobodi i one koji te još ne zazivaju, da bi te zazivali i da bi ih ti oslobodio.

GLAVA 11

Teška bolest i odgađanje krštenja

17. Čuo sam još kao dječak o vječnom životu koji nam je obećan po poniženju Gospodina Boga našega, koji se snizio do naše oholosti. Već sam bio znamenovan znakom njegova

križa i okrijepljen njegovom solju,[9] već tamo od utrobe majke svoje, koja se mnogo uzdala u tebe.

Vidio si, Gospodine, kad sam još bio dječak i kad sam jednoga dana od grčeva u želucu iznenada dobio groznicu da sam gotovo umro, vidio si, Bože moj, jer si već bio moj čuvar, kakvim sam zanosom srca i kakvom vjerom tražio krštenje Krista tvoga, Boga i Gospodina moga, tražio ga od pobožne majke svoje i od majke svih nas, od Crkve tvoje.

I majka moga tijela, koja je bila spremna da me i za vječno moje spasenje još s većom ljubavlju rodi u svom čistom srcu vjerujući u tebe, prestrašila se i već žurno učinila sve da primim spasonosne sakramente i da se operem priznajući tebe, Gospodine Isuse, za oproštenje grijeha. Ali ja sam naglo ozdravio. Zato je bilo odgođeno moje očišćenje, kao da je bilo potrebno da se još jače uprljam ako poživim, jer bi, dakako, poslije krsne kupelji bila veća i opasnija moja krivnja ako bih opet upao u prljavštine grijeha.

Tako sam već tada vjerovao ja, vjerovala je ona i sva kuća naša, osim jedinoga oca, ali on ipak nije oslabio utjecaj majčine ljubavi na mene da ne bih vjerovao u Krista, kao što on još nije vjerovao. Jer ona se trudila da ti budeš moj otac, Bože moj, više nego on, i u tom si je ti pomagao da svlada muža, kojemu je služila premda je bila bolja od njega, jer je tako radeći služila i tebi koji to zapovijedaš.

18. Molim te, Bože moj, htio bih znati — ako i ti to hoćeš — s kojom je namjerom bilo tada odgođeno moje krštenje, da li su meni za moje dobro bile u neku ruku puštene uzde da griješim ili nisu bile puštene. Stoga dakle i danas, kad se govori o ovome ili onome, dopiru do naših ušiju odasvud riječi: »Pusti ga neka radi, još nije kršten!« A ipak, kad se radi o zdravlju tijela, ne govorimo: »Pusti ga neka se još jače ranjava, još nije ozdravio!« Koliko bi bilo bolje za mene da sam se brzo liječio i da se sa mnom tako postupalo marom mojih i mojim vlastitim, da dobijem spas duše svoje i dođem pod sigurnu tvoju zaštitu koju bi mi ti dao.

Doista bi bolje bilo. Ali koliko se i kako velikih valova napasti spremalo da se surva na me poslije dječačke dobi!

---

[9] Bio je, dakle, katekumen; katekumeni, odrasli kandidati za krštenje, primali su sveti znak križa i posvećenu sol.

Njih je već unaprijed vidjela moja majka, te je više voljela tim valovima izložiti zemaljsku tvar iz koje ću poslije biti oblikovan nego već oblikovanu sliku moju.[9a]

GLAVA 12

Spasonosna školska stega

19. U mojoj dječačkoj dobi, u kojoj su se za mene manje bojali nego u mladenačkoj dobi, nisam volio knjige i mrsko mi je bilo što me tjeraju učiti. Tjerali su me ipak, i to je bilo dobro za me, ali nisam dobro činio ja: ne bih bio učio da me nisu silili. Nitko, naime, ne čini dobro kad nešto preko volje čini, pa ako je i dobro ono što čini. Ni oni koji su me silili nisu dobro činili, nego mi je dobro dolazilo od tebe, Bože moj. Oni, naime, nisu gledali kamo ću ja okrenuti ono što me tjeraju da učim, osim da zasitim nezasitne težnje za bogatom bijedom i sramotnom slavom. Ali ti, *koji znadeš broj naših vlasi* (Mt 10,30), ti si zabludu svih onih koji su me tjerali da učim upotrijebio na moju korist, a moju si zabludu, što nisam htio učiti, upotrijebio za moju kaznu koju sam i te kako zaslužio: tako malen dječak a već tako velik grešnik! Tako si preko onih koji nisu dobro činili ti činio dobro meni, a za moje vlastite grijehe uzvraćao si mi pravedno. Zapovjedio si i tako je: da sama sebi bude kaznom svaka nesređena duša.

GLAVA 13

Pogubne pjesničke priče

20. A što je bio uzrok da sam mrzio grčki jezik, kojim su me kao malena dječaka napajali, ni danas mi nije sasvim jasno. Latinski sam volio jako, ali ne onaj što ga poučavaju prvi učitelji, nego onaj što ga poučavaju takozvani »grama-

---

[9a] Pod »zemaljskom tvari« *(terra)* Augustin misli dušu bez krštenja, a pod »oblikovanom slikom« *(effigies)* dušu nakon krštenja.

tičari«.[10] Jer one prve pouke, gdje se uči čitati, pisati i računati, bile su mi jednako teške i mučne kao sve pouke iz grčkog. Pa odakle ta odvratnost ako ne od grijeha i taštine života? Po njemu sam bio *tijelo i dašak što prolazi i ne vraća se više* (Ps 78,39). Dakako, one prve pouke bijahu bolje, zato što su bile sigurnije. One su me osposobile da mogu i čitati ako nađem što napisano, i pisati sâm ako što hoću. Bile su te pouke bolje nego one kad su me tjerali da pamtim lutanja nekoga Eneje a zaboravljam svoja lutanja i zablude, i da oplakujem mrtvu Didonu, koja se ubila zbog ljubavi, a sebe samoga da podnosim suhih očiju, najveći jadnik, dok radi tih stvari umirem daleko od tebe, Bože, živote moj!

21. A što ima jadnije od jadnika koji sam sebe ne žali, koji oplakuje smrt Didone što je umrla iz ljubavi prema Eneji, a ne oplakuje svoju smrt koja mu je došla od toga što ne ljubi tebe, Bože, svjetlo srca moga, kruše u ustima duše moje, snago koja oplođuješ moj duh i krilo misli mojih? Nisam ljubio tebe, nego *sam bludio daleko od tebe* (Ps 73,27), a dok sam bludio, odasvud su mi dovikivali: »Sjajno! Sjajno!« Jer *prijateljstvo ovoga svijeta* (Jak 4,4) bludnja je daleko od tebe, a dovikuju: »Sjajno! Sjajno!« da bi čovjeka bilo stid ako nije takav. I eto, nisam plakao zbog toga, a plakao sam nad Didonom »koja je umrla i mačem potražila zadnje časove«;[11] ja sam opet tražio zadnja stvorenja tvoja ostavivši tebe, ja, zemlja koja se vraća u zemlju. I da su mi branili čitati te stvari, bio bih se žalostio, jer ne bih smio čitati ono zbog čega bih se žalostio. Takva ludost smatra se poštenijom i plodnijom naukom nego ona u kojoj sam naučio čitati i pisati.

22. Ali sada neka u mojoj duši viče Bog moj, i istina tvoja neka mi govori: »Nije tako! Nije tako!« Svakako je bolja ona prva pouka. Jer, evo, spremniji sam zaboraviti Enejina lutanja i sve priče takve vrste nego pisati i čitati. Zastori vise na ulazima gramatičkih škola, ali oni manje znače ugled

---

[10] *Gramatičari* su zapravo bili učitelji (profesori) književnosti. Augustin za cijeloga života nije potpuno ovladao grčkim jezikom; usp. str. 354.

[11] U Vergilijevoj *Eneidi* (6,457) Eneja u Podzemlju susreće Didonu, kartašku kraljicu, koja se ubila kad je Eneja morao napustiti Kartagu da za svoj narod, Trojance, nađe novu domovinu u Italiji. Didonina sudbina jedna je od najdirljivijih epizoda u rimskoj književnosti.

tajanstvenosti, a više pokrivalo zablude. Neka ne viču protiv mene oni kojih se više ne bojim, dok tebi ispovijedam što hoće duša moja, Bože moj, i dok počinak nalazim u osuđivanju zlih putova svojih, da bih uzljubio dobre putove tvoje; neka ne viču protiv mene prodavači ili kupci lijepe knjige, jer ako im postavim pitanje: je li istina što pjesnik kaže da je Eneja nekoć došao u Kartagu, neukiji će odgovoriti da ne znaju, a učeniji će reći da to nije istina. Ali ako zapitam kojim se slovom piše Enejino ime, svi će mi koji su to učili pravo odgovoriti prema onom dogovoru i sporazumu kojim su ljudi među sobom te znakove uglavili. Isto tako, ako bih pitao što čovjek s većom štetom za ovaj život zaboravlja, čitati i pisati ili ove pjesničke izmišljotine, svatko zna što će odgovoriti onaj koji nije potpuno sišao s uma.

Griješio sam dakle kao dječak kad sam one ispraznosti više volio od ovih korisnijih stvari, ili bolje reći, kad sam ove mrzio a one ljubio. Zaista mi je već bila mrska ona pjesma: jedan i jedan su dva, dva i dva su četiri, a kako su mi slatke bile isprazne predstave, drveni konj pun naoružanih ljudi, požar Troje i »sjena same Kreuze«.[12]

GLAVA 14

Odvratnost prema grčkom

23. A zašto sam onda mrzio grčku književnost, koja također pjeva takve stvari? Jer i Homer je vješt u tkanju takvih pričica i vrlo je ugodan u izmišljanjima, a ipak mi je kao dječaku bio gorak. Pretpostavljam da je i grčkim dječacima isto tako s Vergilijem, kad ih tjeraju da ga uče kao što su mene tjerali da učim Homera. Teško je bilo od početka naučiti strani jezik i ta mi je teškoća žučju prelijevala sve miline grčkih bajoslovnih priča. Nisam, naime, poznavao nijedne od onih riječi pa su me strogim prijetnjama i kaznama žestoko nagonili da ih naučim.

---

[12] Vergilije *Eneida* 2,772; tu se priča propast Troje i kako je Eneja bježao iz zapaljene Troje, noću, s ocem, ženom i sinom; u vrevi mu je nestala žena Kreuza, a kad je on traži, javlja mu se njezina »sjena« (duša) obavješćujući ga da je poginula i neka je više ne traži.

Ni latinskih riječi nekoć kao malo dijete nisam poznavao, a ipak sam ih naučio samo pažljivo slušajući, bez ikakva straha i mučenja, dapače uz ljupke poticaje mojih dojilja, uz šale onih koji su se sa mnom smijali i uz veselje onih koji su se sa mnom igrali. Naučio sam ih bez pritiska i prijetnje kaznom, jer me je tjeralo moje srce da izrazim njegove misli, a toga ne bi bilo da nisam neke riječi naučio izvan pouke, iz razgovora ljudi oko mene, kojima sam i ja u uši govorio što god sam osjećao.

Iz toga je dosta jasno da veću vrijednost za učenje tih stvari ima slobodna radoznalost nego prisila s prijetnjama. Ali zanos radoznalosti sapinje prisila, i to po tvojim zakonima, Bože, po zakonima tvojim sve od učiteljskih šiba pa do mučeničkih kušnja, jer tvoji zakoni znaju umiješati spasonosne gorčine da nas dozovu natrag k tebi od otrovne slasti radi koje smo se okrenuli od tebe.

GLAVA 15

Molitva Bogu

24. *Usliši*, Gospodine, *molitvu moju* (Ps 61,2), da ne klone duša moja pod stegom tvojom, i da ne klonem ja ispovijedajući tebi smilovanja tvoja kojima si me odvukao od svih najgorih putova mojih; da mi budeš sladak iznad svih zavodljivosti za kojima sam išao, da te uzljubim svom snagom i obuhvatim ruku tvoju svim srcem svojim pa *da me ti izbavljaš od svake napasti* (Ps 18,30) sve do kraja. Eto, neka tebi, Gospodine, *Kralju moj i Bože moj* (Ps 5,3), služi sve što god sam kao dječak naučio korisno, neka ti služi što god govorim i pišem, čitam i računam, jer u vrijeme kad sam učio isprazne stvari ti si mi davao pouku i otpustio mi grijehe moje što sam ih počinio uživajući u onim ispraznim stvarima. Naučio sam, naime, u njima mnogo korisnih riječi; ali se one mogu naučiti i na stvarima koje nisu isprazne, i taj je put siguran, te bi dječaci trebali njime ići.

GLAVA 16

Pogubna mitologija

25. Ali jao tebi, rijeko ljudske navike! Tko će tebi odoljeti? Kad ćeš već jednom presušiti? Dokle ćeš valjati Evine sinove u veliko i strašno more koje jedva mogu preploviti oni koji se popnu na drvo križa?[13] Nisam li ja na tvojim valovima čitao o Jupiteru kao gromovniku i kao preljubniku? Dakako da nije mogao biti oboje u isto vrijeme, ali je stvar prikazana tako da je glumac imao izliku da oponaša pravi preljub, pri čemu je lažni grom imao samo svodničku ulogu.[14] A tko od tih učitelja s plaštem može trijezna uha slušati kako čovjek od istoga praha kao i oni viče i govori: »To je izmišljao Homer i ljudska je svojstva prenosio na bogove; volio bih da je božanska prenosio na nas!«[15] Ispravnije je, međutim, reći da je to doduše izmišljao Homer, ali je razvratnim ljudima pridavao božanska svojstva, da se njihove sramote ne bi smatrale sramotama, i da onaj tko ih počinja ne izgleda da oponaša propale ljude, nego nebeske bogove.

26. Pa ipak, rijeko paklena, u tebe bacaju sinove ljudske i još plaćaju za njih da to nauče! Velika je to stvar kad se to radi javno na trgu, na očigled zakonâ koji određuju još državnu plaću povrh nagrade! Ti udaraš o svoje obale i bučiš kao da govoriš: »Ovdje se uče riječi, ovdje se stječe govornička vještina koja je silno potrebna da druge uvjeriš i da svoje misli izložiš.« Tako, dakle, mi ne bismo poznavali riječi kao što su *zlatna kiša, krilo, varka, nebeski dvori* i druge koje su zapisane na onom mjestu, da Terencije nije uveo na pozornicu razvratnog mladića koji sebi kao uzor za blud uzima Jupitera »gledajući neku sliku na zidu gdje je bio prikazan Jupiter kako je, po priči, poslao Danaji nekoć u krilo zlatnu

---

[13] U latinskom originalu stoji samo »lignum« (drvo); sliku drveta (Kristova križa) kao jedine spasavajuće lađe rado upotrebljavaju crkveni oci.

[14] Augustin sigurno aludira na neki suvremeni mim; mim je pjesnička vrsta koja u dijaloško-dramatskom obliku prikazuje prizore iz svakodnevnog života.

[15] Ciceron, *Tuskulski razgovori 1,26,64*; »učitelji s plaštem« (paenulati magistri) jer je plašt (paenula) bio neke vrste uniforma učitelja.

kišu... da tako prevari ženu«.[16] I pogledaj kako se mladić uzbuđuje na požudu kao po nebeskoj pouci! On govori:

»A kakav bog! Onaj što nebeske dvore strašnim gromom trese!

A ja, čovječuljak, nisam trebao da to činim? Ja to učinih, i to vrlo rado!«[17]

Nipošto se, dakle, te riječi ne uče prikladnije na takvoj sramoti, nego se uz te riječi takva sramota slobodnije počinja. Ne optužujem riječi, koje su kao izabrane i skupocjene posude, nego vino zablude koje su nam u njima pružali pijani učitelji; a ako nismo htjeli piti, tukli su nas, ne dajući nam mogućnosti da se pritužimo kojem trijeznom sucu.

Pa ipak sam ja, Bože moj, pred čijim se licem sada već mirno sjećam toga, rado učio te stvari i njima sam se, jadnik, naslađivao, i upravo zbog toga su me zvali dječakom velike nade.

GLAVA 17

Školske vježbe

27. Dopusti mi, Bože moj, da nešto kažem o svojoj darovitosti, daru tvome, na kakve sam je ludosti rasipao! Davali su mi, naime, zadaću koja je prilično uznemirivala moju dušu i zbog želje za nagradom i pohvalom i zbog straha od sramote i batina. Zadaća je bila da govorim riječi rasrđene i ražalošćene Junone »što ne može od Italije teukarskog odvratiti kralja«,[18] riječi za koje sam znao da ih Junona nikada nije izgovorila. Ali nas su silili da lutamo tragovima pjesničkih izmišljotina i da nekako prepričamo u prozi što je pjesnik rekao u stihovima. I onaj bi zaslužio veću pohvalu u kojega bi čuvstvo srdžbe i bola bolje odgovaralo dostojanstvu prikazane osobe i koji bi misli zaodjenuo u prikladne riječi.

Čemu mi je sve to služilo, o pravi Živote, Bože moj? Zašto su meni kad sam deklamirao pljeskali više nego mojim vršnjacima koji su se natjecali sa mnom? Nije li to sve bio

[16] Terencije, *Eunuh* 584—589.
[17] Isto djelo 590sl.
[18] Vergilije, *Eneida* 1,37—49.

dim i vjetar? Zar nije bilo drugih predmeta gdje bi se mogao vježbati moj um i jezik? Pohvale tvoje, Gospodine, pohvale tvoje u tvom Pismu mogle su podići mladicu srca moga, te se ne bi zanosilo ispraznim brbljarijama postajući ružan plijen pticama.[19] Jer ima više načina kako se prinosi žrtva anđelima prijestupnicima.

GLAVA 18

Opasnost takva školovanja

28. Kakvo je onda čudo ako sam se tako zanosio za ispraznošću i od tebe se udaljivao, Bože moj? Tå za uzor su mi postavljali ljude koji bi se veoma zbunili ako bi pričajući neka svoja valjana djela rekli koji barbarizam ili solecizam, ali koji bi se dičili kad bi svoje požude pričali besprijekornim i propisno poredanim riječima, opširno i kićeno. Za prvo su ih, naime, korili, a za drugo hvalili.

Ti to vidiš, Gospodine, i šutiš *velikodušan, pun milosrđa i istinit* (Ps 103,8; 86,15). Zar ćeš uvijek šutjeti? I sada izbavljaš iz ovoga strahovitog ponora dušu koja te traži i koja žeđa za tvojim radostima, dušu čije ti srce govori: *Tražio sam tvoje lice, tvoje ću lice opet tražiti, Gospodine* (Ps 27,8). Biti, naime, u tmini znači biti daleko od lica tvoga. Jer kad se čovjek udaljuje od tebe ili kad se k tebi vraća, nije to prostorna udaljenost koju treba prevaliti. Je li možda onaj tvoj mlađi sin iz Evanđelja tražio konje, kola ili lađe? Je li odletio na vidljivim krilima ili je otputovao pješke da u daleku kraju živi raskošno i da spiska ono što si mu kao nježni otac dao na odlasku, da bi ga još nježnije dočekao kad se vrati bez ičega? Živjeti dakle u neurednoj strasti, to jest u tmini, znači živjeti daleko od lica tvoga.

29. Pogledaj, Gospodine Bože moj, pogledaj strpljivo, kao što i gledaš, kako marljivo sinovi ljudski poštuju pravila o slovima i slogovima koja primiše od onih što su prije njih govorili, a kako zanemaruju besmrtna pravila vječnoga spasa koja primiše od tebe! Kad bi, na primjer, onaj koji

---

[19] To jest zlih duhova kao vladara zračnih prostora, prema Ef 6,12.

poznaje ili naučava one stare glasovne zakone izgovorio, protiv gramatičkih pravila, riječ *homo* (čovjek) bez haka u prvom slogu (dakle *omo*), više bi se zamjerio ljudima nego kad bi protiv tvojih zapovijedi zamrzio čovjeka, premda je i sam čovjek. Kao da mu najveći neprijatelj može biti opasniji od same mržnje kojom je na njega raspaljen; ili kao da netko progoneći drugoga teže ranjava njega nego što ranjava svoje srce samim tim neprijateljstvom. A znanje slova sigurno nije u čovjeku dublje usađeno od savjesti, koja mu brani činiti drugome ono što sam ne želi doživjeti.

Kako si tajanstven, ti koji prebivaš na visinama, u tišini, Bože jedini veliki, koji neumornim zakonom razastireš sljepoću kao kaznu za nedopuštene požude! Kad čovjek teži za govorničkom slavom pa pred čovjekom sucem, u prisutnosti velikog mnoštva ljudi, napada svoga neprijatelja nečovječnom mržnjom, on svom budnošću pazi da ne bi počinio jezičnu pogrešku i rekao »inter omines«, ali ne pazi da ne bi u bijesu srca svoga uklonio čovjeka iz ljudskoga društva.

GLAVA 19

Rano pokvaren

30. Eto u kakvu sam se moralnom ozračju nalazio ja jadni dječak. U tom rvalištu više sam se trudio da ne izreknem koji barbarizam nego što sam se čuvao da ne zavidim drugovima koji to ne čine, dok ja činim.

Govorim ovo i ispovijedam se tebi, Bože moj, u čemu su me hvalili oni kojih je pohvala za me tada značila isto što pošteno življenje. Nisam, naime, vidio ponora sramote u koji *sam bio bačen daleko od tvojih očiju* (Ps 31,23).

Ta zar je još išta bilo ružnije od mene u tvojim očima, kad sam već počeo biti mrzak i tim ljudima varajući nebrojenim lažima i odgojitelja, i učitelja, i roditelje, sve iz ljubavi prema igri, iz žarke težnje da gledam smiješne predstave i da ih oponašam u nezasitnoj strasti za igrom. Krao sam također iz podruma svojih roditelja i sa stola, bilo zato što me je na to tjerala proždrljivost, bilo zato da bih imao što dati dječacima koji su se uz tu cijenu sa mnom igrali, premda su, dakako, i sami u njoj jednako uživali. U takvoj sam igri

često lukavo postizao lažne pobjede, sâm pobijeđen od lude želje za isticanjem. A ništa nisam tako nerado podnosio i ničemu tako oštro prigovarao ako sam ih uhvatio, kao onome što sam drugima činio. A ako bih bio uhvaćen te ako bi mi za to prigovorili, više mi se mililo bjesnjeti nego popuštati.

Je li to djetinja nedužnost? Nije, Gospodine, nije. Zato mi se smiluj, Bože moj. Jer to su upravo one iste varke, potpuno iste, koje s odgojitelja i učitelja, s oraha, kuglica i vrabaca,[20] u kasnijim godinama prelaze na prefekte i kraljeve, na zlato, posjede i robove, kao što poslije šibâ dolaze teže kazne.

Ti si dakle samo poniznost koja je simbolizirana u djetinjem stasu pohvalio, Kralju naš, kad si rekao: *Takvih je kraljevstvo nebesko* (Mt 19,14).

GLAVA 20

Hvala Bogu za milosti u djetinjstvu

31. Ali ipak tebi, Gospodine, najuzvišenijem i predobrom stvoritelju i upravitelju svemira, Bogu našemu, morala bi pripasti hvala da si me i samo dječakom stvorio. Jer i onda sam postojao, živio i osjećao, i za svoju sam se cjelovitost, sliku najtajanstvenijeg jedinstva iz kojega sam proizašao, pomno brinuo, čuvao sam unutarnjim nekim nagonom zdravlje svojih osjetila i u samim sam se malim mislima o malim stvarima naslađivao istinom. Nisam rado podnosio da budem varan, pamćenje mi je bilo jako, u govorništvu sam se poučavao, prijateljstvom sam se oduševljavao, izbjegavao sam bol, poniženje i neznanje. Sve je u takvom živom stvorenju bilo divno i pohvalno! A sve su to darovi Boga moga, nisam ih ja dao sebi: sve je to dobro i sve to sačinjava mene. Dobar je dakle onaj koji me je stvorio, i on sam je dobro moje, i njemu kličem za sva dobra po kojima sam i kao dijete postojao.

---

[20] Augustin je kao dječak bio strastven ptičar, a s drugovima je običavao rezati i parati guštere da vidi kako im se dijelovi trzaju; usp. *De quantitate animae* 21,31.

U tome sam griješio što nisam u njemu, nego u njegovim stvorenjima, u sebi i u drugima, tražio radosti, uzvišenosti, istine, i tako sam upadao u boli, smutnje i zablude. Hvala tebi, slasti moja, časti moja i pouzdanje moje, Bože moj, hvala tebi za tvoje darove! Ali ti mi ih sačuvaj! Tako ćeš, naime, sačuvati mene, pa će se uvećati i usavršiti sve što si mi dao, i ja ću biti s tobom, jer si mi dao i to da postojim.

KNJIGA DRUGA

Počinju uspomene na život od šesnaeste godine dalje. Osvrt na nemirnu mladost, strasti i grijehe (gl. 1—2). Nauke u Madauri, prekid studija i povratak u Tagastu (3). Čekajući da pođe na više studije u Kartagu, Augustin se druži s pokvarenim drugovima; kao primjer zloće navodi nepotrebnu krađu voća u susjednom vrtu (4), na što nadovezuje opširnu analizu zla u grijehu (5—10). — Uspomene na život u Tagasti i Madauri, u dobi od šesnaest godina, 370.

GLAVA 1

Osvrt na opaku mladost

1. Hoću da se podsjetim na prošle svoje sramote i putene pokvarenosti duše svoje, ne zato što bih ih ljubio, nego da uzljubim tebe, Bože moj. Iz ljubavi prema tvojoj ljubavi činim to, dozivajući u pamet svoje preopake putove u gorčini svoga sjećanja, da mi ti postaneš sladak, slasti neprijevarna, slasti sretna i sigurna, ti koji si sabrao razderane dijelove moga bića kad sam se od tebe jedinoga okrenuo i iščezao u tisuću ispraznosti. Raspaljivao sam se nekoć u mladosti da se nasitim pakla. Osmjelih se i podivljah u prevrtljivim i mračnim ljubavima; nestade moje ljepote i postadoh trulež u očima tvojim, dok sam se sviđao sebi i želio se sviđati očima ljudskim.

GLAVA 2

Ljubiti i biti ljubljen

2. A što me je drugo veselilo doli da ljubim i da budem ljubljen? Ali nisam se držao mjere od srca k srcu, dokle dopire svijetla staza prijateljstva. Iz blatne požude pûti i vrtloga mladosti pušile su se magle zamagljujući i zamračujući srce moje, te se nije mogla razlikovati vedrina čiste ljubavi od magluštine niske pohote. Jedno i drugo buktalo je izmiješano vukući moju slabu mladost preko strmina strastvenih želja i utapajući je u vrtlogu opačina.

Srdžba se tvoja bila nadvila nada mnom, a ja nisam znao. Bio sam gluh od zveketa lanca moje smrtnosti, od kazne za oholost duše moje. I išao sam sve dalje od tebe, a ti si to dopuštao. Razmetao sam se i rasipao, razlijevao se i kipio u bludu svome, a ti si šutio.

O kasna moja radosti! Šutio si tada, a ja sam išao sve dalje od tebe rasipajući sve više i više besplodno sjeme boli, ohol u poniženju i nemiran u umoru.

3. Tko je onda mogao postaviti mjeru mojoj bijedi? Tko mi je mogao na korist okrenuti prolazne ljepote koje sam nalazio u najnovijim doživljajima i postaviti međaše njihovim slastima, da se valovi moje mladosti stišaju na bračnoj obali, ako se već nisu drugačije mogli smiriti, i postignu svoju svrhu u rađanju djece, kako propisuje tvoj zakon, Gospodine? Ti također oblikuješ mladice smrtnosti naše, te stavljaš blagu ruku, Moćni, da bi umekšao trnje koje je bilo isključeno iz tvoga raja.[1] Nije, naime, daleko od nas svemogućnost tvoja, pa ni onda kad smo daleko od tebe. Da sam barem pažljivije slušao glas iz tvojih oblaka: *Oni će trpjeti napasti tijela, a vas ja od toga pošteđujem* (1 Kor 7,28). Zatim: *Dobro je za čovjeka da ne dira žene* (Ib. 7,1). Pa: *Tko je bez žene, misli na ono što je Božje i kako da ugodi Bogu; tko je pak vezan ženidbom, misli na ono što je od svijeta i kako da ugodi ženi* (Ib. 7,32—33). Da sam barem te glasove budnije slušao i kao uškopljenik *poradi kraljevstva nebeskoga* (Mt 19,12) sretniji očekivao zagrljaje tvoje.

4. Ali ja sam uzavreo, jadan, idući za poticajem svoje pohote. Ostavivši tebe, prekoračio sam sve tvoje zakone, ali ne izbjegoh bičevima tvojim. Koji bi to smrtnik mogao? Jer ti si uvijek bio prisutan srdeći se milosrdno i najgorčim si čemerima zalijevao sve nedopuštene moje užitke, da tako naučim tražiti užitke bez čemera. I kad to uspijem, da ne nađem ništa osim tebe, Gospodine, osim tebe, koji *nam daješ bol u zapovijedi* (Ps 94,20) i *udaraš da izliječiš* (Pnz 32,39), i ubijaš nas da ne umremo daleko od tebe.

Gdje sam bio i kako sam daleko bio prognan od slasti doma tvoga u onoj šesnaestoj godini svoje tjelesne dobi, kad je ludost požude uzela vlast nada mnom i ja joj se objeručke predao, požude slobodne po ljudskoj sramoti, ali nedopuštene po tvojim zakonima? Moji se nisu brinuli da me u tom padanju spase ženidbom, nego su se brinuli samo za to da naučim što bolje sastavljati govor i vještom riječi uvjeravati.

---

[1] Augustin je, poput drugih crkvenih otaca, dugo vremena mislio da u raju uopće nije bilo seksualnog razmnažanja; usp. *Ispovijesti* XIII,19,24. Nešto drugačije kaže u *Božjoj državi* XIV,26.

GLAVA 3

Prekid studija

5. One godine bile su prekinute moje nauke. Kad sam se vratio iz Madaure, susjednoga grada u koji sam već bio polazio radi učenja književnosti i govorništva, počeo mi se spremati novac za dulji boravak u Kartagi, više zbog ponosa nego zbog imutka moga oca, prilično skromnoga građanina grada Tagaste.[8]

Kome ja to pripovijedam? Ne, dakako, tebi, Bože moj, nego to pred tobom pripovijedam rodu mome, rodu ljudskome, ma kako malen bio broj onih koji će doći do ove moje knjige. I čemu ovo? Da ja i tko god ovo čita mislimo iz kakve *dubine* treba da *vapijemo k tebi* (Ps 130,1). A što je bliže tvojim ušima nego srce skrušeno i život po vjeri?

Tko tada nije u zvijezde kovao moga oca, što je preko snage svoga imutka trošio na sina koliko god mu je trebalo za studij u dalekom svijetu? Mnogi, naime, građani kudikamo bogatiji nisu toliko žrtvovali za svoju djecu. Međutim, isti taj moj otac nije mario kako napredujem pred tobom i kako čisto živim. Glavno je bilo da dospijem daleko u nauci, ili, bolje rečeno, daleko od nauke tvoje, Bože, koji si jedini pravi i dobri *gospodar svoje njive* (Mt 13,27), moga srca!

6. Ali kad je u mojoj šesnaestoj godini došlo do prekida u učenju zbog novčane oskudice te sam, slobodan od svake škole, počeo boraviti kod roditelja, trnje požudâ prebuja mi preko glave, i nije bilo ruke da ga počupa. Dapače, kad me je moj otac jednom vidio pri kupanju kao razvijena momka, punog nestašne mladosti, sav veseo reče to majci kao da već iz toga računa na unuke. Bio je pijan od veselja u kojemu je ovaj svijet zaboravio svoga Stvoritelja i mjesto tebe zavolio tvoje stvorenje, omamljen nevidljivim vinom svoje volje pokvarene i sklone onome što je najniže. Ali ti si već u majčinu srcu bio započeo graditi svoj hram i udario temelje svetoga prebivališta svoga: jer moj otac bio je još katekumen, i to odnedavna. Zato se ona trže u svetome strahu i drhtaju,

---

[8] Madaura, grad u Numidiji, južno od Tagaste; rodno mjesto Apuleja (2. st. po Kr.), pisca *Zlatnog magarca*. Grad je bio u kulturnom pogledu suparnik same Kartage. Augustin prekida nauke god. 370.

uplašivši se za me, premda još ne bijah vjernik, da ne krenem krivim putovima kojima idu *oni što ti okreću leđa, a ne lice* (Jr 2,27).

7. Jao meni! Smijem li reći da si ti šutio, Bože moj, dok sam se ja udaljivao od tebe? Zar si doista tada šutio za mene? A čije su ono bile riječi, ako ne tvoje, što si mi ih u uši pripjévao preko moje majke, vjerne tvoje službenice? Ali od toga mi ništa nije prodrlo u srce da to činim. Htjela je ona, naime, i sjećam se kako me je potajno opomenula s velikom zabrinutošću, da ne griješim bludno, a pogotovo da ne zavodim tuđu ženu.

Te su mi se opomene činile ženske, pa me je bilo stid da ih poslušam. Ali one su bile od tebe, a nisam to znao. Mislio sam da ti šutiš a da govori ona, preko koje ti nisi za mene šutio. I ja sam te u njoj prezirao, ja, sin njezin, *sin službenice tvoje, sluga tvoj* (Ps 116,16). Ali nisam znao i strmoglavce sam srljao u tolikoj sljepoći da sam se među vršnjacima stidio ako sam zaostajao za njima u sramoti. Slušao sam ih, naime, kako se razmeću svojim opačinama pa se to više ponose što su bili bestidniji. I meni je drago bilo da tako činim kao oni, ne samo iz požude za činom nego i iz požude za hvalom. Što je vrijedno karanja ako ne mana? A ja sam, da ne budem karan, postajao sve opakiji, pa kad nije bilo čina kojim bih se izjednačio s propalicama, izmišljao sam da sam počinio ono čega nisam počinio, da ne bih u njihovim očima bio prezreniji što sam bio nedužniji, i da me ne bi smatrali većom kukavicom što sam bio čistiji.

8. Eto s kakvim sam drugovima hodio ulicama Babilona[9] i valjao se u kaljuži njegovoj kao u cimetu i dragocjenim pomastima. I da bih što čvršće zasjeo u središtu njegovu, gazio me nevidljivi dušmanin i zavodio me jer sam se dao zavoditi. I majka moga tijela, koja je već bila *pobjegla iz sredine Babilona* (Jr 51,6), ali je još polagano koračala ostalim dijelovima njegovim, opomenula me doduše na čistoću, ali se nije brinula zbog onoga što je čula od svoga muža. Mislila je da je štetno i za budućnost opasno da me obuzdava u granice bračne ljubavi, kad se strast nije dala iščupati s korijenom. Nije se brinula za to jer se bojala da

---

[9] Babilon ovdje znači pokvaren svijet.

bračna veza ne bi zakočila moju nadu, ne onu nadu koju je majka imala u tebe s obzirom na budući život, nego nadu u pogledu moje izobrazbe, koju su mi i odviše željeli moji roditelji: otac, jer o tebi gotovo ništa nije mislio, a o meni samo ispraznosti; majka pak, jer je mislila da mi ono uobičajeno bavljenje naukom ne samo neće biti na štetu nego dapače na pomoć da tebe nađem.

Tako, naime, ja nagađam sjećajući se, koliko mogu, značaja svojih roditelja. Puštali su mi slobodne uzde i za igru više nego što bi prava strogost dopuštala te sam zapadao u svakojake strasti, i u svemu mi je gusta magla, Bože moj, zastirala vedrinu tvoje istine, a *kao iz sala moga izlazila je zloća moja* (Ps 73,7).

GLAVA 4

Mladenačka krađa voća

9. Krađu zacijelo kažnjava tvoj zakon, Gospodine, i zakon zapisan u srcima ljudskim, kojega ne može izbrisati ni sama zloća njihova: jer ima li koji kradljivac koji mirne duše pušta da ga drugi okrade? Ni bogataš ne prašta siromahu ako ga okrade natjeran neimaštinom. A ja sam, eto, htio počiniti krađu i počinih je bez ikakve potrebe i nužde, jednostavno iz prezira pravednosti i preobilja opakosti. Jer krao sam ono čega sam imao u obilju i još mnogo boljega. Nisam ni želio uživati u stvari za kojom sam išao u krađi, nego u samoj krađi i grijehu.

Bijaše u susjedstvu našeg vinograda kruška puna voća koje ni ljepotom ni tekom nije bilo zamamno. U gluho doba noći pođosmo mi, zločesti momčići, da je otresemo i odnesemo voće: do tog smo vremena bili produljili igru na igralištima po svom gnusnom običaju. I odnijeli smo odande veliku količinu voća, ali ne da se pogostimo, nego da ga bacimo svinjama, premda smo nešto od toga i pojeli. Glavno je da smo učinili nešto što nam se sviđalo jer je bilo nedopušteno.

Eto srca moga, Bože, eto srca moga kojemu si se smilovao na dnu ponora. Neka ti dakle sada ono kaže što je ondje tražilo, da sam bio zao ni za što i da mojoj zloći nije bilo drugoga uzroka osim zloće. Bila je gadna, a ja sam je ljubio;

ljubio sam svoju propast, ljubio sam svoj grijeh, ne ono za čim sam išao grijehom, nego sam sâm svoj grijeh ljubio; ružna duša, koja se spuštala s tvoga čvrstog temelja u svoju propast, ne tražeći ništa sramotom, nego sramotu samu.

GLAVA 5

Ne griješi se bez razloga

10. Postoji zaista neka milina na lijepim tijelima, pa u zlatu i srebru, i u svim stvarima. Našem opipu najviše odgovara podatljivost tijela, a od ostalih osjetila svako ima sebi prilagođen oblik tijela. I vremenita čast i moć zapovijedanja i vladanja ima svoju ljepotu, odakle se rađa također želja za osvetom. Pa ipak u traženju svih tih dobara ne valja otići od tebe, Gospodine, niti skrenuti od tvoga zakona. I život koji ovdje živimo ima svoju privlačnost zbog neke mjere ljepote svoje i zbog sklada sa svim ovim zemaljskim ljepotama. I prijateljstvo ljudi ugodno je zbog drage veze koja stvara jedinstvo od mnogih duša.

Zbog svega toga i tome sličnoga počinja se grijeh, kad u neurednoj sklonosti prema dobrima najmanje vrijednosti ostavljamo bolja i najviša dobra, tebe, Gospodine Bože naš, i istinu tvoju i zakon tvoj. Imaju, doduše, i te najniže stvari svoje radosti, ali nikada kao Bog moj koji je stvorio sve, jer *se u njemu raduje pravednik* i on je *milje onih koji su čestita srca* (Ps 64,11).

11. Kad se dakle pita zašto je počinjen neki zločin, obično se ne vjeruje dok se ne vidi da je uzrok mogao biti ili želja da se postigne neko od onih dobara koja smo nazvali najnižima, ili strah da se takvo dobro ne izgubi. Lijepa su ta dobra i krasna, premda su prema višim i nebeskim dobrima prezira vrijedna i ništetna. Netko je ubio čovjeka. Zašto je to učinio? Zavolio je njegovu ženu ili posjed, ili ga je htio opljačkati da od toga živi, ili se bojao da mu ovaj tako nešto ne otme, ili je uskipio osvetom zbog neke uvrede. Zar je mogao ubiti čovjeka bez razloga, iz samoga veselja u ubojstvu? Tko će to povjerovati? Jer i za onoga čovjeka bezumnog i preokrutnog o kojemu je rečeno da je »bez razloga bio radije zao i okrutan«, naveden je ipak razlog: »da mu«, reče povjesničar,

»od besposlice ne omlitavi ruka ili duh«.[4] A zašto i to? Zašto tako? Zato, dakako, da tim vježbanjem u zločinima, kad zauzme grad, postigne časti, vlast i bogatstvo, da se oslobodi straha pred zakonom i teškoća zbog oskudice imutka i svijesti o zločinima. Dakle, ni sam Katilina nije ljubio svojih zlodjela, nego, dakako, nešto drugo: ono zbog čega ih je činio.

GLAVA 6

Ljubav prema grijehu

12. Što sam ja jadnik u tebi ljubio, krađo moja, opačino moja noćna u šesnaestoj godini moje dobi? Nisi bila lijepa jer si bila krađa. Ili zar si uopće nešto da ja tebi govorim? Lijepo je bilo ono voće što smo ga ukrali, jer je bilo tvoje stvorenje, najljepši od svih bića, Stvoritelju svega, Bože dobri, Bože najveće Dobro i pravo Dobro moje! Lijepo je bilo ono voće, ali nije za njim žudjela bijedna moja duša. Imao sam ja boljega u obilju, a ono sam ubrao samo zato da kradem. Ubrao sam ga, naime, i bacio, okusivši od njega samo zloću kojoj sam se veselio uživajući ga. Jer ako je što od onoga voća i ušlo u moja usta, začin mu je bio moj zločin.

I sada, Gospodine Bože moj, pitam što me je u krađi veselilo. I eto, nikakve ljepote ne bijaše u njoj; ne govorim o ljepoti kakva je u pravednosti i razboritosti, ali ni o ljepoti kakva je u duhu čovjeka, u sjećanju, osjetilima i vegetativnom životu, ni o ljepoti kojom su lijepe zvijezde i ukras na svojim mjestima, i zemlja i more, puni živih bića što se rađaju i nasljeđuju svoje pretke; pa čak ni o ljepoti kao što je neka manjkava i prividna ljepota kojom nas naše mane zavode.

13. Jer i oholost se želi pokazati kao uzvišenost, ali ti si jedini iznad svega Bog uzvišeni. I častohleplje ne traži ništa drugo nego časti i slavu, ali ti si ispred svih jedini dostojan časti i slave u vijeke. I okrutnost mogućnika hoće da pobu-

[4] Salustije, *Katilina* 16; Katilina je Salustiju bio čovjek velikih sposobnosti, ali sklon svakojakim zlima (usp. isto djelo gl. 5). Augustin je osobito cijenio Salustija kad za njega kaže da je bio »povjesničar oplemenjene istine« (*nobilitatae veritatis historicus*, Božja država I,5,9).

đuje strah, ali koga se treba bojati osim jedinoga Boga? Što se može oteti njegovoj moći ili joj umaći? Kada, gdje ili kamo? Ili tko to može? I milovanja razvratnika teže za ljubavlju, ali ništa nije milije od tvoje ljubavi, i nema zdravije ljubavi od ljubavi prema onoj tvojoj iznad svega krasnoj i svijetloj istini. I radoznalost se hoće prikazati kao težnja za znanjem, ali ti sve najbolje znaš. I sámo neznanje i ludost prikriva se imenom jednostavnosti i nedužnosti, jer se ništa jednostavnije od tebe ne može naći. A što je od tebe nedužnije, jer se zlima njihova vlastita djela osvećuju? Lijenost tobože traži samo odmor, a koji je odmor siguran osim Gospodina? Raskoš želi da se naziva sitošću i obiljem, a ti si punina i nepresušno obilje neprolazne slatkoće. Rasipnost se prikriva plaštem darežljivosti, ali najbogatiji djelitelj svih dobara jesi ti. Lakomost hoće mnogo posjedovati, a ti posjeduješ sve. Zavist se prepire o izvrsnosti, a što je izvrsnije od tebe? Srdžba traži osvetu, a tko se pravednije osvećuje od tebe? Strah se boji nečega neobičnoga i nenadanoga što se protivi ljubljenim stvarima, i pazi da sačuva sigurnost. A što je za tebe neobično? Što nenadano? Ili tko može odvojiti od tebe ono što ti ljubiš? Ili gdje ima osim kod tebe čvrste sigurnosti? Žalost se izjeda zbog gubitka stvari kojima se naslađivala požuda, jer bi htjela da se ni njoj ne može ništa oduzeti kao što se ne može tebi.

14. Tako bludi duša kad se odvraća od tebe i traži izvan tebe ono što ne nalazi čisto i bistro dok se ne vrati k tebi. Naopako te oponašaju svi koji se udaljuju od tebe i uzdižu se protiv tebe. Ali kad te i tako oponašaju, dokazuju da si ti Stvoritelj cijele prirode i da se ne možemo nikamo sasvim odvojiti od tebe.

Što sam ja dakle u onoj krađi ljubio i u čemu sam oponašao Gospodina moga, makar i grešno i naopako? Zar mi se sviđalo raditi protiv zakona barem varkom, kad nisam mogao snagom, da kao zarobljenik oponašam krnju slobodu nekažnjeno čineći ono što nije slobodno, stvarajući mračnu sliku tvoje svemogućnosti? Evo onoga *roba koji bježi od svoga gospodara i dostiže sjenu* (Job 7,2). O truleži, o nakazo života, o ponore smrti! Zar mi se moglo sviđati ono što nije bilo dopušteno, i samo zato što nije bilo dopušteno?

GLAVA 7

Zahvala Bogu za oproštenje

15. *Što da uzvratim Gospodinu* (Ps 116,12) što mi moje pamćenje ovo obnavlja, a moja se duša zbog toga ne boji? Ljubit ću te, Gospodine, hvalu ću ti prinositi i slaviti ime tvoje, jer si mi oprostio tolika moja zla i opaka djela. Tvojoj milosti i tvome milosrđu pripisujem to što si moje grijehe otopio kao led. Tvojoj milosti pripisujem i to što nisam počinio drugih zala, jer što sve ja nisam mogao počiniti koji sam ljubio i beskorisni grijeh?

Sve mi je oprošteno, priznajem, i ono zlo što sam ga svojevoljno učinio i ono što pod tvojim vodstvom nisam učinio. Ima li koji čovjek koji bi se videći svoju slabost usudio svojim silama pripisati svoju čistoću i nedužnost, pa da bi manje ljubio tebe, kao da mu je manje bilo potrebno tvoje milosrđe kojim opraštaš grijehe onima koji se obrate k tebi? Onaj, naime, kojega si ti pozvao te je pošao za tvojim glasom i izbjegao ono što ovdje čita da ja o sebi spominjem i priznajem, neka se ne ruga meni što me je onaj liječnik bolesna izliječio, a njemu udijelio da ne boluje ili, bolje rečeno, da manje boluje. I zato neka te isto toliko ljubi, dapače još više, jer vidi da sam ja izbavljen od tolikih jada mojih grijeha zahvaljujući onomu koji je njega sačuvao od tolikih jada grijeha.

GLAVA 8

Grijeh je bio slađi s drugovima

16. Kakvu sam korist imao nekoć, jadnik, u onome zbog čega se sada crvenim kad se toga sjećam, osobito u onoj krađi gdje sam ljubio samu krađu, i ništa drugo? I sama ona ne bijaše ništa, i upravo zbog toga sam ja bio još bjedniji! Pa ipak, sasvim sâm toga ne bih bio učinio — sjećam se, naime, da je takva bila tada duša moja — sâm uopće toga ne bih bio učinio. Nije dakle istina da nisam ljubio ništa drugo osim krađe; zapravo ipak ništa drugo nisam ljubio, jer ni ono drugo nije ništa.

Što je zapravo na stvari? Tko bi me znao poučiti, ako ne onaj koji rasvjetljuje moje srce i razbija njegove tmine? Kako to da mi je došlo u pamet da istražujem, raspravljam i razmišljam? Da sam, naime, onda volio ono voće koje sam ukrao i da sam ga želio uživati, mogao sam to i sam učiniti, da mi je bilo dosta počiniti onu nevaljalštinu da postignem svoju nasladu, a ne bih zavođenjem sukrivaca raspaljivao žalac svoje požude. Ali budući da u onom voću nisam imao užitka, on je bio samo u samom činu, a činilo ga je društvo onih koji su zajedno sa mnom griješili.

GLAVA 9

Smijeh zbog uspjele krađe

17. Kakvo je bilo ono moje duševno stanje? Svakako je bilo i odviše sramotno, i bijaše zlo za mene koji sam ga imao. Ali ipak što je zapravo bilo? *Tko može razumjeti grijehe?* (Ps 19,13).

Smijali smo se kao da nam je netko škakljao srce, pri pomisli da smo prevarili one koji nisu mogli ni slutiti da smo to učinili mi i koji bi se žestoko zbog toga ljutili. Zašto me je dakle veselilo što nisam to sam počinio? Zar zato što se nitko ne smije lako kad je sam? Istina, tada se nitko ne smije lako, ali ipak i same pojedince, kad nitko drugi nije prisutan, svlada katkada smijeh ako im nešto previše smiješno dođe na oči ili padne na pamet. Ali ja onoga ne bih bio učinio sam, nipošto ne bih bio učinio sam.

Evo pred tobom je, Bože moj, živa uspomena duše moje. Sam ne bih bio počinio one krađe, u kojoj me nije veselilo ono što sam ukrao, nego to da sam krao; a to me samoga uopće ne bi veselilo, pa ne bih ni učinio. O tako neprijateljsko prijateljstvo, o nedokučivo zavođenje duše, o žudnjo da činiš štetu za igru i šalu, o željo za tuđom štetom bez ikakve želje za svojom korišću ili osvetom! Dovoljno je samo da netko kaže: »Hajdemo, učinimo!« i stid me je što nisam bez stida![8]

---

[8] Ovim dugim raspravljanjem Augustin ide samo za tim da razotkrije korijenje zla, unutarnje svojstvo grijeha.

GLAVA 10

Bog je najveće dobro

18. Tko bi znao razriješiti taj vrlo zamršeni i vrlo zapleteni čvor? Ružan je, neću na njega misliti, neću ga gledati. Tebe hoću, pravednosti i nedužnosti, lijepa i urešena časnim svjetlima i nezasitnom sitošću. Mir je kod tebe velik i život bez smutnje. Tko ulazi u tebe, *ulazi u radost Gospodara svoga* (Mt 25,21); neće se bojati i najbolje će se osjećati u najvećem dobru. Pobjegao sam od tebe i lutao sam, Bože moj, u svojoj mladosti previše daleko od sigurnog puta tvoga i sâm sam sebi postao zemlja siromaštva.

KNJIGA TREĆA

Nakon smrti svoga oca Patricija Augustin, uz novčanu pomoć senatora Romanijana, ide u Kartagu: studij, ljubavne veze, strast za kazalištem, studentske pustolovine (gl. 1—3). Po redu studija čita Ciceronova Hortenzija *i u njemu nalazi poticaj na filozofiju (4). Proučava i Bibliju, ali razočaran pristupa manihejskoj sljedbi gdje mu obećavaju da će naći istinu (5—6). Kritika manihejaca: iznosi neke njihove zablude i ludosti (7—10). San majke Monike o sinovu obraćenju (11) i biskupovo proročanstvo:* »Ne može propasti sin tolikih suza.« *(12). — Uspomene na trogodišnji boravak u Kartagi, od sedamnaeste do devetnaeste godine, 371 do 373.*

GLAVA 1

Čežnja za ljubavlju

1. Dođoh u Kartagu, i ondje je sa svih strana oko mene ključao kotao grešnih ljubavi.[1] Još nisam ljubio, a čeznuo sam da ljubim, i u nutarnjoj sam potrebi mrzio sebe što sam premalo osjećao potrebu. Tražio sam što da ljubim, želeći ljubiti, i mrzio sam sigurnost i put bez zamki. Bijaše glad u mojoj nutrini za nutarnjom hranom, za samim tobom, Bože moj, ali ta me glad nije gonila na jelo, bio sam bez želje za nepokvarljivim jelima, ne zato što sam ih bio sit, nego koliko sam ih manje imao, toliko su mi se više gadila. I zato je moja duša bila bolesna i puna čirova bacala se izvan sebe, u jadnoj žudnji da se nadražuje u dodiru s osjetnim stvarima. Ali te su stvari morale imati dušu, inače ne bi bile ljubljene.

Ljubiti i biti ljubljen bilo mi je slatko, a još slađe ako bih uživao i tijelo ljubljene osobe. Tako sam dakle izvor prijateljstva prljao blatom požude i sjaj sam njegov zamućivao bezdanom strasti. Pa ipak sam, gadan i nepošten, želio biti dotjeran i uglađen u pretjeranoj svojoj taštini. Srtao sam također u ljubav u kojoj sam želio biti okovan. Bože moj, milosrđe moje! Kolikom si mi žuči zagorčio onu slatkoću u velikoj svojoj dobroti! Bio sam ljubljen i kriomice sam došao do okova uživanja i radosno sam se zapletao u mreže bijede i propasti, ali sam doskora bio udaran užarenim željeznim šibama ljubomore, sumnjâ, straha, srdžbe i svađâ.

---

[1] Ovdje Augustin ima igru riječi: u Kartagi (lat. *Carthago*) vrije oko njega kotao (lat. *sartago*) grešnih strasti.

GLAVA 2

Strast za kazalištem

2. Vukle su me kazališne predstave pune slika mojih bijeda i goriva za moj oganj. Zašto čovjek ondje želi osjetiti bol kad gleda žalosne i tragične prizore, koje ipak sam ne bi želio trpjeti? Pa ipak gledalac želi da zbog njih trpi bol i sama je ta bol njegova naslada. Što je to ako ne jadna ludost? Jer ti nas prizori to više uzbuđuju što smo manje zdravi od takvih čuvstava. Istina, kad sâmi trpimo, obično se to zove bijeda, a kad s drugima trpimo, samilost. Ali kakva je napokon samilost s pjesničkim i kazališnim događajima? Gledalac se ne poziva da pomogne, nego samo da žali, i piscu onih slika više ugađa kad više žali. Pa ako se one ljudske nesreće, bilo stare bilo izmišljene, tako predstavljaju da onaj koji ih gleda ne trpi, gledalac odlazi iz kazališta s dosadom i osudom; a ako trpi, ostaje do kraja napet i zadovoljan.

3. Zar, dakle, ljudi ljube suze i boli? Zacijelo, svaki se čovjek rado veseli. A budući da nikome nije milo biti bijedan, možda mu je ipak drago osjećati samilost, a toga nema bez bola, pa možda iz toga jedinoga razloga ljudi ljube i bol.

I to dolazi iz onoga izvora prijateljstva. Ali kamo ide? Kamo teče? Zašto uvire u bujicu vrele smole, u strahovit vrtlog gadnih požuda? Zašto se u nj pretvara i okreće prijateljstvo iz vlastite pobude otkidajući se i rušeći s nebeske vedrine? Hoćemo li dakle zabaciti samilost? Nipošto. Treba dakle katkada i boli ljubiti. Ali čuvaj se nečistoće, dušo moja, pod okriljem Boga moga, *Boga naših otaca, koji je dostojan hvale i uzvišen u sve vijeke* (Dan 3,52), čuvaj se nečistoće!

Ta ni sada nisam bez samilosti. Ali onda sam se u kazalištima radovao sa zaljubljenicima kad su međusobno uživali u sramotama, premda su to samo prividno radili u predstavi na pozornici. A kad bi se morali rastati, ja sam se s njima žalostio kao iz samilosti. A veselilo me jedno i drugo. Sada više žalim onoga koji se veseli u opačini nego onoga koji tobože teško trpi što mu je izmakla pogubna naslada i što je izgubio bijednu sreću. To je zaista iskrenija samilost, ali što nas u njoj veseli, nije bol. Jer ako i treba pohvaliti onoga koji žali bijednika iz dužnosti ljubavi, ipak bi on zacijelo volio da nema razloga za žaljenje ako je iskrena njegova

samilost. Ako, naime, postoji neka zlonamjerna dobrohotnost, što je, dakako, nemoguće, može i onaj koji pravo i iskreno žali željeti da postoje bijednici kako bi ih mogao žaliti. Stoga neku bol treba odobravati, ali nijednu ljubiti. Zato, naime, ti, Gospodine Bože, koji ljubiš duše, imaš neizmjerno čistije i neprolaznije smilovanje nego mi, jer te nikakva bol ne pogađa. A *za takve stvari tko je sposoban?* (2 Kor 2,16).

4. A ja sam, jadnik, tada volio trpjeti i tražio sam prilike da trpim. Onda mi se u tuđoj, izmišljenoj i plesačkoj nesreći više sviđala igra glumaca i više me privlačila što mi je više vabila suze. Koje onda čudo ako sam se ja, nesretna ovca koja je odlutala od tvoga stada ne podnoseći tvoje paske, uprljao sramotnom šugom? Odatle je izvirala moja ljubav prema bolima, ali ne takva koja bi dublje u mene prodrla — nisam naime volio trpjeti ono što sam volio gledati — nego takva koja bi me samo po površini dirala kad je čujem izmišljenu. Za njom je ipak slijedila, kao od nokata onih koji se grebu, užarena oteklina, gnojenje i strašna gnjilež.

Takav je bio moj život. A zar je to bio život, Bože moj?

GLAVA 3

»Rušitelji«

5. A iz daljine je nada mnom lebdjelo vjerno milosrđe tvoje. U kolike sam opačine malo-pomalo zapadao slijedeći svetogrdnu radoznalost, da me ona, kad tebe ostavim, dovede do ponora nevjere i zavodljive službe demonima kojima sam žrtvovao svoja zla djela. I u svemu me je pratio tvoj bič! Usudio sam se također kod svetkovanja tvojih svečanosti među zidovima tvoje crkve gajiti požudu i ići za plodovima smrti.[8] Zato si me udario teškim kaznama, ali to nije ništa prema mome grijehu, o preveliko milosrđe moje, Bože moj, utočište moje od strašnih opasnosti u kojima sam vrludao oholo uzdignute glave, želeći daleko odstupiti od tebe,

[8] Iz ovoga mjesta, čini se, slijedi da je djevojka koju je Augustin sebi u to vrijeme izabrao da s njom živi i kojoj je »uvijek ostao vjeran« (*Ispovijesti* IV,2,2) bila kršćanka. Bilo mu je tada sedamnaest godina. Vrijeme divlje neobuzdanosti trajalo je dakle samo kratko vrijeme: možda nešto više od godine dana.

ljubeći svoje putove, a ne tvoje, ljubeći slobodu pobjeglog roba.

6. I one nauke koje su se zvale časne imale su svoj cilj koji je išao za sudnicama punim rasprava, da bih se u njima odlikovao i postao to slavniji što bih bio sposobniji za laž. Tolika je sljepoća ljudska da se ljudi sljepoćom i hvale! I već sam se bio istakao u govorničkoj školi i oholo sam se radovao i nadimao se ispraznošću. Ipak, Gospodine, ti znaš da sam bio mnogo staloženiji i uopće daleko od nasilja koja su počinjali »rušitelji«. Taj naime nesretni i đavolji naziv vrijedi kao znak uglađenosti. Među njima sam živio, stideći se besramno što nisam bio kao oni: i s njima sam bio i njihovim sam se prijateljstvima radovao nekoć, premda sam od njihovih djela uvijek zazirao, to jest od nasilja kojima su uvijek drsko izrabljivali sramežljivost neiskusnih mladića, koje su zaluđivali rugajući im se bez razloga i u tome nalazeći hranu za svoje zlobne radosti. Ništa đavoljim činima nije sličnije od toga čina. Što je dakle ispravnije nego da se zovu »rušitelji«, a sami su naravno prije bili srušeni i zavedeni jer su ih potajno ismijavali i zavodili lažni duhovi upravo u onome u čemu oni druge vole ismijavati i varati?

GLAVA 4

Ciceronov »Hortenzije«

7. Među takvima sam ja u onoj još nemirnoj dobi učio govorničke knjige želeći se odlikovati u govorništvu, s opasnim i ispraznim ciljem da bih uživao radosti ljudske taštine. Po uobičajenom već redu učenja dođoh do knjige nekoga Cicerona,[3] čijem se jeziku gotovo svi dive više nego srcu. Ali ona njegova knjiga sadrži poticaj na filozofiju i zove se *Hortenzije*.[4]

---

[3] Augustin, koji Ciceronu mnogo duguje, izražava se o njemu tako kao što je bio običaj kršćana koji su poganske pisce spominjali kao da ih ne poznaju.

[4] Ciceronov dijalog *Hortenzije*, napisan god. 45. pr. Kr., izgubljen je osim neznatnih ulomaka, sačuvanih većinom u Augustinovim citatima. U njemu je Ciceron branio filozofiju protiv prigovora govornika Hortenzija i dokazivao da ta duševna djelatnost više nego ikoja druga vodi do prave sreće, koja ne može biti u osjetilnim užicima. Augustin se još u Kasicijaku vratio na to djelo i čitao ga sa svojim učenicima (usp. *Ispovijesti* VIII,7,17).

Ali ta knjiga promijeni moja čuvstva i k tebi samome, Gospodine, okrenu molitve moje, a želje i čežnje moje učini drugačijima. Odjednom mi omrznu sva isprazna nada te sam stao žudjeti za besmrtnom mudrošću nevjerojatnim žarom srca svoga, i počeo sam se dizati da se vratim k tebi. Nisam, naime, tu knjigu čitao da izoštrim jezik, a samo za to sam, činilo se, trošio majčin novac; bio sam u devetnaestoj godini života, a otac mi je bio umro prije dvije godine; nisam dakle tu knjigu čitao da izoštrim jezik niti je ona na me djelovala stilom, nego sadržajem.

8. Kako sam izgarao, Bože moj, kako sam izgarao od želje da uzletim sa zemlje k tebi, a nisam znao što ćeš učiniti sa mnom! *U tebe je*, naime, *mudrost* (Job 12,13). A ljubav prema mudrosti grčki se zove »filozofija«, i njom me je zagrijavala ona knjiga. Ima ljudi koji zavode filozofijom nastojeći tim velikim, laskavim i časnim imenom obojiti i poljepšati svoje zablude. I gotovo svi koji su takvi bili, u ona i u prijašnja vremena, navedeni su i obrađeni u onoj knjizi. Ondje se očituje ona spasonosna opomena tvoga Duha po sluzi tvome dobrom i pobožnom: *Pazite da vas tko ne prevari filozofijom ili ispraznim zavođenjem po predaji ljudi, oslanjajući se na sile ovoga svijeta, a ne na Krista, jer u njemu prebiva sva punina božanstva bivstveno* (Kol 2,8sl).

Ja sam u ono vrijeme, ti to znaš, svjetlo srca moga, budući da mi još nisu bile poznate ove Apostolove riječi, uživao u onom poticaju samo zbog jednog razloga: ono me razmišljanje pobuđivalo, raspaljivalo i zagrijavalo da ljubim, da tražim, da steknem, da posjedujem i da čvrsto zagrlim ne ovu ili onu struju, nego samu mudrost, ma kakva ona bila. A taj golemi žar stišavalo je samo jedno: Kristova imena ne bijaše ondje! Moje je nježno srce, *po milosrđu tvome, Gospodine* (Ps 25,7), već s majčinim mlijekom pobožno upilo to ime Spasitelja moga, Sina tvoga, i duboko ga u sebi zadržalo. I što god je bilo bez toga imena, ma koliko učeno, dotjerano i vjerodostojno bilo, nije me moglo potpuno obuzeti.

GLAVA 5

Razočaranje u Bibliji

9. Stoga sam odlučio duh svoj usmjeriti na proučavanje Svetoga pisma[5] da vidim kakvo je. I evo što vidim: to je nešto što nije shvatljivo oholima a nije otkriveno ni djeci. Zdanje je to s niskim ulazom, no unutra je visoko i ovijeno tajnama. A ja nisam bio takav da sam mogao ući u nj i sagnuti šiju da se prilagodim takvu hodu. Ali nisam tako osjećao onda kad sam posegnuo za tim Pismom kao što sada govorim, nego mi se ta knjiga činila nedostojna da je usporedim s Ciceronovim dostojanstvom. Moja je, naime, nadutost bježala od njezine skromnosti, a moja oštroumnost nije prodirala u njezine dubine. Ali je ona ipak bila takva da je rasla s malenima, no meni je bilo ispod časti da budem malen. Nadut od oholosti sâm sam se sebi činio velik.[6]

GLAVA 6

Među manihejcima

10. Tako sam zapao među ljude pijane od oholosti, pretjerano putene i brbljave. U njihovim su ustima bile zamke đavolje i méka spremljena od ispremiješanih slogova tvoga imena i imena Gospodina Isusa Krista i Parakleta-Tješitelja našega, Duha Svetoga.[7] Ta imena nisu silazila s njihovih usta, ali to je bio samo zvuk i prasak jezika, a srce je njihovo bilo prazno, bez istine. Govorili su: »Istina, istina!«, i mnogo su mi je spominjali, ali je nigdje ne bijaše u njima. Lažno su govorili ne samo o tebi, koji si uistinu Istina, nego i o počelima ovoga svijeta, tvojem stvorenju. O tim su stvarima neki filo-

---

[5] Augustin se kod svakog novog unutarnjeg potresa obraća Bibliji; posezanje za njom (u glavi 5), iako dovodi do privremenog razočaranja, opravdava zaključnu rečenicu prethodne glave.

[6] Na drugom mjestu Augustin to još jasnije izražava: »Bio sam tada prevaren jer sam se, duhovno još dijete, poduzeo da na božanske spise primijenim metodu kritičke diskusije.«

[7] O manihejcima v. Kazalo. Sjajan zaključni prikaz svoga manihejskog vjerovanja daje Augustin u *Ispovijestima* V,10.

zofi govorili istinu, a ja sam ih morao zaobići iz ljubavi prema tebi, Oče moj, nadasve dobri, Ljepoto svih ljepota!

O istino, istino! Kako je duboko već tada srž moje duše uzdisala k tebi dok su mi oni o tebi često i mnogostruko naklapali samo riječju i u knjigama mnogim i velikim! A to su bile samo posude u kojima su mi, dok sam gladovao za tobom, donosili, mjesto tebe, Sunce, Mjesec, lijepa djela tvoja, ali ipak samo djela tvoja, a ne tebe, pa ni prva tvoja djela. Izvrsnija su, naime, tvoja duhovna djela nego ova tjelesna, premda su sjajna i nebeska.

Ali ja nisam ni za tim prvim tvojim djelima gladovao ni žeđao, nego za tobom samom, Istino, u kojoj *nema promjene ni zasjenjenja od promjene* (Jak 1,17). I još su mi oni u onim posudama donosili sjajne utvare. Za njih je bolje bilo ljubiti ovo sunce, koje je bar za ove oči istinito, nego one laži što preko očiju zaluđuju duh.[8] Pa ipak, misleći da si ti tamo, jeo sam, premda ne pohlepno, jer moja usta nisu u tom osjetila tvoju pravu slatkoću. No bile su to isprazne utvare, a ne ti, i nisam se njima hranio, nego sam se još više iscrpljivao.

Hrana u snu vrlo je slična hrani u budnom stanju, ali se njome ljudi u snu ipak ne hrane, jer spavaju. Ali, prema onome što si mi sada rekla, one utvare nikako nisu bile slične tebi. Bijahu to tjelesne utvare, varava tijela, od kojih su zbiljskija ova prava tijela koja vidimo tjelesnim očima, bila ona nebeska ili zemaljska. Ova naime vidimo mi, životinje i ptice, i zbiljskija su nego kad ih zamišljamo. No i u tim našim predodžbama ima više zbilje nego u pukim tvorevinama naše fantazije, kad polazeći od pravih tijela zamišljamo druga, veća, neizmjerna, ali kojih uopće nema. Takvim sam se ja ispraznostima tada hranio, ali se nisam nahranio.

A ti, ljubavi moja, na koju se u slabosti oslanjam da budem jak, nisi ni ova tijela što ih vidimo, pa bila ona i na nebu, a ni ona što ih ondje ne vidimo, jer ti si njih stvorio, ali ih ne ubrajaš u svoja najviša stvorenja. Koliko si dakle daleko od onih utvara mojih, utvara tjelesnih što uopće ne postoje! Od njih su zbiljskije predodžbe onih tijela koja postoje, a od

[8] Augustin protestira protiv toga da je manihejske sanjarije ozbiljno shvatio: privlačio ga je njihov dualizam povezan s panteizmom dobra. To se jasno vidi iz njegove rasprave napisane u vrijeme kad je pristajao uz manihejzam (usp. *Ispovijesti* IV,15).

njih još zbiljskija sama tijela, ali to nisi ti. Ali nisi ni duša, koja je život tjelesa — zato je bolji život tjelesa i zbiljskiji nego sama tjelesa. Ti si život dušâ, život životâ, koji živiš sam od sebe i ne mijenjaš se, živote duše moje!

11. Gdje si dakle bio tada i kako daleko od mene? Ja sam daleko lutao od tebe: za me ne bijaše ni mahuna što su ih jele svinje koje sam mahunama tovio.[9] Koliko li su bolje one pričice gramatičarâ i pjesnikâ nego one varke! Jer stihovi, pjesma i Medeja što leti[10] sigurno su korisniji nego onih pet počela različito obojenih poradi onih pet špilja tame,[11] čega uopće nema i što ubija onoga koji u to vjeruje. Jer stih i pjesmu ubrajam među prava jela, ali da Medeja leti, to nisam tvrdio iako sam tako pjevao,[12] niti sam u to vjerovao iako sam čuo da tako pjevaju. Ali ono sam vjerovao, jao! jao! Po tim sam se stepenicama kotrljao u dubine pakla, jer sam bolovao i plamtio zbog neposjedovanja istine, kad sam tebe, Bože moj — tebi se, naime, ispovijedam, tebi koji si mi se smilovao kad te još nisam priznavao — kad sam tebe tražio ne razumom duha svoga, kojim si me odlikovao iznad životinja, nego tjelesnim osjećajem. Ali ti si bio dublje u meni od moje najdublje nutrine i više u meni od najviše zamisli moje! Namjerio sam se na onu drsku ženu,[13] siromašnu u razboritosti, zagonetku Salomonovu, gdje sjedi na stolici pred svojim vratima i govori: *Jedite s veseljem sakrivene hljebove i pijte slatku vodu kradenu* (Izr 9,17). Ona me zavela jer me našla gdje prebivam vani, u onome što vidi oko tijela moga, i kako razmišljam u sebi o takvim stvarima kakve sam progutao svojim okom.

---

[9] Aluzija na prispodobu o rasipnom sinu (usp. Lk 15,16).

[10] Priča o čarobnici Medeji koja leti na zmajevskim kolima nalazi se, osim drugdje, kod Ovidija, *Metamorfoze* 7,350 i d.

[11] Pet počela (svjetlo, zrak, vjetar, vatra, voda), s kojima je prvi čovjek pošao u boj protiv tame, on je »obojio« da prevari neprijateljske elemente ili »špilje«.

[12] Augustin je u školi sastavljao pjesme za vježbe kao i njegovi suučenici.

[13] Drska žena je ludost, ovdje hereza koja očarava i zavodi »one koji prolaze putem i idu svojim stazama pozivajući ih da jedu kruh skriveni i piju vodu kradenu«.

GLAVA 7

Kritika Starog zavjeta

12. Ja, naime, nisam poznavao druge stvarnosti koja uistinu postoji, i kao da me nešto podbadalo da pristajem uz one lude varalice, kad su me pitali odakle zlo, i je li Bog omeđen tjelesnim oblikom, ima li kosu i nokte, i da li se pravednima mogu smatrati oni koji imaju mnogo žena najedanput, koji ubijaju ljude i žrtvuju životinje.[14] Ta su me pitanja zbunjivala jer nisam poznavao stvari, i kad sam odlazio od istine, meni se činilo da idem k njoj, jer nisam znao da je zlo samo odsutnost dobra sve do onoga stupnja kad više ničega nema.[15] A odakle sam to mogao vidjeti, kad moje oči nisu išle dalje od tijela, a moj duh dalje od utvare?

Nisam znao da je Bog duh, da nema udova u duljinu i širinu, da njegovo biće nije tvar, jer tvar je u svom jednom dijelu manja nego u svojoj cjelini, pa ako bi bila i neomeđena, ona je manja u nekom dijelu omeđenom određenim prostorom nego u svojoj neomeđenosti, i nije svuda sva kao duh, kao Bog. A što se tiče nutarnje osnovice našega bića, i zašto se u Svetom pismu kaže da smo *stvoreni na sliku Božju* (Post 1,27), nisam o tome znao baš ništa.[16]

13. Isto tako nisam poznavao one prave unutarnje pravednosti, koja ne sudi po običaju, nego po najpravednijem zakonu Boga svemogućega. Uređujući običaje zemalja i vremenâ kako odgovara zemljama i vremenima, taj je zakon svagdje i uvijek isti, a ne ovdje ovakav, ondje onakav, danas ovakav, sutra onakav. Po njemu su pravedni bili Abraham, Izak i Jakov, Mojsije i David, i svi oni koji su bili pohvaljeni ustima Božjim. A one su ih neznalice smatrali nepravednima, sudeći *po ljudskom sudu* (1 Kor 4,3), i sve ćudoređe ljudsko-

---

[14] Glavni prigovori manihejaca protiv Starog zavjeta: antropomorfizmi u zamišljanju Boga i etika koja je suprotna Novom zavjetu i natražna prema njemu.

[15] Usp. *Ispovijesti* VII,12 i d.

[16] Tu počinje veličanstvena obrana božanskog zakona, koji se doduše mijenja promjenom vremena i prilika, ali mu ostaje nepromijenjena unutarnja jezgra (gl. 8). Augustin razvija svoju misao (sve do kraja gl. 9) na svom pojmu vremena. Rasprava završava mišlju: »Ona je ljudska zajednica pravedna koja se tebi podlaže.«

ga roda mjereći mjerom svoje ćudorednosti. To je tako kao kad bi netko, neznalica u naoružavanju, i ne znajući što kojemu udu pristaje, htio glavu zaštititi nazuvkom i obuti se kacigom mrmljajući što mu to ne pristaje dobro; ili kao kad bi se netko u dan koji je u popodnevne sate proglašen praznikom ljutio što mu se ne dopušta da prodaje robu dok mu je prije podne bilo dopušteno; ili kao kad bi netko u jednoj te istoj kući vidio da neki rob obavlja neki posao rukama što se ne dopušta robu koji poslužuje pićem, ili da se nešto radi u staji što je zabranjeno kod stola, pa bi se ljutio da u istoj kući i istoj obitelji ipak nije svagdje i svima određen isti posao.

Takvi su oni koji se ljute kad čuju da je u ono doba bilo pravednicima dopušteno nešto što danas pravednicima nije dopušteno; da je onima Bog nešto drugo zapovjedio, a ovima opet drugo prema prilikama vremena, premda jedni i drugi služe istoj pravednosti. Vide oni da kod istoga čovjeka, u istom danu, u istoj kući, jedno pristaje jednom članu, drugo drugom; da je nešto, još maloprije dopušteno, nakon jednoga sata nedopušteno; da je nešto u jednom kutu kuće dopušteno ili naloženo što je u onom do njega zabranjeno ili kažnjivo. Zar je dakle pravednost različita i promjenljiva? Nije, nego vremena kojima ona upravlja ne idu jednako, jer su vremena. Ljudi, kojih je *život na zemlji kratak* (Job 14,5), ne znaju razloge prijašnjih vremena i drugih naroda koje ne poznaju iz iskustva dovesti u vezu s vlastitim iskustvom, ali u jednom tijelu, u jednom danu, u jednoj kući lako mogu vidjeti što kojemu članu, kojim časovima, kojim mjestima ili kojim osobama pristaje; stoga im ono prijašnje smeta, a ovome se prilagođuju.

14. To ja tada nisam znao niti sam zapažao. Pa premda mi je to odasvud udaralo u oči, ja nisam vidio. Kad sam sastavljao pjesme, nije mi bilo dopušteno staviti bilo koju stopu bilo gdje, nego u jednom mjerilu ovako, u drugom onako, a u jednom te istom stihu nisam mogao stavljati istu stopu na svim mjestima. I sama ta umjetnost po kojoj sam pjevao pjesme nije imala jedno pravilo ovdje, drugo ondje, nego sva pravila zajedno. Nisam dakle vidio da pravednost, kojoj su oni dobri i sveti ljudi služili, mnogo izvrsnije i uzvišenije ujedinjuje u sebi sve što nalaže i da se ni u kojem dijelu ne

mijenja, a ipak u različita vremena ne dijeli i ne propisuje sve u isti čas, nego svakom vremenu njegovo. Ja sam, zaslijepljen, kudio pobožne oce koji su ne samo sadašnjost upotrebljavali kako Bog zapovijeda i nadahnjuje, nego su i budućnost objavljivali kako im je Bog otkrivao.

GLAVA 8

Što je uvijek zlo

15. Je li ikada ili igdje nepravedno *ljubiti Boga svim srcem svojim, svom dušom svojom i svim umom svojim, a bližnjega svoga kao samoga sebe?* (Mk 12,30sl; Mt 22,37sl). Zato opačine koje su protiv prirode treba svagdje i uvijek osuđivati i kažnjavati, kakve su na primjer bile opačine Sodomljana. Kad bi ih svi narodi počinjali, po božanskom bi zakonu svi bili jednakom krivnjom okrivljeni, jer taj zakon nije ljude učinio takvima da na taj način opće među sobom. Time se, naime, povređuje i samo zajedništvo koje moramo imati s Bogom, kad se ista priroda koju je on stvorio kalja izopačenom požudom.

A opačine koje su protiv običaja ljudi treba izbjegavati prema raznolikosti tih običaja: da se međusobni ugovor neke države ili naroda, utvrđen običajem ili zakonom, ne povrijedi nikakvom požudom građanina ili stranca. Sramota je, naime, za svakog pojedinca ako se ne slaže s cjelinom kojoj pripada. Ali kada Bog nešto zapovijeda protiv običaja ili ugovora bilo čijega, treba to činiti ako i nikada ondje nije tako nešto učinjeno, a ako je bilo ukinuto, treba obnoviti, ako nije bilo ustanovljeno, treba ustanoviti. Jer ako kralj u državi kojom vlada smije zapovijedati nešto što nitko prije njega, pa ni on sam, nije nikada zapovjedio, pa ako slušati njega ne znači raditi protiv državnoga poretka, nego naprotiv ne slušati ga znači biti protiv toga poretka — opće je naime načelo ljudskoga društva da svoga kralja treba slušati — koliko se više treba Bogu, gospodaru svega stvorenja, bez oklijevanja pokoriti u onome što zapovjedi! Kao što se na ljestvici ljudskoga društva veća vlast postavlja nad manju da joj ova služi, tako je Bog iznad svega.

16. Isto vrijedi i za zločine kad se želi naškoditi drugome bilo pogrdom, bilo nepravdom, ili jednim i drugim; naškoditi radi osvete, kao što neprijatelj čini neprijatelju; ili da se zadobije nečije vanjsko dobro, kao kad razbojnik otima putniku; ili da bi se izbjeglo zlo, kao što čovjek čini onome kojega se boji; ili iz zavisti, kao što sretnijemu zavidi bjedniji ili onaj koji je u nečemu uspio onome za kojega se boji da će ga dostići ili se žalosti što mu je jednak; ili iz samog užitka zbog tuđe nesreće, kao što uživaju gledaoci gladijatorskih predstava ili ismijavači i podrugljivci svoga bližnjega.

To su glavne vrste grijeha koji izviru iz strasti za vladanjem, za gledanjem i za osjećanjem, bilo iz jedne od njih ili dviju ili iz svih zajedno. Tako se živi i griješi protiv triju i sedam tvojih zapovijedi, protiv psaltira s deset žica, protiv dekaloga tvoga, Bože svevišnji i preslatki! Ali koje opačine mogu doprijeti do tebe koji si neraspadljiv? Ili koja zlodjela protiv tebe komu se ne može naškoditi? Ali ti kažnjavaš što ljudi čine protiv sebe, jer i kad protiv tebe griješe, rade opako protiv svoje duše, i njihova nepravda vara sebe bilo da oni kvare i izopačuju svoju narav koju si ti stvorio i uredio, bilo da se neumjereno služe dopuštenim stvarima, bilo da se raspaljuju za nedopuštenima *u onu svrhu koja se protivi naravi* (Rim 1,26). Ili su krivi što srcem i riječima bjesne protiv tebe ritajući se protiv tvoga ostana; ili kad se, raskidavši okvire ljudskoga društva, u svojoj smionosti vesele privatnim urotama ili razdorima, prema tome što koga veseli ili vrijeđa. A to se događa kad ljudi ostavljaju tebe, izvore života, koji si jedini i pravi Stvoritelj i Upravitelj svemira, pa u oholosti koja zna samo sebe uzljube nešto što je tek jedan varavi dio.

Stoga nas ponizna pobožnost vodi k tebi natrag. Ti nas čistiš od zle navike i milosrdan si grijesima raskajanih, uslišavaš uzdahe okovanih grešnika i izbavljaš nas okova koje smo sebi skovali, samo ako više ne dižemo protiv tebe rogove lažne slobode iz pohlepe da posjedujemo više i uz opasnost da izgubimo sve, kad ljubimo više sebe i svoje nego tebe, najviše dobro!

GLAVA 9

Grijesi u očima Božjim i ljudskim

17. Ali među opačinama i zlodjelima i među tolikim nepravdama ima grijeha i kod onih što napreduju u dobru, ali ih ljudi zdrava suda i kore imajući pred očima pravilo savršenosti i hvale ih jer obećavaju plod kao zelena trava žetvu. Ima i takvih čina koji su slični ili opačini ili zlodjelu, a nisu grijesi, jer niti vrijeđaju tebe, Gospodina Boga našega, niti društveni poredak. Tako, na primjer, kad se pribavljaju neke stvari koje odgovaraju životnim potrebama i vremenu, a nije sigurno da se to radi iz pohlepe za posjedovanjem, ili kad se redovnom vlasti kažnjavaju ljudi s namjerom da se poprave, a nije sigurno da se to radi iz želje da im se naškodi.

Mnoga dakle djela za koja bi se ljudima moglo činiti da ih treba osuditi bila su pohvaljena tvojim svjedočanstvom, a mnoga djela hvaljena od ljudi osuđuje tvoje svjedočanstvo. Često je naime drugačiji vanjski izgled čina, a drugačija namjera onoga koji ga čini zajedno s nepoznatim okolnostima vremena. Ali kad ti iznenada zapovijedaš nešto neobično i nepredviđeno, ako si to jednom i zabranio, tko smije posumnjati da to treba učiniti, pa i onda ako bi razlog svoje zapovijedi ti privremeno i krio i ako bi to bilo protivno društvenoj ustanovi neke ljudske zajednice. Jer ona je ljudska zajednica pravedna koja tebi služi. Ali blaženi oni koji znaju da si ti zapovjedio! Jer oni koji tebi služe izvršavaju sve čine ili zato da pokažu što je za onaj čas potrebno ili zato da unaprijed objave što će biti u budućnosti.

GLAVA 10

Manihejske ludosti

18. Ne znajući za ta načela, ja sam se rugao onim svetim slugama i prorocima tvojim. A što sam postizavao kad sam im se rugao, osim da se meni rugaš ti, pošto sam malo po malo i postepeno zapadao u takve ludosti da sam vjerovao da smokva, kad je beremo, zajedno sa stablom kao majkom lije mliječne suze. Da je pak tu smokvu pojeo koji svetac,

pošto je ubrana tuđom dakako krivnjom a ne njegovom, probavio bi je u svojoj utrobi i iz smokve izdisao anđele, dapače čestice Boga, uzdišući u molitvi i rigajući; a te bi čestice najvišega i pravoga Boga ostale vezane u onoj smokvi da ih nisu oslobodili zubi i želudac svetog izabranika. I vjerovao sam, jadnik, da treba više iskazivati milosrđe zemaljskim plodovima nego ljudima zbog kojih ti plodovi rastu. Kad bi me naime netko gladan koji ne bi bio manihejac molio komad kruha, činilo bi mi se da bi smrtnu kaznu zaslužio onaj jedan zalogaj koji bi mu se dao.[17]

GLAVA 11

Monikin san

19. I pružio si ruku svoju iz visine i *izvukao dušu moju* (Ps 86,13) iz ove duboke tame, kad je za me plakala pred tobom moja majka, vjerna tvoja službenica, više nego što majke oplakuju tjelesnu smrt djece. Ona je vidjela moju smrt iz snage vjere i duha što ga je imala od tebe, i uslišio si je, Gospodine. Uslišio si je i nisi prezreo njezinih suza kad su tekući natapale zemlju pod njezinim očima na svakom mjestu njezine molitve: uslišio si je! Jer odakle onaj san kojim si je utješio te je pristala da živi sa mnom i da jede sa mnom za istim stolom u kući? A to je jedno vrijeme bila prestala, odvraćajući se i zgražajući se nad mojom bogumrskom zabludom.[18] Vidjela je naime sebe u snu kako stoji na nekom drvenom ravnalu i da k njoj dolazi mladić sjajan, veseo, i da joj se smiješi, a ona da je žalosna i žalošću skršena. Kad ju je on

---

[17] »Sveti« o kojima se ovdje govori jesu takozvani »izabranici« (electi), manihejci višega stupnja. Augustin je bio samo »slušač« (auditor); slušači nisu bili vezani strogim propisima kao oni prvi.

[18] Augustin je, dakle, jedno vrijeme živio odvojen od svoje majke. Tada ga je kod sebe držao jedan prijatelj, bogati senator Romanijan, koji mu je omogućio i studije u Kartagi. Augustin ga je, kao i mnoge druge, pridobio za maniheizam. Kad su prijatelji planirali u Milanu filozofski samostan, bio je s njima i bogati Romanijan. Usp. *Ispovijesti* VI,14.

zapitao što je razlog njezine žalosti i svakidašnjih suza, da bi je poučio, kao što se obično čini, a ne da od nje sazna, i kad je ona odgovorila da žali nad mojom propašću, rekao je on neka samo bude mirna i opomenuo je neka pogleda i vidi da sam i ja ondje gdje je ona. Kad je ona nato pogledala, vidjela je mene kako stojim pokraj nje na istom ravnalu.[10]

Odakle to ako ne odatle što su tvoje uši bile priklonjene njezinu srcu? Bože dobri i svemogući, ti se tako brineš za svakoga od nas kao da se samo za njega brineš, i tako se brineš za sve kao da se brineš za svakoga pojedinca.

20. A otkuda još ovo? Kad mi je majka pripovijedala svoje viđenje a ja ga kušao tumačiti tako da se ona ne smije bojati da će ona jednom biti što i ja, ona je bez ikakva okolijevanja rekla: »Nije mi, nije rečeno: gdje je on, tamo ćeš i ti, nego: gdje si ti, tamo će i on!«

Ispovijedam ti, Gospodine, sjećanje svoje koliko se sjećam, što sam više puta i rekao, da me je više uzbudio taj tvoj odgovor po budnoj majci, što se nije zbunila mojim tako vjerojatnim ali krivim tumačenjem i tako brzo vidjela što je trebalo vidjeti — što ja očito nisam vidio dok mi nije rekla — da me je dakle već tada više uzbudio taj odgovor nego sâm san kojim je pobožnoj ženi toliko prije prorečeno veselje koje će toliko kasnije doživjeti, samo da bi se utješila u tadašnjim svojim brigama.

Zaista je iza toga proteklo gotovo devet godina u kojima sam se ja valjao *u onom blatu ponora* (Ps 69,3) i tmini zablude. Često sam se pokušavao dići, ali sam još dublje propadao, a dotle je ona čista udovica, pobožna i trijezna, kakve ti ljubiš, doduše već radosnija zbog nade, ali jednako revna u plaču i uzdasima, bez prestanka u sve sate svojih molitava plakala nada mnom pred tobom, i *pred lice tvoje dopirahu molitve njezine* (Ps 88,3). Ali ti si dopuštao da se ja još valjam i uvaljujem u onu crnu tamu.

---

[10] Ravnalo (regula) ukazuje ovdje na pravilo kršćanske vjere (regula fidei). Treća knjiga završava tako s mnogo nade: zalutali nije izgubljen.

GLAVA 12

Proročanska riječ

21. Dao si joj međutim još jedan odgovor, kojega se sjećam. Mnogo toga i ne spominjem, jer se žurim da ti ispovjedim ono što me više tišti, a ima mnogo toga čega se i ne sjećam.[20]

Dao si joj dakle drugi odgovor po svome svećeniku, nekom biskupu koji je bio odgojen u Crkvi i vrlo vješt u tvojim knjigama.[21] Kad ga je ona žena molila da bi se udostojao sa mnom govoriti i pobiti moje zablude, odučiti me od zla i poučiti me u dobru, nije htio; inače je on to činio kad bi se slučajno namjerio na prikladne duše; to što nije htio sa mnom razgovarati bilo je doista razborito, kako sam poslije uvidio. Odgovorio je naime majci da sam još nepoučljiv zato što sam napuhnut zbog novosti one krive nauke i što sam nekim sitnim pitanjima smeo već mnoge nevješte, kako mu je ona bila rekla. »Ali«, završi on, »pusti ga ondje. Moli se samo za njega Gospodinu. On će sam čitajući otkriti kakva je ono zabluda i kakva bezbožnost.« Tada joj ispripovjedi i to kako je i njega još kao dječaka njegova majka, zavedena, dala manihejcima, i kako je on gotovo sve njihove knjige ne samo pročitao nego i prepisao više puta, i kako mu je postalo jasno, premda ga nitko nije pobijao niti uvjeravao, koliko treba onu sljedbu izbjegavati, i tako je i pobjegao od nje. Kad joj je on to rekao a ona se nije htjela smiriti, nego je i dalje navaljivala još više ga moleći i ljuto plačući da me primi i da sa mnom raspravlja, on već posta nestrpljiv što mu dosađuje te reče: »Odlazi od mene, tako ti života! Nemoguće je da propadne sin tolikih suza.«

To je ona, kako mi je u razgovorima sa mnom često spominjala, tako primila kao da je taj glas došao s neba.

---

[20] To je dokaz da *Ispovijesti* nisu potpuna autobiografija, pa ni vremena koje obuhvaćaju (god. 354—387).

[21] Bio je to, vjerojatno, Antigon, biskup u Madauri.

KNJIGA ČETVRTA

Sa žalošću ističe da je devet godina proveo u manihejstvu, zavođen i zavodeći druge. Dvije godine (374—375) predaje govorništvo u Tagasti (gl. 1—2). Obraća se i astrologiji nadajući se da će od nje dobiti odgovor na svoja pitanja; liječnik Vindicijan odvraća ga od nje (3). Zbog smrti jednog prijatelja podaje se pretjeranoj žalosti (4—6). Napušta Tagastu i odlazi u Kartagu, gdje nastavlja predavati govorništvo, god. 376—383 (7—9). Svuda je bol, jer sve prolazi, Bog jedini ostaje, i samo je u njemu prava sreća (10—12). S prijateljima raspravlja o estetici i piše (oko god. 381) spis O lijepom i prikladnom, *koji posvećuje Sircu Hijeriju, slavnom učitelju govorništvu u Rimu (13—14). Tuži se da je imao krivo mišljenje o duhovnim stvarima, a nije mu u tom pomoglo ni to što je već u dvadesetoj godini bez teškoće razumio Aristotelovo djelo* Kategorije *(15—16). — Uspomene na život od dvadesete do dvadeset devete godine (374—383).*

GLAVA 1

Prevareni varalica

1. Kroz to vrijeme od devet godina,[1] od devetnaeste godine svoje dobi sve do dvadeset osme, bio sam zavođen i zavodio sam, varan i varao sam u svakojakim požudama, i to javno naukama koje se zovu »slobodne«, a potajno pod krivim imenom religije, ovdje ohol, ondje praznovjeran, a tašt ovdje i ondje. S jedne strane slijedio sam taštinu ljudske slave sve do pljeska u kazalištu, natjecanja u pjesmama i borbe za vijenac od sijena, do djetinjarija u predstavama i do razuzdanih strasti. S druge strane nastojao sam da se očistim od tih prljavština te sam onima koji su se nazivali »izabranici« i »sveti« donosio jela da mi od njih u radionici svoje mješinice izrađuju anđele i bogove koji će me osloboditi.[2] To sam ja vjerovao i to sam činio sa svojim prijateljima koji su bili po meni i sa mnom prevareni.

Neka mi se rugaju ti drznici, koji još nisu bili spasonosno poniženi i smrvljeni od tebe, Bože moj! Ali ja ću ti ipak ispovjediti svoje sramote, a *na tvoju slavu* (Ps 106,47). Dopusti mi, molim te, i daj mi da obiđem u sadašnjoj pameti prošle putove svoje zablude i da ti žrtvujem *žrtvu hvale* (Ps 50,14). Što sam naime ja sebi bez tebe nego vođa u propast? Ili što sam kad mi je dobro nego dijete koje siše tvoje mlijeko ili uživa tebe, hranu koja se ne kvari? I kakav je čovjek bilo koji čovjek, ako je samo čovjek? Ali neka mi se rugaju jaki i moćni, a ja slab i nemoćan hoću, evo, ispovijedati se tebi!

---

[1] To bi imale biti godine 373. do 382, ali zna se da je Augustin još u Rimu god. 384. bio pristaša manihejzma, iako već pokoleban; njegova okolina i prijatelji koji ga preporučuju pripadaju manihejskim krugovima.

[2] Usp. *Ispovijesti* III,10,18 i str. 58, bilj. 17.

GLAVA 2

Retor. Dramsko natjecanje

2. Onih sam godina predavao govorništvo. Svladan strastima prodavao sam rječitost koja donosi pobjedu. Volio sam ipak, Gospodine, ti to znaš, imati dobre učenike, kako se to već kaže »dobre«, i njih sam bez varke učio varke, ali ne da pomoću njih rade o glavi nevinome, nego da katkada spasavaju glavu krivca. Ti si me, Bože, iz daljine vidio kako srljam na skliskome putu i kako u silnome dimu prosijeva moja vjera koju sam u onoj učiteljskoj službi pokazivao onima koji su *ljubili taštinu i tražili laž* (Ps 4,3), ja, drug njihov.

Onih sam godina živio s jednom ženom, ali ne u braku koji se zove zakoniti; otkrila ju je moja nestašna zaljubljenost u kojoj nije bilo razboritosti. Ali imao sam samo jednu, i njoj sam bio vjeran. S njom sam dakako trebao iskusiti na vlastitoj koži koja je razlika između pravog bračnog saveza, koji se sklapa radi rađanja djece, i dogovora na temelju strastvene ljubavi, gdje se također rađaju djeca, ali protiv želje roditelja, pa kad su već rođena, obvezuju roditelje da ih ljube.

3. Sjećam se također, kad sam odlučio da se natječem nekom dramskom pjesmom,[8] da mi je nekakav vrač poručio: što ću mu dati za nagradu da pobijedim, a ja sam mu, zgrozivši se i odbivši one gadne čarolije, odgovorio da za svoju pobjedu ne bih dao ni muhu ubiti sve kad bi onaj vijenac bio od besmrtnog zlata. On je naime, kako mi se činilo, namjeravao kod svoje žrtve ubiti životinje i tim počastima zazvati demone da budu na mojoj strani. Ali ni toga zla nisam ja odbio iz čiste ljubavi prema tebi, *Bože srca moga!* (Ps 73,26). Ja te još nisam znao ljubiti, jer sam znao zamišljati samo tjelesne divote. A zar duša koja uzdiše za takvim utvarama *ne bludi daleko od tebe* (Ps 73,27), uzda se u laž i *pase vjetrove?* (Hoš 12,2). Tako dakako ja nisam htio da se za mene prinosi žrtva demonima, a sâm sam se njima žrtvovao onim praznovjerjem. Što naime znači *pasti vjetrove* nego pasti demone, to jest svojom zabludom biti njima na veselje i smijeh?

---

[8] Od dramskih djela Augustinovih nije se ništa sačuvalo. Svakako je u natjecanjima dobivao prvu nagradu, kako se kazuje u slijedećem poglavlju.

GLAVA 3

Astrologija

4. Stoga nisam prestajao s pouzdanjem pitati za savjet one varalice koje nazivaju astrolozima, jer mi se činilo da oni ne prinose nikakve žrtve i da ne upućuju nikakve molitve nekom duhu radi proricanja. Ali i to dosljedno zabacuje i osuđuje prava kršćanska pobožnost.[4]

Dobro je naime ispovijedati se tebi, Gospodine, i reći: *Smiluj mi se, ozdravi dušu moju, jer sam zgriješio tebi!* (Ps 41,5). I ne smije se zlorabiti tvoje milosrđe da bi se slobodnije griješilo, nego se treba sjećati Gospodnjega glasa: *Evo, ozdravio si! Nemoj više griješiti, da ti se ne dogodi što gore!* (Iv 5,14).

Svu tu spasonosnu nauku pokušavaju ubiti one varalice kad govore: »S neba ti dolazi neodoljiv poticaj da griješiš!« i: »Venera je za to kriva, ili Saturn ili Mars.« Sve to dakako govore zato da bi čovjek bio bez grijeha, čovjek koji je meso i krv i ohola trulež, a da se krivnja baca na Stvoritelja i Upravitelja neba i zvijezda. A tko je taj, ako ne ti, Bože naš, slatkoćo i izvore pravde, koji ćeš *vratiti svakom po njegovim djelima* (Mt 16,27; Rim 2,6), *a srca skrušena i ponižena ne prezireš* (Ps 51,19)?

5. Bijaše u ono doba neki čovjek velike mudrosti,[5] vrlo vješt u liječničkoj struci i po njoj nadaleko poznat. On je kao prokonzul svojom rukom stavio na moju bolesnu glavu onaj pobjednički vijenac u natjecanju, ali ne kao liječnik. Jer za onu bolest ti si liječnik, *koji se protiviš oholima, a poniznima daješ milost* (1 Pt 5,5; Jak 4,6). Ali zar mi nisi i po onome starcu bio prisutan? Zar si ikada prestao liječiti moju dušu?

Ja sam se dakle s njim sprijateljio te sam marljivo i pozorno slušao njegove govore, koji su bili bez kićenih riječi, ali ugodni i ozbiljni zbog dubine misli. Kad je iz razgovora sa mnom saznao da sam odan knjigama astrologâ, ljubezno me i očinski opomenuo da ih odbacim i da na tu ispraznost ne

---

[4] Već tada je Augustina jedan prijatelj kršćanin, Flakcijan, pokušavao odvratiti od astrologâ; između astrologije i maniheizma postojale su tijesne veze.

[5] Vindicijan; usp. *Ispovijesti* VII,6,8, str. 137.

trošim uzalud brigu i trud koji su mi potrebni za korisne stvari. Reče mi da je on te stvari tako upoznao da se u prvim godinama svoga života htio tome posvetiti kao zvanju od kojega će živjeti, pa ako je razumio Hipokrata, da bi pogotovo i tu nauku mogao razumjeti. Pa ipak je poslije to napustio i posvetio se liječništvu samo iz toga razloga što je otkrio da je sve to sama laž, a on kao ozbiljan čovjek nije htio živjeti od varanja ljudi. »Ali ti«, reče, »predaješ govorništvo kojim se uzdržavaš među ljudima, a ovu varku slijediš slobodnom težnjom, a ne iz potrebe za život. To više treba da mi o njoj vjeruješ kad sam se potrudio da je tako savršeno upoznam kako sam od nje jedine namjeravao živjeti.« A kad sam ga upitao kako to da se mnoge njihove riječi obistinjuju, odgovori on, koliko je mogao, da to čini slučaj koji se u prirodi svuda susreće. Ako naime tkogod na stranicama kojega pjesnika koji sasvim nešto drugo pjeva i misli slučajno traži neki savjet za sebe pa mu često izlazi stih koji je začudo u skladu s njegovim pitanjem, ne treba se onda čuditi, reče, ako iz ljudske duše po nekom višem nagonu, da i sama ne zna, izide ne namjerice, nego slučajno nešto što se slaže s prilikama i djelima onoga koji pita.

6. To si mi eto, od njega ili po njemu pribavio, i tako si u mojem pamćenju zacrtao što sam poslije trebao tražiti sam od sebe.[6] Ali tada me ni on ni predragi moj Nebridije, mladić veoma dobar i veoma čist, koji se smijao svoj onoj umjetnosti proricanja, nisu mogli skloniti da to odbacim, jer mi je više vrijedio ugled samih pisaca, a još nisam bio našao nijednog sigurnog dokaza, kakav sam htio naći, po kojem bi mi bilo nesumnjivo jasno da ono što oni govore kad ih pitaju za savjet, govore slučajno ili srećom, a ne iz umijeća promatranja zvijezda.

[6] Gatanje (divinatio) zanimalo je Augustina cijeli život. Tražeći savjeta za različite slučajeve u životu stari su običavali upotrebljavati Vergilijeve pjesme (tzv. *sortes Vergilianae*): otvorili bi nasumce knjigu i prvi stih uzeli kao proročanstvo odnosno savjet; sam Augustin pripisuje odlučni čas svoga obraćenja jednom takvom otvaranju Pavlovih Poslanica; v. *Ispovijesti* VIII,12,29.

GLAVA 4

Izgubljeni prijatelj

7. U onim godinama kad sam prvi put počeo predavati u svom rodnom gradiću, našao sam prijatelja koji mi je bio veoma drag zbog zajedničkih težnja, a bio mi je vršnjak, u cvijetu mladosti kao i ja. Odrastao je sa mnom kao dječak i zajedno smo išli u školu, zajedno se igrali. Ali onda mi još nije bio takav prijatelj, premda nije ni poslije bio takav kakvoga traži pravo prijateljstvo, jer nema pravoga prijateljstva ako ga ti ne učvrstiš među ljudima koji su tebi privrženi ljubavlju *što je razlivena u našim srcima po Duhu Svetom koji nam je dan* (Rim 5,5). Ali ipak je to prijateljstvo bilo iznad svega slatko, sazrelo na žaru jednakih težnja. Ja sam njega odvukao i od prave vjere, koju još nije kao mladić temeljito i duboko držao, i naveo ga na one praznovjerne i opasne pričice zbog kojih je nada mnom plakala moja majka. Sa mnom je već u duhu lutao taj čovjek, a moja duša nije mogla biti bez njega. I evo ti, koji si za petama onih što bježe od tebe, *Bože osvete* (Ps 94,1) i izvore milosrđa u isti čas, koji nas obraćaš k sebi čudnovatim putovima, eto, ti si uzeo čovjeka iz ovoga života kad je jedva navršio jednu godinu prijateljstva sa mnom, koje mi je bilo slatko nad svim slatkoćama moga života u ono doba.

8. Tko će izbrojiti tvoja divna dobročinstva koja je čovjek iskusio sam na sebi samome? Što si onda učinio, Bože moj, i kako je nedokučiv bezdan tvojih sudova? Kad je onaj moj prijatelj trpio od groznice, dugo je ležao bez svijesti u smrtnome znoju, a kad je propala sva nada, krstili su ga bez njegova znanja;[7] ja se za to nisam brinuo jer sam mislio da će njegova duša prije zadržati ono što je od mene primio nego ono što se zbivalo na njegovu tijelu dok je ležao u nesvijesti. Ali sasvim je drugačije bilo. Jer on se oporavio i ozdravio, i odmah, čim sam mogao s njim govoriti — a mogao sam doskora, čim je on mogao, jer se nisam udaljivao

[7] Augustinov prijatelj bio je očito, kao i on, katekumen; takve su običavali krstiti kad bi već bili u besvjesnom stanju smrtnog časa; Augustin je kasnije to odobravao, ali sada se tome smije, jer manihejci zabacuju krštenje.

od njega i previše smo visjeli jedan na drugome — pokušao sam pred njim ismijavati krštenje koje je primio kad je bio dušom i osjećajem potpuno odsutan; mislio sam da će se i on sa mnom smijati. Ali on je već bio saznao da ga je primio. I sad se tako zgrozio od mene kao od neprijatelja i opomenuo me divnom i neočekivanom slobodom da mu prestanem govoriti takve stvari ako mu želim ostati prijatelj. Ja sam pak, zapanjen i zbunjen, potisnuo sve svoje osjećaje, da bi on prije ozdravio i da bi bio dovoljno zdrav i jak da mogu s njim postupati kako hoću. Ali on izmače mojoj ludosti, da kod tebe bude sačuvan na moju utjehu: poslije nekoliko dana, u mojoj odsutnosti, ponovno ga uhvati groznica i on umrije.

9. Od te žalosti navuče se mrak na moje srce. Što god sam pogledao, bila je smrt. I domovina mi je bila mučilište, a očinska kuća neiskazana nesreća. Što god sam nekada s njim zajednički imao, bez njega se okrenulo u strahovito mučenje. Odasvud su ga očekivale moje oči, ali njega ne bijaše. Sve sam mrzio, jer je sve bilo bez njega, i nitko mi više nije mogao reći: »Evo, doći će!« — kao onda dok je živio a bio odsutan. Sâm sam sebi postao veliko pitanje: pitao sam dušu svoju *zašto je žalosna i zašto me silno uzbuđuje*, ali ništa mi nije znala odgovoriti. A kad sam joj govorio: *Uzdaj se u Boga* (Ps 42,6), s pravom mi se nije pokoravala, jer je bio istinskiji i bolji čovjek kojega je kao najdražega izgubila nego utvara u koju sam joj zapovijedao da se uzda. Jedino mi je plač bio sladak i on je zamijenio moga prijatelja u radostima moje duše.

GLAVA 5

Zašto su suze slatke?

10. Ali sada je, Gospodine, sve ono već prošlo, i vrijeme je ublažilo moju ranu. Mogu li čuti od tebe, koji si istina, i primaknuti uho srca svoga ustima tvojim da mi kažeš zašto je plač sladak bijednima? Ili si ti, premda si svagdje prisutan, možda daleko odbacio od sebe našu bijedu, pa ti ostaješ u sebi, a mi se valjamo iz kušnje u kušnju? Pa ipak, kad naš plač ne bi dopirao do tvojih ušiju, ništa ne bi ostalo od naše nade. Odakle to da se iz gorčine života kao slatki plod

bere jecaj, plač, uzdisaj i žalba? Ili je slatkoća u tome što se nadamo da ćeš nas ti čuti? Sigurno je tako u molitvama, jer one uključuju želju da dopru do tebe. Ali zar je tako i u boli za izgubljenom stvari i u žalosti koja me je tada obuzimala? Nisam se nadao da će on oživjeti niti sam suzama to molio, nego sam samo osjećao bol i plakao. Bijah naime bijedan i izgubih svoju radost. Ili je možda i plač gorka stvar, ali nas veseli onda kad nam omrznu stvari koje smo prije uživali i kad se od njih s užasom odvraćamo?

GLAVA 6

Dosada života

11. Ali što to govorim? Nije sada vrijeme da pitam, nego da ti se ispovijedam. Bijah bijedan, i bijedna je svaka duša koja je vezana prijateljstvom sa smrtnim stvarima pa se kida kad ih izgubi, i tek tada osjeća bijedu u kojoj je bila već i prije nego što ih je izgubila. Takav sam ja bio u ono vrijeme: plakao sam gorko i smirivao sam se *u gorčini* (Job 3,20). Tako sam bio bijedan, a ipak mi je taj bijedni život bio miliji od onoga moga prijatelja. Jer ma koliko sam ga želio promijeniti, nisam ga ipak htio izgubiti radije nego onoga prijatelja, a ne znam ni da li bih ga htio izgubiti za njega kao što se priča za Oresta i Pilada, ako nije izmišljeno: da su htjeli jedan za drugoga umrijeti u isti čas jer im je gori od smrti bio život bez drugoga. Ali u meni se rodilo neko čuvstvo sasvim protivno ovome: u meni je bila silna odvratnost prema životu, ali ujedno i velik strah od smrti. Koliko sam više ljubio prijatelja, toliko sam, mislim, više mrzio smrt koja mi je njega otela, mrzio je kao najstrašniju neprijateljicu i bojao se nje. Mislio sam da će ona iznenada uništiti sve ljude kad je mogla njega. Takav sam bio, potpuno takav, sjećam se.

Evo srca moga, Bože moj, evo ga u nutrini! Pogledaj i vidi da se sjećam, nado moja! Ti me čistiš od nečistoće takvih čuvstava, upravljajući moje oči k sebi i *izbavljajući iz zamke moje noge* (Ps. 25,15). Čudio sam se što drugi ljudi žive, dok je umro onaj kojega sam ljubio kao nekoga koji neće umrijeti. I još sam se više čudio što poslije njegove smrti živim

ja, jer sam ja bio drugi on. Dobro je onaj pjesnik rekao o svome prijatelju da je »polovica njegove duše«.[8] Ja sam osjetio da je moja duša i njegova duša bila jedna duša u dva tijela.[9] I zato mi je strašan bio život jer nisam želio živjeti raspolovljen, i zato sam se možda bojao umrijeti da ne umre sav onaj kojega sam toliko ljubio.

GLAVA 7.

Bijeg u Kartagu

12. O ludosti koja ne zna ljubiti ljude na ljudski način! Luda li čovjeka koji teško trpi ljudsku sudbinu! A to sam ja tada bio. Stoga sam se žario, uzdisao, plakao i zbunjivao se, nije za me bilo ni mira ni izlaska. Nosio sam rastrganu i krvavu svoju dušu, nestrpljivu što je nosim, i nisam nalazio mjesta kamo da je položim. Nije se mogla smiriti ni u ljupkim gajevima, ni u igrama i pjesmama, ni u mirisavim vrtovima, ni na raskošnim gozbama, ni u slasti sobice i postelje, napokon ni u knjigama i pjesništvu. Sve mi je bilo grozno, pa i samo svjetlo. Sve što nije bilo ono što je bio on bilo mi je nevaljalo i dosadno, osim jecaja i suza: jedino u njima nađoh malo odmora. Ali čim bi se od njih odijelila moja duša, pritiskivalo me teško breme jada.

K tebi, Gospodine, trebalo ju je podići i kod tebe liječiti. To sam znao, ali niti sam htio niti mogao, to više što mi ti nisi bio nešto čvrsto i jako kad sam o tebi mislio. To nisi bio ti, nego isprazna utvara i moja zabluda bijaše mi bog. Ako sam svoju dušu pokušavao smjestiti onamo da otpočine, padala bi u prazno i ponovno nasrtala na mene, a ja sam ostao sam sebi nesretno mjesto gdje nisam mogao boraviti ni odande uzmaknuti. A kamo je moglo pobjeći moje srce od moga srca? Kamo sam mogao pobjeći od samoga sebe? Kamo sam mogao ići da ne idem za sobom?

---

[8] Horacije (*Pjesme* 1,3,8) kaže tako o Vergiliju zazivajući bogove da ga zaštite na putu u Grčku.

[9] Usp. Ovidije, *Tužaljke* IV,4,72.

Pa ipak sam pobjegao iz domovine. Manje su ga tražile moje oči ondje gdje ga nisu običavale vidjeti. Tako sam iz Tagaste došao u Kartagu.[10]

GLAVA 8

Novi prijatelji

13. Vremena ne svetkuju i ne prolaze bez učinka kroz naše osjećaje;[11] u duši proizvode čudesna djela. Eto, dolazila su i odlazila iz dana u dan, pa su mi dolazeći i odlazeći ulijevala druge nade i druge uspomene. Malo po malo vraćala su me nekadašnjim vrstama zabava pred kojima je uzmicao onaj moj bol. Ali su nadolazili ne doduše drugi bolovi, nego uzroci drugih bolova. Jer odakle je u mene najlakše tako duboko prodro onaj bol, ako ne odatle što sam izlio dušu svoju na pijesak, ljubeći smrtnoga čovjeka kao da nikada neće umrijeti?

Najviše su me ipak oporavljale i preporađale utjehe drugih prijatelja, s kojima sam ljubio ono što sam mjesto tebe ljubio, a to je bila golema varka i duga laž koja je preljubničkim draženjem kvarila našu dušu koju su svrbjele uši od želje da sve čuje. Ali ona mi varka ne umiraše kad bi koji od mojih prijatelja umirao. Drugo je bilo što mi je kod njih još više zarobljavalo dušu: porazgovoriti se s njima i nasmijati se, jedan drugom ljubezno ugađati, zajedno čitati knjige slatkorječive, zajedno se šaliti i zajedno častiti, katkada se i ne slagati, ali bez mržnje, kao što se čovjeku događa sa samim sobom, pa onda upravo tim vrlo rijetkim neslaganjem začinjati vrlo česta slaganja, poučavati štogod jedan drugoga ili učiti jedan od drugoga, s nestrpljivošću željkovati odsutne, s veseljem primati one koji dolaze: tim i takvim znakovima što iz srca onih koji se međusobno ljube izlaze na usta, na jezik, na oči i na tisuću ljupkih pokreta, raspaljivati srca kao žeravicom i od mnogih srdaca stvarati jedno.

---

[10] Bilo je to god. 376. Od drugud znamo da je Augustin povjerio samo Romanijanu svoju namjeru o odlasku i dobio od njega sve potrebno za putovanje.

[11] Dok 8. glava crta blagotvorno djelovanje vremena i prijelaz na nov život mladenačkog prijateljstva i simpatije, u gl. 9—12 nalazimo još jednom žalost u povodu prijateljeve smrti.

GLAVA 9

Božje prijateljstvo

14. To je ono što se ljubi kod prijatelja, i tako se ljubi da ljudska savjest osjeća krivnju ako ne ljubi onoga koji mu uzvraća ljubav ili ako ne uzvraća ljubav onome koji ga ljubi, ne tražeći ništa od njegova tijela osim znakova dobrohotnosti. Odatle ona žalost ako tko umre, odatle mrak boli, odatle srce natopljeno slatkoćom koja se okrenula u gorčinu, odatle smrt živih zbog nestalog života onih koji umiru.

Blažen onaj koji ljubi tebe, koji ljubi svoga prijatelja u tebi a neprijatelja svoga poradi tebe. On jedini ne gubi nikoga dragoga, jer su njemu svi dragi u onome kojega ne može izgubiti. A tko je taj ako ne Bog naš, Bog *koji stvori nebo i zemlju* (Post 1,1) i koji ih ispunja jer ih je i stvorio ispunjajući ih. Tebe nitko ne gubi, osim onoga koji te ostavlja. A tko te ostavlja, kamo taj ide ili kamo bježi osim od tebe blagoga k tebi rasrđenomu? Jer gdje može izbjeći tvome zakonu u svojoj kazni? A *tvoj zakon je istina, a istina si ti!* (Ps 119,142; Iv 14,6).

GLAVA 10

Stvorenja ne zadovoljavaju

15. *Bože nad vojskama, obrati nas k sebi i pokaži nam svoje lice, i bit ćemo spašeni!* (Ps 80,4). Jer kamo god se okrene čovječja duša, namjeri se na boli svagdje drugdje osim u tebi, pa makar se okrenula na lijepe stvari izvan tebe i izvan sebe. Ali one ne bi uopće postojale kad ne bi bile od tebe. One nastaju i nestaju, i nastajući počinju u neku ruku biti, rastu da dođu do svoje savršenosti, a postigavši tu savršenost stare i propadaju: ipak ne stare sve, ali sve propadaju. Dakle, kad nastaju i teže k postojanju onda što brže rastu da bi postojale, to se više žure u nepostojanje. Takav je njihov zakon. Samo to si im dao, jer su one dijelovi stvari koje ne postoje sve u isto vrijeme, nego nestajanjem i nastajanjem sve sačinjavaju svemir kojega su dijelovi. Eto tako se odvija i naš razgovor po zvučnim znakovima. Jer ne može biti

potpuna govora ako jedna riječ ne iščezne pošto je odzvonila svoju ulogu, da nastupi nešto drugo.

Neka te hvali zbog njih duša moja, Bože, Stvoritelju svega! Ali neka se za njih ne uhvati ljepilom ljubavi preko tjelesnih osjetila. One naime idu kamo su išle, da ih nestane, i raskidaju dušu pogubnim željama, jer ona želi postojati i želi otpočinuti u onome što ljubi. A u njima nema gdje, jer one ne miruju: bježe, i tko će ih slijediti tjelesnim osjetilom? Ili tko će ih obuhvatiti, pa i kad su prisutne? Sporo je naime tjelesno osjetilo, jer je osjetilo tijela: to je njegov zakon. Dovoljno je za drugo, za što je stvoreno, ali nije dovoljno da zaustavi stvari što teku od određenoga početka do određenoga svršetka. Jer u tvojoj riječi koja ih stvara čuju odredbu: »Odavde i dovde!«

GLAVA 11

Samo Bog ostaje

16. Nemoj biti tašta, dušo moja, i neka ti uho srca ne ogluši u buci tvoje ispraznosti. A čuj i ti: sama Riječ viče da se vratiš, i ondje je mjesto nenarušivog mira gdje se ne napušta ljubav ako sama ne napusti ljubljeno biće. Gle one stvari odlaze da druge dođu na njihovo mjesto i da se sa svim svojim dijelovima sastavi ovaj najdonji dio svemira. »Zar i ja nekamo odlazim?« pita Božja Riječ. Ondje udari svoje prebivalište, ondje preporuči sve što od nje imaš, dušo moja, barem onda kad si izmučena varkama. Preporuči Istini sve što imaš od Istine, i nećeš ništa izgubiti. Rascvast će se što je gnjilo u tebi, izliječit će se sve bolesti tvoje; što je prolazno na tebi, preobrazit će se, obnovit će se i priljubiti tebi, i neće te povući sa sobom kamo silazi, nego će stajati s tobom i do kraja ostati uz uvijek postojanoga i vječnoga Boga.

17. Zašto pokvarena ideš za svojim tijelom? Okreni se, pa neka tijelo slijedi tebe! Što god tijelom osjećaš, samo je djelomično i ne znaš cjelinu kojoj su to dijelovi, a ipak je vesele. Ali kad bi za razumijevanje cjeline bilo sposobno osjetilo tvoga tijela i kad ne bi i ono, za tvoju kaznu, bilo pravedno ograničeno na dio svemira, ti bi željela da prođe

sve što postoji u sadašnjosti, da bi više uživala u cjelini. Jer i ono što govorimo ti čuješ istim osjetilom tijela, i ne želiš dakako da slogovi stanu, nego da prolete, da bi drugi došli i da čuješ cjelinu. Tako je uvijek kod stvari gdje je nešto složeno, a sve od čega je složeno ne postoji u isto vrijeme: više veseli cjelina nego pojedinosti, ako se može osjetiti cjelina. Ali je kud i kamo bolji od ovoga onaj koji je sve stvorio, a to je naš Bog, a on ne prolazi, jer ništa i ne dolazi na njegovo mjesto.

GLAVA 12

Prava sreća samo je u Bogu

18. Ako ti se sviđaju tjelesa, hvali Boga zbog njih i obrati ljubav svoju na njihova Tvorca, da ne bi u tim stvarima koje ti se sviđaju postala nemila njemu. Ako ti se sviđaju duše, ljubi ih u Bogu, jer su i one promjenljive, a učvršćene u njemu postaju stalne: inače bi odlazile i propadale. U njemu ih dakle ljubi, i povuci k njemu sa sobom koje možeš i reci im: »Ovoga ljubimo! On je stvorio ove stvari i nije daleko. Nije ih stvorio pa otišao, nego su one od njega i u njemu. A gdje je on? Ondje gdje odiše istina. On je u dubini srca, ali srce je odlutalo od njega. *Vratite se, grešnici, svome srcu* (Iz 46,8) i priljubite se onome koji vas je stvorio. Ostanite uz njega i stajat ćete, počinite u njemu i bit ćete mirni. Kamo idete na strmine? Kamo idete? Dobro što ga ljubite dolazi od njega, ali je to dobro i slatko samo toliko koliko je povezano s njim; bit će međutim gorko s punim pravom, jer neispravno ljubite što god od njega dolazi, ako njega ostavite. Zašto da još uvijek hodite *putovima teškim* (Mudr 5,7) i mučnim? Nema počinka ondje gdje ga tražite. Tražite što tražite, ali toga nema ondje gdje tražite. Blažen život tražite u kraju smrti: nema ga ondje. Kako da bude blaženi život ondje gdje uopće nema života?

19. I sišao je k nama sam Život naš, uzeo na se našu smrt i ubio ju iz punine svoga života. Gromovito nam je doviknuo da se odavde vratimo k njemu u onu tajanstvenost odakle je on došao k nama, najprije u samu djevičansku

utrobu, gdje se za njega udala ljudska narav, smrtno tijelo, da ne bude uvijek smrtno; i odande *kao zaručnik što izlazi iz ložnice svoje kliče kao div da potrči svojim putem* (Ps 19,6). Nije zakasnio, nego je potrčao vičući glasno riječima, djelima, smrću, životom, silaskom i uzašašćem, vičući da se vratimo k njemu. I otišao je ispred naših očiju, da bismo se vratili svome srcu i našli njega. Otišao je, a evo, ovdje je! Nije htio biti s nama dugo, ali nas nije ostavio. Otišao je onamo odakle se nikada nije udaljio, jer *svijet je po njemu stvoren, i u ovome svijetu bijaše* (Iv 1,10), *i dođe na ovaj svijet da spasi grešnike* (1 Tim 1,15). Njemu se ispovijeda moja duša, i *on je ozdravlja, jer je njemu zgriješila* (Ps 41,5). *Sinovi ljudski, dokle ćete biti tvrda srca?* (Ps 4,3). Zar ni nakon silaska Života nećete da se uspnete i da živite? Ali kamo se uspinjete, kad ste u visini i kad *ste uprli usta svoja protiv neba?* (Ps 73,9). Siđite, da se uspnete i da se uspnete k Bogu. Pali ste naime kad ste se uspinjali protiv Boga.«

Reci im to, neka bi plakali *u dolini plača* (Ps 84,7), i tako ih povuci sa sobom k Bogu, jer im to iz duha Božjega govoriš ako im govoriš plamteći žarom ljubavi.

GLAVA 13

Spis O lijepom i prikladnom

20. Sve to nisam znao tada, pa sam ljubio ljepote nižega reda i spuštao se u dubinu. Govorio sam svojim prijateljima: »Zar ljubimo nešto drugo osim lijepoga? Što je dakle lijepo? I što je ljepota? Što je ono što nas privlači i povezuje sa stvarima koje ljubimo? Jer da u njima nema ljupkosti i krasote, ne bi nas nipošto privlačile k sebi.« I opažao sam i vidio da u samim tjelesima ima nešto kao cjelina i stoga lijepo, nešto opet takvo što je zato lijepo jer se zgodno usklađuje s nečim, kao dio tijela sa svojom cjelinom ili kao cipela s nogom, i slično. I to je razmišljanje bujalo u mojoj duši iz dubine srca moga, i napisah djelo »O lijepom i prikladnom«, mislim, u dvije ili tri knjige; ti to znaš, Bože, a ja sam zaboravio. Nemam više tih knjiga, nego su nekamo odlutale, ne znam kako.

GLAVA 14

Posveta Hijeriju

21. A što me je potaklo, Gospodine Bože moj, da te knjige posvetim Hijeriju, govorniku u gradu Rimu? Njega nisam poznavao osobno, nego sam bio zavolio toga čovjeka zbog glasa o njegovoj velikoj učenosti. Čuo sam i neke njegove riječi koje su mi se svidjele. Ali još mi se više sviđao zato što se sviđao drugima i što su ga kovali u zvijezde, čudeći se što je od čovjeka Sirca, koji je najprije bio obrazovan u grčkom govorništvu, postao poslije i u latinskom sjajan govornik i uz to vrlo obrazovan u pitanjima iz područja filozofije.[12] Tako su toga čovjeka hvalili i voljeli i kad je bio odsutan. Da li ta ljubav prelazi s usta onoga koji hvali u srce onoga koji sluša? Ni govora! Nego se iz ljubavi jednoga raspaljuje drugi. Zato ljudi ljube onoga kojega drugi hvale, dok drže da ga hvalitelj hvali iskrenim srcem, drugim riječima, kad ga hvali onaj koji ga ljubi.

22. Tako sam i ja tada ljubio ljude povodeći se za ljudskim sudom, a ne za tvojim, Bože moj, koji nikoga ne zavodi u bludnju.

Pa ipak, zašto ga nisu hvalili kao kakva glasovitog vozača, kao kakva gladijatora koji je postao poznat po oduševljenju naroda, nego su ga hvalili sasvim drugačije, i ozbiljno, i upravo tako kako bih i ja volio da mene hvale? A ne bih volio da me hvale i vole onako kao glumce, premda sam ih i sam hvalio i volio; radije bih volio ostati nepoznat nego poznat tako, ili bih čak više volio da me mrze nego da me tako ljube. A kako se raspoređuju ta mjerila različitih i oprečnih ljubavi u jednoj te istoj duši? Kako to da ljubim u drugome ono što ne bih od sebe odbacivao i odbijao kad to ne bih i mrzio? A ipak smo obojica ljudi. Jer netko voli dobroga konja, a ipak sâm ne bi htio biti konjem sve kad bi i mogao! No to se ne može tako kazati o glumcu, jer on ima ljudsku narav kao i mi. Zar ja dakle u čovjeku ljubim ono što ne želim biti iako sam čovjek? Velika je zagonetka čovjek sâm, kojemu ti, Gospodine, znaš i broj vlasi i nijedna

[12] Ne znamo tko je bio taj Hijerije o kojemu Augustin tako pohvalno govori. God. 395. javlja se neki Hijerije kao »vicarius Africae«, a 427. nalazimo konzula toga imena.

se ne gubi kod tebe. Pa ipak je lakše izbrojiti njegove vlasi nego njegova čuvstva i pokrete njegova srca.

23. A onaj učitelj govorništva bio je od one vrste ljudi te sam ga tako volio da sam i sam želio takav biti. Lutao sam u svojoj nadutosti, *zanosio me svaki vjetar* (Ef 4,14), ali u prevelikoj skrovitosti ti si upravljao mojim putom. A odakle znam i odakle ti pouzdano priznajem da sam ga više ljubio zbog ljubavi onih koji su ga hvalili nego zbog samih stvari u kojima su ga hvalili? Jer da su ga ti isti ljudi kudili mjesto hvalili, a kudeći ga i prezirući pripovijedali o njemu ono isto, ja se ne bih bio zagrijao za njega ni uzbudio, a ipak stvari ne bi bile drugačije niti bi sâm čovjek bio drugi, nego tek drugačije čuvstvo onih koji su mi o njemu pripovijedali. Eto, u kakvoj slabosti leži duša koja se još nije oslonila na čvrsto uporište istine. Kako dah jezikâ dune iz grudi onih koji misle da znaju, tako se ona zanosi i okreće, tako se vrti i prevrće. Svjetlo joj se zamračuje i ona ne razabire istinu. A gle, istina je pred nama!

I za mene je bilo veoma važno da onaj čovjek upozna moj stil i moje radove: da ih je on pohvalio, ja bih još više gorio, a da ih je pokudio, bilo bi ranjeno moje tašto srce, koje nije imalo čvrstoće od tebe. Pa ipak sam ono djelo »O lijepom i prikladnom«, koje sam njemu posvetio, rado u duhu razglabao pred očima svoga razmatranja i divio mu se, premda nije bilo nikoga da ga zajedno sa mnom hvali.

GLAVA 15

Sadržaj spisa

24. Ali polazne točke te velike stvari u tvojoj umjetnosti još nisam mogao vidjeti, Svemogući, *koji jedini stvaraš čudesa* (Ps 72,18). Moj je duh prelazio preko tjelesnih oblika pa sam »lijepo« definirao kao ono što se sviđa samo po sebi, a »prikladno« kao ono što se sviđa kad je s nečim usklađeno. Tu sam razliku potkrepljivao primjerima iz tjelesnog svijeta. Tada sam se obratio naravi duha, ali krivo mišljenje koje sam imao o duhovnim stvarima nije mi dopuštalo da vidim istinu. U oči mi je udarala sama snaga istine, a ja sam odvraćao uzdrhtalu dušu od netjelesne stvari k crtama, bojama

i nadutim veličinama. I budući da ih nisam mogao vidjeti u duhu, mislio sam da ne mogu vidjeti ni svojega duha. I kad sam na kreposti ljubio mir, a na opačini mrzio nesklad, primjećivao sam u onoj prvoj jedinstvo, a u ovoj drugoj neku podijeljenost. U onom jedinstvu činilo mi se da postoje razumna duša i bit istine i najvišega dobra, a u ovoj sam podijeljenosti mislio, jadan, da ima neka supstancija nerazumnog života i narav najvišeg zla, koja bi bila ne samo supstancija, nego baš pravi život, koji ipak ne bi bio od tebe, Bože moj, *od kojega sve potječe* (1 Kor 8,6).

I onu prvu nazivao sam »monada« kao neki duh bez spola, a ovu drugu »dijada«, koja se ispoljuje kao srdžba u zlodjelima, kao požuda u sramotama, ne znajući što govorim. Jer još nisam bio znao niti naučio da zlo nije nikakva supstancija i da sâm naš razum nije najviše i nepromjenljivo dobro.[13]

25. Kao što zlodjela nastaju ako je pokvaren onaj duševni ustroj u kojemu je poticaj na čin, pa se razmeće drsko i bijesno, a sramotni čini nastaju ako je neobuzdano ono duševno čuvstvo iz kojega izviru tjelesni užici, tako zablude i kriva mišljenja kaljaju život ako je sama razumna duša pokvarena. A takva je ona tada bila u mene, koji nisam znao da nju treba osvjetljavati drugim svjetlom da bi imala udjela u istini, jer ona sama nije istina. *Jer ti ćeš rasvijetliti svjetiljku moju, Gospodine; ti, Bože moj, rasvijetlit ćeš tmine moje* (Ps 18,29), *i od punine tvoje svi mi primismo* (Iv 1,16). Ti si naime *svjetlo pravo što rasvjetljuje svakoga čovjeka koji dolazi na ovaj svijet* (Iv 1,9), *jer u tebi nema promjene ni najmanjeg zasjenjenja* (Jak 1,17).

26. Ali ja sam se pokušavao dići k tebi, a ti si me odbijao, da bih osjetio okus smrti, *jer se oholima protiviš* (1 Pt 5,5; Jak 4,6). A ima li veće oholosti od one kad sam tvrdio u svojoj neshvatljivoj ludosti da sam ja po naravi isto što i ti? Jer premda sam ja bio promjenljiv i to već po tome očito vidio što sam svakako zato želio postati mudar da bih od gorega postao bolji, ipak sam radije htio i tebe smatrati promjenlji-

[13] Iz sadržaja toga prvijenca vidi se da Augustin već sada nastoji povezati u svom svjetonazorskom sistemu manihejski dualizam i panteistički monizam, što mu je olakšalo skori prijelaz na novoplatonizam.

vim nego uvidjeti da ja nisam ono što si ti. Stoga si me odbijao i opirao se mojoj razmetljivoj tvrdoglavosti. Ja sam zamišljao tjelesne oblike; ja put, optuživao sam put; ja, *lutajući duh, još se ne vraćah k tebi* (Ps 78,39), nego bludeći zabludih u takve stvari koje ne postoje ni u tebi, ni u meni, ni u tjelesnom svijetu, i koje mi nije stvarala tvoja istina, nego ih je izmišljala moja isprazmost prema slikama tjelesnog svijeta. I govorah malenima, vjernicima tvojim, a sugrađanima mojim, od kojih sam živio daleko u progonstvu ne znajući, govorah im brbljav i glup: »Zašto dakle može zabluditi duša ako ju je Bog stvorio?« Ali nisam želio da mi se kaže: »Zašto dakle može zabluditi i Bog?« I radije sam tvrdio da tvoja nepromjenljiva bit mora zabluditi nego da priznam da je moja promjenljiva narav slobodnom voljom zabludila i da za kaznu bludi.

27. Bilo mi je možda dvadeset i šest ili dvadeset i sedam godina kad sam napisao one knjige. U sebi sam prevrtao te tjelesne tvorevine koje su zaglušivale uši moga srca. Njih sam upravljao, slatka Istino, k tvojoj melodiji u svojoj nutrini kad sam razmišljao o lijepom i prikladnom i želio se zaustaviti, *slušati te i radošću se radovati zbog glasa zaručnikova* (Iv 3,29), ali nisam mogao, jer su me glasovi moje zablude vukli van te sam pod težinom svoje oholosti padao u dubine. Nisi davao *mome sluhu radosti i veselja*, i ne *klicahu moje kosti* koje još ne bijahu *ponižene* (Ps 51,10).

GLAVA 16

Od Aristotela malo koristi

28. A što mi je koristilo kad mi je otprilike u dobi od dvadeset godina dopalo u ruke jedno Aristotelovo djelo koje zovu »Deset kategorija« te sam ga sâm pročitao i bez ičije pomoći razumio? Na to ime »kategorije«, kad ga je retor u Kartagi, moj učitelj, spominjao, kao i drugi koji su se smatrali učenima, i od toga im se obrazi ponosom nadimali, ja sam zanesen hlepio za tim kao za nečim velikim i božanskim. Kad sam o tom djelu poslije razgovarao s onima koji su govorili da su ga jedva razumjeli premda su im vrlo učeni učitelji ne samo usmeno tumačili nego im mnogo i u pijesku

crtali, ništa mi iz njega nisu mogli reći više nego koliko sam ja sam za sebe čitajući bio razumio.

Meni se činilo da to djelo dosta jasno govori o supstancijama, kao na primjer o čovjeku, i o onome što se nalazi u njima, kao što je čovječji lik, kakav je; i njegov stas, koliko je stopa visok; ili njegovo rodbinstvo, čiji je brat; ili gdje je nastanjen; ili kada je rođen; da li stoji ili sjedi; da li je obuven ili naoružan; da li što radi ili što trpi, i sve one bezbrojne osobine koje se nalaze ili u tih devet vrsta, od kojih sam neke radi primjera naveo, ili već u samom pojmu supstancije.

29. Što mi je to koristilo, kad mi je i škodilo? Jer i tebe sam, Bože moj, koji si divno jednostavan i nepromjenljiv, misleći da je u onih deset kategorija obuhvaćeno sve što uopće postoji, pokušavao tako shvatiti kao da si i ti zavisan od svoje veličine i ljepote, kao da su one u tebi kao u subjektu, kao kod tjelesnih bića, a ti si naprotiv sam svoja veličina i svoja ljepota, a tijelo nije zato veliko i lijepo što je tijelo, jer ako je i manje veliko i manje lijepo, ipak je tijelo. Zabluda je bilo ono što sam o tebi mislio, ne istina, i tvorevine moje bijede, a ne čvrsti temelji tvojega blaženstva. Bio si naime zapovjedio, i tako je bivalo u meni da mi je zemlja rađala *trnjem i korovom* (Post 3,18) i da sam s mukom dolazio do svoga kruha.

30. I kakva mi je bila korist što sam sve knjige takozvanih slobodnih znanosti, ja tada najjadniji rob zlih požuda, sam od sebe pročitao i razumio koje sam god dospio čitati? I nalazio sam radost u njima, ali nisam znao odakle je ono što je u njima bilo istinito i sigurno. Leđa su mi bila okrenuta k svjetlu, a lice k osvijetljenim stvarima. Tako same moje oči kojima sam gledao osvijetljene stvari nisu imale svjetla. Što god sam o retorici i dijalektici, što god sam o geometriji, o glazbi i matematici bez velike teškoće i bez pouke učitelja shvatio, znaš ti, Gospodine Bože moj, da je i brzina shvaćanja i oštrina rasuđivanja tvoj dar. Ali ja od toga nisam tebi prinosio žrtve. Stoga mi to nije bilo na korist, nego više na propast, jer sam nastojao da tako vrijedan dio svoje baštine imam u svojoj vlasti, ali *snagu svoju nisam čuvao kod tebe* (Ps 59,10), nego *sam otišao od tebe u daleku zemlju* (Lk 15,13) da svoju baštinu rasipam na bludne požude. Jer

što mi je koristila dobra stvar kad je nisam dobro upotrebljavao? Nisam primijetio da one znanosti vrlo teško razumiju i oni marljivi i daroviti učenici, dok im nisam iste te stvari pokušavao izlagati, pa je onaj među njima bio najizvrsniji koji nije presporo slijedio moja izlaganja.

31. Ali što je to meni koristilo kad sam mislio da si ti, Gospodine Bože, Istino, svijetlo i neizmjerno tijelo, a ja komadić od toga tijela? Kolike li ludosti! Ali takav sam bio i ne stidim se, Bože moj, priznati pred tobom tvoja milosrđa prema meni i zazivati te, kad se nisam stidio tada pred ljudima javno iznositi svoje psovke i lajati na tebe. Što mi je dakle koristila tada okretna darovitost u onim naukama i to što sam tolike silno zamršene knjige razmrsio bez ikakve pomoći ljudskih učitelja, kad sam u nauci o pobožnom životu lutao ružno i u svetogrdnoj sramoti? Ili što je toliko škodila tvojim malenima kudikamo sporija nadarenost, kad se nisu udaljivali od tebe, nego su ostali da bi u gnijezdu Crkve tvoje sigurni opernatili i krila ljubavi hranili hranom zdrave vjere?

O Gospodine Bože naš! Daj da se nadamo *u sjeni krila tvojih* (Ps 17,8), štiti nas i nosi nas! Ti ćeš nas nositi, nosit ćeš nas sasvim malene i sve do sijedih vlasi ti ćeš nas nositi, jer kad si ti naša jakost, onda je to jakost, a kad je naša, onda je to slabost. Kod tebe živi uvijek naše dobro, i budući da smo se odande okrenuli, mi smo skrenuli s pravog puta. Vratimo se već jednom k tebi, Gospodine, da se ne sunovratimo, jer kod tebe živi neumanjeno naše dobro, koje si ti sam. Ne bojimo se da neće biti mjesta kamo da se vratimo jer smo se odande srušili; a zbog naše odsutnosti ne ruši se naša kuća, tvoja vječnost!

KNJIGA PETA

U Augustinovoj duši sve je jača potreba kritičkog istraživanja (gl. 1—2). Ni manihejski prvak, biskup Faust iz Mileve, ne uspijeva raspršiti njegove sumnje (god. 383), pa se on udaljuje od te sekte (3—7). Odlazi u Rim u potrazi za slavom, ostavljajući zaplakanu majku na obali (8). U Rimu je gost manihejaca. Bolest. Želja za povratkom katoličkoj vjeri (9—11). Otvara školu, ali ga učenici napuštaju (12). Gradski prefekt Simah šalje ga u Milan da ondje predaje. U Milanu sluša govore biskupa Ambrozija, raspršuju se njegove predrasude protiv Svetog pisma, napušta manihejstvo i približava se katoličkoj vjeri (13—14). Uspomene na tridesetu godinu života, u Rimu i Milanu god. 384.

GLAVA 1

Duša hvali Gospodina

1. Primi žrtvu mojih ispovijesti iz ruke jezika moga, koji si ti oblikovao i potaknuo ga da *slavi tvoje ime* (Ps 54,8). *Ozdravi sve kosti moje* (Ps 6,3), *pa neka kažu: Gospodine, tko je sličan tebi?* (Ps 35,10). Onaj koji se tebi ispovijeda, ne izvješćuje te o onome što se u njemu zbiva, jer tvoje oko prodire i u zatvoreno srce, a tvoju ruku ne odbija tvrdoća ljudska, nego je ti mekšaš kad hoćeš, ili svojim milosrđem ili osvetom, *i nema nikoga koji bi se mogao sakriti od žara tvoga* (Ps 19,7).

Neka te hvali duša moja da te uzljubi. Neka ti prizna milosrđa tvoja da bi te hvalila. Ne prestaju te hvaliti sva tvoja stvorenja niti ikad šute; hvali te svaki duh ustima koja se okreću k tebi, sva živa i neživa priroda ustima onih koji je gledaju, da bi se duša naša digla k tebi iz umornosti upirući se na tvoja stvorenja i prelazeći po njima k tebi koji si stvorio ove divote. Ondje je okrepa i prava snaga.

GLAVA 2

Bog je uvijek spreman

2. Neka prolaze i neka bježe od tebe nemirni i nepravedni! Ti ih vidiš i razdvajaš sjene njihove. I gle, sav je svijet i s njima lijep, iako su oni sami ružni. A što su naškodili tebi? Ili u čemu su okaljali tvoje carstvo, koje ostaje pravedno i netaknuto od nebesa do najnižih stvorenja? A kamo su pobjegli kad su bježali od tvog lica? Ili gdje ih ti nećeš naći? Pobjegoše da ne vide tebe koji vidiš njih i da zaslijepljeni nabasaju na tebe — jer ti ne zapuštaš ništa od onoga što si stvorio — da na te nabasaju nepravedni i da

pravedno budu kažnjeni, da izmičući tvojoj blagosti naiđu na tvoju pravednost i padnu u ruke tvoje strogosti. Ne znaju, dakako, da si ti svagdje, jer te nijedno mjesto ne obuhvaća, i sam si prisutan i kod onih koji idu daleko od tebe. Neka se dakle obrate i traže tebe, jer ti nisi napustio svoga stvorenja kao što su oni napustili svoga Stvoritelja. Oni neka se obrate i traže tebe, i eto: ondje si u njihovu srcu, u srcu onih koji se tebi ispovijedaju i koji se bacaju pred tebe i plaču u tvom krilu poslije svojih teških putova. A ti dobrostivo otireš njihove suze, a oni sve više plaču i raduju se plačući, jer ih ti, Gospodine, a ne neki čovjek od mesa i krvi, nego ti, Gospodine, koji si ih stvorio, krijepiš i tješiš. A gdje bijah ja kad sam te tražio? Ti si bio preda mnom, a ja bijah otišao i od tebe, i ne mogah ni sebe naći, a kamoli tebe!

GLAVA 3

Manihejac Faust

3. Govorit ću pred licem Boga svoga o onoj dvadeset i devetoj godini svoga života.

Već bijaše došao u Kartagu neki manihejski biskup, imenom Faust, velika *zamka đavlova* (1 Tim 3,7), i mnogi se zapletali u nju privučeni mékom njegove slatke rječitosti.[1] Premda sam je i ja već hvalio, ipak sam je razlikovao od istina koje sam živo želio naučiti. Nisam gledao na to u kakvoj mi govorničkoj posudi, nego kakvo mi znanje pruža za hranu taj kod njih toliko slavljeni Faust. Već je prije bio dopro do mene glas o njemu da je veoma vješt u svim poštenim naukama, a u prvom redu obrazovan u slobodnim znanostima.

Budući da sam bio čitao mnoga filozofska djela i zadržao mnoge činjenice u pameti, uspoređivao sam neke od njih s onim dugim manihejskim bajkama. I meni su se vjerojatnija činila mišljenja onih *koji su toliko mogli postići da mogu ispravno suditi o svijetu, premda nikako nisu otkrili njegova*

---

[1] Faust je bio Afrikanac kao i Augustin; njega je Augustin istih godina kad je pisao *Ispovijesti* pobijao u opširnom djelu u 33 knjige *Protiv manihejca Fausta*. Iz sadržaja toga djela vidimo da se Faust istakao oštroumnom kritikom Staroga zavjeta i otkrićem protuslovlja u Novom zavjetu.

Gospodara (Mudr 13,9). *Jer ti si velik, Gospodine, i gledaš na ponizne, a visoke samo iz daljine poznaješ* (Ps 138,6), i približuješ se samo onima koji su *skrušena srca* (Ps 34,19). Ne nalaze te oholice, sve da neobičnom vještinom znaju prebrojiti zvijezde i pijesak, da izmjere predjele nebeske i istraže putove zvijezda.

4. Oni to istražuju svojim umom i darovitošću koju si im ti dao. Mnoga su otkrića pronašli i unaprijed objavili mnogo godina prije, kojega će dana, u koliko sati i u kolikom opsegu biti pomrčine sunca i mjeseca, i nisu se prevarili u računu: dogodilo se tako kako su unaprijed objavili. Zapisali su zakone koje su otkrili, pa se danas čitaju i po njima se unaprijed objavljuje koje će godine, i kojega mjeseca u godini, i kojega dana u mjesecu, i u koji sat dana, i kolikim dijelom svoga svjetla pomrčati mjesec ili sunce: i tako će biti kako se unaprijed javlja.

I dive se tome i čude ljudi koji toga ne znaju, a kliču i uzdižu se oni koji to razumiju. U svojoj bezbožnoj oholosti odstupaju i otpadaju od tvoga svjetla, toliko prije predviđaju buduću pomrčinu sunca, a svoju u sadašnjosti ne vide. Ne istražuju naime s pobožnim osjećajem odakle im um kojim to istražuju. A kad i spoznaju da si ih ti stvorio, ne predaju ti se sami od sebe da sačuvaš što si stvorio, ne žrtvuju se tebi onakvi kakvima su sami sebe učinili, ne kolju kao *ptice* svojih nadutosti ni kao *ribe morske* svojih radoznalosti kojima prolaze tajnim stazama bezdana, ni kao *poljska stada* raskošnosti svojih (Ps 8,8sl), da bi ti, Bože, *živi oganj* (Pnz 4,24), uništio njihove mrtve strasti, a njih obnovio za besmrtnost.

5. Ali oni ne poznaju puta, Riječi tvoje, po kojoj si stvorio ono što oni broje, i njih same koji broje, i osjetilo kojim vide što broje, i um kojim broje; *a mudrosti tvojoj nema mjere* (Ps 147,5). Sam tvoj Jedinorođenac *postade nam mudrost i pravda i posvećenje* (1 Kor 1,30); ubrojen je među nas i platio je porez Cezaru. Ne znaju toga puta, kojim treba da siđu od sebe k njemu i da se po njemu popnu k njemu. Ne znaju toga puta pa misle da su uzvišeni i sjajni poput zvijezda, a eto popadaše na zemlju, i *potamnje ludo srce njihovo* (Rim 1,21). Oni govore mnogo istinitih riječi o stvorenju, a Istinu, koja je stvorila stvorenja, ne traže s pobožnim osjećajem i zato je ne nalaze; ili ako je i nađu, premda upoznaju

Boga, ne časte Boga kao Boga, niti mu daju hvalu, nego se gube u mislima svojim i govore da su mudri, pripisujući sebi ono što je tvoje, i zbog toga nastoje da u svojoj izopačenoj sljepoći pripisuju i tebi ono što je njihovo: oni tako gomilaju laži na tebe koji si Istina, i *zamjenjuju slavu neraspadljivog Boga sa slikom raspadljivog čovjeka, pticâ, četveronožaca i gmazova* (Rim 1,23), *i okreću tvoju istinu u laž, pa štuju i služe stvorenju radije nego Stvoritelju* (Rim 1,25).

6. Ipak sam mnogo toga pamtio što su oni iz samoga stvorenja ispravno zaključili, i jasno sam shvaćao obrazloženje pomoću brojeva i vremenskog redoslijeda i vidljivih svjedočanstava zvijezda. Uspoređivao sam to s navodima Maniheja, koji je o tim stvarima mnogo pisao bulazneći u najvećoj mjeri, i nisam našao obrazloženja ni za solsticij, ni za ekvinokcij, ni za pomrčine ni za išta takvo što sam bio naučio u knjigama svjetovne mudrosti. Ondje mi se nalagalo da vjerujem, ali to vjerovanje nije se slagalo s onim obrazloženjima koja sam utvrdio računom i svojim očima, nego je bilo potpuno suprotno.

GLAVA 4

Isprazrnost prirodnih znanosti

7. Zar se tebi, *Gospodine, Bože istine* (Ps 31,6), sviđa već svaki onaj koji pozna te stvari? Jadan je čovjek koji sve to zna, a tebe ne pozna! Blažen onaj koji tebe pozna, makar one stvari i ne znao! Ali tko i tebe i one stvari zna, nije zbog njih sretniji, nego je samo zbog tebe samoga sretan, ako, poznajući tebe, slavi tebe kao tebe, hvalu ti uzdaje i ne postaje isprazan u mislima svojim.

Kao što je naime onaj koji zna da posjeduje stablo pa ti hvalu daje za korist koju ima od njega, makar ne znao ni koliko je lakata visoko ni koliko obuhvaća u širinu, bolji od onoga koji ga mjeri i sve njegove grane broji, ali ga ne posjeduje niti Stvoritelja njegova ne poznaje niti ljubi, tako je i čovjek vjernik, kojemu pripada sav svijet sa svojim bogatstvom i koji *kao da ništa nema a sve posjeduje* (2 Kor 6,10) jer se oslanja na tebe kojemu sve služi, makar i ne poznavao ni putanje Velikog Medvjeda — glupo bi bilo sumnjati o tom

— svakako bolji nego onaj koji mjeri nebo i broji zvijezde i važe elemente a zanemaruje tebe koji *si sve rasporedio prema mjeri, broju i težini* (Mudr 11,20).

GLAVA 5

Laž maniheizma

8. Ali ipak, tko je tražio od toga nekog manihejca da i o tom piše, kad se i bez znanja tih stvari mogla naučiti pobožnost? Rekao si naime čovjeku: *Evo, pobožnost je mudrost* (Job 28,28). Pobožnost bi on mogao i ne poznavati, iako bi ove stvari savršeno znao; ali jer ni njih nije znao, a bezobrazno se usudio druge poučavati, onda pogotovo nije mogao poznavati pobožnosti. Taština je naime ta svjetovna znanja, makar ih čovjek znao, javno iznositi, a pobožnost je za njih tebe hvaliti. Zato se on, skrenuvši na to polje, opširno o tom raspripovijedao, te se bjelodano pokazalo koliko on, pobijen od onih koji su te stvari uistinu razumjeli, znade druge stvari koje su još tajnovitije. Nije naime htio da ga malo cijene, nego je pokušao dokazivati da Duh Sveti, tješitelj i bogatitelj tvojih vjernika, prebiva u njemu osobno i s potpunim ugledom. Stoga, kad je bio uhvaćen da je krivo govorio o nebu i zvijezdama, o kretanju sunca i mjeseca, premda se to ne odnosi na vjerski nauk, ipak je bilo dovoljno jasno da je njegova smionost bila svetogrdna: on je naime ne samo ono što nije znao nego i što je bilo krivo govorio s tako ludom i nadutom ispraznošću da je to nastojao pripisati sebi kao božanskoj osobi.

9. Kad naime čujem da ovaj ili onaj brat kršćanin ne zna tih stvari te zamjenjuje jedno s drugim, ja strpljivo slušam što čovjek nagađa; vidim da mu to ne škodi, ako slučajno ne zna položaj i prirodu tjelesnih stvorenja, samo neka o tebi, Gospodine, Stvoritelju svega, ne vjeruje ništa nedostojno. Ali škodi mu ako misli da to spada na samu bit nauke o spasenju pa se usuđuje uporno tvrditi ono što ne zna. Ali i takvu slabost u kolijevci vjere podnosi ljubav kao majka dok se novi čovjek ne digne *do savršenog čovjeka* kojega ne može okolo nositi *svaki vjetar nauke* (Ef 4,13sl).

Što se pak tiče čovjeka koji se usudio biti učitelj, začetnik, vođa i glava onih koje je one stvari učio, i to tako da su oni koji su ga slijedili morali misliti da slijede ne bilo kojega čovjeka, nego tvoga Duha Svetoga: tko ne bi mislio da takvu ludost, čim bi se gdje dokazalo da je krivo govorio, ne treba osuditi i daleko odbaciti?

Ali ipak još nisam bio sasvim jasno spoznao da li se po njegovoj nauci mogu razjasniti i izmjene duljih i kraćih dana i noći, izmjena same noći i dana, pomrčine zvijezda i tomu slično što god sam u drugim knjigama čitao; ako bi se slučajno moglo, ostalo bi ipak za mene nesigurno da li stvar stoji ovako ili onako, ali za svoju vjeru ja bih kao temelj uzeo ugled onoga čovjeka zbog toga što sam ga držao za sveca.

GLAVA 6

Razočaranje u Faustu

10. I upravo za onih otprilike devet godina koliko sam, nemirna duha, slušao manihejce, očekivao sam s napetom čežnjom dolazak toga Fausta. Ostali naime od njih, kad sam se slučajno na njih namjerio pa mi nisu znali odgovoriti na pitanja o takvim stvarima koja bih im postavio, obećavali su mi njega kao čovjeka koji će mi, kad dođe i kad se porazgovorimo, vrlo lako i savršeno jasno riješiti ta i druga još teža pitanja, ako ga budem slučajno pitao.

Dakle, kad je došao, našao sam u njemu čovjeka mila i ugodna u govoru, koji je upravo one stvari koje oni običavaju govoriti mnogo slađe raspredao. Ali što je za moju žeđu značio najkrasniji peharnik s dragocjenim čašama? Već su moje uši bile zasićene takvim stvarima, i nisu mi se zato činile bolje što ih je on bolje pripovijedao, niti zato istinite što su bile govornički dotjerane, niti je on zato bio mudra glava što je imao skladno lice i krasan govor. Oni pak koji su mi ga obećavali nisu bili dobri suci, i zato se njima činio razborit i mudar jer ih je zabavljao svojim govorom.

Poznavao sam i drugu vrstu ljudi, koji i istinu smatraju sumnjivom i neće uz nju pristajati ako im se iznosi u kićenu i bujnu govoru. Mene si pak već bio poučio, Bože moj, na

divan i tajanstven način, i zbog toga vjerujem da si me ti poučio jer je to istina, a nema drugoga učitelja istine osim tebe, gdje god i odakle god ona sinula. Već sam dakle bio naučio od tebe da ne treba po tome suditi da se nešto istinito govori jer se govori rječito, kao ni to da je nešto lažno zato što riječi s usana ne teku skladno; ali opet ne treba ni smatrati nešto istinitim zato što se iznosi nedotjerano, a nešto lažnim jer je govor sjajan; nego treba znati da su mudrost i ludost nešto kao jela korisna i beskorisna, a riječi kićene i nekićene kao posude gradske i seoske, u kojima se mogu poslužiti jedna i druga jela.

11. Moja dakle vrúća želja s kojom sam toliko vremena iščekivao onoga čovjeka uživala je doduše u njegovim pokretima i čuvstvima kad je raspravljao i u skladnim riječima koje je lako nalazio da zaodjene svoje misli; uživao sam, pa sam ga s mnogima, i još više nego mnogi drugi, hvalio i uzdizao, ali sam teško podnosio što mi u skupu slušatelja nije bilo dopušteno da mu iznesem i da s njim podijelim brigu u svojim sumnjama razgovarajući s njim povjerljivo i izmjenjujući pitanja i odgovore. Čim mi se pružila ta mogućnost te sam počeo sa svojim prijateljima s njim razgovarati u takvo vrijeme kad nije bilo neumjesno međusobno raspravljanje, pa kad sam mu iznio neke teškoće koje su me mučile, brzo sam otkrio čovjeka koji nije upućen u slobodne znanosti osim u gramatiku, a i u nju samo u posve običnoj mjeri. Ali kako je pročitao nekoliko Ciceronovih govora, sasvim malo Senekinih knjiga, uz to nešto od pjesnika, a od svoje sljedbe možda koje djelo napisano lijepim latinskim jezikom, i kako je svaki dan imao prilike da se vježba u govoru, stekao je govorničku spretnost, koja je bivala sve ugodnija i zavodljivija jer je znao biti umjereno duhovit i posjedovao neku prirođenu ljupkost.

Nije li tako, koliko se sjećam, Gospodine Bože moj, suče moje savjesti? Pred tobom je srce moje i sjećanje moje. Ti si me tada vodio po skrovitim tajnama svoje providnosti i moje si sramotne zablude već *stavljao pred lice moje* (Ps 50,21) da ih vidim i zamrzim.

GLAVA 7

Splasnuo zanos za maniheizam

12. Kad mi je postalo dovoljno jasno da je on neznalica u onim znanostima u kojima sam mislio da se odlikuje, počeo sam gubiti nadu da će mi on moći razjasniti i riješiti ona pitanja koja su me mučila. On je doduše i bez znanja tih stvari mogao posjedovati istinu o pravoj pobožnosti, samo da nije bio manihejac. Jer njihove su knjige pune dugih pripovijesti o nebu i zvijezdama, o suncu i mjesecu.[8] Ja sam naravno želio da mi on potanko razloži, usporedivši račune koje sam ja drugdje čitao, da li je prije onako kako je sadržano u knjigama Manihejevim, ili se i iz onih drugih knjiga može donijeti bar jednak razumski dokaz; ali ja više nisam vjerovao da bi on bio za to sposoban.

Kad sam mu ipak te teškoće iznio da ih razmotrimo i raspravimo, on je to sasvim čedno odbio ne usudivši se prihvatiti toga tereta. Znao je naime da to ne zna i nije ga bilo stid priznati. Nije bio jedan od onakvih brbljavaca kakvih sam mnogo morao podnijeti, koji su me pokušavali poučiti u tim stvarima, a nisu ništa znali reći. On je imao srce koje nije doduše bilo upravljeno k tebi, ali se nije ni previše neoprezno pouzdavalo u sebe. Nije on bio sasvim nesvjestan svoga neznanja, pa nije htio da se lakoumno upusti u raspravljanje i zaplète u tjesnac odakle mu ne bi bilo nikakva izlaza niti lakoga povratka. I zbog toga mi se još više svidio. Ljepša je naime čednost duha koji priznaje svoju slabost nego ono znanje koje sam tražio. I u svim težim i zakučastijim pitanjima nalazio sam da je on bio takav.

13. Tako se slomila moja revnost koju sam uložio u Manihejevu nauku. Sve sam više gubio nadu u ostale njihove učitelje, kad mi se onaj glasoviti pokazao takav u mnogim pitanjima koja su me zanimala. Zato sam počeo s njim drugovati posvećujući se njegovu zanosu kojim je bio zagrijan za onu nauku koju sam ja tada već kao učitelj govorništva u Kartagi učio mladiće; čitao sam s njim bilo ono što je on čuo

---

[8] Manihejac Feliks govori Augustinu kako ih je Mani poučio o postanku svijeta, o nastanku dana i noći, o kretanju Sunca i Mjeseca, dok ništa o tome ne saznajemo iz Pavla niti ikojeg drugog apostolskog spisa.

pa zaželio, bilo što sam ja držao da je prikladno za takav um. Uostalom sav moj polet kojim sam bio odlučio napredovati u onoj sljedbi propao je kad sam upoznao toga čovjeka. Nisam se doduše potpuno od njih odvojio,[3] nego sam se privremeno zadovoljio — ne nalazeći ništa bolje — da ostanem u onome u što sam već na neki način bio ušao, ako se slučajno ne pojavi nešto što bi bilo vrednije izabrati.

Tako je taj Faust, koji je mnogima bio *zamka smrti* (Ps 18,6), počeo, ne hoteći i ne znajući, razvezivati moju u koju sam već bio uhvaćen. Jer tvoje ruke, Bože moj, u skrovitosti tvoje providnosti ne ostavljahu moje duše, a od krvi svoga srca moja je majka svojim suzama danju i noću za me prinosila žrtvu tebi, a ti si postupao sa mnom na čudesan način. Ti si to učinio, Bože moj! Jer *Gospodin upravlja korake čovjekove, i put će mu njegov bit mio* (Ps 37,23). Ili odakle će nam doći spas, ako ne iz tvoje ruke koja obnavlja ono što si ti stvorio?

GLAVA 8

Odlazak u Rim

14. Postupao si dakle sa mnom tako te sam se dao nagovoriti da pođem u Rim i da ondje poučavam isto što sam poučavao u Kartagi.

A odakle mi je došlo to uvjerenje, neću propustiti da ti ispovjedim, jer i u tome treba imati na pameti i slaviti najdublje tvoje namjere i najspremnije tvoje milosrđe prema nama.

Htio sam poći u Rim ne zato što su mi ondje obećavali veće prihode i veće dostojanstvo moji prijatelji koji su me na to nagovarali — premda je i to tada vodilo moje srce — nego je najveći i gotovo jedini razlog bio u tome što sam čuo da se mladići ondje mirnije posvećuju nauci i da ih na uzdi drži urednija stega, te ne provaljuju bez reda i drsko u školu onoga učitelja koji nije njihov, i da uopće ne mogu u školu ako im učitelj ne dopusti. Naprotiv, u Kartagi vlada gadna

[3] Još u Rimu (v. gl. 8) Augustin je u vezi s manihejcima; kao »slušač« uživa njihovo gostoprimstvo i druži se s »izabranicima«.

i neobuzdana sloboda učenika: provaljuju nepristojno i kao bijesni narušavaju red što ga svaki učitelj određuje svojim učenicima za njihov bolji napredak. Počinjaju mnoge drskosti s nepojmljivom glupošću i takve stvari koje bi bile kažnjive po zakonima kad ih običaj ne bi zaštićivao. A taj običaj još više otkriva njihovu bijedu, jer čine — kao da je slobodno — ono što po tvojem vječnom zakonu nikada neće biti slobodno, i smatraju da to čine bez kazne, premda su kažnjeni već samom zaslijepljenošću kojom to čine, i neusporedivo gore trpe sami nego što čine zlo drugome.

Dakle, običaje koje nisam htio prisvojiti dok sam bio učenik, njih sam morao podnositi kod drugih kad sam bio učitelj. I zato sam odlučio poći onamo gdje se takve stvari nisu događale, kako su mi kazivali svi koji su poznavali prilike. Ali ti si, *nado moja i baštino moja u zemlji živih* (Ps 142,6), učinio da ja promijenim mjesto svoga boravka za spas svoje duše, tako da si me i u Kartagi ostanom podbadao da se odande otrgnem, i u Rimu mi obećavao zamamne nade da me onamo privuku, i to sve po ljudima koji ljube mrtvi život: ovdje su činili ludosti, ondje mi obećavali ispraznosti. Ti si se pak, da bi *popravio korake moje* (Ps 40,3), potajno služio i njihovom i mojom pokvarenošću. Jer i oni koji su narušavali moj mir, bili su slijepi od gadnoga bijesa, a koji su me pozivali na drugo mjesto, mislili su samo na zemlju; a ja, koji sam u Kartagi proklinjao svoju pravu bijedu, tražio sam u Rimu lažnu sreću.

15. Ti si, Bože, znao pravi razlog zašto odlazim iz Kartage i idem u Rim, ali ga nisi htio otkriti ni meni ni majci, koja je gorko plakala kad sam odlazio i ispratila me sve do mora. Ali ja sam je prevario kad me je čvrsto držala da me ili odvrati od puta ili da sa mnom putuje:[4] rekao sam joj da ne želim ostaviti prijatelja koji čeka na povoljan vjetar da otplovi. I slagao sam majci. Onakvoj majci! I pobjegao sam! Pa i to si mi milosrdno oprostio i očuvao me od voda morskih, premda sam bio pun prokletih prljavština, sve do vode milo-

---

[4] Prizor je ispripovijedan s kršćanskom otvorenošću, jer Augustin ne štedi ni sebe ni majke. On je učinio krivo što je prevario majku, a ona je učinila krivo što je toliko nastojala njega zadržati uza se, kako se još više vidi iz nekih njezinih kasnijih postupaka.

sti tvoje, da me njom opereš i da presahnu rijeke suza iz majčinskih očiju, kojima je za me svaki dan pred tobom natapala zemlju pod licem svojim.

Kad se opirala da se vrati bez mene, jedva sam je nagovorio da one noći ostane u crkvici koja je bila sasvim blizu našoj lađi, a bila je posvećena uspomeni blaženoga Ciprijana.[5] Ali te sam noći ja potajno otputovao, a ona je ostala moleći i plačući.

A što je drugo od tebe molila, Bože moj, tolikim suzama nego da mi ne dopustiš da otplovim? Ali ti si u dubokoj mudrosti svojoj ispunio srž njezine želje ne obazirući se na ono što je tada molila, da bi joj ispunio ono što te je uvijek molila.

Dunu vjetar i napuni naša jedra, i ote nam ispred očiju obalu na kojoj se ona ujutro svijala od žalosti te tužnjavom i jecajem ispunjala tvoje uši, ali ti se na to nisi obazirao: mene si otimao od mojih strasti da jednom dokrajčiš same te strasti, a njezinu si tjelesnu želju za mnom udarao pravednim bičem bolova. Ona je naime voljela da budem prisutan kod nje, kao što želi svaka majka, ali još mnogo više nego mnoge majke, a nije znala kakve ćeš joj radosti pribaviti iz moje odsutnosti. Nije znala, i zato je plakala i naricala, i one su muke u njoj pokazivale ostatak Evine baštine, kad je s uzdisajem tražila ono što je s uzdisajem rodila. I pošto me je optužila zbog prijevare i okrutnosti, počela se opet za me moliti tebi te pošla za svakidanjim poslovima, a ja u Rim.[6]

GLAVA 9

Bolest. Majčina molitva

16. I gle, ondje me snađe bič tjelesne bolesti, i već sam bio na putu u pakao noseći sva zla koja sam počinio protiv tebe, protiv sebe i protiv drugih, mnoga i teška zla osim lanca

---

[5] Sv. Ciprijan, kartaški biskup (umro 258), bio je borac za crkveno jedinstvo; Augustin ga je veoma cijenio. Spomenuta spomen-crkva (*memoria*) na obali bila je najstarija crkva podignuta njemu u čast; druga je bila podignuta na mjestu njegova mučeništva, treća na njegovu grobu, sve tri u Kartagi.

[6] U rujnu 383.

istočnoga grijeha, po kojemu *svi u Adamu umiremo* (1 Kor 15,22). Još mi naime nijednoga od njih nisi bio oprostio u Kristu, niti je on bio *razriješio* na svom križu *moga neprijateljstva* (Ef 2,16) s tobom u koje sam bio zapao svojim grijesima. A kako ga je on mogao razriješiti na križu, gdje je, kako sam ja vjerovao, bila raspeta utvara?[7] Koliko mi se dakle lažna činila smrt njegova tijela, tako je bila istinita smrt moje duše, i kako je bila istinita smrt njegova tijela, tako je bio lažan život moje duše, koja to nije vjerovala.

Kako se moja groznica pogoršavala, tako sam ja već odlazio i zalazio. Jer kamo bih išao, da sam tada odavde odlazio, nego u oganj i muke dostojne mojih djela, prema istini tvoga reda? I moja majka nije toga znala, a ipak je za mene molila u daljini. A ti, prisutan svagdje gdje je ona bila, uslišavao si je, a gdje sam ja bio, imao si smilovanja za me, da mi se vrati tjelesno zdravlje premda sam još bio bolestan na svom svetogrdnom srcu.

Nisam naime u onoj krajnjoj opasnosti želio tvoga krštenja. Bolji sam bio kao dječak kad sam ga tražio od majčine pobožnosti, kako sam već spomenuo i ispovjedio.[8] Ali ja sam odrastao na svoju sramotu i u ludosti sam se rugao savjetima tvoga lijeka, a ti nisi dopustio da takav dvostruko umrem. Da je tom ranom bilo udareno srce moje majke, nikada ne bi ozdravilo. Ne mogu naime dovoljno izraziti koliko je srca imala za mene i s koliko me je većom tjeskobom rađala u duhu nego što me je rodila u tijelu.

17. Ne vidim stoga kako bi ona ozdravila da je takva moja smrt u ono vrijeme probola nutrinu njezine ljubavi. I gdje bi bile tolike molitve, tako česte i bez prekida? Nigdje osim kod tebe. Ili zar bi ti, Bože milosrđa, *prezreo srce skrušeno i poniženo* (Ps 51,19) čiste i trijezne udovice, koja je često davala milostinju, slušala i služila svete tvoje, koja nijedan dan nije propustila prinosa kod oltara tvoga, koja je dvaput na dan, ujutro i uvečer, dolazila u tvoju crkvu nikada to ne propuštajući, ne radi ispraznih priča ili babljih naklapanja, nego da čuje tebe u tvojim govorima i ti nju u njezinim moli-

---

[7] Otkupitelj manihejaca pojavio se, kao većinom u predodžbi gnostičkih sljedbi, samo u prividnom tijelu i stoga nije ni stvarno trpio.

[8] Usp. *Ispovijesti* I,11,17, str. 18.

tvama? Zar si ti mogao prezreti njezine suze, kojima nije od tebe molila zlato i srebro, niti neko krhko i propadljivo dobro, nego spas duše svoga sina? Zar si ti, čijom je milošću ona takva bila, mogao nju odbiti i uskratiti joj svoju pomoć? Nipošto, Gospodine, nego si, naprotiv, bio uz nju i uslišavao je čineći po redu ono što si već unaprijed bio odredio da treba činiti. Daleko bila od mene misao da si je ti varao u onim viđenjima i odgovorima svojim koje sam već spomenuo i koje nisam spomenuo,[9] a koje je ona čuvala u svom vjernom srcu i u svojoj ih neumornoj molitvi pružala tebi kao zadužnice tvojom rukom pisane. I *jer je vječno milosrđe tvoje* (Ps 118,1), ti se udostojavaš onima kojima sve dugove otpuštaš postati još dužnik svojim obećanjima.

GLAVA 10

Krivo shvaćanje kršćanstva

18. Izliječio si me dakle od one bolesti, zdravlje si dao *sinu službenice svoje* (Ps 116,16), u ono vrijeme samo tjelesno, da bi imao kome dati zdravlje bolje i sigurnije.

Ja sam se i tada u Rimu družio s onim lažnim i lažljivim svecima: i ne samo s njihovim »slušaocima«, među koje se ubrajao i čovjek u čijoj sam kući bolovao i ozdravio, nego i s onima koje nazivaju »izabranicima«.

Sve dotada sam mislio da ne griješimo mi, nego da u nama griješi neka druga narav. Mojoj je oholosti godila misao da sam ja bez grijeha, i kad bih nešto zlo učinio, da ti ne moram ispovijedati da sam to učinio da bi ozdravio *dušu moju jer je griješila tebi* (Ps 41,5), nego sam volio opravdavati sebe a okrivljivati nešto drugo što je sa mnom a nisam ja. Ali to sam sve bio ja, i moja me opačina razdijelila protiv mene; i taj je grijeh bio to neizlječiviji što sam ja smatrao da nisam grešnik, a moja je odvratna opačina bila u tome što sam volio da ti, Bože svemogući, u meni budeš svladan na moju propast radije nego ja od tebe na moj spas.

Još dakle nisi bio postavio *stražu na usta moja ni vrata uzdržljivosti oko usana mojih, da se ne bi srce moje prikla-*

---

[9] Usp. *Ispovijesti* III,12,21, str. 60.

njalo zlim riječima tražeći opravdanja svojim grijesima u društvu s ljudima koji čine nepravdu (Ps 141,3sl). I zato sam se još družio *s njihovim »izabranicima«,*[10] ali sam ipak već gubio nadu da ću u onoj lažnoj nauci moći napredovati, pa sam već mlitavije i nemarnije pamtio baš ono čime sam bio odlučio biti zadovoljan ako ne nađem ništa bolje.

19. Rodila mi se također misao da su razboritiji od ostalih filozofa bili oni koje zovu akademicima,[11] jer su smatrali da o svemu treba sumnjati tvrdeći da čovjek ne može shvatiti nikakvu istinu. Tako se i meni činilo da su oni zaista naučavali ono kako se obično o njima misli, jer još nisam shvaćao njihove prave namjere.

Nisam se ustručavao istoga svoga gostoprimca sasvim otvoreno odvraćati od prevelike vjere koju je, kako sam vidio, imao u one bajke kojih su krcate manihejske knjige. No ipak sam više prijateljevao s njima nego s drugim ljudima koji nisu pripadali onoj sljedbi. Nisam je više branio prijašnjim žarom, ali ipak prijateljstvo s njima — mnogo ih se naime skrivalo u Rimu — imalo je učinak da sam nemarnije tražio nešto drugo, pogotovo kad sam gubio nadu da se u tvojoj Crkvi, Gospodaru neba i zemlje, Stvoritelju svega vidljivoga i nevidljivoga, može naći istina od koje su me oni bili odvratili. Veoma mi se ružno činilo vjerovati da ti imaš oblik ljudskoga tijela i da si omeđen tjelesnim crtama udova kao mi. A kad sam htio misliti o svome Bogu, nisam znao misliti drugačije nego kao o tjelesnoj masi — meni se naime činilo da ništa ne postoji što ne bi postojalo tako — i to je bio najveći i gotovo jedini razlog moje neizbježive zablude.

20. Stoga sam također držao da postoji i neka takva supstancija zla, da ima svoju masu, ružnu i neoblikovanu, bilo gustu, koju nazivahu zemljom, bilo tanku i nježnu, kao što je zračni sloj: nju zamišljaju kao zlobnoga duha koji gmiže po našoj zemlji. A kako me moja pobožnost, kakva god bila,

---

[10] U latinskom je originalu ovdje igra riječi: *cum electis eorum* (s njihovim izabranicima), jer te riječi ujedno pripadaju prethodnom stihu Psalma (po Vulgati) i aludiraju na druženje s manihejskim »izabranicima«.

[11] »Nova akademija«, kojoj je glavni zastupnik bio Karnead (214—129. pr. Kr.); Augustin pobija tu nauku u spisu *Protiv akademika* i dokazuje da se istina može spoznati, i da se sreća ne sastoji u samom istraživanju nego u spoznaji istine.

silila vjerovati da dobri Bog nije stvorio nikakvu zlu narav, zamišljao sam da postoje dvije mase koje su međusobno suprotne, jedna i druga neograničene, ali zla masa na nižem stupnju, a dobra na višem, i iz toga kužnog izvora izvirala su ostala moja svetogrđa.

Kad se moj duh pokušavao vratiti katoličkoj vjeri, nešto ga je odbijalo natrag, jer katolička vjera nije bila ono što sam ja time smatrao. Činilo mi se da sam pobožniji ako vjerujem da si ti, Bože moj, kojega iz mene hvale tvoja milosrđa prema meni, neomeđen bar prema ostalim stranama, premda sam bio prisiljen da te priznam omeđenim s jedne strane, gdje graničiš s masom zla, nego ako smatram da si omeđen sa svih strana u obliku ljudskoga tijela. I činilo mi se da je bolje vjerovati da nisi stvorio nikakva zla nego vjerovati da od tebe potječe narav zla kakvu sam ja zamišljao. Meni se naime u mom neznanju činilo da je zlo ne samo neka supstancija nego da je čak tjelesna supstancija, jer ni duha nisam znao drugačije zamišljati nego kao nježno tijelo koje se ipak razlijeva po daljinama prostora. Pa i za samoga Spasitelja našega, Jedinorođenca tvoga, smatrao sam da je radi našega spasenja proizašao iz mase presjajnoga tvoga bića tako da o njemu nisam ništa drugo vjerovao osim onoga što sam mogao u svojoj ludoj mašti zamisliti. A takva njegova narav, mišljah, nije se mogla roditi od Djevice Marije ako se nije pomiješala s tijelom. A nisam mogao vidjeti kako bi se to što sam ja sebi zamišljao moglo pomiješati a ne okaljati. Zato sam se žacao vjerovati u njegovo utjelovljenje da ne bih bio prisiljen vjerovati u njegovo oskvrnjenje tijelom.

Sada će se tvoji duhovni sinovi prijazno i dobrohotno smijati meni ako budu čitali ove moje Ispovijesti; ali ipak, takav sam ja bio.

GLAVA 11

Manihejci i Biblija

21. Zatim sam smatrao da se ne može braniti ono što su manihejci kudili u tvojem Svetom pismu, ali katkada sam dakako želio da s nekim koji je vrlo učen u onim knjigama pretresem pojedina pitanja pa da vidim što on o tome misli.

Već su me naime bili počeli zanimati govori nekoga Elpidija koji je javno govorio i raspravljao protiv manihejaca, još u Kartagi, iznoseći o Svetom pismu takve tvrdnje kojima se nije lako moglo oduprijeti. A slab mi se činio njihov odgovor; oni ga nisu rado javno iznosili, nego samo nama nasamo, govoreći da su spise Novoga zavjeta krivotvorili neki ljudi koji su htjeli židovski zakon ucijepiti u kršćansku vjeru; sami međutim nisu mogli pokazati nikakvih nepatvorenih primjeraka.[12] Ali mene, koji sam znao samo materijalno misliti, zarobljavale su i na neki način gušile i pritiskivale one mase, pod kojima sam stenjao uzalud nastojeći udahnuti bistri i čisti zrak tvoje istine.

GLAVA 12

Privatna škola u Rimu

22. Marljivo sam dakle započeo raditi ono zbog čega sam bio došao: poučavao sam u Rimu govorničku vještinu. Najprije sam kod kuće okupljao neke učenike kojima sam i preko kojih sam počeo biti poznat.

Ali, eto, vidjeh da se u Rimu događaju neke stvari kojih nisam doživljavao u Africi. I zaista, brzo mi je bilo jasno da se ondje ne događaju oni izgredi propalih mladića, ali, rekoše mi, dogodi se da se najednom veći broj mladića dogovori te ne plate učitelju plaću, nego prijeđu k drugome, gazeći danu riječ; pravednost malo cijene zbog pohlepe za novcem.

I njih je mrzilo moje srce, ako i ne *savršenom mržnjom* (Ps 139,22). Možda sam ih više mrzio za ono što sam ja mogao doživjeti od njih nego zbog toga što su nekom drugome činili nedopuštene stvari.

Ipak su takvi, bez sumnje, besramni i *blude daleko od tebe* (Ps 73,27) ljubeći prolazne zabave suvremenog duha i prljav dobitak koji zagađuje ruku kad ga uhvatiš; oni grle svijet koji im neprestano izmiče, a preziru tebe koji ostaješ, koji zoveš natrag i opraštaš ljudskoj duši bludnici kad se vraća k tebi. I sada mrzim takve opake i pokvarene ljude, ali

---

[12] Već deset godina prije *Ispovijesti*, u spisu *De moribus Ecclesiae Catholicae* (387), zahtijevao je Augustin neka predlože navodno neiskrivljene biblijske spise.

ih i ljubim da bi se popravili, da bi više cijenili samu nauku koju uče nego novac, a još više od nje tebe, Boga, koji si istina i obilje sigurnoga dobra i najsvetiji mir. Ali ja sam tada bio više neraspoložen da ih trpim zle radi sebe nego što bih želio da budu dobri radi tebe.

GLAVA 13

Susret s Ambrozijem u Milanu

23. Kad je stoga iz Milana došla molba u Rim gradskom prefektu da se pobrine za učitelja govorništva onome gradu, s pravom na selidbu na državni trošak, ja sam se sam natjecao preko onih istih prijatelja pijanih od manihejskih ispraznosti; odlazio sam da se od njih odvojim, ali toga nismo znali ni ja ni oni. Tadašnji prefekt Simah[13] poslao me onamo pošto sam održao uspjelo pokusno predavanje.

U Milanu pođoh k biskupu Ambroziju,[14] koji je bio poznat cijelom svijetu kao jedan od najboljih ljudi, a bijaše pobožan štovalac tvoj. Njegovi su govori tada revno pružali tvome narodu *snagu tvoje pšenice, veselje tvoga ulja i trijeznu opojnost tvoga vina* (Ps 81,17; 45,8).[15] K njemu sam bio vođen od tebe nesvjesno, kako bih po njemu bio svjesno vođen k tebi.

Primio me očinski onaj Božji čovjek i mome se dolasku obradovao s ljubavlju dostojnom biskupa.

I ja sam ga zavolio, ali najprije ne kao učitelja istine — jer sam potpuno bio izgubio nadu da ću je u tvojoj Crkvi naći — nego kao čovjeka sklona meni. Marljivo sam ga slušao kad je govorio narodu, ne doduše s nakanom s kojom sam trebao,

---

[13] Značajno je da Augustina preporučuje Simah (340—402), poganin i protivnik kršćana; imenovanje je uslijedilo u jesen 384; Simah je bio u sukobu s Ambrozijem, a možda je Simahova preporuka djelovala na Ambrozija da je bio suzdržan prema Augustinu.

[14] Ambrozije (339—397), iz ugledne rimske obitelji, državni činovnik, neočekivano izabran za biskupa u Milanu (374). Bio je i savjetnik trojice careva, ali je uvijek znao sačuvati nezavisnost Crkve. Značajan je kao pisac, govornik i pjesnik.

[15] Zadnje riječi »trijezna opojnost« (sobria ebrietas) upotrijebio je Ambrozije u jednom svome himnu.

nego da ispitam njegovu rječitost: da li odgovara glasu što ga uživa ili možda izlazi veća ili manja nego što se govorilo. Napeto sam pratio njegove riječi, a za sadržaj sam bio potpuno ravnodušan i prezirno ga slušao. Uživao sam u ljepoti govora, koji mu je doduše bio učeniji, ali manje zabavan i zavodljiv od Faustova, što se tiče načina govora. Uostalom, što se tiče samog sadržaja, nije bilo nikakve usporedbe: jer onaj je tumarao po manihejskim lažima, a ovaj je naučavao zdravu nauku o spasenju.

Ali *daleko je od grešnikâ spasenje* (Ps 119,155), kakav sam grešnik tada bio ja. No ipak sam se približavao polagano i ne znajući.

GLAVA 14

Ambrozijev utjecaj

24. Premda nisam nastojao da naučim ono što je govorio, nego samo da slušam kako govori — ta mi je naime isprazna briga još bila preostala iako već nisam imao nade da čovjek može naći put k tebi — ipak su u moju dušu zajedno s riječima koje sam volio dolazile i istine za koje nisam mario. Nisam ih naime mogao odvajati. I dok sam srce otvarao da u njega primam kako rječito govori, usporedo je ulazila i spoznaja kako istinito govori, ali samo postepeno.

Najprije mi se počelo činiti da se i ono što on govori može braniti, i već sam smatrao da se i katolička vjera može bez sramote podržavati, dok sam prije mislio da se ništa njoj u prilog ne može reći protiv manihejskih napadaja. Najviše me potaklo kad sam čuo kako je riješio jednu ili drugu, pa i više poteškoća iz Staroga zavjeta, koje su me ubijale kad sam ih uzimao doslovce. Pošto je tako više mjesta u onim knjigama izložio u duhovnom smislu,[16] već sam počeo osuđi-

---

[16] Alegorično tumačenje Starog zavjeta, osobito života patrijarhâ, djelovalo je na Augustina da je počeo uviđati kako nije apsurdno ono što je prije takvim smatrao. Isto se to odnosilo i na antropomorfno prikazivanje Boga i njegova djelovanja. Tako je Ambrozije zaslužan da su se počele rušiti Augustinove protukatoličke predrasude.

vati onu svoju malodušnost, kad sam vjerovao da se uopće ne mogu pobijati oni koji proklinju i ismjehuju Zakon i Proroke.

Pa ipak još nisam mislio da zato treba da pođem katoličkim putem jer je i on mogao imati svoje učene zastupnike koji bi opširno i razumno pobijali prigovore, niti da već zato treba osuditi nauku koje sam se držao jer su protivnici bili izjednačeni. Tako mi se katolička stvar nije doduše činila pobijeđena, ali mi još nije bila očita pobjednica.

25. Tada sam pak snažno upro duhom ne bih li kako nekim sigurnim dokazima mogao manihejcima dokazati laž. Da sam mogao zamisliti duhovnu supstanciju, odmah bi se sve one izmišljotine raspale i ispale iz moje duše; ali nisam mogao. Ipak, što se tiče ovoga vanjskog svijeta i čitave prirode koju mogu dohvatiti tjelesna osjetila, sve sam više i više razmišljajući i uspoređujući dolazio do uvjerenja da su mnogi filozofi o tome mnogo ispravnije mislili.

Tako sam ja poput akademikâ, kako ih shvaćaju, sumnjajući o svemu i kolebajući se između svega, odlučio ipak da moram svakako ostaviti manihejce, smatrajući u ono isto vrijeme svojih sumnja da ne moram ostati u onoj sljedbi kad sam već neke filozofe cijenio više nego nju. Ali ni tim filozofima, jer nisu poznavali spasonosnog imena Kristova, nisam nipošto htio povjeriti liječenje svoje bolesne duše.

Odlučio sam dakle dotle ostati katekumen u katoličkoj Crkvi, koju su mi preporučili moji roditelji, dok mi ne zasvijetli neko sigurno svjetlo kamo bih upravio svoje korake.

KNJIGA ŠESTA

Za Augustinom dolazi njegova majka Monika i brat mu Navigije. Vjerski život u Milanu (gl. 1—3). Augustin marljivo sluša Ambrozija, shvaća autoritet Svetoga pisma i približava se katoličkoj nauci premda je manihejci napadaju (4—5). Epizoda s pijanim prosjakom i razmišljanje o njegovoj sreći (6). Crta svoje prijatelje: Alipija, koji je sav predan kazalištu, i Nebridija, čista mladića (7—10). Smišlja kako će bolje urediti svoj život (11—12). Monika ga nagovara da sklopi zakonit brak (13). Pokušaj zajedničkog života s prijateljima istomišljenicima (14). Rastanak od prve žene: u očekivanju nove ženidbe Augustin uzima drugu djevojku (15). Strah od smrti i Božjega suda potiče ga na obraćenje (16). — Doživljaji u trideset prvoj godini, u Milanu, god. 385.

GLAVA 1

Monika u Milanu

1. *Nado moja od mladosti moje* (Ps 71,5), Bože moj, gdje si mi bio i kamo si se povukao? Zar me nisi stvorio ti i izdigao me nad četveronošce, i mudrijim me učinio od ptica nebeskih? A ja sam hodio po tminama i po sklisku putu tražeći te izvan sebe, i nisam mogao naći *Boga srca svoga* (Ps 73,26). Dopro sam *u bezdan morski* (Ps 68,23), ali nisam imao pouzdanja i gubio sam nadu da ću naći istinu.

Već bijaše došla k meni moja majka,[1] jaka u ljubavi, idući za mnom po kopnu i moru, u svim pogiblima sigurna po tebi. Jer i u morskim nepogodama tješila je i same mornare, koji inače običavaju tješiti putnike nevješte moru, kad se plaše. Obećavala im je da će stići živi i zdravi, jer si joj ti to u viđenju bio obećao.

Našla me u velikoj opasnosti: nisam imao nade da ću pronaći istinu, ali ipak, kad sam joj rekao da nisam više manihejac, ali da još nisam ni kršćanin katolik, ona nije skočila od veselja kao da je čula nešto neočekivano. Ona je već bila s te strane bez straha za moju bijedu, zbog koje me je pred tobom oplakivala kao mrtvaca, ali mrtvaca kojega treba uskrisiti. Prinosila me na nosiljci svoje misli tebi da rekneš sinu udovice: *Mladiću, tebi govorim, ustani!* (Lk 7,12sl) pa da on oživi i da počne govoriti, a ti da ga predaš njegovoj majci. Nije dakle nikakvim bučnim veseljem uzdrhtalo njezino srce kad je čula da se već u tolikoj mjeri dogodilo ono što je tebe svaki dan s plačem molila da se dogodi: da istinu doduše još nisam dohvatio, ali da sam se već oslobodio laži. Štoviše, jer je bila sigurna da ćeš dati i ono što je još preostajalo kad si obećao sve, ona mi sasvim mirno i sa srcem punim pouzda-

[1] To je moralo biti u proljeće 384.

nja odgovori da vjeruje Kristu da će me ona prije nego ode iz ovoga života vidjeti kao vjernoga katolika. To je rekla meni, a tebi, izvore milosrđa, upravila je još više molitava i suza da ubrzaš svoju pomoć i rasvijetliš moje tmine. Revno je trčala u crkvu i gutala Ambrozijeve riječi, trčala kao na izvor *vode što struji u život vječni* (Iv 4,14). Štovala je pak onoga čovjeka *kao anđela Božjega* (Gal 4,14), jer je saznala da me je on međutim već bio doveo do one nesigurne sumnje po kojoj ću ja — kako je ona bila uvjerena — prijeći od bolesti u zdravlje pošto nastupi još veća opasnost kao vrhunac koji liječnici zovu krizom.

GLAVA 2

Monikina poslušnost

2. Kad je jednom na grobove svetaca donijela, kako je to u Africi običavala, kaše, kruha i vina, vratar joj to ne dopusti prinijeti; a kad je čula da je to biskup zabranio, tako je to pobožno i poslušno primila da sam se i sam divio kako se lako radije odrekla svoga običaja nego da osudi onu zabranu. Njezin naime duh nije obuzimala neumjerena želja za pićem niti ju je ljubav prema vinu poticala na mržnju prema istini, kao mnoge muškarce i žene kojima se gadi pjesma o trijeznosti kao pijancima čaša vode. Ali kad bi ona donijela košaricu s uobičajenim jelima, određenima da se kušaju i dijele, nije stavljala više od jedne čašice vina, koje je bilo razrijeđeno prema njezinu prilično trijeznu ukusu, da njime počasti svece; ako je trebalo na taj način počastiti grobove većeg broja pokojnika, nosila je okolo onu istu čašicu da je svuda stavi, pa da vino iz nje, koje je bilo ne samo izmiješano s mnogo vode nego već i sasvim mlačno, podijeli sa svojim pratiocima u malim gutljajima, jer je to radila iz pobožnosti, a ne radi svoga užitka.

Stoga, čim je saznala da je slavni propovjednik i pobožni biskup zapovjedio da takve stvari ne čine ni oni koji su to trijezno obavljali, kako se ne bi pijancima davala prilika da se opijaju, i jer su te kao neke posmrtne gozbe bile vrlo slične

poganskom praznovjernom običaju,[8] odmah se rado toga odrekla i mjesto košarice pune zemaljskih plodova navikla se na grobove mučenika prinositi srce puno čistijih želja da bi i siromasima davala što može i da bi se tako ondje slavilo dijeljenje Gospodnjega tijela gdje su mučenici bili žrtvovani i okrunjeni nasljedujući njegovu muku.

Ali ipak mi se čini, Gospodine Bože moj — tako pred očima tvojim o toj stvari misli moje srce — da moja majka možda ne bi lako poslušala i odrekla se svoga običaja da je to zabranio netko drugi kojega nije tako štovala kao Ambrozija. Njega je ona najviše voljela zbog moga spasa, a on nju zbog njezina vrlo savjesnoga vjerskog života, jer je činila dobra djela i oduševljeno pohađala crkvu. Često, kad bi me vidio, stao bi je hvaliti čestitajući mi što imam takvu majku, a nije znao kakva sina ona ima u meni, koji sam sumnjao o svemu i mislio da je nemoguće naći put života!

GLAVA 3

Rijetki posjeti Ambroziju

3. Još nisam uzdisao k tebi moleći te da mi pomogneš, nego je moj duh bio usmjeren na istraživanje i željan raspravljanja. Samoga Ambrozija smatrao sam nekim sretnim čovjekom, po sudu svijeta, jer su ga cijenili toliki moćnici. Samo mi se njegov celibat činio mučnom stvari. A kakvu je on gajio nadu, kakve je borbe vodio protiv napasti svoga visokog položaja, kakve je utjehe nalazio u nesreći, kakve su slatke radosti iz tvoga kruha dobivala njegova tajanstvena usta što su bila u njegovu srcu: sve ja to nisam mogao slutiti niti sam iz iskustva znao.

Ali ni on nije znao mojih strasti ni bezdana moje pogibli. Nisam ga naime mogao pitati što sam htio ni kako sam htio, jer su me od njegova uha i njegovih usta odvajale rulje poslovnih ljudi koje je pomagao u njihovim neprilikama. Kad

[8] Rimske (poganske) svetkovine u čast pokojnika, *Parentalia*, slavile su se od 13. do 21. veljače; opisuje ih Ovidije, *Kalendar* 2,533—570. Tom običaju bio je vrlo sličan običaj kršćana prema mučenicima, pa je bilo i praznovjerja; stoga Faust optužuje kršćane da prinose žrtve pokojnicima kao pogani svojim bogovima.

nije bio s njima — a to je bilo vrlo rijetko — krijepio je tijelo potrebnom hranom ili dušu čitanjem.

Kad je čitao, oči bi mu letjele preko stranica, a srce bi mu prodiralo u smisao, dok bi mu glas i jezik mirovali.[8] Često, kad bih bio prisutan — nikome naime nije bilo zabranjeno da uđe k njemu niti je bio običaj da mu najavljuju onoga koji mu dolazi — vidio sam ga gdje tako čita sasvim tiho i nikada drugačije. Ostajao sam tako sjedeći u dugoj tišini — ta tko bi se usudio da ga smeta u tolikoj sabranosti? — a onda sam odlazio nagađajući da on u ono kratko vrijeme što ga je uzimao za okrepu svoje duše, slobodan od buke tuđih poslova, ne želi da bude odvučen u nešto drugo, i čuva se možda da ne bi, ako ga koji slušalac pozorno i napeto sluša, pa ako je pisac kojega čita nešto nejasno napisao, morao slušaocu izlagati ili raspravljati s njim o nekim težim pitanjima te bi potrošio vrijeme na taj posao i pročitao manje teksta nego što je htio. Ali i potreba da čuva glas, koji mu je vrlo lako znao promuknuti, mogla je biti još opravdaniji razlog da tiho čita. Kakav god razlog bio da je tako radio, svakako je onakav čovjek to radio iz opravdana razloga.

4. Ali meni se doista nije nikada pružala prilika da ga pitam što sam želio saznati iz tako svetog proročišta tvoga, iz njegovih grudi, osim kad je bilo moguće čuti nešto sasvim kratko. A sve one moje sumnje zahtijevale su vrlo mnogo vremena od njega da ih pred njim izlijem, ali ga nisu mogle naći. Ja sam ga međutim svake nedjelje slušao kako narodu *ispravno tumači riječ istine* (2 Tim 2,15), i sve sam se više uvjeravao da se mogu razriješiti svi čvorovi lukavih kleveta što su ih one moje varalice spretno plele protiv božanskih knjiga.

A kad sam još vidio da tvoji duhovni sinovi, koje si milošću preporodio iz krila majke Crkve katoličke, ne shvaćaju riječi da *si čovjeka stvorio na svoju sliku* (Post 9,6) tako da bi vjerovali i mislili da si ti omeđen oblikom ljudskoga tijela, i premda nisam ni izdaleka ni kao u zagonetci slutio kako bi izgledala duhovna supstancija, ipak sam se radosno zastidio što sam tolike godine lajao ne na katoličku vjeru, nego protiv utvara svojih tjelesnih misli. Stoga sam bio lakouman i bez-

[8] U starini je bio običaj glasno čitati.

božan kad sam optužujući tvrdio ono što sam tek trebao tražeći naučiti. Ti pak, Najviši i Najbliži, Najtajanstveniji i Najprisutniji, kojemu udovi nisu jedni veći a drugi manji, nego si svuda sav i nigdje nisi u prostoru, nemaš nikako našega tjelesnog oblika, a ipak si stvorio čovjeka na sliku svoju, i evo, on se sam od glave do nogu nalazi na nekom mjestu.

GLAVA 4

Predrasude

5. Kad dakle nisam znao kako ovdje postoji tvoja slika, trebao sam kucati na vrata i pitati kako to treba vjerovati, a ne navaljivati i prosvjedovati kao da netko tako vjeruje. Toliko mi je dakle ljuća briga izjedala dušu što da sigurno zapamtim, koliko me je više bilo stid što sam tako dugo bio zaluđivan i varan obećanjem sigurnih istina i što sam u dječačkoj zabludi i oduševljenju brbljao mnoge nesigurne stvari kao sigurne. Da su bile krive, sinulo mi je tek poslije. Sigurno je ipak bilo to da su bile nesigurne i da sam ih ja katkada smatrao sigurnima, kad sam tvoju katoličku Crkvu optuživao u slijepim prepirkama; iako još nisam znao da uči istinito, ipak sam znao da ne uči ono za što sam je teško optuživao. Stoga sam se zbunjivao i obraćao, i veselio sam se, Bože moj, što jedina Crkva, tijelo Jedinorođenca tvoga, u kojoj mi je Kristovo ime još kao djetetu bilo uliveno, ne odiše djetinjarijama i što u svojoj zdravoj nauci nema toga da tebe, Stvoritelja svega, zatvara u prostor ma koliko velik i širok, ali ipak odasvud omeđen oblikom ljudskih udova.

6. Veselio sam se također što mi se stari spisi Zakona i Prorokâ nisu više davali da ih čitam onim očima kojima sam prije u njima vidio besmislice, kad sam grdio tvoje svece kao da tako misle, a oni uopće nisu tako mislili. I rado sam slušao Ambrozija kako u svojim govorima narodu često najrevnije preporučuje kao pravilo: *Slovo ubija, a duh oživljava* (2 Kor 3,6). Kad je, odgrnuvši tajanstveni zastor, na duhovni način tumačio odlomke za koje se činilo da doslovce naučavaju zabludu, nije govorio ništa što bi me smetalo premda je govorio ono za što još nisam znao da li je istina. Srce sam svoje čuvao od svakoga pristajanja, bojeći se da se ne strmo-

glavim, a neodlučnost me još više ubijala. Htio sam naime da u onim stvarima koje ne vidim budem tako siguran kao što sam siguran da su sedam i tri deset. Nisam naime bio tako lud te bih smatrao da se ni to ne može shvatiti; ali kao što sam to, tako sam i ostalo želio razumjeti, bilo tjelesne stvari koje nisu na dohvatu mojih osjetila, bilo duhovne, o kojima nisam znao misliti osim na tjelesni način.

Mogao sam ozdraviti vjerom, da se izoštren pogled duha na neki način usmjeri prema tvojoj istini koja uvijek ostaje i ništa joj ne nedostaje. Ali, kako često biva da se čovjek koji je iskusio zla liječnika boji povjeriti i dobrome, tako je bilo i sa zdravljem moje duše. Ona je mogla ozdraviti samo vjerom, pa da ne bi povjerovala lažima, odbijala je liječenje, opirući se tvojim rukama, Bože, koji si priredio lijekove vjere i rasuo ih nad bolesti svijeta davši im veliku snagu.

GLAVA 5

Katolička vjera

7. Otada sam, svakako, već više cijenio katoličku nauku i zbog toga što sam osjećao da se ondje skromnije i bez svake varke zahtijeva da se vjeruje nešto što nije dokazano, bilo da ima dokaza ali nije svakome pristupačan, bilo da ga uopće nema. Kod manihejaca, naprotiv, vidio sam da se rugaju lakovjernosti preuzetno obećavajući znanje, a poslije zapovijedaju da se vjeruju mnoge sasvim bajoslovne i besmislene priče jer ih nisu mogli dokazati.

Zatim si ti, Gospodine, malo po malo preblagom i premilosrdnom rukom dodirivao i sređivao moje srce kad sam razmišljao koliko bezbrojnih stvari vjerujem kojih ne vidim niti sam bio prisutan kad su se događale, kao na primjer tolike činjenice u povijesti narodâ, toliko toga o mjestima i gradovima čega nisam vidio; toliko sam toga vjerovao prijateljima, toliko liječnicima, toliko ovim ljudima i onima; kad se to ne bi vjerovalo, ne bismo u ovome životu uopće ništa postizavali; napokon kako sam nepokolebljivo čvrsto vjerovao od kojih sam roditelja potekao, što ne bih mogao

znati da nisam povjerovao kad sam čuo.[4] Ti si me dakle uvjerio da ne treba kriviti one koji vjeruju tvojim knjigama, kojima si gotovo u svim narodima tolik ugled pribavio, nego da treba kriviti one koji ne vjeruju, i da ne treba slušati ako mi koji slučajno govore: »Odakle znaš da je one knjige ljudskom rodu priopćio duh jedinoga pravog i najistinitijeg Boga?« A upravo to je najviše trebalo vjerovati, jer nikakva ratobornost sofističkih pitanja u tolikim spisima što sam ih pročitao od filozofa koji su međusobno u sukobu nije me mogla navesti da samo i na čas posumnjam da ti postojiš, makar ja i ne znao što si, ili da tebi pripada upravljanje ljudskim stvarima.

8. Ali to sam vjerovao sad jače sad slabije, no ipak sam uvijek vjerovao i da ti postojiš i da se za nas brineš, ako i nisam znao ni što treba misliti o tvojoj biti ni o tome koji put vodi k tebi ili natrag k tebi.

Zato, budući da smo slabi da čistim umom pronađemo istinu i kako nam je radi toga potreban ugled Svetoga pisma, počeo sam već vjerovati da ti nikako ne bi bio dao tako odličan ugled onome Pismu već u svim zemljama da nisi htio da se po njemu i tebi vjeruje i da po njemu ljudi tebe traže.

Već sam naime one besmislice koje su me u tom Pismu običavale smetati počeo svoditi na dubinu svetih tajna[5] kad sam mnoga mjesta iz njega čuo vjerodostojno protumačena. I onaj mi se ugled činio to vrednijim poštovanja i dostojnijim svetoga vjerovanja što je svima bilo pristupačno za čitanje, a opet je čuvalo dostojanstvo svoje tajnovitosti za one koji imaju dublje razumijevanje. Jasnim riječima i pristupačnim načinom govora svima se otvaralo, a zaokupljalo je i pažnju onih koji nisu lakovjerni, kako bi sve obuhvatilo u svoje ljubezno krilo i kroz uske otvore propustilo samo malen broj k tebi, ali ipak još mnogo veći nego kad se ne bi niti tako visokim ugledom odlikovalo niti privlačilo mnoštva u krilo svoje svete jednostavnosti.

---

[4] Činjenica »naravne vjere« i njezine potrebe za normalni privatni i javni život bila je od početka važan sastavni dio apologetike crkvenih otaca.

[5] »Duhovni smisao« Biblije, do kojega je došao Ambrozije, ostao je i za Augustina odlučujući; on odgovara božanskoj dubini nadahnute knjige.

Razmišljao sam o tome, a ti si bio uz mene; uzdisao sam, a ti si me slušao; plovio sam amo-tamo, a ti si me upravljao; išao sam širokom cestom ovoga svijeta, a ti me nisi ostavljao.

GLAVA 6

Susret s pijanim prosjakom

9. Težio sam za častima, dobicima, ženidbom, a ti si mi se smijao. Trpio sam u onim požudama najgorče poteškoće, a ti si mi to više bio milostiv što si mi manje dopuštao da uživam u onom što nisi bio ti.

Pogledaj moje srce, Gospodine, koji si htio da se toga sjetim i da to ispovjedim pred tobom. Sada neka uza te prione duša moja koju si izbavio iz tako čvrstog lijepka smrti.

Kako je bila bijedna! A ti si je ubadao u živu njezinu ranu, da bi ostavila sve i obratila se k tebi, koji si iznad svega i bez kojega bi sve bilo ništa, da bi se obratila i ozdravila. Kako sam dakle bio jadan i kako si ti učinio da osjetim svoju bijedu u onaj dan kad sam se spremao da izreknem pohvalni govor caru.[6] U njemu bih bio mnogo toga slagao, a mojim bi lažima povlađivali oni koji stvar ipak dobro poznaju. Dok je tim brigama bilo obuzeto moje srce i gorjelo u vrućici razornih misli, prolazio sam nekom milanskom ulicom i vidio siromaha prosjaka, koji je, mislim, već bio pijan te se šalio i veselio. Uzdahnuo sam i rekao prijateljima koji su sa mnom bili: u kolike nas boli bacaju naše ludosti! Uza sve svoje napore, kakvima sam se ja tada mučio, pod pritiskom požuda vukući teret svoje nesreće i time ga samo uvećavajući, ništa drugo ne bismo željeli postići nego doći do bezbrižnog veselja, a tu nas je ovaj prosjak već pretekao, dok mi možda nikada nećemo do toga stići! Što je naime on već s nekoliko isprošenih novčića bio postigao, to jest veselje u vremenitoj sreći, k tome sam ja nastojao doći trnovitim strminama i stranputicama. Nije on imao pravoga veselja, bez sumnje, ali i ja sam onim svojim naporima tražio još mnogo lažnije veselje. On se očito veselio, a ja sam bio u tjeskobi, on je bio bezbrižan, a ja u strahu. I da me je tko pitao da li bih više

[6] U čast caru Valentinijanu II, na početku god. 385.

volio biti veseo ili u strahu, odgovorio bih: »Veseo.« Pa kad bi me opet zapitao da li bih više volio da sam takav kakav je on ili takav kakav sam tada bio ja, izabrao bih radije sebe samoga satrta brigama i strahom. Ali to zbog svoje pokvarenosti. Ili zar možda od istine? Ne, ja nisam sebe smio cijeniti više nego njega zato što sam bio učeniji, jer se nisam zbog toga veselio, nego sam u tome tražio samo to da se sviđam ljudima; ne da ih poučavam, nego samo da im se sviđam. Zato si i štapom stege svoje *lomio kosti moje* (Ps 42,11).

10. Neka dakle odstupe od moje duše oni koji govore: »Važno je zbog čega se tko veseli. Onaj se prosjak veselio vinu, a ti si se želio veseliti slavi.« Kojoj slavi, Gospodine? Slavi koja nije u tebi. Jer kako njegovo veselje nije bilo pravo veselje, tako ni moja slava nije bila prava slava, nego je još više zbunjivala moju dušu. Onaj se još iste noći otrijeznio od svoga pijanstva, a ja sam sa svojim zaspao i ustao, i namjeravao sam lijegati i ustajati. I koliko dana, tko zna! Važno je zbog čega se tko veseli, znam to, i radost zbog vjerničke nade neusporedivo je različita od one ispraznosti. Ali i tada je bila razlika među nama: sigurno je onaj bio sretniji, ne samo zato što je bio preplavljen veselošću, dok su mene izjedale brige, nego i zbog toga što je on izričući drugima dobre želje došao do vina, a ja sam lažima tražio taštu slavu.

Rekao sam tada mnogo riječi u tom smislu svojim prijateljima, i često sam pri tom razmišljao kako je meni, pa sam uviđao da mi je zlo te sam se žalostio i time podvostručavao sâmo zlo, a ako mi se što nasmiješilo povoljno, mrzilo me pružiti ruku za tim, jer je izmicalo gotovo još prije nego bih ga dohvatio.

GLAVA 7

Alipijeva strast za predstavama

11. Zajednički smo jadikovali nad tim mi koji smo zajedno prijateljski živjeli, a najviše sam i najprisnije o tom razgovarao s Alipijem i Nebridijem. Alipije je bio rodom iz istoga grada kao i ja,[7] od vrlo uglednih roditelja u gradu;

[7] Alipije je postao biskup u Tagasti oko 394, kratko vrijeme prije nego je Augustin postao biskup u Hiponu (395).

bio je mlađi od mene. Bio je i moj učenik kad sam počeo predavati u našem gradu, a poslije u Kartagi. Vrlo me je volio jer sam mu se činio dobar i učen, a ja sam njega volio zbog velike prirodne kreposti koja se kod njega isticala već u ranoj mladosti. Ali vrtlog života u Kartagi, sa svojom mahnitošću za besmislenim predstavama, povukao ga je u ludosti cirkuskih igara. Dok se on u tome jadno kovitlao, ja sam ondje imao javnu školu i predavao govorništvo; ali on me još nije slušao kao učitelja zbog neke razmirice koja bijaše izbila između mene i njegova oca. I saznadoh da strastveno voli cirkus, a to me je teško boljelo, jer mi se činilo da će upropastiti ili da je već upropastio najljepše nade. Ali nije bilo nikakve prilike da ga opomenem ili kakvim strogim načinom od toga odvratim, bilo kao dobrohotan prijatelj ili kao savjestan učitelj. Mislio sam naime da on o meni misli kao i njegov otac, ali on nije bio takav. Stoga me on, ne obazirući se na očevu volju u toj stvari, počeo pozdravljati i dolaziti na moja predavanja, poslušao bi štogod i otišao.

12. Međutim sam ja zaboravio svoju namjeru da se s njim pozabavim kako ne bi dalje upropašćivao svoj tako lijepi talenat zbog slijepe i strastvene želje za besmislenim igrama. Ali ti, Gospodine, koji upravljaš kormilom svih svojih stvorenja, nisi ga zaboravio, njega koji će jednom biti među tvojim sinovima predstojnik tvoga svetog sakramenta; i da bi se njegovo obraćenje nesumnjivo pripisalo tebi, izvršio si ga doduše po meni, ali bez moga znanja.

Jednoga dana, kad sam sjedio na svom običnom mjestu i preda mnom bili moji učenici, dođe on, pozdravi, sjedne i pomno posluša ono o čemu se raspravljalo. A slučajno je na redu bilo čitanje nekoga teksta. Dok sam ga izlagao, učinilo mi se zgodno da povučem usporedbu s cirkuskim igrama, kako bi ono što sam nastojao da razjasnim bilo učenicima i ugodnije i jasnije. Ujedljivo sam izvrgao ruglu one koje je zarobila ta ludost. Ti znaš, Bože naš, da u onaj čas nisam mislio na Alipija kako da ga izliječim od one kuge. Ali on je to primijenio na sebe, uvjeren da sam to rekao samo radi njega, i što bi drugi uzeo kao razlog da se na mene srdi, čestiti je mladić uzeo kao razlog da se srdi na sebe, a mene da još jače uzljubi.

Ti si već davno rekao i ubilježio u svoje knjige: *Ukori mudra i ljubit će te* (Izr 9,8). Ali ja njega nisam ukorio, nego si ti, služeći se svima, znali to oni ili ne znali, i po redu koji ti znaš — a taj je red pravedan — od moga srca i moga jezika načinio užareno ugljevlje da njime ispališ dušu lijepe nade koja je već ginula, i da je tako izliječiš. Neka ne govori tvoje hvale onaj koji ne vidi tvojih smilovanja, koja te iz dna moga srca slave.

Onaj se mladić poslije onih mojih riječi izvuče iz tako duboke jame u kojoj se svojevoljno utapao i s nevjerojatnom nasladom gubio vid. On očisti svoj duh odlučnom uzdržljivošću, sve mrlje cirkuskih igara spadoše s njega i on više ne zakoraknu onamo. Zatim je slomio očev otpor te je smio mene uzeti za učitelja: otac je popustio i dopustio. I mladić me počeo ponovno slušati te se sa mnom zapleo u ono praznovjerje manihejaca jer mu se sviđala njihova gizdava uzdržljivost koju je on smatrao pravom i nepatvorenom. Ali ona je bila bezumna i zavodljiva, zarobljujući dragocjene duše koje još nisu znale dohvatiti dubinu kreposti, nego su se lako dale prevariti površinom kreposti koja je bila samo hinjena i licemjerna.[8]

GLAVA 8

Alipije u Rimu

13. Ali nipošto nije napuštao zemaljskoga puta koji su mu nahvalili roditelji pa je pošao još prije mene u Rim da uči pravo. Ondje ga obuze nevjerojatnom snagom nevjerojatna strast za gladijatorskim igrama.

On je isprva izbjegavao i mrzio takve predstave. Ali neki su ga njegovi prijatelji i suučenici, kad ih je jednom slučajno sreo na povratku s ručka, prijateljski prisilili i odvukli sa sobom u amfiteatar gdje su se onih dana prikazivale okrutne i žalosne igre. On je to žestoko odbijao i opirao im se, rekavši im na kraju: »Ako tijelo moje odvučete na ono mjesto i

---

[8] Što se Augustin više udaljuje od manihejaca, to oštriji postaje njegov sud o njihovu moralnom životu. Ali ne smijemo zaboraviti da se kratko prije toga pohvalno izrazio o Faustovu držanju.

ondje ga postavite, zar možete i moju dušu i moje oči upraviti na one prizore? Bit ću dakle ondje, ali odsutan, i tako ću nadvladati i vas i njih.« Kad su to čuli, oni su ga svejedno sa sobom poveli, možda upravo sa željom da istraže hoće li mu to uspjeti.

Kad su onamo došli i smjestili se na sjedala gdje su mogli, sve je već kipjelo od najokrutnijih užitaka. On zatvori vrata svojih očiju i zabrani svome srcu da se uživljava u tolika zla. Ali kamo sreće da je i uši začepio! U jednom času borbe, kad ga je žestoko uzbudila silna vika cijeloga naroda, on svladan radoznalošću i uvjeren da je dovoljno jak da prezre i svlada i ono što će vidjeti, što god to bilo, otvori oči. I teža rana pogodi njegovu dušu nego tijelo onoga kojega je poželio vidjeti. I pade jadnije nego onaj zbog čijega je pada nastala vika. Ona je ušla u njega na uši i rastvorila mu oči da kroz njih prodre udarac i strovali njegovu dušu koja je još uvijek bila više smiona nega jaka, a toliko slabija što se više pouzdavala u sebe, dok se morala pouzdati u tebe. Kad je vidio onu krv, upi u sebe i ono divljaštvo, pa se ne okrenu, nego uperi pogled i stane upijati bijes a da nije ni osjećao. Naslađivao se zločinačkom borbom i opijao krvavom nasladom. I više nije bio onaj koji je došao, nego jedan od svjetine kojoj je došao, i pravi drug onih koji su ga doveli. Čemu duljiti? Gledao je, vikao je, raspalio se, i ponio je odande sa sobom ludost koja ga je poticala da se vraća ne samo s onima koji su ga prije bili dovukli, nego i pred njima i još vukući druge.

Pa ipak si ga i odande snažnom i milosrdnom rukom izbavio ti i poučio ga neka nema pouzdanja u sebe, nego u tebe. Ali to se dogodilo mnogo vremena kasnije.

GLAVA 9

Iz Alipijeve mladosti

14. Međutim se već i to pohranjivalo u njegovu pamćenju kao lijek za budućnost. A jednako je bilo s jednim drugim njegovim doživljajem, dok je još studirao u Kartagi već kao moj učenik. Jednog je dana o podne na trgu razmišljao o govoru što će ga govoriti za vježbu, kao što se običavaju vježbati učenici, i ti si dopustio da ga tržni nadzornici

uhvate kao lopova, a mislim da si to dopustio samo zato, Bože naš, da on koji je imao postati velik čovjek već onda počne učiti kako u slučajevima koje treba istražiti ne smije čovjek čovjeka osuditi samo na temelju nepromišljene lakovjernosti.

On se dakle pred sudnicom šetao sam s pločicama i pisaljkom, kad se neki mladić između učenika, pravi tat, noseći skrivenu sjekiru, uspne, a da ovaj nije opazio, do olovne rešetke koja se izdizala iznad Novčarske ulice, i stane obijati olovo. Čuvši udarce sjekire uzbuniše se novčari koji su bili dolje i poslaše ljude da uhvate koga slučajno nađu. Čuvši njihove glasove, tat ostavi oruđe i pobježe, bojeći se da ga ne uhvate s njim. A Alipije, koji nije vidio tata kad je ušao, opazi ga kad je izlazio i ugleda ga kako hitro odlazi. Želeći znati razlog, uđe na ono mjesto, nađe sjekiru i stane je ogledavati stojeći i čudeći se. Uto dođu ljudi što su bili poslani i nađu ga samoga gdje drži sjekiru čijim su zvukom uzbunjeni i došli. Uhvate ga, povuku ga i stanu se pred skupljenim stanarima trga hvaliti kako su uhvatili lopova na djelu, i povedu ga da ga predaju sucima.

15. Ali pouka je smjela ići samo dovde. Odmah si naime, Gospodine, došao u pomoć njegovoj nevinosti, kojoj si ti jedini bio svjedok. Kad su ga naime vodili ili u zatvor ili da ga kazne, dođe im u susret graditelj koji je imao vrhovni nadzor nad javnim gradnjama. Ljudi se poveseliše što ih je upravo on sreo, koji je obično na njih sumnjao da su odnijeli stvari koje bi nestale s trga: neka on već jednom sazna tko to radi!

Ali taj je čovjek često vidio Alipija u kući nekoga senatora, kojega je redovito pohađao. Sada ga odmah prepozna, uhvati ga za ruku i odvuče od svjetine pa ga zapita kako je upao u toliku neugodnost. Kad je čuo što se dogodilo, zapovjedi svima koji su tamo bili te se bunili i prijeteći gunđali, neka pođu s njim. I dođu do kuće onoga mladića koji je počinio tu stvar. Pred vratima je stajao rob koji je bio tako mlad da se nije bojao da će od toga biti kakva zla za njegova gospodara te je lako mogao iskazati svu stvar; s njim je naime bio na trgu kao pratilac. Kad ga je Alipije prepoznao, rekne to graditelju. A on pokaže sjekiru dječaku pitajući ga čija je. A on odmah odgovori: »Naša.« Zapitan dalje, iskaže sve.

Tako je sudbeni postupak prenesen na onu kuću, a svjetina, koja je već počela slaviti slavlje nad Alipijem, bila je zbunjena, dok je budući djelitelj tvoje riječi i istražitelj mnogih parnica u tvojoj Crkvi izišao iskusniji i razboritiji.

GLAVA 10

Alipije u Milanu. Nebridije

16. Njega sam dakle našao u Rimu. Ondje se meni priklonio najčvršćim vezama i pošao sa mnom u Milan, jedno zato da mene ne ostavi, a drugo da se nešto bavi pravom koje je bio učio. To je bila više želja njegovih roditelja nego njegova. I već je tri puta bio prisjednik na sudu, a njegovoj su se nesebičnosti divili ostali, dok se on više čudio onima koji su više cijenili zlato nego poštenje. Njegov su značaj iskušavali ne samo time što su poticali njegovu pohlepu nego i time što su mu zadavali strah.

U Rimu je bio prisjednik upravitelja državne blagajne za Italiju. Bijaše u ono vrijeme neki vrlo utjecajan senator kojemu su mnogi bili obvezani zbog dobročinstava i podložni iz straha. Htio je da mu bude dopušteno nešto, kako je to običaj kod ljudi njegova položaja, što je bilo po zakonima nedopušteno. Alipije se tome odupro. Obećana mu je nagrada: on se tome naruga u duši. Pokušalo se prijetnjama: on ih prezre. Svi su se čudili neobičnom duhu koji nije niti želio prijateljstva niti se bojao neprijateljstva tako ugledna čovjeka, o kojemu se nadaleko pronosio glas da može na bezbroj načina koristiti ili škoditi. A sam sudac, kojemu je Alipije bio savjetnik, premda je i sam bio protiv senatora, nije se ipak otvoreno protivio, nego je odgovornost prebacio na Alipija i tvrdio da mu on to ne dopušta, jer da je sudac i pristao, Alipije bi se uistinu tome usprotivio.

Jedino ga je malone zavela njegova ljubav prema knjizi da si za sudbene novce dade prepisati rukopis za svoju knjižnicu, ali dozvavši u pamet pravednost, okrene odluku u bolju, prosudivši da je korisnija pravednost koja mu to zabranjuje nego vlast koja mu to dopušta. Malenkost je to, ali *tko je u malome vjeran, taj je vjeran i u velikome* (Lk 16,10), i nikako ne može biti isprazna riječ koja je izišla iz usta tvoje

istine: *Ako niste bili vjerni u nepravednome bogatstvu, tko će vam povjeriti pravedno? I ako niste bili vjerni u tuđemu, tko će vam dati vaše?* (Lk 16,11sl).

Takav je on tada bio, meni tako privržen i zajedno se sa mnom kolebao u odluci koji način života treba prigrliti.

17. I Nebridije, koji je napustio svoj zavičaj u blizini Kartage, pa i samu Kartagu, gdje je najčešće boravio, koji je napustio bogato očevo imanje, napustio kuću i majku koja ga nije htjela slijediti, i došao u Milan ni zbog kojega drugog razloga nego da sa mnom živi u gorljivoj težnji za istinom i mudrošću, i on je, velim, jednako uzdisao i jednako se kolebao kao gorljivi tražitelj blaženoga života i revni istraživač najtežih pitanja. I bijasmo troja gladna usta, tri siromaha koji su svoju oskudicu jedan drugome iskazivali i na tebe čekali *da im dadeš hranu u zgodno vrijeme* (Ps 145,15). U svoj gorčini koja je pratila naše ovozemaljske čine po milosrđu tvome, kad smo gledali svrhu zašto to trpimo, dolazila nam je tmina na oči, mi smo se odvraćali uzdišući i govorili: »Dokle će to tako?« I tako smo često govorili, ali uza sve to nismo napuštali svoj način života, jer nam se nije ukazivalo ništa sigurno što bismo uhvatili ako ono ostavimo.

GLAVA 11

Između Boga i svijeta

18. Ja sam se najviše čudio trudeći se i razmišljajući koliko je vremena prošlo od devetnaeste godine moje dobi, u kojoj sam se počeo zagrijavati težnjom za mudrošću, spreman, kad nju nađem, ostaviti sve puste nade ispraznih želja i lažne ludosti. I eto, već sam bio u tridesetoj godini života valjajući se u istome blatu, željan da se naužijem sadašnjih dobara koja su od mene bježala i koja su me rastresala. Govorio sam: »Sutra ću je naći, evo, jasno će se pokazati, i ja ću je držati. Evo, doći će Faust i sve će mi izložiti. O veliki muževi akademici! Zar se ništa sigurno ne može shvatiti po čemu bi trebalo urediti život? Naprotiv, istražujmo što marljivije i ne zdvajajmo! Evo, nisu mi više besmislene u crkvenim knjigama one stvari koje su mi se činile besmislene, i mogu se drugačije i čestito shvatiti. Učvrstit ću svoje korake ondje

kamo su me kao dijete moji roditelji postavili, dok ne nađem sasvim jasnu istinu. Ali gdje ću je tražiti? Kad ću je tražiti? Ambrozije nema vremena, ja nemam vremena za čitanje. A gdje da tražim knjige? Odakle i kada da ih pribavim? Od koga da ih posudim? Treba odrediti vrijeme, razdijeliti sate za spas duše! Sinula mi je velika nada: ne uči katolička vjera ono što sam mislio i za što sam je ludo optuživao.

Njezini učenjaci smatraju grijehom vjerovati da je Bog omeđen oblikom ljudskoga tijela. I još oklijevam kucati da mi se otvori i ostalo? Prijepodnevne sate uzimaju mi učenici, a što radim u ostale sate? Zašto se ne bavim time? Ali kad ću onda pohađati moćnije prijatelje kojih mi je pomoć potrebna? Kad ću pripraviti ono za što me učenici plaćaju? Kad ću okrijepiti sebe odmarajući duh od tereta briga?

19. Neka svemu bude kraj! Pustimo sve ove taštine i isprazgnosti! Posvetimo se samo istraživanju istine! Život je bijedan, smrti ne znamo časa, najednom dođe: kako ćemo odavde izići? I gdje ćemo naučiti ono što smo ovdje zanemarili? Nećemo li možda trpjeti kaznu za ovaj nemar? A što onda ako sama smrt odreže i dovrši svu brigu i osjećaje? Dakle i to treba ispitati.

Ali ne dao Bog da je tako! Nije bez razloga, nije bez smisla što se ugled kršćanske vjere u tako zamjernoj visini širi po svem svijetu. Nikada ne bi božanstvo činilo za nas tako velike i tako lijepe stvari kad bi se smrću tijela gasio i život duše. Zašto dakle oklijevamo napustiti nadu u ovaj svijet i potpuno se posvetiti traženju Boga i blaženoga života?

Ali čekaj! Ugodne su i ove zemaljske stvari, imaju nemalu slatkoću svoju. Ne valja olako presjeći zanos za njih, jer bi onda bila sramota opet se vratiti k njima. Evo, koliko znači već samo to da se postigne nekakva čast. A što treba više željeti ovdje? Imam lijep broj moćnijih prijatelja: da ni za čim većim ne težim, mogao bih postići bar neko predsjedništvo. Trebalo bi se oženiti ženom koja ima nešto novaca, da mi ne povećava troškove života, i tu bi bila granica mojih želja. Mnogi su veliki ljudi i vrlo vrijedni nasljedovanja, premda su se i oženili, živjeli u službi mudrosti!«

20. Dok sam tako u sebi govorio i dok su mi suprotni vjetrovi tjerali srce sad ovamo sad onamo, vrijeme je prolazilo, a ja sam *oklijevao obratiti se Gospodinu, odgađajući iz*

dana u dan (Sir 5,7) živjeti u tebi, a nisam odgađao svaki dan umirati u samome sebi. Težio sam za blaženim životom, a bojao sam se njega ondje gdje je njegovo pravo mjesto i tražio sam ga bježeći od njega. Mislio sam naime da ću biti previše bijedan ako budem lišen zagrljaja žene, a nisam mislio na lijek kojim tvoje milosrđe liječi tu bolest, jer ga nikada nisam iskusio. Mislio sam da se uzdržljivost postizava vlastitim snagama, a njih ja nisam bio svjestan. Bio sam toliko lud da nisam znao, kako je pisano, da *nitko ne može biti uzdržljiv ako mu ti ne daš snage* (Mudr 8,21). Svakako bi mi dao da sam uzdahom srca svoga kucao na tvoje uši i da sam s čvrstom vjerom *na te prebacio svoju brigu* (Ps 55,23).

GLAVA 12

Alipije ga odvraća od ženidbe

21. Alipije me je, uostalom, odvraćao od ženidbe stalno mi ponavljajući da nikako nećemo moći u sigurnom miru zajedno živjeti u ljubavi prema mudrosti, kako već dugo želimo, ako ja to učinim. On je naime već tada bio u toj stvari potpuno čist, da je to bilo za čudo, jer je već u početku svoje mladenačke dobi imao iskustva sa ženom. Ali nije uz to prionuo, nego je više žalio to i prezirao, i odonda je živio posve uzdržljivo.

Ja sam mu se pak opirao navodeći primjere onih ljudi koji su i oženjeni gajili mudrost, stjecali zasluge pred Bogom i sačuvali vjernu ljubav prema prijateljima. Ali ja sam bio daleko od njihove veličine duha. Sapet bolešću puti u smrtonosnoj sam slatkoći vukao svoje okove. Bojao sam se da mi ih tko ne odriješi, i kao da mi je tko dirnuo ranu, ja sam odbijao riječi dobroga savjeta kao ruku koja bi mi odriješila okove.

Osim toga je još i samome Alipiju po meni govorila zmija pletući i raspinjući zaslugom moga jezika slatke zamke na njegovu putu da se u njih zapletu one poštene i slobodne noge.

22. Kad se naime on čudio meni, kojega je tako visoko cijenio, što toliko prianjam uz lijepak one naslade, ja sam mu tvrdio, kad god smo o tom nasamo raspravljali, da nikako

ne mogu živjeti bez žene; kad sam vidio da se čudi, branio sam se tako da sam govorio kako je velika razlika između onoga što je on na brzu ruku i kradomice iskusio, pa se toga gotovo više i ne sjeća te bez ikakve teškoće to lako prezire, i između užitka u mojoj navici. Kad bi se tome pridružilo časno ime ženidbe, ne bi se on trebao čuditi zašto ja takav život ne mogu prezirati. Napokon je i sam počeo željeti ženidbu, ali nipošto iz požude za takvim užitkom, nego iz radoznalosti. Govorio je naime da želi znati što li je ono po čemu se moj život, koji se njemu tako sviđao, nije meni činio životom, nego kaznom. Slobodan od onih okova, duh je njegov bio zapanjen nad mojim ropstvom, i zapanjen je srtao u želju da to iskuša; htio je doći do samog iskustva, a odande možda pasti u ropstvo kojemu se čudio, jer je htio sklopiti savez sa smrću, a *tko ljubi pogibao, upast će u nju* (Sir 3,26).

Nijednoga od nas nije osobito privlačilo ono što je ponos ženidbe, u stanovitom smislu, to jest dužnost živjeti obiteljskim životom i odgajati djecu. Mene je pak kao zarobljenika velikim dijelom i žestoko mučila navika za zasićivanjem nezasitne požude, a njega je čuđenje vuklo u ropstvo.

Takvi smo bili, dok nas nisi ti, Svevišnji, koji ne ostavljaš našu zemlju, požalio bijedne i pritekao nam u pomoć na divan i tajanstven način.

GLAVA 13

Monika traži snahu

23. I neumorno su nastojali da se oženim. Već sam zaprosio zaručnicu, već mi je bila obećana, najviše trudom moje majke, da me već oženjena opere spasonosna voda krštenja. Radovala se što se ja svaki dan sve više za njega spremam, i vidjela je da se njezine želje i tvoja obećanja ispunjuju u mojoj vjeri.

Ona je zaista svaki dan, i na moju molbu i po svojoj želji, snažnim vapajem svoga srca od tebe molila da joj u viđenju pokažeš nešto o mojoj budućoj ženidbi, ali ti to nikada nisi htio. Vidjela je neke nestvarne slike mašte, na što ju je nagonila snaga ljudskoga duha koji se trudio oko te stvari, i pripovijedala mi je to, ali ne s pouzdanjem kakvo je imala

kad si joj ti nešto pokazivao, nego kao s nekim prezirom. Govorila je naime da s nekim osjećajem kojega ne može riječima iskazati razabire u čemu je razlika između tvoje objave i sanjarenja njezine duše.

Radilo se ipak i dalje oko ženidbe: isprošena je djevojka. Ali njoj je trebalo još oko dvije godine do dobi za udaju,[9] a kako mi se djevojka i sviđala, odlučeno je da se čeka.

GLAVA 14

Planovi o zajedničkom životu

24. Bilo nas je mnogo prijatelja koji smo razmišljali tako u duši i međusobno razgovarali proklinjući nemir i teškoće ljudskoga života. Već smo gotovo bili odlučili da živimo u miru, daleko od mnoštva, zamišljajući taj mirni život ovako: što tko od nas ima ili dobije, skupit ćemo u jedno i od toga svega stvoriti jednu imovinu. U tako iskrenom prijateljstvu neće jedno pripadati ovome, drugo onome, nego će iz svega postati jedno, te će sve pripadati pojedincima i sve svima. Mislili smo da nas može biti desetak ljudi u istome društvu, a bilo je među nama vrlo bogatih, osobito moj sugrađanin Romanijan, kojega su tada teške prilike njegovih poslova dovukle na dvor, a bio je moj najprisniji prijatelj od rane mladosti.[10] On je najviše navaljivao da se ta stvar provede, a njegovo je nagovaranje mnogo vrijedilo jer je svojim velikim bogatstvom mnogo nadmašivao sve druge.

I odlučili smo da svake godine po dvojica od nas kao upravitelji vode svu potrebnu brigu, dok bi ostali uživali mir. Ali kad se počelo raspravljati hoće li to dopustiti žene, koje su jedni od nas već imali a drugi željeli imati, sva se ona osnova, koju smo tako lijepo sastavili, raspala pod rukama, razbila se i mi smo je odbacili.

Zatim smo se vratili na uzdisaje i jecaje, i ponovno smo upravili korake da kročimo širokim i utrtim putovima ovoga svijeta, jer bijahu *mnoge misli u srcu našem* (Izr 19,21), a

---

[9] Za djevojku je zakonska dob za udaju bila dvanaest godina. Augustin je tada imao 32 godine.

[10] Usp. str. 58, bilj. 18.

odluka tvoja ostaje dovijeka (Ps 33,11). Iz te svoje odluke smijao si se našima i pripremao nam svoje, da bi nam dao *hranu u pravo vrijeme, otvorio ruku i napunio blagoslovom* (Ps 145,15sl) naše duše.

GLAVA 15

Rastanak od prve žene

25. Međutim su se moji grijesi umnažali. Kad su mi od moga boka otrgli ženu s kojom sam običavao spavati, kao zapreku ženidbi, bilo mi je slomljeno i izranjeno srce uz koje je ona bila prirasla, i počelo je krvariti. Ona se vratila u Afriku, zavjetujući se tebi da neće poznati drugoga muškarca. Kod mene je ostavila moga naravnoga sina što mi ga je rodila.

Ali ja, nesretnik, nisam imao snage da učinim kao ona. Nestrpljiv zbog odlaganja, budući da bi tek poslije dvije godine imao dobiti onu koju sam isprosio, i jer nisam bio ljubitelj braka, nego rob strasti, našao sam drugu, ali ne kao zakonitu ženu; tako se u neku ruku imala podržavati i produživati bolest moje duše, bilo netaknuta bilo još veća, uz pratnju navike koja će potrajati dok ne nastupi zakonita žena. Tako ona moja rana koja mi je bila zadana time što su mi otrgli prvu ženu nije htjela zacijeliti, nego se nakon ljute upale i boli stala gnojiti te je boljela naoko blaže, ali beznadnije.[11]

GLAVA 16

Krivi putovi

26. Tebi hvala, tebi slava, izvore milosrđa! Ja sam postajao sve bjedniji, a ti sve bliži. Već je bila sasvim blizu tvoja desnica da me istrgne iz gliba i da me opere, a ja nisam znao. Ništa me drugo nije odvraćalo od dubljega ponora tjelesnih

---

[11] Ovo je jedno od najbolnijih mjesta u *Ispovijestima*, a najsimpatičniji je lik u toj fatalnoj epizodi djevojka koja se povlači odlučujući da se ne udaje za drugoga muža.

naslada nego strah od smrti i budućega suda tvoga: taj strah, uza sva različita mišljenja, ipak nikada nije iščeznuo iz moga srca.

Raspravljao sam sa svojim prijateljima Alipijem i Nebridijem o najvišem dobru i najvišem zlu. U tom pitanju dao bih u svom srcu palmu pobjednicu Epikuru kad ne bih vjerovao da poslije smrti ostaje život duše i plaća za dobra i zla djela, što Epikur nije htio vjerovati.[12] Pitao sam: kad bismo bili besmrtni i živjeli u trajnom tjelesnom uživanju bez ikakva straha da ćemo to izgubiti, zašto ipak ne bismo bili sretni? Ili što bismo drugo morali tražiti? Nisam znao da se upravo u tom sastoji velika moja nesreća što sam tako duboko pao i oslijepio da ne mogu zamisliti svjetlo poštenja i ljepotu koju treba ljubiti radi nje same, a koju ne vidi tjelesno oko, nego se samo vidi iz dubine duše. Nisam, bijednik, razmišljao o tome iz kojega mi izvora teče to da sam i o samim tim ružnim stvarima s prijateljima ipak ugodno raspravljao i da bez prijateljâ nisam mogao biti sretan ni pri osjećaju koji sam tada imao uza sve obilje tjelesnih užitaka. Te sam dakako prijatelje ljubio nesebično, a osjećao sam opet da i oni mene ljube nesebično.

O krivudavih li putova! Jao duši smjeloj koja se nadala da će imati nešto bolje ako se udalji od tebe! Okretala se ona i prevrtala, legla na leđa ili na bokove ili na trbuh, sve je tvrdo, a ti si jedini počinak. I evo tu si, i oslobađaš nas od bijednih zabluda, i upravljaš nas na svoj put, tješiš nas i govoriš: »Trčite, ja ću vas ponijeti, ja ću vas dovesti do cilja, i ondje ću vas nositi!«

---

[12] Epikur (341—270. pr. Kr.) imao je u Ateni školu, bio je začetnik hedonističke filozofije: ugodnost je vrhovni cilj egzistencije, što drugo treba tražiti? Bila je vrlo raširena još u Augustinovo vrijeme.

KNJIGA SEDMA

Znanost i astrologija ne zadovoljavaju Augustina. Nebridije ga definitivno odvraća od maniheizma (gl. 1—2). Muče ga problemi o Božjoj naravi i o podrijetlu zla (3—5). Napušta astrologiju i akademsku sumnju (6—8). Jedan prijatelj, možda Manlije Teodor, donosi mu Plotinove Eneade u latinskom prijevodu (9). Put do pravoga poznavanja Boga (10—17), iako o Kristu ima još uvijek krivo mišljenje (18—20). Spisi apostola Pavla upoznaju ga s misterijem Krista (21). Time je Augustin završio svoj duhovni put u trideset drugoj godini života. U Milanu, od siječnja do srpnja 386.

GLAVA 1

Pojam duhovnog Boga još nedohvatljiv

1. Već je bila umrla moja mladost, zla i opaka, i ja sam ulazio u muževnu dob, koliko stariji godinama, toliko sramotniji svojom taštinom, jer nisam mogao zamisliti nekoga bića osim takvoga kakvo se ovim očima može vidjeti. Ipak nisam više tebe, Bože, zamišljao u obliku ljudskoga tijela otkako sam počeo slušati nešto o mudrosti. Uvijek sam se tome opirao i radovao sam se što to nalazim u vjeri duhovne naše majke, tvoje Crkve katoličke. Ali nije mi dolazilo na um kako da te drugačije zamislim. I pokušavao sam zamišljati tebe, ja čovjek i takav čovjek, tebe vrhovnoga, jedinoga i pravoga Boga! Svim sam srcem vjerovao da si ti neraspadljiv, nepovrediv i nepromjenljiv, jer, i ne znajući odakle i kako, ipak sam jasno vidio i siguran sam bio da je manje vrijedno ono što se može raspasti nego ono što se ne može, a ono što se ne može povrijediti bez oklijevanja sam stavljao iznad onoga što se dade povrijediti, i držao sam da je bolje ono što nije podložno nikakvoj promjeni nego ono što se može mijenjati.

Moje je srce žestoko prosvjedovalo protiv svih mojih utvara, i jednim sam udarcem pokušavao otjerati ispred pogleda svoje duše jato nečistoće što je oko mene letjelo. Ali jedva uklonjeno, već se u tren oka opet sjatilo i bilo prisutno, navaljujući na moj pogled i zasljepljujući ga. I premda te nisam zamišljao u obliku ljudskoga tijela, ipak sam bio prisiljen da te zamišljam kao nešto tjelesno što zauzima prostor, bilo da je uliveno u svijet, bilo da je i izvan svijeta razliveno preko beskraja; pa i to sam zamišljao kao neraspadljivo, nepovredivo i nepromjenljivo, postavljajući ga iznad onoga što je raspadljivo, povredivo i promjenljivo, jer što god sam za-

mišljao bez takvih prostora, činilo mi se da je ništa, i to apsolutno ništa, a ne neka praznina, kao kad se tijelo ukloni s nekoga mjesta pa ostaje mjesto ispražnjeno od svakoga tijela, bilo zemaljskoga, bilo vodenoga, bilo zračnoga, bilo nebeskoga, ali ipak postoji prazno mjesto kao ništa koje zauzima neki prostor.

2. Stoga ja, *otupjela srca* (Mt 13,15), ni sam sebe nisam mogao jasno vidjeti, pa sam smatrao da je apsolutno ništa i ono što se ne proteže kroz neki prostor, što se ne razlijeva, ne skuplja, ne nadimlje, što ne obuhvaća ili ne može obuhvatiti nešto tome slično. Po kakvim su naime oblicima običavale kružiti moje oči, po takvim se slikama kretalo moje srce, a nisam vidio da ta ista duhovna djelatnost kojom sam oblikovao same one slike nije nešto takvo, tjelesno i prostorno: a ona ih ipak ne bi mogla oblikovati kad sama ne bi imala neku veličinu.

Tako sam i tebe, Živote života moga, zamišljao da si velik i da po beskrajnim prostorima odasvud prožimaš svu ovu gromadu svijeta i da se izvan nje na sve strane širiš u neizmjernost bez kraja, tako da te ima zemlja, ima te nebo, imaju te sve stvari, i sve one svršavaju u tebi, a ti nigdje. Ali kao što sunčanome svjetlu ne smeta tvar zraka, ovoga zraka koji je nad zemljom, da kroz njega prodire prožimljući ga, a da ga ne razdire i ne raskida, nego ga svega ispunja, tako sam mislio da ti prodireš ne samo kroz tvar neba, zraka i mora, nego i kroz tvar zemlje i da ih prožimaš u svim njihovim najvećim i najmanjim dijelovima tako da obuhvaćaju tvoju nazočnost, dok tvoj tajanstveni dah iznutra i izvana upravlja svime što si stvorio. Tako sam nagađao, jer nisam mogao zamišljati druge stvari, ali to je bilo krivo. Na taj bi naime način veći dio zemlje imao veći dio tebe, a manji opet manji, i tako bi sve bilo puno tebe, i više bi tebe obuhvaćalo slonovo tijelo nego vrapčevo, koliko je ono veće od ovoga i koliko veće mjesto zauzima; tako bi se ti raskomadao te velikim dijelovima svijeta davao velike dijelove sebe, a malima male. Ali nije tako. No ti još nisi bio *rasvijetlio mojih tmina* (Ps 18,29).

GLAVA 2

Obračun s maniheizmom

3. Dosta mi je bilo, Gospodine, protiv onih prevarenih varalica i nijemih brbljavaca — jer iz njih nije govorila tvoja Riječ — dosta mi je dakle bilo ono što im je već davno, još u Kartagi, običavao prigovarati Nebridije, a djelovalo je na sve nas koji smo slušali: što bi tebi moglo učiniti neko pleme tame, koje tebi manihejci suprotstavljaju kao neprijateljsku pratvar, da se ti nisi htio s njime boriti? Kad bi se naime odgovorilo da bi ti ono moglo nešto naškoditi, ti ne bi bio nepovrediv i neraspadljiv. Ako li bi se reklo da ti ništa ne bi moglo naškoditi, ne bi se mogao navesti nikakav razlog za borbu, i to za takvu borbu gdje bi se jedan tvoj dio, jedan tvoj ud ili jedan izdanak iz samoga tvoga bića pomiješao s neprijateljskim silama i s prirodama koje nisi stvorio ti; one bi ga toliko pokvarile i promijenile na gore da bi se iz blaženstva okrenuo u bijedu i trebao pomoći kako bi se mogao izbaviti i očistiti. I taj je dio, kažu, duša, kojoj bi tvoja Riječ imala doći u pomoć, zarobljenoj slobodna, uprljanoj čista, pokvarenoj netaknuta, ali i sama ta Riječ je raspadljiva jer potječe od jednog te istog bića kao i duša. Stoga ako bi za tebe, što god jesi, to jest za tvoju bit po kojoj jesi, govorili da je neraspadljiva, krive bi i bezbožne bile sve njihove tvrdnje; ako li bi tvrdili da je raspadljiva, ta bi tvrdnja već sama po sebi bila kriva i trebalo bi je odmah osuditi.

Dovde mi je dakle bilo dosta dokaza protiv njih da ih na svaki način izbacim iz pritisnutih grudi, jer nisu imali kuda da izađu bez strahovitoga svetogrđa srca ili jezika dok su tako mislili i govorili o tebi.

GLAVA 3

Problem zla neriješen

4. Ali i ja sam dosad tvrdio i bio čvrsto uvjeren da ti ne možeš biti uprljan ni preokrenut ni promijenjen s kojegod strane, ti Gospodin naš, pravi Bog, koji si stvorio ne samo naše duše nego i naša tjelesa, i ne samo naše duše i tjelesa nego sva bića i sve stvari, ali uza sve to nisam mogao jasno

i razgovijetno shvatiti uzrok zla. Što god bio uzrok, vidio sam da ga treba tražiti tako da ne bih bio prisiljen vjerovati da je nepromjenljivi Bog promjenljiv, da tako sâm ne postanem ono što sam tražio. Stoga sam ga sigurno tražio, uvjeren da nije istina ono što govore oni koje sam svim srcem izbjegavao, jer sam, istražujući odakle zlo, vidio da su puni zlobe kad radije drže da je tvoje biće podložno zlu nego da njihovo biće čini zlo.

5. Trudio sam se da shvatim nauku koju sam slušao: da je slobodna odluka volje uzrok da zlo činimo, a tvoj pravedni sud da je uzrok što trpimo.[1] Ali ja je nisam mogao jasno shvatiti. Stoga sam pokušavao da iz dubine izdignem pogled svoga duha, ali sam ponovno zaranjao, i kušajući češće zaranjao sam opet i opet.

Podizalo me k tvome svjetlu to što sam toliko bio uvjeren da imam volju koliko da živim. Stoga kad sam nešto htio ili kad nešto nisam htio, bio sam potpuno siguran da sam ja onaj koji to hoće ili neće, i sve sam više uviđao da je u tome uzrok moga grijeha. Što sam pak protiv svoje volje činio, više sam vidio da to trpim nego da to činim, pa to nisam držao grijehom, nego kaznom, koju nisam trpio nepravedno, što sam odmah i priznavao jer sam te zamišljao pravednim.

Ali onda sam opet govorio: »Tko me je stvorio? Zar nije Bog moj, koji je ne samo dobar, nego i sámo dobro? Odakle onda meni to da hoću zlo a neću dobro? Da li zato da bude razloga da pravedno trpim kazne? Tko je to u mene stavio i usadio mi rasadnik gorčine, kad sam sav stvoren od preslatkoga Boga svog? Ako je đavao začetnik tome, odakle sâm đavao? Ako je i on sam pokvarenom voljom od dobroga anđela postao đavao, odakle je i u njemu zla vólja po kojoj je postao đavao, kad je čitav anđeo stvoren od predobroga Stvoritelja?« Te su me misli neprestano mučile i gušile, ali me ne dovedoše *do onoga ponora zablude gdje tebe nitko ne priznaje* (Ps 6,6) i gdje se radije misli da ti trpiš zlo nego da ga čovjek čini.

---

[1] To uvjerenje, koje je bilo odlučno u Augustinovu preokretu, zahvaljuje Augustin propovijedima Ambrozijevim.

GLAVA 4

Bog je neraspadljiv

6. Tako sam se dakle trudio da nađem ostale istine pošto sam već bio dokučio da je bolje neraspadljivo nego raspadljivo, pa sam zato priznavao da si ti, što god bio, neraspadljiv. Nikada zaista nijedna duša nije mogla niti će ikada moći zamisliti nešto što je bolje od tebe, koji si najviše i najbolje dobro. A budući da s najvećim pravom i sigurnošću neraspadljivo ima prednost pred raspadljivim, kako sam mu ja već davao prednost, mogao sam već u misli doseći nešto što bi bilo bolje od Boga moga kad ti ne bi bio neraspadljiv. Kad sam dakle uviđao da neraspadljivom treba dati prednost pred raspadljivim, trebao sam te tražiti ondje i odande ispitivati gdje je zlo, to jest odakle potječe sama raspadljivost, koja nikako ne može povrijediti tvoga bića. Jer zaista ni na kakav način raspadljivost ne povređuje našega Boga, nikakvom voljom, nikakvom nuždom, nikakvim nepredviđenim slučajem, jer on je Bog, i ono što on hoće, to je dobro, i on je sam to isto dobro; ali biti podložen raspadanju nije dobro. Ti ne možeš protiv svoje volje biti prisiljen na nešto, jer tvoja volja nije veća od tvoje moći. A bila bi veća kad bi ti sam bio veći od samoga sebe: jer volja i moć Božja, to je sam Bog. A što ima nepredviđeno za tebe koji sve znaš? I nijedno biće ne postoji drugačije nego po tome što ga ti znaš. Pa čemu toliko govorimo pitajući zašto nije raspadljivo biće koje je Bog, kad ne bi bilo Bog da je takvo?

GLAVA 5

O podrijetlu zla

7. I tražio sam odakle zlo, ali sam to tražio zlo, i u samom svom istraživanju nisam vidio zla. I stavljao sam pred pogled svoga duha sva stvorenja, što god u njima možemo vidjeti, kao što su zemlja, more, zrak, zvijezde, drveće i smrtne životinje, i sve što u njima ne vidimo, kao što su nebeski svod odozgo sa svim anđelima i svim duhovima svojim; ali i njih je moja mašta stavila na ova ili ona mjesta kao da su tjelesa. I ja sam od tvojih stvorenja načinio jednu golemu masu koja

je bila raščlanjena po vrstama tjelesa, bilo da su to uistinu bila tjelesa bilo da sam ja tako zamišljao duhovna bića. I tu sam masu zamislio velikom, ne kolika je bila, što nisam ni mogao znati, nego koliko mi se sviđalo, ali sa svih strana omeđenom. A tebe, Gospodine, zamišljah kako je okružuješ sa svih strana i prožimaš je, ali da si odasvud neomeđen; kao kad bi svuda bilo more i na sve strane po svemiru ništa drugo nego more bez kraja, i kad bi ono imalo u sebi spužvu koliko mu drago veliku, ali ipak omeđenu, i kad bi ta spužva bila u svim svojim dijelovima ispunjena beskrajnim morem.

Tako sam zamišljao tvoje ograničeno stvorenje, puno tebe neograničenoga, i govorah: »Evo Boga i evo onoga što je Bog stvorio. Bog je dobar i od svega toga mnogo i neizmjerno uzvišeniji. Pa ipak, jer je dobar, stvorio je dobra stvorenja: i eto kako ih okružuje i prožima! Gdje je dakle zlo, odakle je i kojim se putem ovamo uvuklo? Što mu je korijen i što je sjeme njegovo? Ili ga uopće nema? Zašto se dakle bojimo i čuvamo onoga što ne postoji? Ili ako se bez razloga bojimo, onda je sigurno ili sam strah zlo kojim se uzalud podbada i muči naše srce, i toliko je teže zlo koliko nema razloga da se bojimo, a ipak se bojimo. Dakle: ili postoji zlo kojega se bojimo, ili je zlo to što se bojimo. Odakle je dakle zlo, kad je sve ovo stvorio Bog, dobri Bog dobra stvorenja? Veće doduše i vrhovno dobro stvorilo je manja dobra, ali ipak je sve dobro: i Stvoritelj i stvorenja. Odakle onda zlo? Je li možda ono od čega je ovo stvorio bila neka zla pratvar, pa ju je oblikovao i uredio, ali je u njoj ostavio nešto što nije pretvorio u dobro? Ali zašto opet to? Je li možda bio nemoćan da je svu okrene i promijeni da ništa zla ne ostane, on koji je svemoguć? Napokon, zašto je od nje htio stvoriti nešto a nije radije istom svojom svemogućnošću učinio da je uopće ne bude? Ili zar je mogla postati protiv njegove volje? Ili ako je bila vječna, zašto ju je tako dugo pustio da postoji takva kroz beskrajna vremena prošlosti i tek poslije toliko vremena odlučio da nešto od nje stvori? Ili ako je već nešto iznenada odlučio raditi, zašto nije radije, kao svemogući, učinio da ona ne postoji i da postoji samo on sam, sva istina i vrhovno i neograničeno dobro? Ili ako nije bilo dobro da onaj koji je dobar nešto dobro i ne stvori i sazda, zašto nije uklonio i uni-

štio onu zlu pratvar i na njezino mjesto postavio dobru od koje će sve stvoriti? Ne bi naime bio svemoguć kad ne bi mogao stvoriti nešto dobro bez pomoći one pratvari koju sâm nije stvorio.«

Tako sam razmišljao u svom bijednom srcu, koje je bilo prepuno najljućih briga zbog straha od smrti i zbog toga što još nije bilo našlo istine. Ipak se čvrsto uhvatila u mom srcu vjera katoličke Crkve u *Krista tvoga, Gospodina i Spasitelja našega* (2 Pt 2,20), koja je doduše u mnogim stvarima bila još nedotjerana te se kolebala pokraj utvrđene nauke, ali je ipak moja duša nije napuštala, nego ju je iz dana u dan sve više i više upijala.[8]

GLAVA 6

Napuštanje astrologije

8. Već sam bio zabacio i lažna proricanja i bezbožne ludosti astrologâ.[9] I u tome hoću da ti iz dubine svoje duše priznajem tvoja milosrđa, Bože moj! Ti si naime, i samo ti — jer tko nas drugi odvraća od smrti svake zablude nego život koji ne poznaje smrti, i mudrost koja rasvjetljuje potrebite duše, a sama ne treba nikakva svjetla, jer upravlja svijetom sve do lišća što ga vjetar nosi s drveća? — ti si slomio moju tvrdoglavost kojom sam se opirao Vindicijanu, oštroumnom starcu, i Nebridiju, mladiću divne duše. Onaj je odlučno tvrdio, a ovaj je doduše s nekom sumnjom, ali zato često govorio da nema toga umijeća koje bi moglo predvidjeti budućnost, a ljudska nagađanja da često pogode snagom slučaja: gdje se mnogo govori, može se reći više toga što će se i dogoditi a da toga ne znaju oni koji govore, nego nalete na to brbljajući. Ti si mi dakle pribavio prijatelja koji je doduše revno pitao za savjet astrologe, ali nije dobro znao njihovih knjiga: on ih je, kako sam rekao, iz radoznalosti pitao, a ipak je o tom

---

[8] To dokazuju zaista povjerljive izjave koje daje malo niže (gl. 20). O njegovu strahu od smrti usp. str. 69 i 127.

[9] Augustin je već razjasnio (*Ispovijesti* IV,3,5.6) u kakvu su ga duševnu stanju ostavile opomene Vindicijanove i ironije Nebridijeve u pitanju astrologije. Trebalo mu je pozitivno iskustvo da je se sasvim oslobodi.

nešto i znao što je, reče, čuo od svoga oca; ali nije znao koliko je to bilo jako da sruši dobro mišljenje o toj umjetnosti.

Taj dakle čovjek, imenom Firmin, obrazovan u slobodnim naukama i vješt govoru, jednom me je kao svoga najdražega prijatelja pitao za savjet u nekim svojim stvarima s kojima je povezivao svoju budućnost u svijetu, što ja mislim o tome po njegovim, kako to zovu, »konstelacijama«.[4] Ja sam se tada u tom pitanju već počeo priklanjati Nebridijevu mišljenju, no ipak sam pristao da pokušam pogoditi i reći mu što mi je dolazilo na pamet u mojoj nesigurnosti, ali sam ipak dodao da sam gotovo uvjeren da su to smiješne i besmislene stvari. Tada mi je on ispripovjedio kako je njegov otac bio velik ljubitelj takvih knjiga i kako je imao prijatelja koji se njima oduševljavao kao i on u isto vrijeme. Oni su jednakim marom i strašću gorjeli za onim ludostima žarom svoga srca, tako da su i kod nijemih životinja, ako su se koje kod kuće kotile, pazili na vrijeme rađanja i prema njemu bilježili položaj zvijezda da tako skupljaju podatke za onu tobožnju znanost.

On je dakle govorio da je čuo od svoga oca ovo: Kad je njegova majka nosila upravo njega, Firmina, u isto je vrijeme i jedna sluškinja onoga očeva prijatelja bila trudna. To nije moglo ostati skriveno gospodaru, jer je on najvećom pomnjom nastojao znati čak i to kad će mu se njegove kuje oštenit. I tako su obojica, jedan kod svoje žene, a drugi kod svoje sluškinje, brojili dane i sate i još manje dijelove sati najpomnijim zapažanjem: i dogodilo se da su obje žene rodile u isto vrijeme, tako da su morali zabilježiti iste konstelacije sve do najmanjih sitnica uz rođenje jednoga i drugoga, jedan uz rođenje svoga sina, drugi uz rođenje svoga roba. Jer kad su žene počele rađati, javila su obojica jedan drugome što se u njihovoj kući događa. Odredili su koga će poslati jedan drugome, da obojici odmah bude javljeno čim se rodi ono što se očekivalo. A da se to odmah dojavi, lako su postigli jer su bili gospodari u svojoj kući. I tako su se, reče Firmin, glasnici iz jedne i druge kuće sreli u tako jednakim udaljeno-

[4] U nepovjerenju prema starim oblicima gatanja, u carsko se doba došlo do toga da su se i važni i najnevažniji životni čini odlučivali po savjetima astrologa.

stima od obiju kuća da nijedan od gospodara nije smio zabilježiti drugi položaj zvijezda ni druge djeliće vremena. Pa ipak je Firmin, rođen u uglednoj kući u svom mjestu, prolazio udobnijim putovima kroz život, rastao u bogatstvu, uzdizao se u častima; a onaj rob, ništa ne ublaživši jarma svoga položaja, služio je gospodarima, kako mi reče onaj koji ga je poznavao.

9. Kad sam to čuo i povjerovao — jer mi je pripovijedao vjerodostojan čovjek — skrši se sav onaj moj otpor i pade. Najprije sam pokušao samoga Firmina odvratiti od njegove radoznalosti govoreći mu: kad bih pogledao njegove konstelacije da mu objavim istinu, morao bih u njima svakako vidjeti da su mu roditelji najugledniji među svojima, da mu je obitelj odlična u rodnome gradu, da je on slobodna roda, da mu je odgoj bio brižljiv i da je obrazovan u slobodnim znanostima; a kad bi me onaj rob s istim konstelacijama — jer su one bile i njegove — zapitao da i njemu kažem istinu, morao bih opet ondje vidjeti obitelj najnižega sloja, ropski položaj i ostale prilike mnogo drugačije od prvih i mnogo različitije. A kako se dogodilo da sam gledajući iste podatke govorio različito kad sam istinu govorio — jer da sam isto govorio, krivo bih govorio — iz toga se sasvim sigurno razabire da se ono što se iz gledanja konstelacija govori istinito, ne govori na temelju znanosti, nego od slučaja, a što se govori krivo, ne govori se iz nepoznavanja znanosti, nego zbog toga što slučaj laže.

10. Kad sam tako našao put, počeo sam u sebi o tim stvarima mozgati, da mi ne bi koji od onih budala koji su se time kao obrtom bavili — a ja sam ih već više puta želio napasti, ismijati i pobiti — ovako prigovorio kao da je ili Firmin meni ili njegov otac njemu krivo pripovjedio stvar, i posebno sam svoju pažnju obratio na rođenje blizanaca. Oni obično dolaze na svijet jedan iza drugoga tako da se onaj kratki vremenski razmak — koliko god oni tvrdili da to ima važnost u prirodnom toku stvari — ipak ne može uhvatiti ljudskim opažanjem, a pogotovo se ne može obilježiti znakovima koje bi astrolog imao pogledati da bi objavio istinu. I neće pogoditi istinu: jer gledajući iste znakove morao bi proreći istu sudbinu Ezavu i Jakovu, a njih ipak nije zadesila ista sudbina. Krivo bi dakle govorio, a kad bi govorio

istinu, ne bi govorio isto za jednoga i drugoga, a ipak bi gledao iste znakove. Ne bi dakle istinu rekao na temelju znanosti, nego slučajno.

Ti naime, Gospodine, najpravedniji upravitelju svemira, bez znanja onih koji pitaju i onih koji su pitani, tajnim djelovanjem svojim činiš da svaki koji pita čuje ono što mu je korisno da čuje prema skrovitim zaslugama svoje duše iz bezdana pravednoga suda tvoga. Neka ti nijedan čovjek ne kaže: *Što je ovo? Čemu je ovo?* (Sir 39,21) Neka ne govori, neka ne govori, jer je čovjek.

GLAVA 7

Još jednom o podrijetlu zla

11. Tako si me eto, oslonče moj, već bio oslobodio onih okova, a ja sam tražio dalje odakle zlo, i ne bijaše izlaza iz toga. Ali ti nisi dopuštao da me ikakvi valovi misli odnesu od one vjere po kojoj sam vjerovao i da postojiš ti i da je nepromjenljivo tvoje biće, da se brineš o ljudima i da im sudiš, i da si u Kristu, svome Sinu, našem Gospodinu, i u Svetom pismu, što ga svojim ugledom preporučuje tvoja Crkva katolička, pokazao čovjeku put spasa k onome životu koji ga čeka pôslije ove smrti.

Te su dakle istine bile spašene i nepokolebljivo učvršćene u mojoj duši, ali ja sam dalje tjeskobno tražio odakle zlo. Kolikih li muka u mom srcu dok su se rađale te misli, kolikih li uzdaha, Bože moj! I uz njih su bile tvoje uši, a ja nisam znao. I dok sam u tišini naporno tražio, glasni su se vapaji dizali k tvome milosrđu, nijemo skrušenje srca moga. Ti si znao što trpim, ali od ljudi nitko. Ta koliko je bilo malo ono što je preko moga jezika dopiralo u uši mojih najprisnijih prijatelja! Zar je do njih dopirao sav onaj nemir moje duše, za koji nije bilo ni dosta vremena da im ga iskažem niti su tome bila dorasla moja usta? Sve je ipak dopiralo do tvoga uha što god *sam rikao od uzdaha srca svoga; pred tobom je bila moja želja, a svjetlo mojih očiju ne bijaše sa mnom* (Ps 38,9sl). Ono je bilo u meni, ali ja sam bio vani; ono ne bijaše u prostoru, ali ja sam svraćao pozornost na stvari koje su u prostoru, i ondje nisam nalazio mjesta za počinak, a ni

te me stvari nisu tako obuzimale da bih mogao reći: »Dosta je tako, dobro mi je!« Nisu mi dopuštale da se vratim onamo gdje bi mi bilo dosta dobro. Ja sam naime bio nad njima, ali sam bio sâm ispod tebe, a ti bi bio prava radost meni da sam se podložio tebi, a ti si meni podložio sve što si stvorio niže od mene. A to je bila prava mjera i srednji put moga spasa: da ostanem slika tvoja i da služeći tebi gospodarim tijelom. Ali budući da sam se oholo dizao protiv tebe i na Gospodina svoga srljao *s debelom svojom šijom kao štitom svojim* (Job 15,26), digoše se i te najniže stvari nad mene pritiskujući me, i nigdje ne bijaše odmora ni odaha. One su mi odasvud hrpimice i gomilice dolazile pred oči kad sam gledao, a kad sam razmišljao, same su mi one slike tjelesa sprečavale povratak kao da mi govore: »Kamo ideš, nedostojni i prljavi čovječe?« A sve je to izraslo iz rane srca moga, jer *si kao ranjenika ponizio oholicu* (Ps 89,11); moja me nadutost odvajala od tebe, a previše nabuhlo lice zatvaralo mi oči.

GLAVA 8

Ostan Božji

12. Ti, Gospodine, *ostaješ dovijeka* (Ps 33,11), ali *se nećeš dovijeka gnjeviti na nas* (Ps 85,6) jer si se smilovao prahu i pepelu, i udostojao si se pred licem svojim ponovno oblikovati izobličenost moju. I unutarnjim ostanima gonio si me da ne budem miran dok te potpuno sigurno ne ugledam unutarnjim svojim pogledom. Popuštala je moja nadutost pod nevidljivom rukom tvoga lijeka, a smućeno i zamračeno oko moje duše ozdravljalo je iz dana u dan djelovanjem ljute masti spasonosnih bolova.

GLAVA 9

Osvrt kršćanina na novoplatonske spise

13. Najprije si mi htio pokazati kako *se protiviš oholima, a poniznima daješ svoju milost* (1 Pt 5,5; Jak 4,6), i kako je veliko tvoje milosrđe u kojem si ljudima pokazao put poniznosti, što *Riječ tvoja tijelom postade i nastani se među lju-*

dima (Iv 1,14). Zato si mi po nekom čovjeku nadutom od pretjerane oholosti pribavio neke knjige platonovaca prevedene s grčkoga jezika na latinski.[8]

I ondje sam čitao, ne doduše ovim riječima, nego sasvim isto po smislu, mnogim i mnogovrsnim razlozima potkrijepljeno, da *u početku bijaše Riječ i Riječ bijaše kod Boga i Riječ bijaše Bog; ona u početku bijaše kod Boga; sve je po njoj postalo, i bez nje nije ništa postalo; a što je postalo, život je u njoj, i život bijaše svjetlo ljudima; svjetlo u tami svijetli, a tama ga ne obuze* (Iv 1,1-5). Čitao sam ondje da ljudska duša, premda *daje svjedočanstvo o svjetlu*, ipak *nije sama svjetlo*, nego je Riječ, sam Bog, *svjetlo pravo što rasvjetljuje svakoga čovjeka koji dolazi na ovaj svijet;* i da je *Bog bio na ovome svijetu, i svijet po njemu postade, i svijet ga ne poznade* (Iv 1,8-10). Da pak *među svoje dođe i svoji ga ne primiše, a koji ga primiše, njima dade vlast da postanu sinovi Božji ako vjeruju u ime njegovo* (Iv 1,11-12) — toga ondje nisam čitao.

14. Isto sam tako ondje čitao da Riječ, Bog, *nije rođena od tijela ni od krvi, ni po volji muža ni po volji tijela, nego od Boga* (Iv 1,13); ali da *Riječ postade tijelom i nastani se među nama* (Iv 1,14) — toga nisam ondje čitao.

Našao sam doduše u onim knjigama različito i na mnoge načine izrečeno da Sin, jer je *u istom obliku kao i Otac, nije smatrao otimačinom biti jednak Bogu*, jer je po naravi isto što i on, ali da je *samoga sebe poništio uzevši oblik sluge, da je postao ljudima sličan i po vanjštini bio smatran kao čovjek, da se ponizio postavši poslušan do smrti, i to do smrti na križu;* da ga je zato *Bog uzvisio od mrtvih i dao mu ime koje je iznad svakog imena, da se na ime Isusovo pokloni svako koljeno na nebu, na zemlji i pod zemljom, i da svaki jezik prizna da je Gospodin Isus u slavi Boga Oca* (Fil 2,6-11) — toga nemaju one knjige.

---

[8] Cijela ova glava, gdje se prvi put govori o utjecaju novoplatonskih spisa na Augustinov razvoj, pisana je iz perspektive kasnijeg kršćanina i biskupa. — Spomenuti naduti čovjek bio je vjerojatno kršćanski platonovac *Mallius Theodorus*, koji je u ono vrijeme u predgrađu Milana provodio život učenjaka, ali se kasnije opet odao svjetovnom životu; odatle je razumljiv Augustinov nepovoljan sud o njemu. — Spomenuti novoplatonski pisci bili su *Plotin* (oko 204—270) i *Porfirije* (oko 233—304).

Da prije svih vremena i iznad svih vremena nepromjenljivo ostaje tvoj jedinorođeni Sin zajedno s tobom vječan i da *od punine njegove* (Iv 1,16) primaju duše svoje blaženstvo, i da se dioništvom u mudrosti koja vječno ostaje u sebi obnavljaju da bi bile mudre — to se nalazi u onim knjigama. Ali da je *u određeno vrijeme umro za grešnike*, i da *Sina svoga jedinoga nisi poštedio, nego si ga za sve nas predao* (Rim 5,6; 8,32) — toga nema ondje. *Sakrio si* naime *ovo od mudrih, a objavio malenima* (Mt 11,25), da k njemu dolaze *umorni i opterećeni da ih on okrijepi*, jer je *krotka i ponizna srca* (Mt 11,28sl), *vodi krotke u pravdi i miroljubive uči putovima svojim, vidi našu muku i otpušta sve grijehe naše* (Ps 25,9.18). Koji su pak uzdignuti na koturnu[6] takozvane više nauke te ga ne čuju kako govori: *Učite se od mene, jer sam krotka i ponizna srca, i naći ćete pokoj dušama svojim*, oni poznaju Boga, ali ga *ne slave kao Boga niti mu zahvaljuju, nego se gube u mislima svojim i zamračuje se ludo srce njihovo; govoreći da su mudri, postaju ludi* (Rim 1,21sl.).

15. Stoga sam i ondje čitajući našao *slavu tvoje neraspadljivosti* promijenjenu u idole i svakovrsne likove, *na sliku i priliku raspadljivog čovjeka, pticâ, četveronožaca i zmijâ* (Rim 1,23sl), dakle egipatsko jelo za koje je Ezav izgubio pravo prvorodstva,[7] jer je tvoj prvorođeni narod mjesto tebe častio glavu četveronošca, *okrenuvši se srcem u Egipat* (Dj 7,39) i sagibajući sliku tvoju, dušu svoju, pred *likom teleta što jede sijeno* (Ps 106,20).

Našao sam to ondje, ali nisam jeo. Svidjelo se, naime, tebi, Gospodine, da ukloniš sramotu podređenosti od Jakova, da *stariji služi mlađemu* (Post 25,33; Rim 9,12), pa si pozvao pogane na svoju baštinu. I ja dođoh k tebi između pogana i uperih pogled na zlato što si htio da ga tvoj narod ponese iz Egipta, jer je bilo tvoje gdje god je bilo. Ti si rekao Atenjanima preko svoga Apostola da *u tebi živimo, mičemo se i jesmo, kao što su i neki od njih rekli* (Dj 17,28). A upravo odande bijahu one knjige. Ali ne obratih pažnje na idole egi-

---

[6] Koturni su kod antičkih glumaca bili vrsta sandala s vrlo debelim potplatima da bi se povisio stas dramskih lica.

[7] Usp. Post 25,33 i d.

patske kojima su od tvoga zlata žrtvovali *oni koji su Božju istinu zamijenili za laž te su štovali i služili radije stvorenju nego Stvoritelju* (Rim 1,25).

GLAVA 10

Prvi pokušaj ekstatičnog susreta s Bogom

16. Opomenut tako da se vratim samome sebi,[8] ušao sam pod tvojim vodstvom u svoju nutrinu; to sam mogao jer si ti postao mojim pomoćnikom. Ušao sam i vidio slabašnim okom svoje duše iznad istoga oka svoje duše, iznad svoga duha svjetlo nepromjenljivo, ne ovo obično svjetlo i vidljivo svakom tijelu, niti je ono bilo kao od iste naravi, samo veće, kao kad bi ovo svjetlo mnogo i mnogo jasnije svijetlilo i sve stvari obuzelo svojom veličinom. Ne, ono svjetlo nije bilo takvo, nego drugo, mnogo drugačije od svih ovih. Niti je tako bilo iznad moga uma kao ulje nad vodom, ili nebo nad zemljom, nego ono bijaše više, jer me je ono stvorilo, a ja bijah niže, jer sam bio stvoren od njega. Tko pozna istinu, pozna to svjetlo, i tko pozna to svjetlo, pozna vječnost. Ljubav ga pozna.

O vječna istino, o istinita ljubavi, o ljubljena vječnosti! Ti si Bog moj, tebi uzdišem danju i noću. Čim sam te upoznao, ti si me podigao k sebi da vidim kako ima nešto što bih trebao vidjeti i kako još nisam takav da bih mogao vidjeti. Zabliještio si moj slabi pogled zračeći u mene žestoko, i ja uzdrhtah od ljubavi i straha. I spoznah da sam daleko od tebe, u kraju gdje je sve različno od tebe, i bilo mi je kao da čujem tvoj glas iz visine: »Ja sam hrana jakih: rasti pa ćeš me jesti. I nećeš ti mene pretvarati u sebe kao hranu svoga tijela, nego ćeš se ti promijeniti u mene.«

I spoznah da si ti *zbog njegova grijeha odgojio čovjeka i učinio da se poput paučine suši moja duša* (Ps 39,12), i rekoh: »Zar je istina ništa jer nije raširena ni po omeđenim ni po neomeđenim prostorima?« A ti si mi doviknuo izdaleka: »Dapače, *ja sam koji jesam.*« (Izl 3,14). I čuo sam kao što se srcem

---

[8] Ovo poglavlje, suprotno prethodnom, govori o Augustinovu susretu s novoplatonizmom iz perspektive tadašnje situacije.

čuje, i nisam više imao razloga da sumnjam, i lakše bih sumnjao da ja živim nego da nema istine koja se dade *shvatiti i vidjeti po onome što je stvoreno* (Rim 1,20).

GLAVA 11

Postojanje i nepostojanje

17. Tada obratih pažnju na stvari koje su ispod tebe, te vidjeh da one niti potpuno postoje niti potpuno ne postoje: postoje jer potječu od tebe, a ne postoje jer nisu ono što si ti. Jer ono uistinu postoji što nepromjenljivo ostaje. *A za mene je dobro oslanjati se na Boga* (Ps 73,28), jer ako ne ostanem u njemu, neću moći ostati ni u sebi. On pak *ostaje u sebi i sve obnavlja* (Mudr 7,27). *Ti si Gospodin moj, jer ne trebaš mojih dobara* (Ps 16,2).

GLAVA 12

Sve što postoji dobro je

18. I postalo mi je jasno da su dobre one stvari koje se mogu raspadati. Kad bi one bile najviše dobro, ne bi se mogle raspadati, a kad ne bi uopće bile dobre, ne bi se također mogle raspadati. Kad bi naime bile najviše dobro, bile bi neraspadljive, a kad uopće ne bi bile dobre, ne bi u njima bilo ničega što bi se moglo raspadati. Raspadanje naime donosi štetu, a ako ne bi umanjivalo dobro, ne bi donosilo štetu. Dakle, ili raspadanje ne nanosi nikakvu štetu, što ne može biti, ili, što je posve sigurno, sve što se raspada lišava se nekoga dobra. Ako bi pak stvari bile lišene svakoga dobra, uopće ih ne bi više bilo. Jer kad bi dalje postojale i više se ne bi mogle raspadati, bile bi bolje nego prije, jer bi trajno ostale neraspadljive. A što je luđe nego reći da bi stvari, izgubivši svako dobro, postale bolje? Dakle: ako se stvari liše svakoga dobra, neće ih uopće biti; dakle: dok postoje, dobre su. Dakle: što god postoji, dobro je, a ono zlo kojemu sam tražio podrijetlo, nije biće, jer kad bi bilo biće, bilo bi dobro. Jer ili bi bilo neraspadljivo biće i prema tome veliko

dobro, ili bi bilo raspadljivo biće, koje se opet ne bi moglo raspadati ako ne bi bilo dobro.

Tako sam vidio i postalo mi je jasno da si ti sve stvorio kao dobro i da ne postoje nikakva bića koja ti nisi stvorio. A budući da nisi sve stvari stvorio jednakima, zato su sve, jer su pojedine dobre, i sve skupa vrlo dobre, jer je Bog naš stvorio *sve stvari dobre veoma* (Post 1,31).[9]

GLAVA 13

Sve stvorenje hvali Boga

19. Za tebe uopće ne postoji zlo. Ne samo za tebe nego ni za sva tvoja stvorenja, jer izvan njih ne postoji ništa što bi moglo provaliti unutra i pokvariti red koji si im ti postavio. U pojedinim pak njihovim dijelovima smatraju se neke stvari kao zle jer nisu s nekima u skladu; ali upravo te stvari u skladu su s drugima pa su dobre i dobre su u samima sebi. I sve te stvari što se međusobno ne slažu, slažu se s nižim dijelom svijeta koji zovemo zemljom, koja ima svoje nebo, oblačno i vjetrovito, koje se slaže s njom. I daleko od mene da kažem: »Te stvari ne bi trebale postojati!« Jer i kad bih vidio samo njih, želio bih doduše da su bolje, ali bih već i samo zbog njih morao tebe hvaliti, jer da te treba hvaliti, pokazuju to *sa zemlje zmajevi i svi bezdani, oganj, tuča, snijeg, led i olujni vjetrovi, a svi oni izvršuju tvoju riječ; pokazuju to gore i svi brežuljci, plodonosno drveće i svi cedri, zvijeri i sva stoka, gmazovi i ptice krilate; kraljevi zemlje i svi narodi, knezovi i svi suci zemaljski, mladići i djevojke, stariji i mlađi neka hvale ime tvoje* (Ps 148,7-13). A budući da te i *s nebesa* hvale, neka te *hvale, Bože naš, na visini svi anđeli tvoji, sve moći tvoje, sunce i mjesec, sve zvijezde i svjetlo, nebesa nebeska i vode koje su nad nebesima neka hvale ime tvoje* (Ps 148,1-5). Zato nisam želio više ništa bolje,

[9] Tim shvaćanjem maniheizam je napokon prevladan, i nađena je apologetska formula kojom Augustin argumentira u svim protumanihejskim spisima. Time i ona mučna natezanja o biti zla, koja ispunjaju početak ove knjige (do glave 8), također dobivaju svoj zaključak.

jer sam promatrao cjelinu, a zrelijim sam sudom zaključivao da su doduše viša stvorenja bolja nego niža, ali da su sva zajedno bolja nego samo viša sama za sebe.

GLAVA 14

Pročišćeni pojam Boga

20. Nemaju zdrava suda oni kojima se ne sviđa koje od tvojih stvorenja, kao što ga nisam imao ja kad mi se mnogo toga nije sviđalo od onoga što si ti stvorio. I budući da moja duša nije bila toliko smiona da joj se ne sviđa moj Bog, zato nije htjela priznavati da od tebe potječe sve ono što joj se nije sviđalo. Otuda je zašla u mišljenje o dva prabića, nije nalazila mira i govorila je ludosti. Vrativši se odande stvorila je sebi Boga koji se širi svuda po neizmjernim prostorima, i smatrala je da si taj Bog ti i njega je smjestila u svom srcu, i ponovno je postala hram svoga idola, mrzak tebi. Ali pošto si privukao k sebi moju glavu, bez moga znanja, i *zatvorio moje oči da ne vide više ispraznosti* (Ps 119,37), malo sam vremena bio bez svijesti, i zadrijemala je moja ludost. I probudio sam se u tebi i vidio sam te beskonačnoga, ali drugačije, i to mi viđenje nije dolazilo od tijela.

GLAVA 15

Sve duguje svoj postanak Bogu

21. Svrnuh pogled na druge stvari i vidjeh da one tebi duguju svoje postojanje, i da su sve omeđene u tebi, ali drugačije, ne kao u prostoru, nego jer ti sve držiš u istini kao u ruci; sve su stvari istinite ukoliko postoje, i ništa nije laž osim kad se misli da postoji nešto što ne postoji.

Vidjeh nadalje da svaka stvar odgovara ne samo svome mjestu nego i svome vremenu, i da ti, koji si jedini vječan, nisi počeo djelovati poslije nebrojenih nizova vremena, jer svi vremenski nizovi, i koji su prošli i koji će proći, odlaze i dolaze samo zato što ti djeluješ i neprestano ostaješ.

GLAVA 16

Zlo je otklon Boga

22. Iskustvom sam naučio da nije čudo ako je nezdravim ustima neugodan i kruh koji je zdravim ustima sladak, i da je bolesnim očima mrsko svjetlo koje je čistim očima ljupko. Tvoja se pravednost ne sviđa nepravednicima, da ne govorim kako im se ne sviđaju zmija i crvić, koje si ti stvorio dobre i prilagođene nižim dijelovima tvojih stvorenja. Njima pristaju i sami nepravednici koliko su različitiji od tebe, dok toliko više pristaju višim dijelovima koliko postaju sličniji tebi. I pitao sam što je zlo, i otkrih da nije biće, nego da je izopačenost volje koja se od najvišeg bića, od tebe Boga, odvratila k najnižim bićima, te odbacuje svoju nutrinu i nadimlje se željom za onim što je vani.

GLAVA 17

Novi pokušaj ekstatičnog susreta s Bogom

23. I čudio sam se što sam već ljubio tebe, a ne mjesto tebe neku utvaru. Ali nisam postojano uživao u svom Bogu, nego me je čas vukla k tebi tvoja ljepota, čas me je od tebe otkidalo moje breme i ja sam padao na zemlju s uzdisajem; a to breme bila je moja putena navika. Ali sa mnom je bila uspomena na tebe, i ni najmanje nisam sumnjao da ima biće kojem bih se priklonio, ali da ja još nisam takav da bih mu se priklonio, jer *raspadljivo tijelo tlači dušu, a zemaljsko prebivalište pritišće duh koji mnogo razmišlja* (Mudr 9,15). Bio sam sasvim siguran *da se tvoja nevidljiva svojstva mogu spoznati i vidjeti od stvorenja svijeta po onome što je stvoreno, isto tako i vječna tvoja moć i božanstvo* (Rim 1,20). Istraživao sam naime po čemu zaključujem ljepotu tjelesa bilo nebeskih bilo zemaljskih i što mi pomaže kad o promjenljivim stvarima ispravno sudim i govorim: »Ovo mora biti ovako, a ono ne.« Istražujući dakle po čemu sudim kad tako sudim, otkrio sam da je to nepromjenljiva i istinita vječnost istine iznad moga promjenljivog duha.

Tako sam se postepeno uspinjao od tjelesa do duše koja osjeća preko tijela, i odande do njezine unutarnje moći kojoj

tjelesna osjetila javljaju vanjske utiske, a dotle dopiru i životinje. Odande se opet uspeh do razumne moći, kojoj pripada prosuđivanje onoga što se dobiva od tjelesnih osjetila. Ali ta se moć, znajući da je i ona u meni promjenljiva, digla do shvaćanja sebe i odvukla moje mišljenje od uobičajenih predmeta, oslobađajući se od mnoštva utvara s njihovim protuslovljima, da bi otkrila kakvo je to svjetlo oblijeva kad bez ikakve sumnje tvrdi da nepromjenljivo treba pretpostavljati promjenljivome, i odakle poznaje sámo nepromjenljivo biće, jer kad ga ne bi na neki način poznavala, nikako ga ne bi sa sigurnošću pretpostavljala promjenljivome. Napokon je, u trenutak uzdrhtalog pogleda, doprla do onoga što postoji. Tada sam pak *tvoja nevidljiva svojstva spoznao i vidio po onome što je stvoreno* (Rim 1,20), ali nisam mogao ustaliti svoga pogleda; kad je zbog slabosti morao uzmaknuti, ja se vratih uobičajenom životu noseći sa sobom samo uspomenu punu ljubavi i neke želje za mirisnim jelima kojih još nisam mogao jesti.

GLAVA 18

Još nedostaje poznavanje Krista

24. Tražio sam put na kojem bih skupio snage koja bi me osposobila da uživam tebe, ali ga nisam nalazio dok nisam zagrlio *Posrednika između Boga i ljudi, čovjeka Isusa Krista, koji je iznad svih stvari, Bog, blagoslovljen uvijeke* (1 Tim 2,5; Rim 9,5), njega koji nas zove govoreći: *Ja sam put, istina i život* (Iv 14,6), i hranu, koju još bijah preslab uzimati, miješa s tijelom, jer *Riječ tijelom postade* (Iv 1,14), da nam tvoja mudrost, po kojoj si sve stvorio, bude mlijekom u ranom djetinjstvu.

Nisam još bio dosta ponizan da posjedujem Isusa, Boga svoga poniznoga, niti sam znao što bi nas trebala učiti njegova slabost. Jer tvoja Riječ, vječna istina, izdižući se nad više dijelove tvojih stvorenja, podiže k sebi one koji se njoj podlažu, a u nižim dijelovima sagradila je sebi nisku kuću od našega blata, da po njoj otkine od njih samih one koji joj se imaju podložiti i da ih privuče k sebi, liječeći nadutost i hraneći im ljubav, da ne bi u samopouzdanju zašli preda-

leko, nego da bi se radije ponizili videći pred svojim nogama kako se Božanstvo ponizilo uzevši našu »kožnu odjeću« i da bi se, umorni, prostrli na nju, a ona bi se digla da njih podigne sa sobom.

GLAVA 19

Zablude o Kristu

25. Ali ja sam mislio drugačije. U Kristu, Gospodinu mojemu, vidio sam samo muža izvanredne mudrosti, kojemu nijedan ne može biti ravan, osobito jer mi se činilo da se po božanskoj brizi za nas čudesno rodio od djevice i zaslužio toliki učiteljski ugled da nam bude primjer kako treba prezirati vremenita dobra da bismo postigli besmrtnost. Ali kolika je tajna sadržana u riječima *Riječ postade tijelom* (Iv 1,14), nisam mogao ni slutiti. Iz onoga što je o njemu bilo u Svetome pismu znao sam samo toliko da je jeo i pio, spavao, hodao; da se veselio i žalostio, da je razgovarao; da je dakle ono tijelo bilo spojeno s tvojom Riječi samo posredstvom ljudske duše i razuma. To zna svatko tko zna za nepromjenljivost tvoje Riječi, koju sam ja već znao koliko sam mogao znati, i o tome nisam ni najmanje sumnjao. Jer sad po volji kretati udovima tijela, sad ne kretati, sad imati neki osjećaj, sad ga nemati, sad znakovima iznositi mudre misli, sad šutjeti — to su svojstva promjenljive duše i razuma. Kad bi dakle bilo lažno što je o njemu napisano, sve bi ostalo također bilo sumnjivo da je lažno, te u onom Pismu ne bi ljudskom rodu ostao nikakav oslonac za spasenje po vjeri. Ali kako je istinito što je napisano, priznavao sam u Kristu čitava čovjeka, a ne samo tijelo čovječje ili s tijelom združenu dušu bez razuma, ali za toga stvarnoga čovjeka ja sam mislio da se izdiže nad ostalima ne kao osoba istine, nego nekom velikom odlikom ljudske naravi i savršenijim udjelom u mudrosti.

Alipije je pak mislio da katolici vjeruju da je Bog poprimio ljudsko tijelo tako da u Kristu osim Boga i tijela nema duše, i držao je da mu oni ne pripisuju ljudski razum. Budući da je bio potpuno uvjeren da ono što o Kristu kaže predaja može izvršiti samo stvor koji je obdaren osjetilima

i razumom, sporo se nekako približavao samoj kršćanskoj vjeri. Ali kad je poslije saznao da je to zabluda krivovjeraca apolinaraca, veselo je prigrlio katoličku vjeru.[10]

Ja sam pak, priznajem, malo kasnije naučio kako se katolička istina odvaja od Fotinove zablude u shvaćanju rečenice *Riječ postade tijelom.*[11] Jer osuda krivovjeraca dovodi do toga da se jače ističe što Crkva uči i što sadrži zdrava nauka. *Trebalo je naime da bude rascjepâ, da se očituju prokušani među slabićima* (1 Kor 11,19).

GLAVA 20

Sigurnost u opstojnost Božju

26. Ali tada, kad sam pročitao one knjige platonovaca pa kad su me one potaknule da tražim bestjelesnu istinu, *shvatio sam i ugledao nevidljiva tvoja svojstva po onome što je stvoreno* (Rim 1,20). I premda nisam mogao dalje, osjetio sam što mi zbog tame u mojoj duši nije bilo dano da razmatram, uvjeren da ti postojiš i da si neomeđen, a da se ipak ne razlijevaš po omeđenim ili neomeđenim prostorima, i da uistinu postojiš ti, koji si uvijek isti ti, ne postajući nijednim svojim dijelom i nikakvim pokretom drugi ili drugačiji, a sve ostale stvari da potječu od tebe, iz ovoga jedinoga potpuno sigurnoga dokaza što postoje. O tome sam bio siguran, ali sam ipak bio preslab da te uživam. Brbljao sam o tome kao da sam stručnjak, ali da nisam u Kristu, Spasitelju našemu, tražio put k tebi, ne bih bio stručnjak, nego na putu u propast. Već sam naime bio počeo željeti da me drže mudrim, koliko god sam bio pun svoje kazne, a nisam plakao, nego sam se povrh toga još nadimao znanjem. Gdje je naime bila ona ljubav

---

[10] Apolinarci se zovu po Apolinaru, biskupu u Laodiceji (4. st.), koji je, na temelju tadašnje nauke da čovjek ima dvije duše: osjetilnu i razumnu, tvrdio da je Isus uzeo samo osjetilnu dušu i ljudsko tijelo, a razumnu je dušu nadomjestilo njegovo božanstvo; stoga je tvrdio da je u Isusu samo jedna narav: božanska; ta je nauka osuđena na koncilu 381.

[11] Fotin, biskup u Sirmiju (a. Sr. Mitrovica), tvrdio je da je u Bogu samo jedna osoba i da je Krist samo čovjek, sin Božji kao i drugi ljudi, samo savršeniji. Fotin je osuđen 351. Umro je u progonstvu 366.

koja izgrađuje na temelju poniznosti, koji je Isus Krist? Ili kada bi me o njoj mogle poučiti one knjige? Ja mislim da si ti htio da se ja na njih namjerim prije nego počnem proučavati tvoje Pismo zato da mi se u pamet usiječe kako su one na mene djelovale, pa da poslije, kad me tvoje knjige pripitome i kad mi rane budu liječili tvoji prsti vidari, razlikujem i jasno vidim koja je razlika između preuzetnosti i priznanja, između onih koji vide kamo treba ići, a ne vide kako, i puta koji vodi u blaženu domovinu, koju nam treba ne samo gledati nego u njoj i prebivati.

Jer da sam najprije upoznao tvoje svete knjige i u prijateljstvu s njima osjetio tvoju slatkoću, a poslije da sam se namjerio na one knjige, možda bi me one bile otrgnule od čvrstog temelja pobožnosti, a možda bih, ako bih ustrajao u onom zdravom čuvstvu što sam ga upio, mislio da se ono može postići i iz onih knjiga, ako bi tko samo njih proučio.

GLAVA 21

Susret sa spisima apostola Pavla

27. Stoga sam pohlepno posegao za časnom knjigom tvoga Duha, u prvom redu za apostolom Pavlom.[18] I iščezoše one negdašnje poteškoće kad mi se činilo da sâm sebi protuslovi i da se riječi njegovih spisa ne slažu sa svjedočanstvima Zakona i Prorokâ. Ukaza mi se jedinstveni značaj čistih proročanstava, i naučih *klicati s drhtajem* (Ps 2,11). Počeh tražiti i nađoh da se sve što sam istinito čitao u knjigama platonovaca govori i ovdje, ali s isticanjem tvoje milosti, da se onaj koji vidi *ne hvali kao da nije primio* ne samo ono što vidi nego i sposobnost da vidi. Jer *što čovjek ima a da nije primio?* (1 Kor 4,7). I tako će biti potaknut ne samo da tebe, koji si uvijek isti, vidi, nego da te i izliječen posjeduje, a onaj koji te izdaleka ne može vidjeti, ipak će stupati putem kojim može doći k tebi, upoznati te i posjedovati. Jer ako *se čovjek veseli zakonu Božjem po unutarnjem čovjeku, što će učiniti*

[18] Augustin mnogo spominje Pavla kao pisca koji mu je otkrio Krista, utjelovljenu Mudrost. Osobito je mnogo čitao Poslanicu Rimljanima.

s drugim zakonom u udovima svojim koji se protivi zakonu uma njegova i koji ga vodi u ropstvo zakonu grijeha koji je u udovima njegovim? (Rim 7,22sl). Jer *ti si pravedan, Gospodine* (Ps 35,4), *a mi sagriješismo, bezakonje počinismo, bezbožno uradismo* (Dn 3,29), *i spustila se na nas ruka tvoja* (Ps 32,4); pravedno smo predani starome grešniku, knezu smrti, jer je nagovorio našu volju da se povede za njegovom voljom po kojoj *on ne ustraja u tvojoj istini* (Iv 8,44). Što će učiniti *jadan čovjek? Tko će ga osloboditi od ovoga smrtnog tijela ako ne tvoja milost po Isusu Kristu Gospodinu našemu?* (Rim 7,24sl). Njega si rodio suvječna s tobom i stvorio *u početku putova svojih* (Izr 8,22); na njemu *knez ovoga svijeta* (Iv 14,30) ne nađe ništa što bi bilo vrijedno smrti, ali ga ipak ubi. *I tako je poništena zadužnica koja je bila protiv nas* (Kol 2,14).

Toga one knjige nemaju. One nam stranice ne pružaju lica one predanosti Bogu, ne poznaju suza pokajanja, *žrtve kakvu ti tražiš, duha slomljena, srca skrušena i ponižena* (Ps 51,19), spasenja tvoga naroda, *grada-zaručnice* (Otkr 21,2), *zaloga Duha Svetoga* (2 Kor 5,5), čaše našega otkupa. Nitko ondje ne pjeva: *Zar neće Bogu biti podložna duša moja? Od njega je spasenje moje, jer je on Bog moj i Spasitelj moj, oslonac moj: neću se više pokolebati* (Ps 62,2sl). Nitko ondje ne čuje poziva: *Dođite k meni koji se mučite* (Mt 11,28). Ne žele od njega učiti *da je krotka i ponizna srca* (Mt 11,29). *Sakrio si*, naime, *ovo od mudrih i učenih, a objavio malenima* (Mt 11,25). Drugo je sa šumovite gorske glavice gledati domovinu mira, a ne naći puta k njoj, pa uzalud pokušavati stranputicama doći do nje dok naokolo opsjedaju i zasjedaju pobjegli odmetnici sa svojim knezom lavom i zmajem, a drugo je opet stupati putem koji onamo vodi i koji je zaštićen brigom nebeskoga vojskovođe, gdje ne napadaju razbojnici koji su napustili nebesku vojsku: bježe naime od njega kao od smrti.

Sve ove misli prodirale su u moju nutrinu na čudesan način, kad sam čitao *najmanjega od tvojih apostola* (1 Kor 15,9). Razmatrao sam djela tvoja i strah me spopao.

KNJIGA OSMA

Obraćenje. Augustin polazi starcu Simplicijanu i priča mu o svom životu zabludâ i grijehâ, a Simplicijan mu pripovijeda o obraćenju retora Marija Viktorina i o radosti koja je zbog toga nastala među vjernicima (gl. 1—4). Augustina još zaustavlja navika grijeha, a Ponticijan mu priča o pustinjačkom životu sv. Antuna i dvojice bivših dvorskih službenika u Trijeru (5—6). Snažan dojam na Augustina; razmišljanje o sukobima u ljudskoj volji (8—10). Posljednje borbe u Augustinovoj duši. Augustin se povlači u vrt. Tajanstveni glas: »Uzmi, čitaj!« *(11—12). — U Milanu, u trideset drugoj godini života, od kolovoza do listopada 386.*

GLAVA 1

Odluka da posjeti Simplicijana

1. Bože moj, daj da se sa zahvalnošću sjetim i priznam milosrđa tvoja prema meni.[1] Neka moje kosti prožme tvoja ljubav pa neka govore: *Gospodine, tko je sličan tebi?* (Ps 35,10). *Ti si raskidao okove moje: tebi ću prinijeti žrtvu hvale* (Ps 116,16sl). Kako si ih raskidao, to ću pripovijedati, pa neka svi koji ti se klanjaju kažu kad to čuju: *Blagoslovljen Gospodin na nebu i na zemlji! Veliko je i divno ime njegovo.* (Ps 89,53; 76,2).

Duboko su u srce moje bile prodrle tvoje riječi, i odasvud sam bio opkoljen od tebe. O vječnom životu tvome nisam sumnjao, premda sam ga vidio samo *u zagonetki* i kao *u zrcalu* (1 Kor 13,12) Ipak je bila nestala iz mene svaka sumnja o tvojoj neraspadljivoj supstanciji od koje potječe svaka supstancija. Nisam više želio da budem sigurniji o tebi, nego da stojim čvršće u tebi. Ali u mom vremenitom životu sve se još kolebalo, i srce je moje trebalo očistiti od *staroga kvasca* (1 Kor 5,7). Sviđao mi se put, sam Spasitelj, ali mi je još teško bilo ići po njegovim tjesnacima.[2]

Tada si mi stavio u srce misao, i to se učinilo dobro u mojim očima, da pođem k Simplicijanu,[3] koji mi se pokazivao kao dobar sluga tvoj i u njemu je svijetlila tvoja milost. A čuo sam i to da je od svoje mladosti živio za tebe u velikoj

---

[1] U ovoj knjizi Augustin nabraja, jedan po jedan, neposredne uzroke svoga obraćenja.

[2] Samo čitanje Biblije nije dovoljno za obraćenje; moraju pridoći živi primjeri drugih koji su u sličnom ili još težem položaju smiono učinili korak k vjeri i Crkvi.

[3] U srpnju 386. dolazi Augustin tome pobožnom svećeniku i otada se češće s njime susreće. Simplicijan je kasnije naslijedio Ambrozija na biskupskoj stolici u Milanu god. 397.

pobožnosti. Ali tada je već bio star, te mi se činilo da je za duga života u tako revnom nastojanju da se drži tvoga puta, mnogo iskusio, mnogo naučio. Tako je doista i bilo. Zato sam želio da mi iz svoje riznice, kad budem s njim raspravljao o svojim borbama, iznese koji bi način bio za mene u onakvu duševnu stanju prikladan da pođem tvojim putem.

2. Vidio sam mnogo ljudi u Crkvi, i jedan je išao ovim, a drugi onim putem. Meni se pak nije više sviđao život koji sam provodio u svijetu. Bio mi je kao velik teret, sada kad me nisu više, kao prije, raspaljivale strasti da u želji za častima i novcem podnosim ono tako teško ropstvo. Već me takve nade nisu više veselile kao tvoja slatkoća i *krasota tvoje kuće koju ljubim* (Ps 26,8). Ali još me čvrsto vezala žena. Ni Apostol mi nije doduše branio ženidbu, ali me je poticao na bolje, želeći da svi ljudi budu kao što je bio on. Ali ja sam bio preslab te sam birao mekši ležaj. I samo zbog toga sam se kolebao i u ostalim stvarima, umoran i rastakan ubitačnim brigama, jer sam se i u ostalim stvarima, koje nisam htio podnositi, morao prilagoditi bračnom životu, uz koji sam bio predano vezan.

Bio sam čuo iz usta Istine da *ima uškopljenika koji se sami uškopiše radi kraljevstva nebeskoga;* ali, veli dalje, *tko može razumjeti, neka razumije* (Mt 19,12). *Glupi su zaista svi ljudi u kojima nema znanja Božjega, koji iz ovih vidljivih ljepota ne mogoše spoznati onoga koji jest* (Mudr 13,1). A ja više ne bijah u onoj gluposti: već sam bio prešao preko nje i po svjedočanstvu svega stvorenja našao sam tebe, Stvoritelja našega, i Riječ tvoju kod tebe, Boga, koja je s tobom jedan Bog, i po kojoj si sve stvorio.

Ima i druga vrsta bezbožnika koji *su upoznali Boga, ali ga ne proslaviše kao Boga niti mu hvalu iskazaše* (Rim 1,21). I u tu sam zabludu bio upao, ali *tvoja me desnica prihvati* (Ps 18,36), izvuče me iz nje i postavi onamo gdje sam mogao ozdraviti, jer si rekao čovjeku: *Evo, pobožnost je mudrost* (Job 28,28), i: *Nemoj željeti da se činiš dobrim* (Izr 3,7), jer *oni koji su govorili da su mudri postadoše budale* (Rim 1,22). I ja već nađoh *dragocjeni biser,* i trebao sam ga *kupiti prodavši sve što sam imao* (Mt 13,45), ali ja sam još oklijevao.

GLAVA 2

Simplicijan pripovijeda o obraćenju retora Viktorina

3. Otiđoh dakle k Simplicijanu, koji je tadašnjem biskupu Ambroziju bio otac kad je primao milost i kojega je Ambrozije zaista ljubio kao oca. Ispripovjedih mu sve stranputice kojima sam išao u svojoj zabludi. Kad sam spomenuo da sam čitao neke knjige platonovaca koje je na latinski preveo Viktorin,[4] nekoć učitelj govorništva u Rimu, za kojega sam čuo da je umro kao kršćanin, čestitao mi je što se nisam namjerio na spise drugih filozofa pune laži i prijevara *po načelima ovoga svijeta* (Kol 2,8), dok ove knjige na sve načine upućuju na Boga i na njegovu Riječ. Zatim, da bi me potakao na poniznost Kristovu, koja *je skrivena mudrima a objavljena malenima* (Mt 11,25), sjeti se samoga Viktorina, kojega je vrlo dobro poznavao kad je bio u Rimu, ispripovjedi mi o njemu nešto što neću prešutjeti, jer sadrži veliku pohvalu tvoje milosti koju ti treba izreći. Taj učeni starac, stručnjak u svim slobodnim naukama, koji je pročitao i ocijenio velik broj filozofskih djela, taj učitelj tolikih uglednih senatora, koji je također zbog svoga sjajnog učiteljskog djelovanja zaslužio i dobio kip na Rimskom trgu, što građani ovoga svijeta smatraju kao nešto izvanredno, taj je čovjek sve do one dobi bio poklonik idolâ i sudionik kod svetogrdnih žrtava kojima se tada gotovo sve rimsko plemstvo zanosilo te i narod zavodilo na štovanje Ozirisa i »svakakvih nakaznih bogova i lajavca Anubisa«, koji su nekoć »protiv Neptuna i Venere, pa i protiv Minerve napeli strelice svoje«,[5] i kojima se Rim tada klanjao premda ih je pobijedio; njih je taj starac Viktorin tolike godine branio žestokim i gromkim glasom svoje rječitosti, ali se poslije nije zastidio da postane učenik Krista tvoga i dijete tvoga izvora milosti podmetnuvši vrat pod jaram poniznosti i pognuvši čelo pred sramotom križa.

4. O Gospodine, *Gospodine, koji si nagnuo nebesa i sišao, dotakao se gora i one se zadimile* (Ps 144,5), na koji si način našao put u ono srce?

---

[4] To je Marije Viktorin, koji je postao kršćanin oko god. 355.

[5] Usp. Vergilije, *Eneida* 8,698sl.

Čitao je, kako reče Simplicijan, Sveto pismo i sve je kršćanske knjige marljivo tražio i proučavao. I govorio je Simplicijanu, ne javno, nego potajno i povjerljivo: »Treba da znaš da sam ja već kršćanin!« A onaj mu je odgovarao: »Neću vjerovati niti ću te brojiti među kršćane dok te ne vidim u Crkvi Kristovoj.« A on se smijao govoreći: »Dakle zidovi čine kršćane?« I tako je često govorio da je već kršćanin, a Simplicijan je često odgovarao ono isto, onaj opet često ponavljao šalu o zidovima. Žacao se naime povrijediti svoje prijatelje, ohole poklonike demonâ, bojeći se da će se njihovo neprijateljstvo teško oboriti na njega s vrhunca babilonskoga dostojanstva kao s *cedara libanonskih koje Gospodin još nije satro* (Ps 29,5). Ali pošto je čitajući i istražujući stekao čvrstoću i kad se počeo bojati da bi ga Krist mogao zanijekati *pred svetim anđelima* ako se on bude bojao njega *priznati pred ljudima* (Lk 12,9), sam se sebi učini krivcem teškoga grijeha što se stidi otajstva poniznosti tvoje Riječi, a ne stidi se svetogrdnih žrtava oholih demona, koje je prihvatio kao oholi nasljedovalac njihov, pa se zasrami zbog ispraznosti i postidi se pred istinom te najednom i iznenada reče Simplicijanu, kako mi je on sam pripovijedao: »Hajdemo u Crkvu: hoću da postanem kršćanin.« A on, izvan sebe od veselja, pođe s njim. Čim je ovaj bio upućen u prve istine vjerske pouke, brzo se iza toga prijavio[6] da bude preporođen krštenjem. Čudio se Rim, veselila se Crkva. *Oholice gledahu srdeći se, zubima škripahu venući* (Ps 112,10), a sluzi tvome bijaše *Gospodin Bog nada njegova, nije se obazirao na ispraznosti i lažne ludosti* (Ps 40,5).

5. Napokon je došao čas da očituje svoju vjeru.[7] U Rimu je običaj da je oni koji kane pristupiti tvojoj milosti izjavljuju s povišega mjesta pred očima vjernoga naroda točno određenim i napamet naučenim riječima. Svećenici su, pričao je Simplicijan, ponudili Viktorinu da je on može slobodno izjaviti malo tišim glasom kao što je bio običaj dopuštati nekima za koje se činilo da bi mogli uzdrhtati od plašljivosti.

---

[6] Latinski »nomen dedit« — dao je svoje ime. U početku korizme unosila su se imena onih koji su se trebali krstiti u uskrsnoj noći. Oni su se morali prijaviti, dati ime (nomen dare), a voditelji Crkve trebali su potvrditi njihovu prijavu.

[7] Taj se obred zvao »redditio symboli« (čitanje Vjerovanja).

Ali on je volio očitovati svoje spasenje pred očima svega pobožnoga mnoštva. Jer ono što je kao retor naučavao nije bilo spasenje, pa ipak je to javno ispovijedao. Koliko se dakle manje trebao bojati pred krotkim stadom tvojim izgovarajući tvoju riječ, kad se nije bojao mnoštva bezumnika iznoseći svoje riječi! Stoga, kad se uspeo da izgovori ispovijest vjere, svi su međusobno naizmjence, čim ga je koji prepoznao, došapnuli njegovo ime šaptom radosti. A tko ga nije ondje poznavao? I zabruji, prigušenim glasom, s usta sviju u općem veselju: »Viktorin! Viktorin!« Brzo kliknuše od veselja što ga vidješe, brzo zašutješe u napetosti da ga čuju. A on ispovjedi istinitu vjeru s divnim pouzdanjem. Svi su ga htjeli zgrabiti u svoje srce. I hvatali su ga svojom ljubavlju i radošću: to su im bile ruke hvatalice.

GLAVA 3

Sreća zbog obraćenja

6. Bože dobri, što se događa u čovjeku te se više raduje zbog spasa duše za koju je izgubio svaku nadu i koja je izbavljena iz veće opasnosti nego onda kad je uvijek imao nadu ili kad je opasnost bila manja? Ta i ti se, Oče milostivi, više raduješ *nad jednim raskajanim grešnikom nego nad devedeset i devet pravednika kojima ne treba pokore* (Lk 15,7). I mi s velikim užitkom slušamo kad čujemo s kakvim veseljem pastir na ramenima natrag nosi ovcu koja je bila zalutala, i kako žena uz veselje svojih susjeda pohranjuje u tvoju riznicu drahmu koju je ponovno našla, i suze nam mami svečano veselje tvoga doma, kad se u tvojoj kući čita o tvome mlađem sinu: *Mrtav bijaše i oživje, izgubljen bijaše i nađe se* (Lk 15,24). Ta ti se raduješ u nama i u anđelima svojim, koje posvećuje sveta ljubav. Jer ti si uvijek isti, ti ono što ne postoji uvijek niti uvijek na isti način, poznaješ uvijek sve i na isti način.

7. Što se dakle događa u duši kad se nađenim ili vraćenim stvarima koje ljubi veseli više nego da ih je uvijek imala? Potvrđuju to i drugi primjeri, i sve je puno svjedočanstava koja viču: »Tako je!« Car pobjednik slavi slavlje, a ne bi bio pobijedio da se nije borio, i koliko je veća bila

pogibao u boju, toliko je veće veselje u pobjedničkom slavlju. Oluja baca pomorce amo-tamo i prijeti brodolomom; svi su blijedi jer je smrt blizu: kad se umiri nebo i more, silno se raduju jer su se silno bojali. Razboli se mio čovjek, njegovo bilo navješćuje zlo; svi koji mu žele zdravlje bolesni su zajedno s njim u duši: ako ozdravi i premda još ne hoda prijašnjom snagom, nastaje već toliko veselje koliko nije bilo prije dok je zdrav i jak hodao. I same one tjelesne naslade ljudskoga života ljudi sebi pribavljaju teškoćama i to ne takvim koje iznenada i protiv volje navale, nego smišljenim i dobrovoljnim. U jelu i pilu nema veselja ako prije toga nema neugodnosti glada i žeđe. I pijanci jedu neka slana jela da bi izazvali neugodnu žeđu, pa uživaju dok je pićem gase. Isto je tako običaj da se već određena zaručnica ne daje odmah zaručniku, da je ne bi kao muž premalo cijenio kad bi mu je dali a da nije kao zaručnik za njom uzdisao dok ju je morao čekati.

8. Tako je to kod sramotnog i nedostojnog veselja, tako kod veselja koje je dopušteno i slobodno, tako je kod najiskrenijeg i poštenog prijateljstva, tako kod onoga koji *mrtav bijaše i oživje, izgubljen bijaše i nađe se* (Lk 15,24): svagdje veće veselje slijedi tek iza veće neugodnosti.

Što to znači, Gospodine Bože moj, kad si ti, ti sam sebi vječna radost, i kad se jedan dio tvoga stvorenja koje je oko tebe raduje uvijek u tebi — kako to da se u ovom dijelu svijeta izmjenjuje neuspjeh i uspjeh, uvrede i pomirenja? Je li baš to njegova sudbina i jesi li mu samo toliko dao kad si, od vrha nebesa pa sve do ponora zemaljskih, od početka pa sve do svršetka vjekova, od anđela sve do crva, od prve kretnje sve do posljednje, sve vrste dobara i sva pravedna djela svoja postavio svako na svoje mjesto i učinio svako u svoje vrijeme? Jao meni! Kako si uzvišen u visinama i kako si dubok u dubinama! I nikamo ne odlaziš od nas, a opet se tako teško vraćamo k tebi!

GLAVA 4

Radost zbog obraćenja velikih ljudi

9. Hajde, Gospodine, daj probudi nas i natrag nas pozovi! Raspali nas i pograbi, zapali nas i očaraj, da te ljubimo i k tebi hrlimo! Zar se k tebi ne vraćaju mnogi iz dubljega ponora sljepoće nego Viktorin? Zar ne pristupaju k tebi i ne prosvjetljuju se primajući tvoje svjetlo, a koji ga primaju, ne dobivaju li od tebe *vlast da postanu tvoji sinovi* (Iv 1,12)? Ali ako su manje poznati svijetu, manje se zbog njih raduju i oni koji ih poznaju. Jer kad se čovjek raduje s mnogima, obilnija je radost i u pojedincima, jer se ljudi zagrijavaju i raspaljuju jedan od drugoga. Zatim, ako su mnogima poznati, mnogima daju poticaja da traže spas, idu pred mnogima koji će ih slijediti, i stoga se mnogo zbog njih vesele i oni koji su pred njima išli, jer se ne raduju samo zbog njih.

Daleko bila od mene misao da bi se u tvom Šatoru radije primale osobe bogataša nego siromasi, ili ljudi plemenita roda radije nego ljudi niska roda, kad si ti radije *izabrao ono što je slabo u očima svijeta da postidiš jake; i ono što je pred ovim svijetom niska roda i prezira vrijedno, pa i ono što nije ništa, ti si odabrao kao da to jest, da uništiš ono što jest* (1 Kor 1,27sl). Pa ipak, kad je taj isti apostol, *najmanji među apostolima tvojim* (1 Kor 15,9), na čija si usta izgovorio te svoje riječi, svojim oružjem svladao oholost prokonzula Paula i poslao ga pod slatki jaram tvoga Krista učinivši ga podložnikom velikoga kralja, i sam je poželio da na uspomenu tako velike pobjede mjesto prijašnjega imena Savao uzme ime Pavao.[8] Jer je veća pobjeda nad neprijateljem kad mu otmeš onoga kojega jače drži uza se i po kojemu više njih drži u ropstvu. A on jače drži oholice zbog njihova položaja, a po njima još više njih preko njihova utjecaja. Koliko su dakle zahvalnije tvoji sinovi mislili na srce Viktorinovo, koje je đavao bio zaposjeo kao neosvojiv zaklon, i na Viktorinov

---

[8] Augustin, slijedeći Jeronima, misli da je apostol Pavao promijenio ime na uspomenu svoje znamenite pobjede. Međutim, on je kao Židov i rimski građanin imao dva imena, židovsko (Saul) i grčko-latinsko (Paulus); sv. Luka upotrebljava prvo kad govori o njegovu djelovanju među Židovima, a drugo kad govori o njegovu djelovanju među poganima.

jezik, kojim je kao velikom i oštrom strijelom pogubio mnoge duše, toliko su zanosnije morali klicati od veselja što je naš kralj *okovao jakoga* (Mt 12,29) i što su vidjeli kako se njegovo *oteto posuđe* čisti i udešava za tvoju čast i da postaje *korisno gospodaru za svako dobro djelo* (2 Tim 2,21).

GLAVA 5

Tijelo i duh

10. Kad mi je tvoj sluga Simplicijan ispripovjedio to o Viktorinu, raspalila se u meni želja da ga nasljedujem: radi toga je on to meni i ispripovjedio. Kad je pak dodao i to da je u vrijeme cara Julijana bilo po zakonu zabranjeno kršćanima predavati književnost i govorništvo — a on se tome zakonu pokorio te radije napustio brbljavu školu nego tvoju riječ kojom *jezik nejake djece činiš rječitim* (Mudr 10,21) — nije mi se učinio toliko hrabar koliko sretan što je našao priliku da se sasvim posveti tebi. Za tim sam i ja čeznuo, okovan ne tuđim željezom, nego svojom željeznom voljom. Moju je volju držao u ropstvu neprijatelj i od nje mi skovao lance i u njih me sapeo. Jer iz pokvarene volje rodila se požuda, i dok sam robovao požudi, rodila se navika, i kako se nisam opirao navici, rodila se nužda. I kao kakvim karikama međusobno povezanima — zato sam to i zvao lancem — držalo me sapeto kruto ropstvo. Nova pak volja, koja je u meni klijala, da te nesebično štujem i da želim uživati u tebi, Bože, ti jedina sigurna radosti, još nije bila sposobna da svlada prijašnju koja je ojačala dugom navikom. Tako su dvije moje volje, jedna stara, druga nova, jedna tjelesna, druga duhovna, bile u međusobnom sukobu i neslogom svojom kidale moju dušu.[9]

11. Tako sam iz vlastitoga iskustva počeo shvaćati ono što sam čitao, kako *tijelo žudi protiv duha, a duh protiv tijela* (Gal 5,17). Ja sam u isto vrijeme bio u jednom i u drugom, ali više sam bio u onome što sam u sebi odobravao nego u onome što sam u sebi osuđivao. U ovome drugome naime već nisam više bio ja, jer sam to velikim dijelom trpio više pro-

---

[9] Cijelo poglavlje raspravlja problematiku Poslanice Rimljanima gl. 7.

tiv svoje volje nego što sam činio dragovoljno. Ali ipak je moja navika postala ratobornija protiv mene mojom krivnjom, jer sam svojevoljno dospio onamo kamo nisam htio. A tko će s pravom prigovoriti ako grešnika stigne pravedna kazna? Nije više bilo onoga opravdanja kojim sam se obično ispričavao: da se zato još nisam odrekao svijeta i počeo služiti tebi što još nisam imao sigurno shvaćanje istine: jer i nju sam ja već sigurno posjedovao. Ali ja sam još uvijek bio vezan uz zemlju te sam odbijao da za te vojujem, i toliko sam se bojao da se ne riješim svih okova koliko bi se trebalo bojati da ne ostanem u okovima.

12. Tako me je teret ovoga svijeta, kao u snu, slatko pritiskivao, a misli kojima sam o tebi razmišljao bijahu slične pokušajima onih koji hoće da se probude, ali ponovno zapadaju u san jer ih svlada njegova težina. A kako nema nikoga koji bi uvijek želio spavati, i kako je po općem zdravom sudu bolje biti budan, ipak čovjek većinom odgađa otresti se sna kad mu udove obuzima teška mlitavost, pa ga, iako mu je već neugodan, radije prihvaća, premda je već došlo vrijeme da ustane: tako sam ja sigurno znao da je za mene bolje predati se tvojoj ljubavi nego popuštati svojoj požudi; ali ono mi se sviđalo i pobjeđivalo me, a ovo mi se mililo i vezalo me. Nisam naime znao što da ti odgovorim kad si mi govorio: *Ustani ti koji spavaš, probudi se od mrtvih, i rasvijetlit će te Krist* (Ef 5,14). Sa svih si mi strana pokazivao da istinu govoriš, ali ja uopće nisam znao što da odgovorim, iako svladan istinom, osim tromih i pospanih riječi: »Odmah! Evo, odmah! Počekaj malo!« Ali to »odmah i odmah« nije imalo kraja, a »počekaj malo« otezalo se nadugo. Uzalud sam se radovao *tvome zakonu po unutarnjem čovjeku*, kad *se drugi zakon u mojim udovima opirao zakonu mojega uma i vodio me u ropstvo zakonu grijeha koji bijaše u mojim udovima* (Rim 7,22sl). Zakon grijeha, to je sila navike koja vuče i drži duh i protiv njegove volje istim pravom kojim u nju dragovoljno upada. *Tko bi me dakle bijednika oslobodio od ovoga smrtnoga tijela ako ne tvoja milost po Isusu Kristu, Gospodinu našemu?* (Rim 7,24sl).

GLAVA 6

Ponticijan pripovijeda o egipatskim pustinjacima

13. Kako si me izbavio iz okova putene požude, kojima sam bio tako čvrsto sapet, i iz ropstva svjetovnim poslovima, pripovjedit ću i *priznati u slavu imenu tvome, Gospodine, pomoćniče moj i otkupitelju moj!* (Ps 54,8; 19,15).

Radio sam obične svoje poslove, a tjeskoba je u meni rasla. Svaki dan sam k tebi uzdisao, pohađao sam tvoju crkvu, koliko sam mogao od onih poslova pod čijim sam teretom jecao. Sa mnom je bio Alipije, slobodan od svoga pravničkoga posla pošto je tri puta obavljao službu prisjednika. Čekao je kome da opet prodaje svoje savjete, kao što sam ja prodavao govorničku sposobnost, ako se ona može poučavanjem nekome dati. Nebridije je pak pristao za ljubav našega prijateljstva da pomaže u poučavanju Verekundu, velikom prijatelju svih nas, koji je bio milanski građanin i učitelj gramatike. On je silno želio i u ime prijateljstva tražio iz našega kruga vjernu pomoć koja mu je bila veoma potrebna. Nije dakle Nebridija k njemu odvukla želja za probicima — mogao je naime, da je htio, više postići znanstvenim radom — nego iz dobrohotne uslužnosti nije htio odbiti našu molbu, taj ljubezni i mili prijatelj. Obavljao je taj posao vrlo razborito, čuvajući se da ne postane poznat uglednijim osobama od ovoga svijeta. Tako je izbjegavao svaki duševni nemir hoteći imati duševnu slobodu da bi imao što više slobodnog vremena da istražuje ili čita ili sluša štogod o mudrosti.

14. Jednoga dakle dana[10] — ne mogu se sjetiti razloga zašto je Nebridije bio odsutan — iznenada dođe k nama u kuću, k meni i Alipiju, neki Ponticijan, naš zemljak, Afrikanac, koji je imao lijepu službu na carskom dvoru. Nešto je od nas htio. Sjeli smo da se porazgovorimo. I slučajno na igraćem stolu, koji je bio pred nama, opazi knjigu: uzme je, otvori i nađe apostola Pavla, čemu se očito nije nadao; mislio je naime da će to biti koja od knjiga kojima sam se po zvanju morao baviti. Tada se nasmijao i pogledao me, čestitao mi čudeći se što je nenadano našao pred mojim očima baš tu knjigu, i jedino nju. Bio je naime kršćanin i vjernik,

---

[10] Početkom kolovoza 386.

i često je pred tobom, Bogom našim, klečao u crkvi, u ustrajnim i dugim molitvama. Kad sam mu ja rekao da na te spise polažem najveću pažnju, poveo se razgovor, u kojem je on pripovijedao o Antunu, egipatskom pustinjaku, čije je ime bilo izvanredno slavno kod tvojih slugu, a mi za njega do onoga časa nismo znali.[11] Kad je on to vidio, zadržao se kod toga razgovora da nam prikaže tako velikoga muža kojega mi nismo poznavali; čudio se ujedno tome našem neznanju. Mi smo pak s udivljenjem slušali kako u tako nedavno vrijeme i gotovo u naše dane ima potpuno utvrđenih tvojih čudesa u pravoj vjeri i u katoličkoj Crkvi. Svi smo se čudili; mi zato što su bila tako velika djela, a on zato što mi nismo za njih čuli.

15. Odatle skrene njegov govor na mnoštva u samostanima, na njihove kreposti pune miomirisa tvoga i na plodne pustoši u pustinjama, o čemu mi ništa nismo znali. A bio je samostan i u Milanu, izvan gradskih zidina, pun čestitih redovnika, pod nadzorom Ambrozijevim, a mi nismo znali. On je nastavljao i pripovijedao dalje, a mi smo napeto slušali šuteći. Tako dođe na to da je pričao kako su jednom on i još trojica njegovih drugova — dakako u Trijeru[12] — izašli na šetnju u vrtove pokraj gradskih zidova, kad je car bio zabavljen popodnevnom predstavom u cirkusu. Ondje su se šetali dva po dva, jedan s njim posebno, a druga dvojica isto tako posebno, pa su se razišli u parovima. Ona se druga dvojica međutim lutajući namjeriše na neku kućicu gdje su stanovale neke tvoje sluge, *u duhu siromasi kakovih je kraljevstvo nebesko* (Mt 5,3), i ondje nađoše knjigu u kojoj je bio opisan Antunov život. Jedan od njih poče čitati, diviti se, zagrijavati se, i za čitanja mu dođe misao da prigrli takav život i da, ostavivši svjetovnu službu, služi tebi. A ta su dvojica pripadala službenicima koje zovu »agentima« na dvoru. Tada on najednom, pun svete ljubavi i u trijeznom sramu

[11] Antonije Veliki, Antun Pustinjak, čiji je život opisao sv. Atanazije, zapravo je »otac monahâ«; umro je god. 356. u dobi od preko sto godina. Po njegovu primjeru razvilo se monaštvo u egipatskoj pustinji, a naskoro i drugdje.

[12] Tko su bila ta dva obraćenika u Trijeru, Augustin ne spominje. Ima mišljenje (Courcelle) da je jedan od njih bio veliki Jeronim, s kojim se Augustin počeo dopisivati god. 397, dakle u doba pisanja *Ispovijesti*.

srdit na sebe, baci pogled na prijatelja i reče mu: »Kaži mi, molim te, kamo mi sa svim tim svojim naporima kanimo dospjeti? Što tražimo? Radi čega ovdje služimo? Može li naša budućnost na dvoru biti veća nego da postanemo prijatelji carevi? A ima li ondje nečega što nije krhko i puno opasnosti? A kroz kolike se opasnosti dolazi do još većih opasnosti! Napokon, kada će to biti? A prijatelj Božji, ako hoću, evo već sada mogu biti!«

Tako reče i uzbuđen zbog rađanja novoga života u sebi svrne ponovno oči na stranice: čitao je i mijenjao se u duši gdje si ti jedini vidio, i duša se njegova odvajala od svijeta, kako se doskora pokazalo. Jer dok je čitao i osjećao valove svoga srca, više je puta uzdahnuo, a onda još jednom razmotri, odluči se za bolji život i, već tvoj, reče svome prijatelju: »Ja sam se već otkinuo od one naše nade u budućnost i odlučio sam služiti Bogu, i to ovoga časa, na ovome mjestu započinjem. Ako se tebi ne mili nasljedovati mene, nemoj mi se protiviti!« A onaj odgovori da mu se pridružuje kao drug u tako lijepoj nagradi i u tako lijepoj službi. I tako obojica, već tvoji, počeše graditi svoju tvrđu spasa prikladnim sredstvima: ostavljajući sve svoje i slijedeći tebe.

Tada Ponticijan i njegov drug, koji su se šetali po drugim dijelovima vrta, tražeći njih dođoše na isto mjesto. Našavši ih opomenuše ih neka se vrate jer se već nagnuo dan. Ali oni ispripovjediše svoju odluku i namjeru, te kako se u njima takva volja rodila i učvrstila, pa zamoliše neka im ne smetaju, ako im se sami ne žele pridružiti. Ovi pak ostadoše isti kao prije, ali ipak zaplakaše nad sobom, kako reče Ponticijan, i srdačno čestitaše drugovima i preporučiše se u njihove molitve. Tada se, vukući svoje srce po zemlji, vratiše u carski dvor, a oni, privezujući svoje srce za nebo, ostadoše u onoj kućici.

Obojica su imali zaručnice: kad su one to čule, i same su tebi zavjetovale svoje djevičanstvo.

GLAVA 7

Učinak Ponticijanova pripovijedanja

16. To je pripovijedao Ponticijan.[13] Ti si pak, Gospodine, dok je on pripovijedao, mene vraćao k meni samome, izvlačeći me iza mojih leđa kamo sam se bio sklonio da ne gledam sebe u lice, i stavio si me pred moje lice da vidim kako sam ružan, kako iznakažen i prljav, zamrljan i pun čireva. I vidio sam se i zgražao sam se, a nije bilo mjesta kamo da pobjegnem od sebe. Ako sam pokušavao odvrnuti pogled od sebe, onaj je pripovijedao svoju pripovijest, a ti si me opet stavljao pred mene, i gurao me pred moje oči, da uvidim svoj grijeh i da ga zamrzim. Ja sam ga poznavao, ali sam se pretvarao da ne vidim, zatvarao sam oči i zaboravljao.

17. Ali tada, što sam žarče ljubio mladiće o kojima sam slušao kako su se tebi spasonosnim osjećajima potpuno predali da ih izliječiš, toliko sam prokletije mrzio sebe kad sam se usporedio s njima, jer je mnogo mojih godina proteklo sa mnom — otprilike dvanaest godina — otkako sam se od devetnaeste godine svoga života, pročitavši Ciceronova »Hortenzija«, zagrijao težnjom prema mudrosti; odgađao sam prezreti zemaljsku sreću i posvetiti se istraživanju mudrosti, a već samo njezino traženje, da ne spominjem nalaženje, trebalo je više cijeniti nego posjedovanje bogatstava i kraljevstava nad narodima i uživanje tjelesnih naslada koje bi se na mig sa svih strana k meni slijevale. A ja, jadan veoma kao mladić, jadan u početku same muževne dobi, još sam tražio od tebe čistoću i govorio: »Daj mi čistoću i uzdržljivost, ali ne odmah!« Bojao sam se naime da me ne bi prebrzo uslišao i prebrzo ozdravio od bolesti požude, koju sam volio zasititi nego ugušiti. I išao sam krivim putovima u svetogrdnom praznovjerju. Nisam doduše prianjao uz njega sa sigurnošću,

---

[13] U gl. 7—11 umetnuta je, prije presudne odluke u gl. 12, još jednom psihološka meditacija o tadašnjem stanju; opet je u središtu Pavlova *Poslanica Rimljanima* gl. 7. — Odmah na početku je aluzija na Ezopovu basnu o dvije torbe koje svaki čovjek nosi.

ali sam ga više cijenio od ostalih nauka, koje nisam zdušno tražio, nego neprijateljski pobijao.[14]

18. Mislio sam da zbog toga odgađam iz dana u dan prezreti nade ovoga svijeta i slijediti samo tebe jer mi se nije ukazivalo nešto sigurno kamo bih upravio svoje korake. I dođe dan kad sam se našao sasvim gol pred samim sobom i kad se u meni oglasila moja savjest: »Gdje ti je onaj tvoj govor? Govorio si naime da zbog sumnje u istinu nećeš da odbaciš teret taštine. Evo, sigurnost je tu, a ono te breme još uvijek pritišće, dok na oslobođena ramena dobivaju krila drugi koji se nisu niti toliko istrošili u traženju niti su deset ili više godina o tim pitanjima razmišljali.«

Tako sam se grizao u duši i žestoko me smućivao grozan stid, dok je Ponticijan tako govorio. Kad je svršio razgovor i obavio posao radi kojega je došao, on je otišao, a ja ušao u sebe. Što sve nisam rekao protiv sebe! Kojim li bičevima osude nisam šibao svoju dušu kako bi me slijedila u mojim nastojanjima da idem za tobom? I opirala se, prigovarala je, ali se nije izgovarala. Iscrpljeni su bili i pobijeni svi dokazi: ostalo je nijemo drhtanje i kao smrti bojala se da bude otrgnuta od toka svoje navike koja ju je ispijala do smrti.

GLAVA 8

U milanskom vrtu

19. Tada u onoj velikoj borbi svoje unutarnje kuće, borbi koju sam snažno izazvao sa svojom dušom u sobici našoj, u srcu svome, smeten u licu i u duši navalim na Alipija vičući: »Što se s nama događa? Što znači ovo što si sad čuo? Dižu se neuki i otimaju nebo, a mi sa svojim ledenim naukama, evo, valjamo se u puti i krvi! Zar nas je možda stid poći za njima jer su nas pretekli, a nije nas stid da ih uopće ne slijedimo?«

Rekao sam nešto takvo, a onda me moje uzbuđenje otrže od njega, dok je on šutio gledajući me začuđeno. Jer nisam

[14] Pitanje je do koje je mjere Augustin prianjao uz maniheizam. Da je revnovao za njih, nema sumnje (doveo je k njima svoje prijatelje Honorata, Romanijana, Alipija i druge). Ipak, on tvrdi na više mjesta da nije nikada potpuno pripadao njima, jer nisu zadovoljavali njegov razum. S druge strane, on se od njih odvojio bez potresa.

govorio kao obično. O zbivanju u mojoj duši govorilo je moje čelo, obrazi, oči, boja, zvuk moga glasa više nego riječi koje sam izgovarao.

Uz naš stan pripadao je i mali vrtić kojim smo se služili kao i kućom, jer naš domaćin, gospodar kuće, nije ondje stanovao. Onamo me odvukla oluja u mojim grudima, da nitko ne bi ometao vatrenu borbu koju sam počeo sa samim sobom, dok se ne svrši, ali kako će se svršiti, znao si ti, a ja ne. Ja sam samo ludovao na svoj spas i umirao na novi život, znajući koliko je zla u meni, a ne znajući koliko će za kratko vrijeme biti dobra u meni.

Otišao sam dakle u vrt, a Alipije za mnom uzastopce. Moja samoća nije prestajala ni kad je on bio prisutan. A kako bi me on mogao ostaviti u takvu stanju?

Sjeli smo koliko smo mogli dalje od kuće. Ja sam rikao u duši, srdit i gnjevan preko svake mjere što još ne pristupam k tvojoj volji i u savez s tobom, Bože moj, a *sve su kosti moje vikale* (Ps 35,10) neka učinim taj korak i do neba su ga hvalom uzdizale. A nije se onamo išlo ni brodovima, ni kolima, ni pješke, pa ni toliko koliko sam išao od kuće do onoga mjesta gdje smo sjedili. Jer ne samo poći onamo nego i stići onamo nije bilo ništa drugo nego htjeti ići, ali hrabro i potpuno, a ne amo-tamo okretati i bacati poluizranjenu volju u kojoj se onaj dio što se diže bori protiv drugog dijela koji pada.

20. Napokon sam u onoj buri kolebanja činio tolike pokrete tijelom kao što ih katkada hoće činiti ljudi a ne mogu, ako ili nemaju samih udova ili su im vezani lancima ili iznemogli od bolesti ili na bilo koji način spriječeni. Ako sam čupao kosu, ako sam se udarao u čelo, ako sam zgrčenim prstima obuhvatio koljeno, činio sam to jer sam htio. Mogao sam pak htjeti a ne učiniti, da mi se udovi nisu kretali po mojoj volji. Učinio sam dakle tako mnogo pokreta gdje nije bilo isto htjeti što i moći: a nisam činio ono što mi se neusporedivo više sviđalo u srcu i što bih odmah mogao učiniti čim bih samo htio, jer bih odmah čim bih htio zaista htio. Tu je naime sposobnost bila isto što i volja, i samo htjeti već je značilo činiti. Pa ipak se nije događalo, i lakše se tijelo poko-

ravalo najslabijoj volji duše da pokrene udove na njezin mig nego što se sama duša pokoravala sebi da izvrši svoju veliku volju samim činom volje.

GLAVA 9

Volja u sukobu sa samom sobom

21. Odakle to neobično čudo? I zašto je tako? Neka mi zasvijetli tvoje milosrđe, pa ću pitati, hoće li mi slučajno moći na to odgovoriti skrovite tajne ljudskih kazni i najmračnije bijede Adamovih sinova. Odakle to neobično čudo? I zašto je tako? Duša zapovijeda tijelu, i odmah joj se tijelo pokorava; duša zapovijeda sebi, i odmah nailazi na otpor. Duša zapovijeda da se pokrene ruka, i to se izvrši tolikom lakoćom da se jedva može razlučiti zapovijed od izvršenja čina. A duša je duša, dok je ruka tijelo. Zapovijeda duša neka duša nešto hoće, i nije to netko drugi, pa ipak ne čini. Odakle to neobično čudo? I zašto je tako? Zapovijeda, velim, neka nešto hoće, i ne bi zapovijedala kad ne bi htjela, a ipak se ne izvršuje ono što zapovijeda.

Ali ona ne želi potpuno, pa dakle i ne zapovijeda potpuno. Jer zapovijeda samo utoliko ukoliko hoće, i utoliko se ne izvršuje ono što zapovijeda ukoliko ona to neće, jer volja zapovijeda da se vrši volja, i to ne druga, nego ona sama. Ne zapovijeda dakle potpuno, zato se ne vrši ono što zapovijeda. Jer kad bi bila potpuna, ne bi ni zapovijedala da bude, jer bi već bila. Nije dakle čudo djelomice htjeti, djelomice ne htjeti, nego je to bolest duše što se ne uzdiže čitava, nego je istina podiže, a navika pritišće. I zato su dvije volje, jer ni jedna od njih nije potpuna, nego jedna ima čega druga nema.

GLAVA 10

Ne postoje dvije volje u čovjeku

22. *Neka izginu pred licem tvojim* (Ps 68,3), Bože, kao što i propadaju, *tašti brbljavci i zavodnici duša* (Tit 1,10), oni koji vide dvije volje kod odlučivanja pa tvrde da postoje

dvije naravi dviju duša, jedna dobra, druga zla. Oni su zaista sami zli kad misle tako zlo, a isti ti bit će dobri ako budu ispravno mislili i uz istinu pristajali, da bi njima tvoj Apostol rekao: *Nekoć ste bili tmine, a sada ste svjetlo u Gospodinu!* (Ef 5,8). Dok su oni naime htjeli biti svjetlo ne u Gospodinu, nego u samima sebi, misleći da je narav duše ono što je Bog, postali su još gušća tama, jer su odstupili dalje od tebe u strašnoj svojoj drskosti, od tebe, pravoga svjetla koje rasvjetljuje *svakoga čovjeka koji dolazi na ovaj svijet* (Iv 1,9). Pazite što govorite, stidite se i pristupite k njemu i *prosvijetlit ćete se, i vaša se lica neće crvenjeti* (Ps 34,6).

Kad sam ja odlučivao da već stupim u službu Gospodinu Bogu svome, kako sam već davno bio naumio, ja sam bio onaj koji sam htio, a bio sam i onaj koji nisam htio; ja, ja sam to bio. Ali niti sam potpuno htio niti sam se potpuno protivio. Zato sam se borio sa sobom, cijepao se od samoga sebe, i samo se to cijepanje zbivalo doduše protiv moje volje, ali ipak nije pokazivalo narav tuđe duše, nego kaznu moje. I stoga već nisam ja bio onaj koji je cijepanje izvodio, nego *grijeh koji je prebivao u meni* (Rim 7,17) kao kazna za grijeh počinjen u većoj slobodi, jer bijah sin Adamov.

23. Ako ima toliko suprotnih naravi koliko ima voljâ koje se sebi protive, neće ih biti samo dvije, nego više. Ako se netko odlučuje bi li pošao na sastanak manihejaca ili u kazalište, viču oni: »Evo dvije naravi, jedna, dobra, vuče ovamo, druga, zla, odvlači onamo. Odakle inače ta neodlučnost voljâ koje se jedna drugoj protive?« A ja kažem da su obje zle: i ona koja vuče k njima i ona koja odvlači u kazalište. Ali oni misle da samo može biti dobra ona koja vodi k njima. A što onda ako bi se netko od nas predomišljao i u sebi se kolebao između dviju međusobno oprečnih volja: bi li pošao u kazalište ili u našu crkvu, zar se neće i oni kolebati što da odgovore? Ili će naime priznati, što neće, da je dobra ona volja koja vodi u našu crkvu, kao što u nju idu oni koji su prožeti njezinim svetim tajnama i uz njih se vežu, ili će držati da se u jednom čovjeku sukobljuju dvije zle naravi i dvije zle duše, i neće biti istina što običavaju govoriti: da je jedna dobra, a druga zla; ili će se obratiti k istini pa priznati: kad se netko odlučuje, onda se jedna duša koleba između suprotnih volja.

24. Kad dakle vide da se u jednom čovjeku međusobno protive dvije volje, neka više ne govore da se bore dvije suprotne duše, jedna dobra, a druga zla, iz dviju suprotnih supstancija i iz dvaju suprotnih počela. Jer ih ti, Bože istiniti, osuđuješ, zbunjuješ i pobijaš. Može naime na obje strane biti zla volja kad se netko odlučuje: bi li čovjeka ubio otrovom ili bodežem; bi li preoteo ovaj ili onaj tuđi posjed, kad ne može oba; bi li kupovao sramotni užitak rasipljući novac ili bi novac čuvao iz škrtosti; bi li pošao u cirkus ili u kazalište, ako su obje predstave isti dan; dodajem još i treće: ili bi pošao u krađu u tuđoj kući ako mu se nadaje prilika; dodajem i četvrto: ili bi pošao da počini preljub ako mu se podjedno i za to pruža prilika: kad bi se sve to skupilo u isto vrijeme i kad bi se sve jednako željelo, a ne bi se moglo sve u isti čas postići, tada raskidaju dušu na četiri volje koje se među sobom bore ili na još više volja, u tolikom obilju stvari koje se mogu željeti, ali ipak ne običavaju govoriti o tolikom mnoštvu različitih supstancija.

Isto je tako i kod dobrih volja. Pitam ih naime da li je dobro uživati u čitanju Apostola, da li je dobro uživati u ozbiljnom psalmu, da li je dobro tumačiti Evanđelje. Na svako će mi pitanje odgovoriti: »Dobro je.« A što onda ako nas jednako veseli sve zajedno u isto vrijeme, zar ne rastežu različite volje čovjekovo srce dok se odlučujemo čega bismo se najprije prihvatili? A sve su dobre i sve se međusobno natječu, dok se ne odabere jedno kamo bi se priklonila čitava volja kao jedna koja se prije dijelila na više volja.

Isto tako, kad nas vječnost vuče u veselje gore, a užitak nas vremenitoga dobra zadržava dolje, ista je duša koja želi ono ili ovo, ali ne čitavom voljom, i zato se kida u teškoj muci, dok ono više cijeni zbog istine, a ovoga se ne odriče zbog navike.

GLAVA 11

Posljednje borbe

25. Tako sam bio bolestan i mučio se optužujući sam sebe s većim ogorčenjem nego inače, valjajući se i okrećući se u svojim okovima, dok se ne raskinu sasvim kad su me već

tako slabo držali. Ali ipak su me držali. No ti si me pritiskivao u mojoj nutrini, Gospodine, i u svom si me strogom milosrđu udarao dvostrukim bičevima straha i stida, da ne bih ponovno klonuo tako da se ne bi otkinuo onaj mali i slabi lanac što je još preostao, nego da bi ponovno ojačao i još me jače privezao.

Govorio sam sâm sebi u srcu: »Evo neka odmah bude, neka odmah bude!« I s riječju sam već išao k odluci. Već sam gotovo to činio, ali nisam činio. Nisam ipak ni padao natrag u prijašnje stanje, nego sam stajao u blizini i hvatao dah. Ponovno sam pokušavao, i malo sam manje bio udaljen od cilja, i još malo manje. Već sam ga gotovo doticao i držao ga, ali nisam bio ondje niti sam ga doticao niti sam ga držao, jer sam oklijevao umrijeti smrti i živjeti za život. Veću je moć nada mnom imalo ukorijenjeno zlo nego nenaviklo dobro. I sam onaj trenutak u koji sam trebao postati drugi čovjek, koliko se više približavao, toliko mi je veću grozu ulijevao; ali me nije bacao natrag niti me odvraćao, nego me držao u neodlučnosti.

26. Još su me zadržavale ludosti nad ludostima i ispraznosti nad ispraznostima, stare prijateljice moje. Hvatale su me potajno za haljine moje putenosti i tiho šaptale: »Zar nas ostavljaš?« Pa onda: »Od ovoga časa nećemo više biti s tobom dovijeka!« Pa onda: »Od ovoga časa neće ti biti dopušteno ovo i ono dovijeka!« I na što su me podsjećale onim što sam rekao »ovo i ono«, na što su me podsjećale, Bože moj! Neka to izbriše iz duše sluge tvoga milosrđe tvoje! Na kakve su me prljavštine, na kakve sramote podsjećale! Ali već sam ih slušao mnogo manje nego napola, i ne tako kao da mi otvoreno prigovaraju stajući mi pred lice, nego kao da mi iza leđa šapuću i na odlasku me kradomice potežu da se osvrnem. Ipak su mi usporavale korake jer sam oklijevao da se otrgnem i oslobodim od njih i da preskočim onamo kamo sam bio pozivan; nasilna mi moja navika govorila: »Misliš li da ćeš moći bez njih?«

27. Ali to je već govorila sasvim tiho. Jer s one strane kamo sam upravio pogled i kamo sam se žacao zakoraknuti, pokazivala mi se u čistoj ljepoti uzdržljivost. Ozbiljna i vesela bez razuzdanosti, ljupko me pozivala da dođem i ne oklijevam, pružajući pobožne ruke da me primi i zagrli, pobožne

ruke pune mnoštva lijepih primjera. Ondje toliki dječaci i djevojke, ondje mnogo mladeži i čeljadi svake dobi, ozbiljne udovice i ostarjele djevice, i u svima njima sama uzdržljivost ne bijaše nipošto neplodna, nego plodna majka sinova radosti koje rodi s tobom, Gospodine.

I smijala mi se lakim smiješkom poticaja kao da mi govori: »Zar ti nećeš moći što su mogli ti i te? Ili zar oni to mogu sami po sebi, a ne u Gospodinu Bogu svome? Gospodin Bog njihov dade me njima. Što se oslanjaš na sebe pa ne stojiš sigurno? Baci se k njemu, ne boj se! Neće on uzmaknuti da padneš! Baci se pouzdano, primit će te i izliječiti.« I silno sam se stidio, jer sam još uvijek slušao brujanje onih ludosti, i oklijevao sam neodlučan. I opet se javi ona kao da mi govori: »Budi gluh na nečiste glasove onih tvojih udova na zemlji, da bi ih umrtvio. Pripovijedaju ti o radostima, ali ne kao zakon Gospodina Boga tvoga.«

Takva se borba vodila u mom srcu, borio sam se sâm protiv sebe. A Alipije, sjedeći uza me, šutke je čekao svršetak moga neobičnog uzbuđenja.

GLAVA 12

»Uzmi, čitaj!«

28. Sada, kad mi je duboko razmišljanje iz tajnih dubina izvuklo i skupilo svu moju bijedu pred oči moje duše, provalila je strašna oluja noseći sa sobom obilnu kišu suza. I da bih je cijelu izlio s njezinim glasovima, ustadoh od Alipija — jer mi se samoća činila zgodnija za plakanje — i povukoh se dalje da mi ni njegova prisutnost nije više mogla biti neugodna.

Takvo je tada bilo moje stanje, i on je to osjetio: nešto sam, mislim, rekao iz čega se već razabirao zvuk moga glasa pun suza. Tako sam ustao. On ostade ondje gdje smo sjedili, silno začuđen. Ja se pod nekim smokovim stablom bacih nekako na zemlju i pustih uzde suzama. I provališe rijeke iz očiju mojih, kao ugodna žrtva tebi. I mnogo sam ti toga rekao, ne doduše ovim riječima, ali u ovom smislu: *A ti, Gospodine, dokle ćeš?* (Ps 6,4). *Dokle ćeš se, Gospodine, srditi? Zar do kraja? Ne spominji se prošlih grijeha naših* (Ps 79,5.8). Osje-

ćao sam naime da me oni drže. Ispuštao sam plačne glasove: »Dokle, dokle ću još čekati sutra i sutra? Zašto ne odmah? Zašto da ovaj čas ne bude svršetak moje sramote?«

29. Govorio sam tako i plakao u najgorčoj skrušenosti srca svoga. I gle, začujem glas iz susjedne kuće,[18] ne znam da li dječaka ili djevojčice, kako pjevajući govori i često ponavlja: »Uzmi, čitaj! Uzmi, čitaj!« Promijenivši se najednom u licu, počeh silno napeto razmišljati da li djeca u kojoj igri običavaju pjevuckati nešto takvo, i ne mogoh se nikako sjetiti da sam to igdje čuo. Suspregoh navalu suza i ustadoh ne misleći drugo nego da mi s Božje strane dolazi zapovijed da otvorim knjigu i čitam poglavlje na koje najprije naiđem. Bio sam naime čuo o Antunu da ga je odlomak Evanđelja, na koji je slučajno naišao, opomenuo kao da je njemu bilo govoreno ono što je čitao: *Idi, prodaj sve što imaš i daj siromasima, pa ćeš imati blago na nebesima. Onda dođi i slijedi me!* (Mt 19,21) i da su ga te riječi odmah obratile k tebi.

Stoga se žurno vratih do mjesta gdje je sjedio Alipije: ondje sam naime ostavio knjigu Apostolovu kad sam odande ustao. Zgrabim je, otvorim i pročitam u tišini poglavlje na koje su najprije pale moje oči: *Ne živite u gozbama i pijankama, ni u mekušnosti i nečistoći, ni u svađi i zavisti, nego se obucite u Gospodina Isusa Krista, i ne zadovoljavajte tijelu u požudama!* (Rim 13,13sl). Nisam htio dalje čitati, niti je bilo potrebno. Odmah naime kako dođoh na kraj te rečenice, raspršiše se sve tmine mojih sumnja kao pred svjetlom sigurnosti koje se razlilo mojim srcem.

30. Tada stavih prst ili neki drugi znak i zatvorih knjigu, pa smirena lica ispripovjedih sve Alipiju. A on meni otkri što se u njemu zbivalo, a što ja nisam znao. Zatraži da vidi što sam čitao. Pokazao sam mu, a on pročita još dalje nego što sam ja pročitao. Ja nisam znao što je slijedilo. A slijedilo je: *A slaboga u vjeri primajte u svoje društvo!* (Rim 14,1). On te riječi primijeni na sebe, i kaže mi to. Njega je ta opomena još učvrstila te se dobrom odlukom i nakanom, koja je bila sasvim u skladu s njegovim čistim životom, kojim je on od

---

[18] O cijeloj toj sceni mnogo se pisalo, kako o riječima: »Uzmi, čitaj!«, tako i o slučajnom otvaranju svetoga teksta, koje podsjeća na »sortes Vergilianae« (usp. *Ispovijesti* IV,3,5 str. 66, bilj. 6).

mene na svoje dobro već davno bio veoma i veoma daleko, pridruži meni bez ikakva nemirna oklijevanja.

Zatim smo pošli k majci i rekli joj sve: ona se poveseli. Ispripovjedismo joj kako se to dogodilo: ona kliče radosno, i stade blagoslivljati tebe *koji si moćan učiniti više od onoga što molimo ili shvaćamo* (Ef 3,20), jer je vidjela da si joj ti mnogo više udijelio u meni nego što je običavala moliti jadnim i plačnim jecajima. Obratio si me naime k sebi, da ne tražim ni žene ni ikakve nade ovoga svijeta. Stajao sam na onom ravnalu vjere na kojem si me prije toliko godina njoj pokazao, i *okrenuo si njezinu tugu u radost* (Ps 30,12) mnogo obilniju nego što je željela, i mnogo dražu i čistiju nego što se mogla nadati od unučadi po mom tijelu.

KNJIGA DEVETA

Odluka da napusti retorsku službu iz zdravstvenih razloga (gl. 1—2). Praznici berbe. Povlači se u zaselak Kasicijak kod prijatelja Verekunda: čita psalme i poslanice sv. Pavla. Smrt Nebridija i Verekunda (3—4). Augustin kao katekumen u Milanu. Prima krštenje sa sinom Adeodatom i prijateljem Alipijem na Veliku subotu 387. (5—6). Vjerski život u Milanu. Carica Justina pomaže arijevce. Noćna bdjenja i pjevanja koja je uveo Ambrozije. Nalaz smrtnih ostataka sv. Gervazija i Protazija (7). Lijep prikaz Monikine mladosti i života u braku (8—9). Polazak u Afriku; boravak u Ostiji, ekstaza. Smrt majke (10—11). Žalost za majkom i molitve za nju (12—13). — Doživljaji u Kasicijaku, Milanu, Ostiji, od listopada 386. do 387.

GLAVA 1

Radost zbog obraćenja

1. *O Gospodine, ja sam sluga tvoj, sluga tvoj i sin službenice tvoje. Ti si raskidao okove moje, tebi ću prinijeti žrtvu hvale* (Ps 116,16sl). Neka te hvali srce moje i jezik moj, *i sve kosti moje neka govore: Gospodine, tko je sličan tebi?* (Ps 35,10). Neka tako govore, a ti odgovori meni *i kaži duši mojoj: Spasenje tvoje ja sam* (Ps 35,3).

Tko sam bio i kakav sam bio ja? Kakva zla nije bilo u mojim djelima, ili ako ne u djelima, u mojim riječima, ili ako ne u riječima, u mojoj volji? Ti si pak, Gospodine, dobar i milosrdan: desnica je tvoja pogledala u dubinu moje smrti i iz dna moga srca iščupala bezdan pokvarenosti. A sve je bilo u ovome: ne htjeti što sam ja htio, a htjeti što si ti htio.

Ali gdje je bila moja slobodna volja kroz toliki niz godina? Iz kojega li je dubokog i tajnovitog skrovišta u jednom času iskrsla, da prignem šiju pod tvoj blagi jaram i podmetnem ramena pod lako breme tvoje, Kriste Isuse, *pomoći moja i Otkupitelju moj* (Ps 19,15)? Kako mi je najednom postalo slatko biti lišen slatkoća ludosti mojih. Prije sam se bojao izgubiti ih, a sad mi je bilo veselje napustiti ih.

Ti si ih izbacivao iz mene, ti prava i najviša slatkoćo, izbacivao si ih i ulazio mjesto njih, slađi od svake naslade, ali ne tijelu i krvi, svjetliji od svake svjetlosti, ali skrovitiji od svake tajne, uzvišeniji od svake časti, ali ne za one koji se uzvisuju u sebi. Već je duša moja bila slobodna od jetkih briga častohleplja i stjecanja novca, valjanja i nadraživanja u svrabu požuda; i tepao sam tebi, svjetlosti svojoj, bogatstvu svome i spasu svome, Gospodinu Bogu svome.

GLAVA 2

Odluka da napusti katedru

2. Odlučio sam pred licem tvojim da ne prekinem bučno, nego da neprimjetno povučem usluge svoga jezika sa sajma brbljavosti, da ne bi i dalje dječaci, koji ne mare za tvoj zakon, ni za tvoj mir, nego za lažljive ludosti i sudbene prepirke, kupovali iz mojih usta oružje za svoju mahnitost.

I baš je bilo zgodno što je samo nekoliko dana bilo do praznikâ berbe.[1] Odlučio sam dakle da ih još izdržim pa da onda u obično vrijeme odstupim, i da se, otkupljen od tebe, ne vraćam više kao rob na prodaju.

Moja je dakle odluka bila poznata tebi, a od ljudi samo najbližima. Dogovorili smo se da se to nikome ne kazuje, premda si nam ti, dok smo se uspinjali *iz doline plača* (Ps 84,7) i pjevali *hodočasničku pjesmu*, dao *strijele oštre i ugljevlje žarko protiv jezika podmukla* (Ps 120,3sl), koji nas pod izlikom dobra savjeta odvraća od dobra djela, i proždire nas premda nas voli, kako to čini s jelom.

3. Ti si srce naše bio ranio strelicama svoje ljubavi,[2] i tvoje smo riječi nosili zabodene u svojim grudima. Primjeri tvojih slugu, koje si od crnih načinio sjajnima i od mrtvih živima, slagali su se u krilo našeg mišljenja kao lomača te su palili i uništavali tešku našu zamorenost, da se ne okrenemo u dubinu. Raspaljivali su nas tako jako da nas je svaki vjetar protuslovlja iz podmukla jezika mogao samo jače zapaliti, a ne ugasiti.

Ali ipak, budući da bi zbog imena tvoga, koje si posvetio po svem svijetu, naša želja i namjera svakako našla ljude koji bi je i hvalili, činilo mi se da bi bilo kao neko razmetanje kad ne bih pričekao tako kratko vrijeme do praznikâ, nego kad bih prije odstupio iz službe koja je bila javna i izložena svačijem pogledu. Tako bih svojim činom svrnuo na se lica svih koji me gledaju te bi mnogo govorili kako sam to učinio pred same praznike samo zato što sam poželio da se

[1] Praznici su počeli oko 20. kolovoza; ovo se događa još uvijek u godini 386.

[2] Na temelju toga mjesta Augustin se u umjetnosti prikazuje sa srcem u plamenu i probodenim strelicom.

napravim važan. A čemu bi mi služilo to da se nagađa i raspravlja o mojoj namjeri i da se *pogrđuje naše dobro* (Rim 14,16)?

4. Osim toga, onog su mi ljeta zbog prenapornog učiteljskog rada pluća počela popuštati: teško sam disao, a bolovi u prsima svjedočili su da su mi pluća oštećena te mi je bio otežan dulji glasni govor. To me je najprije uznemirilo, jer me je gotovo već nužda silila da teret one učiteljske službe napustim ili bar prekinem kako bih se mogao liječiti i ozdraviti. Ali kad se u meni rodila i učvrstila potpuna volja *da se zaustavim i uvidim da si ti Gospodin* (Ps 46,11), tada sam se — ti to znaš, Bože moj — počeo i veseliti što mi se pružila i ta isprika koja nije bila lažna, a koja je mogla ublažiti neraspoloženje roditelja koji radi svoje djece nikada nisu željeli da ja budem slobodan.

Obuzet takvom radosti, mirno sam čekao da proteče onaj vremenski razmak — ne znam da li je bilo kojih dvadesetak dana — ali sam ga ipak morao hrabro podnositi jer nije više bilo želje za dobitkom, koja mi je pomagala nositi teško breme službe, i ja bih bio ostao pritisnut da tu želju nije naslijedila strpljivost.

Možda će tkogod od tvojih slugu, a od moje braće, reći da sam zgriješio u tome što sam, već potpuno srcem u tvojoj službi, dopustio da prosjedim još i jedan sat na katedri laži. Ja ne želim o tom raspravljati. Nego ti, Gospodine premilosrdni, zar mi nisi i taj grijeh oprostio i otpustio u svetoj vodi krštenja zajedno s ostalim strašnim i smrtnim grijesima?

GLAVA 3

Sjećanje na Verekunda i Nebridija

5. Ta moja sreća zadavala je Verekundu tešku muku i tjeskobu, jer je vidio da će zbog svojih veza koje su ga još tako čvrsto držale izgubiti moje društvo. On još nije bio kršćanin, premda mu je žena bila vjernica, ali upravo mu je ona bila veća zapreka od svih ostalih koja ga je odvraćala od puta kojim sam ja bio udario, a govorio je da ne želi postati kršćaninom na drugi način nego onako kako nije mogao.

Ipak mi je dobrohotno ponudio da mogu boraviti na njegovu posjedu dok god budem u onom kraju. Ti ćeš ga, Gospodine, nagraditi za to na dan uskrsnuća pravednih jer si mu već udijelio njihovu sudbinu. U našoj naime odsutnosti, kad smo već bili u Rimu, zgrabila ga je teška bolest, u kojoj je postao kršćanin i vjernik i kao takav preselio se iz ovoga života. Tako si se smilovao ne samo njemu nego i nama, da nas ne bi mučila nepodnošljiva bol kad bismo se sjećali izvanredne dobrote prijateljeve prema nama a ne bismo ga mogli ubrajati u stado tvojih vjernika.

Hvala ti, Bože naš! Tvoji smo. To nam kazuju tvoji poticaji i utjehe. Vjeran svojim obećanjima, ti ćeš Verekundu za onaj njegov zaselak Kasicijak, gdje smo u tebi počinuli od svjetovne vreve, naplatili ljupkošću svoga vječno zelenog raja, jer si mu njegove grijehe na zemlji otpustio *na gori plodnoj, gori svojoj, gori obilja* (Ps 68,16)!

6. On je dakle tada bio u teškoj tjeskobi, a Nebridije se radovao sa mnom. Premda je naime i sam, dok još nije bio kršćanin, upao u onu jamu najpogubnije zablude te je smatrao da je tijelo tvoga Sina, same Istine, utvara bez tijela, ipak se iz nje izvukao i tako živio za se; nije još bio upućen ni u kakve tajne tvoje Crkve, nego je bio samo gorljiv tražitelj istine. Naskoro nakon moga obraćenja po tvome krštenju i on je postao vjeran katolik koji ti je u savršenoj čistoći i uzdržljivosti služio u Africi među svojima, a kad je i sva njegova kuća po njemu postala kršćanska, ti si ga oslobodio okova smrtnoga tijela.

Sada on živi *u krilu Abrahamovu* (Lk 16,22). Što god to bilo što se označuje tim krilom, ondje živi i moj Nebridije, slatki moj prijatelj, a tvoj, Gospodine, posinak kojega si od slobodnjaka učinio svojim djetetom. Ondje on živi. Gdje bi drugdje i bilo mjesto za takvu dušu? Ondje živi, na mjestu o kojemu me je mnogo ispitivao, mene jadnog čovjeka bez znanja. Sada više ne stavlja svoga uha na moja usta, nego duhovna usta na tvoj izvor i pije, koliko može, mudrost da utaži svoju žeđu, bez kraja sretan. Ali mislim da ga ta mudrost neće toliko opiti da zaboravi mene, kad me ti, Gospodine, koji si izvor iz kojega on pije, nisi zaboravio.

Tako je dakle bilo sa mnom: tješio sam Verekunda, koji je, ostajući mi jednako prijatelj, bio žalostan zbog takva

obrata moga života, i nagovarao sam ga da ostane vjeran svome staležu, to jest bračnom životu. Nebridija sam pak čekao kad će poći za mnom. A to je mogao učiniti jer je bio vrlo blizu i već je to kanio učiniti, kad, eto, napokon prođoše oni dani. Dugi su mi se i mnogobrojni činili jer sam težio za mirnom slobodom da zapjevam iz sveg srca: *Tebi reče srce moje: Tražio sam tvoje lice; tvoje ću lice opet tražiti, Gospodine!* (Ps 27,8).

GLAVA 4

Kasicijak

7. I dođe dan kad sam se i činom imao odijeliti od retorske službe, od koje sam se već bio odijelio u misli. I dogodilo se. Izbavio si moj jezik odande odakle si već bio izbavio moje srce. Blagoslivljao sam te veseo i otputih se u seosku kućicu zajedno sa svima svojima.[3]

Što sam ondje znanstveno radio — taj je rad već bio doduše u tvojoj službi, ali je još uvijek odisao školom oholosti kao što diše trkač kad se odmara — svjedoče knjige proizašle iz rasprava s prisutnima i razgovora sa samim sobom pred tobom; a što sam raspravljao s nenazočnim Nebridijem, svjedoče naša pisma.[4]

No gdje bih ja našao dovoljno vremena da spomenem sva tvoja velika dobročinstva prema meni u ono vrijeme, pogotovo kad se žurim da govorim o drugim još većim dobročinstvima? Moje mi sjećanje doziva u pamet, i ugodno mi je, Gospodine, ispovijedati se tebi kakvim si me unutarnjim poticajima ukrotio i kako si me poravnao snizivši gore i brežuljke mojih mišljenja, kako si izravnao krivudave putove moje i izgladio što je bilo hrapavo u meni, kako si i samoga Alipija, brata moga srca, podložio imenu Jedinorođenca tvoga, Gospodina i Spasitelja našega Isusa Krista, koje ime najprije nije mogao podnositi u mojim spisima. Više je volio da mi-

---

[3] To su bili: Augustin, njegova majka Monika, njegov brat Navigije, njegov sin Adeodat, njegovi bratići Lastidijan i Rustik, njegov prijatelj Alipije i dva učenika: Licencije, sin Romanijanov, i Trigecije.

[4] Sačuvano je devet pisama Augustinovih Nebridiju i tri pisma Nebridijeva Augustinu.

rišu po cedrima naših škola, cedrima koje je već skršio Gospodin, nego po spasonosnim travama tvoje Crkve koje pomažu protiv zmija.

8. Kakve sam vapaje, Bože moj, dizao k tebi kad sam čitao psalme Davidove, pjesme pune vjere, napjeve pobožnosti koji isključuju duh oholosti! Bio sam početnik u pravoj ljubavi tvojoj, uživao seosku dokolicu kao katekumen s katekumenom Alipijem; s nama je bila moja majka, po odjeći žena, po vjeri muškarac, po sigurnosti starica, po ljubavi majka, po pobožnosti kršćanka. Kako sam ti klicao čitajući one psalme i kako sam se njima raspaljivao za tebe! Kako sam gorio od želje da ih kazujem, kad bih mogao, po svem svijetu protiv nadutosti ljudskoga roda! Pa ipak se oni pjevaju po svem svijetu, i *nema nikoga koji bi se mogao sakriti od topline tvoje* (Ps 19,7). Kako sam se žestoko i ljuto srdio na manihejce, a opet sam ih žalio što ne znaju onih tajna, onih lijekova, i što se u ludosti opiru sredstvu od kojega bi mogli ozdraviti! Bio bih želio da su tada bili negdje blizu mene, ali da ja ne znam da su ondje, pa da bi vidjeli moje lice i čuli moj glas kad sam čitao Četvrti psalam u svom tadašnjem miru, i shvatili što je od mene učinio onaj psalam: *Kad sam te zazivao, uslišio si me, Bože pravde moje! U tjeskobi mojoj dao si mi odaha. Smiluj mi se, Gospodine, i usliši molitvu moju* (Ps 4,2). O da su me čuli, a ja da nisam znao da me čuju, da ne bi mislili da govorim radi njih ono što sam umetao među riječi psalma, jer zaista niti bih ono govorio, niti bih tako ono govorio, kad bih znao da me oni čuju i vide, niti bi oni to, kad bih govorio, shvatili kako sam ja govorio sa sobom i sebi pred tobom iz najdubljeg čuvstva srca svoga.

9. Naježio sam se od straha i u isti čas uzavrio od nade i radosti u tvom milosrđu, Oče! I sve je to izlazilo preko očiju mojih i preko glasa moga, kad se dobri Duh tvoj obratio k nama i rekao: *Sinovi ljudski, dokle ćete biti tvrda srca? Zašto ljubite isprazost i tražite laž?* (Ps 4,3). Ja sam naime ljubio isprazost i tražio laž. A ti, Gospodine, *već si bio uzvisio Sveca svoga uskrisivši ga od mrtvih i posadivši ga sebi s desne strane* (Ef 1,20), da odande iz visine pošalje obećanje svoje, *Tješitelja, Duha istine* (Iv 14,16sl). I već ga bijaše poslao, ali ja nisam znao. Poslao ga je, jer već bijaše proslavljen uskrsnuvši od mrtvih i uzašavši na nebo. A prije toga

Duh još ne bijaše dan, jer Isus još ne bijaše proslavljen (Iv 7,39). I kliče prorok: *Dokle ćete biti tvrda srca? Zašto ljubite ispraznost i tražite laž? A znajte da je Gospodin uzvisio Sveca svoga!* (Ps 4,3sl). Dovikuje: *Dokle ćete?*, dovikuje: *Znajte!*, a ja tako dugo nisam znao, nego sam ljubio ispraznost i tražio laž, i zato sam čuo i uzdrhtao, jer je to rečeno takvima kakav znam da sam bio ja. U onim utvarama, naime, koje sam držao za istinu bijaše ispraznost i laž. I mnogo sam vikao teško i glasno u boli svoga sjećanja. O da su te krikove čuli oni koji sve do sada ljube ispraznost i traže laž! Možda bi se smeli i izbljuvati onu zabludu, a ti bi ih uslišao kad bi zavapili tebi, jer je pravom smrću tijela *umro za nas onaj koji kod tebe posreduje za nas* (Rim 8,34).

10. Čitao sam: *Srdite se, i ne griješite više!* (Ps 4,5). Kako me to potreslo, Bože moj! Ja sam već bio naučio srditi se na sebe zbog svojih prošlih čina, da ubuduće ne griješim, i s pravom se srditi, jer nije u meni griješila neka druga narav iz plemena tmina, kao što govore oni koji se ne srde na sebe i *gomilaju na se gnjev za dan gnjeva i objave pravednoga suda tvoga* (Rim 2,5)! Sada već moja »dobra« ne bijahu više vani niti sam ih tražio tjelesnim očima pod ovim suncem. Oni koji traže radost izvan sebe lako se gube i troše u stvari koje se vide i koje su vremenite, i ližu njihove slike u svojoj gladnoj misli. O da bi od glada iznemogli i rekli: *Tko će nam pokazati dobra?* A mi da im kažemo da čuju: *Utisnuto je u nas svjetlo tvoga lica, Gospodine* (Ps 4,7). Jer nismo mi *svjetlo koje obasjava svakoga čovjeka* (Iv 1,9), nego ti rasvjetljuješ nas, da mi *koji smo nekoć bili tama* budemo *svjetlo u tebi* (Ef 5,8). O kad bi vidjeli u svojoj nutrini vječnost, koju sam ja okusio, pa sam zato škripao zubima jer im je nisam mogao pokazati kad su mi srce svoje pokazivali u svojim očima, srce koje je bilo daleko od tebe, i govorili mi: *Tko će nam pokazati dobra?* (Ps 4,7). Ondje naime gdje sam se srdio na sebe, u nutrini svojoj, gdje sam bio satrt, gdje sam žrtvovao koljući kao žrtvu staroga čovjeka u sebi i započeo razmišljati o svojoj obnovi uzdajući se u tebe, tu sam počeo osjećati tvoju slatkoću i *ti si ulio radost u moje srce* (Ps 4,8). Vikao sam glasno čitajući te riječi vani, a spoznajući ih unutra. Nisam htio da budem raskomadan među zemaljska dobra

proždirući što je vremenito, kad sam u vječnoj jednostavnosti imao drugo *žito, vino i ulje* (Ps 4,8).

11. I sa slijedećim stihom vikao sam jakim glasom srca svoga: *O u miru! O u njemu samome!* A što reče? *Zaspat ću i uživati u snu* (Ps 4,9). Ta tko će nam se suprotstaviti *kad se ispuni riječ koja je napisana: »Nestala je smrt u pobjedi«* (1 Kor 15,54)? A ti si upravo ono »samo Biće«, ti koji se ne mijenjaš, i u tebi je počinak u kojemu se zaboravljaju svi napori, jer nema nikoga drugoga uz tebe i *jer si me ti, Gospodine, utvrdio u jedinoj nadi* (Ps 4,9) da bih postigao ne mnoštvo stvari koje nisu ono što si ti, nego samo ono što si ti.

Čitao sam i izgarao, ali nisam znao što da činim s onim gluhim mrtvacima među koje sam pripadao i ja: kuga, strastven i slijep lajavac protiv Svetoga pisma, medenoga od meda nebeskoga i svijetloga od tvoga svjetla, i *žestio sam se na neprijatelje* (Ps 139,21) toga Pisma.

12. Kada ću se sjetiti svega onoga što se dogodilo u one dane praznikâ? Ali nisam zaboravio i neću šutjeti o žestini tvoga biča i o divnoj brzini tvoga milosrđa.

Tada si me mučio zuboboljom, pa kad je toliko ojačala da nisam mogao govoriti, došla mi je misao da sve svoje koji su bili prisutni pozovem da se mole tebi za mene, tebi Bogu svakovrsnoga zdravlja. I napisao sam to na pločicu i dadoh da im se pročita. Tek što smo prignuli koljena na pobožnu molitvu, nestade one boli. Ali kakve boli! Ili kako je nestala? Uplašio sam se, priznajem, Gospodine moj i Bože moj! Tako nešto nisam bio doživio od najranijega djetinjstva. Duboko su mi se u dušu usjekle tvoje opomene, i ja sam, radujući se u vjeri, hvalio tvoje ime. Ali ta mi vjera nije dopuštala da budem bezbrižan zbog svojih prijašnjih grijeha, koji mi još nisu bili oprošteni po tvome krštenju.

GLAVA 5

Objava obraćenja

13. Kad su prošli praznici berbe,[8] zahvalio sam se na službi, kako bi građani Milana za svoje učenike mogli naći drugoga prodavača riječi: prvo zato jer sam odlučio da tebi slu-

[8] Sredina listopada 386.

žim, drugo jer ne mogu zadovoljavati svome zvanju zbog teškoga disanja i boli u prsima.

Obavijestio sam pismom tvoga biskupa, svetoga čovjeka Ambrozija, o svojim prijašnjim zabludama i iznio svoju tadašnju želju, da bi me svjetovao što bi bilo najvažnije da čitam od tvojih knjiga kako bih bio što spremniji i dostojniji da primim tako veliku milost. On mi preporuči proroka Izaiju, mislim zato što je on jasnije nego ostali proroci unaprijed navijestio Evanđelje i poziv poganâ. Ali kako nisam razumio prvo čitanje iz toga proroka, mislio sam da je sav takav te odgodih čitanje s namjerom da ga ponovno čitam kad budem sposobniji shvatiti Gospodnju riječ.

GLAVA 6

Krštenje

14. Kad je dakle došlo vrijeme da se upišem,[6] ostavili smo selo i vratili se u Milan.

Alipije je također odlučio da se zajedno sa mnom preporodi u tebi. On se već bio zaodjeo u poniznost koja lijepo pristaje tvojim sakramentima, a bio je tako jak krotitelj svoga tijela da je nečuvenom smionošću išao bosonog po ledenom italskom tlu.

Uzeli smo sa sobom i dječaka Adeodata, moga tjelesnoga sina po mome grijehu. Ti si ga lijepo obdario. Bilo mu je oko petnaest godina, a umom je nadvisivao mnoge ozbiljne i učene ljude. Priznajem pred tobom tvoje darove, Gospodine Bože moj, Stvoritelju svih stvari, koji si tako moćan da možeš preobraziti naše rugobe: jer ja kod onog dječaka nisam imao nikakva udjela osim svoga grijeha. Što sam ga u tvojoj nauci odgajao, to si me ti potaknuo, nitko drugi. Priznajem dakle pred tobom tvoje darove.

Ima jedna moja knjiga kojoj je naslov »Učitelj«.[7] U njoj on razgovara sa mnom. Ti znaš da su sve one misli što ih ondje iznosi osoba koja sa mnom razgovara njegove, premda mu je bilo tek šesnaest godina. Ja sam u njega našao mnogo

---

[6] Augustin, Alipije, Adeodat kršteni su na Veliku subotu god. 387, zapravo u uskrsnoj noći 24—25. travnja.

[7] *De magistro*, djelo napisano u Africi oko god. 389.

drugih još divnijih svojstava. Osjećao sam neki strah pred onim umom, a tko osim tebe stvara takva čudesa?

Brzo si sa zemlje otkinuo njegov život, i zato se s većom sigurnošću sjećam njega ne bojeći se ništa za njegovo djetinjstvo, ni za njegovu mladost, ni uopće za njega kao čovjeka.

Uzeo sam ga sa sobom kao svoga vršnjaka u tvojoj milosti, da ga odgojim u tvojoj nauci. Primio sam krštenje,[8] i pobježe daleko od mene nemir zbog moga prijašnjeg života.

Onih se dana nisam mogao nasititi divne slatkoće koju sam uživao razmišljajući o dubini tvoje odluke da se spasi ljudski rod. Koliko sam plakao slušajući tvoje himne i tvoje pjesme, snažno dirnut slatkim glasovima kojima je odjekivala tvoja crkva! Ti su glasovi ulazili u moje uši, u srce se moje razlijevala istina i odande mi se rasplamsavao osjećaj pobožnosti. Suze su mi tekle, a meni je bilo lijepo uz njih.

GLAVA 7

Crkva u Milanu

15. Nije tome bilo davno da se u milanskoj crkvi počeo provoditi ovaj običaj utjehe i poticanja, u kojem su braća velikom revnošću sjedinjivala svoje glasove i srca. Bila je godina dana ili ne mnogo više što je Justina, majka mladoga kralja Valentinijana, progonila tvoga slugu Ambrozija[9] zbog svojega krivovjerja u koje je bila zavedena od arijevaca. Pobožni je narod provodio noći u crkvi, spreman da umre sa svojim biskupom, slugom tvojim. Ondje je moja majka, tvoja službenica, u brizi i bdjenju prva, živjela za molitvu. Ja dotada još nisam bio razgrijan žarom tvoga Duha, ali me je ipak uzbuđivalo prestrašeno i uznemireno građanstvo. Tada je bilo uvedeno da se pjevaju himni i psalmi po običaju na

[8] Krštenje je podijelio sam Ambrozije, kako Augustin na više drugih mjesta potvrđuje. Ima tradicija da je tom prilikom ispjevan himan *Tebe Boga hvalimo*, nazvan Ambrozijev himan, ali moderna kritika pripisuje ga Niketi, biskupu Remezijane u Meziji (d. Bela Palanka).

[9] Progon Ambrozija pada u veljaču 386. Ambrozije se kratio da prepusti carici jednu od milanskih crkava koju je ona tražila za arijevce.

Istoku, da ne bi narod klonuo od žalosti i zlovolje. I otada se taj običaj održao sve do danas, te su se za njim povele već mnoge i gotovo sve tvoje zajednice i po ostalim krajevima svijeta.

16. U to si vrijeme spomenutom svome biskupu otkrio u viđenju gdje su pohranjena tjelesa mučenika Gervazija i Protazija, koja si kroz tolike godine sačuvao od kvarenja u riznici svoje tajne, da ih odande izneseš u pravi čas i da preko njih obuzdaš srdžbu žensku, ali kraljevsku. Kad su ih naime otkrili i iskopali te ih s dostojnom počasti prenosili do Ambrozijeve bazilike,[10] nisu samo ozdravljali oni koje su mučili nečisti duhovi, priznanjem istih demona, nego je ozdravio i neki višegodišnji slijepi građanin, dobro poznat u gradu. On je naime pitao što je uzrok bučnog veselja naroda, pa kad je čuo, poskočio je i zamolio svoga vodiča da ga povede onamo. Kad je stigao onamo, zamoli da mu dopuste da se rupcem dotakne nosila tvojih *svetaca kojih je smrt dragocjena u očima tvojim* (Ps 116,15). Kad je to učinio i primakao rubac k očima, odmah mu se otvoriše oči. O tome se pronese glas, slava se tvoja razbukta i zasja, a srce one dušmanke, iako se nije okrenulo k zdravoj vjeri, ipak je popustilo od bijesnih progona.

Hvala ti, Bože moj! Odakle i kamo si poveo moje sjećanje da ispovjedim pred tobom i te događaje, koje sam bio zaboravio i prešutio iako su važni? Pa ipak onda, premda je tako gorio *miris pomasti tvojih* (Pj 1,3), nisam trčao za tobom. Zato sam još više plakao za pjevanja tvojih himana, ja koji sam nekoć uzdisao k tebi i napokon odahnuo — koliko može ući nebeskoga zraka u *kuću od sijena* (Iz 40,6).

GLAVA 8

Evodije. Monikina mladost

17. *Ti koji činiš da srodne duše stanuju u jednoj kući* (Ps 68,7) pridružio si k nama i Evodija, mladića iz našega grada. Premda je obavljao službu careva povjerenika, on se

---

[10] Nalaz relikvija, koji je inače dobro potvrđen, dogodio se godinu dana prije Augustinova krštenja, 17—19. lipnja 386.

prije nas obratio k tebi, primio krštenje, ostavio svjetovnu službu i opasao se za tvoju. Bijasmo uvijek zajedno, pa smo stvorili svetu odluku da zajedno stanujemo.[11]

Tražili smo na kojem bismo se mjestu nastanili da bolje služimo tebi, i pošli smo zajedno natrag u Afriku. Kad smo bili u Ostiji, na ušću Tibera, umrla mi je majka.[12]

Mnogo toga mimoilazim jer mi se jako žuri. Primi moja priznanja i moje zahvale, Bože moj, za nebrojena dobročinstva, ako i ne govorim o njima. Ali neću prešutjeti što god još nosim u svojoj duši o onoj tvojoj službenici koja me nosila u tijelu da se rodim na ovo vremenito svjetlo, i nosila me u srcu da se rodim za vječno svjetlo. Neću govoriti o njezinim, nego o tvojim darovima koje si joj udijelio. Jer nije ona sama sebe stvorila niti sama sebe odgojila: ti si je stvorio; ni otac ni majka nisu znali kakvo će biti njihovo dijete. Odgojila ju je u strahu tvome šiba Krista tvoga, stega Jedinorođenca tvoga u vjernoj kući, zdravom udu Crkve tvoje.

Kad je ona govorila o svom odgoju, nije toliko hvalila brigu svoje majke koliko brigu neke stare sluškinje, koja je još nosila njezina oca kad je bio dijete, kao što odraslije djevojčice običavaju na leđima nositi mališane. Zbog toga su je, a i zbog starosti i vrlo dobra ponašanja, u kršćanskoj kući gospodari veoma cijenili. Stoga joj je bila povjerena i briga oko gospodarevih kćeri, koju je ona savjesno vršila. Kad ih je trebalo ukoriti, činila je to oštro u svetoj strogosti, a kad ih je poučavala, bila je trijezna i razborita.

Nije im, na primjer, izvan onoga vremena kad su za roditeljskim stolom jele vrlo skromne obroke, dopuštala ni da piju vodu ako bi i gorjele od žeđi; time je htjela spriječiti da im to ne prijeđe u zlu naviku, i znala bi reći pametnu riječ: »Sada pijete samo vodu jer nemate prilike piti vino. Ali kad dođete k muževima pa postanete gospodarice u smočnicama i podrumima, voda vam neće prijati, nego će u vama prevladati običaj da se opijate.« Tim načinom opominjanja i ugle-

---

[11] Evodije je učesnik razgovora u dijalozima koje je Augustin napisao za vrijeme drugog boravka u Rimu. Kasnije je postao biskup.

[12] Ovdje počinje »nekrolog« Augustinovoj majci i dopire do kraja devete knjige. Njime Augustin završava povijesni dio svojih *Ispovijesti*.

dom u zapovijedanju obuzdavala je pohlepu mladenačke dobi te je samu žeđu djevojaka usmjerivala na čestit put, tako da nisu više željele ono što nije dolikovalo.

18. Pa ipak se, kako je tvoja službenica pripovijedala meni, svome sinu, neopazice u nju uvukla želja za vinom. Kad su je naime roditelji po običaju kao trijeznu djevojčicu slali da natoči vina iz bačve, ona bi iz vrčića kojim je grabila vino iz bačve kroz gornji otvor, prije nego bi ulijevala vino u vrč, srknula malo vrškom usana; nije mogla više jer joj nije prijalo. Nije to naime radila ni iz kakve želje za vinom, nego iz neke prebujne mladenačke obijesti koja se izdovoljava u nestašnim pothvatima pa je zato stariji običavaju strogo suzbijati već u dječjim dušama.

I tako, na ono malo dodajući svaki dan opet malo — a *tko na malo ne gleda, pomalo propada* (Sir 19,1) — do tolike je navike pala da je već pohlepno pila gotovo pune čaše vina.

Gdje je tada bila ona mudra starica i njezina stroga zabrana? Zar bi išta mogla protiv one potajne bolesti da nije tvoj lijek, Gospodine, bdio nad nama? Kad su odsutni otac i majka, i odgojitelji, ti si prisutan, ti koji si nas stvorio, koji nas zoveš, koji i preko pretpostavljenih osoba činiš nešto dobro za spas duša.

Što si tada radio, Bože moj? Kako si je liječio? Kako si je ozdravio? Zar nisi upotrijebio tešku i oštru pogrdu iz duše druge osobe kao ljekovito željezo iz skrovitih svojih pretinaca i jednim udarcem isjekao onu gnjilež?

Sluškinja s kojom je obično išla k bačvi svađala se jednom s mladom gospodaricom, kako se to zna događati, i to nasamo s njom; u svađi joj predbaci tu pogrešku i gorko je uvrijedi nazvavši je vinopijom. Pogođena tim žalcem, uvidi ona svoju sramotu, odmah je osudi i ostavi.

Kao što laskavi prijatelji iskvare, tako svadljivi neprijatelji često poprave čovjeka. Ali ti im ne naplaćuješ po onome što po njima postizavaš, nego po onome što su oni pri tom htjeli postići. Sluškinja je u srdžbi željela uznemiriti svoju mladu gospodaricu, a ne izliječiti, a rekla joj je to nasamo ili zato što ih je tako zateklo mjesto i vrijeme svađe, ili zato da ne bi i sama došla u opasnost što ju je tako kasno izdala.

Ali ti, Gospodine, upravitelju stvorova nebeskih i zemaljskih, koji na svoje ciljeve navraćaš bezdane bujice i ure-

ćuješ tijek vjekova ma koliko bio uzburkan, ti si i bijesom jedne duše izliječio drugu; zato neka nitko, imajući na umu taj primjer, ne pripisuje svojoj moći ako se na njegovu riječ popravi netko za kojega želi da se popravi.

GLAVA 9

Monikina ljubav prema mužu

19. Odgojena dakle čestito i trijezno, više je po tebi bila podložna roditeljima nego po roditeljima tebi. Kad je dorasla do udaje, dadoše je mužu, kojemu je služila kao gospodaru i nastojala ga predobiti za tebe govoreći mu o tebi svojim kreposnim životom. Po njemu si je ti činio lijepom te ju je muž s poštovanjem ljubio i divio joj se. Bračne je nevjere tako podnosila da nije o toj stvari nikada imala s mužem nijedne prepirke. Čekala je naime da se na nj spusti tvoje milosrđe pa da postane i čist kad uzvjeruje u tebe.

Bio je on osim toga sad izvanredno dobar, sad opet žestok u srdžbi. Ali ona je znala ne protiviti se rasrđenom mužu, i to ne samo činom, nego ni riječju. Kad bi se on već stišao i umirio pa joj se činilo da je zgodno, ona bi mu izložila razlog svoga postupka, ako je on slučajno bio nepromišljeno rasrđen. Napokon, kad su mnoge ugledne gospođe, kojima su muževi bili blaže ćudi nego njezin, nosile čak tragove udaraca na nagrđenom licu, pa su u povjerljivim razgovorima okrivljivale život svojih muževa, ona je njima predbacivala njihov jezik; kao u šali znala ih je opominjati: otkad su čule čitanje ženidbenog ugovora, trebale su ga shvatiti kao sredstvo kojim su postale sluškinje; zato neka misle na svoj položaj i neka se ne dižu protiv svojih gospodara. One su se, znajući kako divljega muža podnosi, čudile što se nikada nije čulo niti po ikakvu znaku opazilo da je Patricije tukao svoju ženu ili da bi zbog kućne svađe bili u neslozi među sobom i jedan jedini dan. Kad su je povjerljivo pitale kako to može biti, ona bi im kazivala svoj postupak koji sam gore spomenuo. Koje su se u nju ugledale, zahvaljivale su joj kad su iskusile blagodat toga postupka, a koje je nisu poslušale, trpjele su i dalje u svom podložnom stanju.

20. Ispočetka je i njezina svekrva bila protiv nje nadražena jer su joj svašta došaptavale zle sluškinje, ali ju je ona predobila svojim popuštanjem te ustrajnom strpljivošću i blagošću, tako da je ona sama od sebe svome sinu izdavala smutljive jezike sluškinja zbog kojih je između nje i snahe bio potkopan kućni mir, i tražila je za njih kaznu. Sin posluša majku te u brizi za red u kući i za slogu svojih ukućana dade išibati okrivljenice po volji one koja ih je prijavila. Ona im osim toga obeća da se takvoj nagradi može od nje nadati svaka koja joj, u želji da joj ugodi, bude o njezinoj snasi govorila nešto zlo. Otada se više nijedna nije usudila to činiti te su njih dvije živjele u divnoj međusobnoj ljubavi i slozi.

21. I još si onoj tvojoj dobroj službenici, u čijem si me krilu stvorio, *Bože moj, milosrđe moje* (Ps 59,18), dao i ovaj veliki dar: gdje god su se duše nalazile u međusobnoj svađi i sukobu, ona bi ih, gdje god bi mogla, nastojala pomiriti. Ona bi poslušala s jedne i druge strane mnogo izljeva gorčine protiv druge strane, kako ih običava rigati nadut i neobuzdan razdor, kad se pred nazočnom prijateljicom u ujedljivim razgovorima iskaljuje neprovarena mržnja na nenazočnu neprijateljicu, ali nijednoj nije ništa odala o drugoj osim onoga što je moglo pridonijeti njihovu pomirenju.

Meni bi se taj dar činio malenim da nisam, na žalost, iskusio kako bezbroj ljudi pod utjecajem neke strašne veoma proširene kuge grijeha ne samo izdaju srditim neprijateljima što su rekli njihovi srditi neprijatelji, nego još dodaju i ono što nisu rekli. A ipak bi čovjek koji je zaista čovjek morao smatrati da premalo radi ako se zadovolji time da ne raspiruje i ne povećava neprijateljstva među ljudima zlim riječima, a uz to ne nastoji da ih još i dobrim riječima uklanja.

Takva je bila moja majka, jer si je tako učio ti, vjerni učitelj u školi njezina srca.

22. Napokon je i svoga muža već potkraj njegova zemaljskog života predobila za tebe, a kad je postao vjernik, nije se više na njega tužila zbog onoga što je od njega podnosila dok je još bio nevjernik. Bila je također sluškinja slugu tvojih. Tko god ju je od njih poznavao, mnogo je u njoj hvalio, častio i ljubio tebe, jer je osjećao tvoju prisutnost u njezinu srcu, što su svjedočili plodovi njezina sveta života. Bijaše naime *žena jednoga muža, roditeljima je vratila ljubav za*

ljubav, kuću je svoju pobožno upravljala, dobra su djela svjedočila za nju (1 Tim 5,9.4.10). Svoje je sinove odgojila rađajući ih toliko puta koliko ih je puta vidjela kako se okreću od tebe. Napokon se, Gospodine — jer po milosti svojoj dopuštaš govoriti slugama svojim — ona za sve nas, koji smo prije nego je ona usnula u tebi već živjeli združeni primivši milost tvoga krštenja, tako brinula kao da nam je svima majka, a tako nas je služila kao da je kćerka svakoga od nas.

GLAVA 10

Majka i sin u Ostiji

23. Kad se približio dan u koji je imala otići iz ovoga života — taj si dan ti znao, a mi nismo znali — dogodilo se, vjerujem, po tvojoj tajanstvenoj odredbi, da smo ja i ona sami stajali naslonjeni na jedan prozor s kojega se vidjelo u vrt unutar kuće u kojoj smo stanovali. To je bilo u Ostiji na ušću Tibera. Ondje smo, daleko od buke mnoštva, poslije napora od dugog putovanja skupljali snage za plovidbu morem. Razgovarali smo dakle sami,[13] veoma ugodno i, *zaboravljajući prošlost, a upirući pogled u ono što je pred nama* (Fil 3,13), pitali smo se pred licem Istine, a to si ti: kakav će biti vječni život svetaca, kojega *ni oko nije vidjelo, ni uho čulo, niti je u srce ljudsko ušao* (1 Kor 2,9). Mi smo otvorenih usta srca svoga hlepili za nebeskim vodama tvoga izvora, *izvora života koji je kod tebe* (Ps 36,10), da iz njega poškropljeni prema mjeri našega shvaćanja na neki način mognemo zamišljati tako visoki predmet.

24. Kad smo u razgovoru došli do zaključka da se užitak tjelesnih osjetila, kakav god bio i u kakvu god se zemaljskom svjetlu blistao, ne može smatrati dostojnim usporedbe s radošću onoga života, pa ni spomena vrijednim uz nju, digli smo se još jačim čuvstvom prema *Biću samome* i prođosmo postepeno sva tjelesna stvorenja i samo nebo, odakle sunce, mjesec i zvijezde svijetle nad zemljom. I još smo se više uspinjali razmišljajući u sebi, razgovarajući i diveći se tvo-

[13] Glasovito poglavlje ponavlja stvarno filozofsko-mistična uzdizanja k Bogu, koja su već više puta bila prakticirana u Milanu. Ima slika te vizije u Ostiji od slikara Ary Scheffera.

jim djelima, i dođosmo na naše duše, i prijeđosmo preko njih da dopremo do onoga predjela neiscrpivog obilja gdje *hraniš Izraela* (Ps 78,71) dovijeka hranom istine, ondje gdje je život mudrost po kojoj postaje sve ovo što jest, i što je bilo, i što će biti, a sama ne postaje, nego jest takva kakva je bila, i takva će uvijek biti. Štoviše, u njoj nema prošlosti ni budućnosti, nego samo sadašnjost, jer je vječna, a prošlost i budućnost nisu vječne. I dok smo razgovarali i za njom čeznuli, dotakosmo se nje malo ali punim zanosom srca. I uzdahnusmo i ostavismo ondje svezane *prvijence duha* (Rim 8,23), a mi se vratismo k zvuku naših usta, gdje riječ i počinje i svršava. A što ima slično Riječi tvojoj, Gospodinu našemu, koji u sebi ostaje ne stareći i *koji sve obnavlja?* (Mudr 7,27).

25. Govorasmo dakle: »Kad bi kome zanijemio svaki nemir tijela, zanijemjele sve slike zemlje, vode i zraka, zanijemjela nebesa, kad bi sama duša zanijemjela sebi i vinula se nad sebe ne misleći na sebe, kad bi zanijemjeli snovi i tvorevine mašte, svaki jezik i svaki znak i sve što biva samo time što prolazi, kad bi to sve zanijemjelo kod koga — jer ako tko čuje, njemu sve ove stvari govore: *Nismo mi same sebe stvorile, nego nas je stvorio onaj koji ostaje dovijeka* (Ps 100,3.5) — kad bi nakon tih riječi one odmah ušutjele, jer su podigle uho njegovo k onome koji ih je stvorio, pa kad bi govorio On sam ne po njima, nego po sebi samome, da čujemo njegovu riječ, ne po jeziku tijela ni po glasu anđela ni po grmljavini oblaka ni po zagonetki i usporedbi, nego kad bismo samoga njega kojega u tim stvarima ljubimo, njega bez njih čuli, kao što se sada naprežemo i brzim se mišljenjem dotičemo vječne mudrosti koja ostaje iznad svega, kad bi se to nastavljalo i kad bi se otklonila ostala viđenja sasvim drugačije vrste i kad bi samo ovo jedno viđenje zanosilo, zahvaćalo i zadubilo svoga gledaoca u nutarnje radosti, da bi takav bio vječni život kakav je bio ovaj trenutak spoznaje za kojim smo uzdisali, zar to ne bi bilo ostvarenje riječi: *Uđi u radost Gospodara svoga* (Mt 25,21)? A kad će to biti? Da li onda *kad svi uskrsnemo, ali se svi ne preobrazimo?«* (1 Kor 15,51).

26. Tako sam govorio, ako i ne upravo na taj način i istim riječima, ipak ti znaš, Gospodine, kako je onoga dana kad smo tako razgovarali i kad nam je ovaj svijet za toga razgovora omrznuo sa svim svojim užicima, moja majka tada re-

kla: »Sine, što se mene tiče, ništa me više u ovom životu ne veseli. Što da još radim ovdje i zašto sam još ovdje, ne znam. Više se ničemu ne nadam od ovoga svijeta. Jedno je bilo zbog čega sam željela još neko vrijeme ostati u ovom životu: da tebe vidim kao kršćanina katolika prije nego umrem. To mi je još u obilnijoj mjeri udijelio moj Bog: vidim te kao njegova slugu pošto si prezreo zemaljsku sreću. Što još radim ovdje?«

GLAVA 11

Monikina smrt

27. Što sam joj na to odgovorio, ne sjećam se pravo. Međutim je ona nakon jedva pet dana ili ne mnogo više legla u postelju bolesna od groznice. Dok je bolovala, jednoga je dana pala u nesvijest i neko vrijeme nije znala ništa za sebe. Mi smo se strčali, ali ona se brzo vratila k svijesti, ugledala mene i moga brata kako stojimo do nje i rekla nam s upitnim pogledom: »Gdje sam bila?« A kad nas je vidjela potresene od žalosti, reče: »Ovdje ćete sahraniti svoju majku.« Ja sam šutio i susprezao suze. Moj je brat nešto rekao kao da bi želio i bio sretniji da ona ne umre u tuđini, nego u domovini. Kad je to čula, ona ga s tjeskobom u licu ukori očima što tako nešto misli, a onda pogleda mene i reče: »Gledaj što govori!« Zatim reče obojici: »Sahranite ovo tijelo kamo god, neka vas ne muči briga za njega! Samo vas to molim da se pred oltarom Gospodnjim sjetite mene gdje god budete.« Kad je tu misao izrekla riječima koliko je mogla, zašutjela je. Bolest je bivala sve teža i sve ju je teže mučila.

28. Ja sam, međutim, razmišljao o tvojim darovima, Bože nevidljivi, koje usađuješ u srca svojih vjernika te iz njih niču divni plodovi, i radovao sam se i zahvaljivao ti sjećajući se, što sam dobro znao, kolikom se brigom uvijek trudila oko groba što ga je sebi izabrala i pripremila pokraj groba svoga muža. Budući da su veoma skladno živjeli, željela je i to — kako je ljudsko srce premalo sposobno shvaćati božanske stvari — da se onoj sreći pridruži i spominjanje kod ljudi: kako joj je bilo dano da poslije putovanja preko mora zajednička zemlja pokriva združeni prah obaju supruga.

Kada je ta isprazna želja počela iščezavati iz njezina srca zbog punine tvoje dobrote, nisam znao, ali sam se radovao i divio što mi se to na taj način očitovalo, premda se već u onom našem razgovoru kod prozora, kad je rekla: »Što još radim ovdje?«, nije više vidjela njezina želja da umre u domovini. Čuo sam također poslije da je već onda kad smo bili u Ostiji jednoga dana razgovarala s nekim mojim prijateljima s majčinskim povjerenjem o preziranju ovoga života i o tome kako je smrt dobro. Ja nisam bio prisutan. Oni su se snebivali nad hrabrošću žene — a tu si joj hrabrost dao ti — i kad su je pitali zar se ne boji ostaviti svoje tijelo tako daleko od rodnoga grada, ona je rekla: »Ništa nije daleko za Boga, i ne treba se bojati da na kraju vjekova on neće znati odakle bi me uskrisio.«

Devetoga dakle dana svoje bolesti, u pedeset i šestoj godini svoga života, a u trideset i trećoj godini moga života, ona se sveta i pobožna duša oslobodila tijela.

GLAVA 12

Sinova žalost

29. Ja sam joj zaklopio oči. Silna mi se tuga skupljala u srcu i prelijevala se u suze, ali u isto su vrijeme moje oči na snažnu zapovijed duše upijale izvor suza dok nije presušio. Ta borba bila je za me vrlo teška. A kad je majka izdahnula posljednji dah, dječak Adeodat udari u glasan plač, ali je zašutio kad smo ga svi opominjali. Na taj je način i moje neko djetinje čuvstvo, što je htjelo da se izlije u suze, bilo potisnuto onim mladenačkim glasom, glasom srca, te sam šutio. Držali smo da nam ne dolikuje da onaj sprovod obavimo s plačnim tužaljkama i uzdisajima, jer se tako ponajviše običava oplakivati ili neka bijedna sudbina onih koji umiru ili pak njihov potpuni nestanak. A ona niti je umirala bijedno niti je umirala zauvijek. To smo čvrsto vjerovali po svjedočanstvu njezina života, po njezinoj iskrenoj vjeri i po sigurnim razlozima.

30. Što je dakle bilo ono što me je iznutra tako teško boljelo? Bez sumnje svježa rana zbog naglo raskinute slatke i drage navike zajedničkoga života. Bio sam doduše sretan

zbog njezina svjedočanstva što me je u onoj svojoj posljednjoj bolesti nazivala dobrim sinom milujući me nježno dok sam joj iskazivao sitne usluge i što je s toplinom velike ljubavi spominjala da nikada nije čula da bi iz mojih usta izašla tvrda ili pogrdna riječ protiv nje.

Ali ipak, Bože moj, koji si nas stvorio, zar je bila takva ili se uopće mogla usporediti čast koju sam ja iskazivao njoj i služba koju je ona iskazivala meni? Budući da sam tada izgubio tako veliku njezinu utjehu, moja je duša ostala ranjena, u meni kao da se kidao život koji je bio samo jedan s njezinim.

31. Kad smo dakle umirili dječaka od plača, Evodije uze Psalterij i poče pjevati psalam, a mi smo mu odgovarali sa svom kućom: *O milosrđu i pravdi pjevat ću ti, Gospodine* (Ps 101,1). Čuvši što se događa, skupiše se mnoga braća i pobožne žene. I dok su oni kojima je to bila dužnost pripremali po običaju sprovod, ja sam po strani, gdje mi je pristojnost dopuštala, razgovarao s onima koji su držali da me ne smiju ostaviti samoga i raspravljao o onome što je odgovaralo onoj prilici i tim sam melemom istine ublaživao svoju bol koja je tebi bila poznata, a njima nepoznata; oni su me pažljivo slušali i mislili da u mene nema osjećaja žalosti. A ja sam na tvoje uši, gdje nijedan od njih nije mogao čuti, korio mekoću svojih čuvstava i suzdržavao navalu žalosti, pa je ona malo uzmicala, a onda je opet svom žestinom navaljivala. Nisu mi doduše provaljivale suze niti mi se mijenjalo lice, ali ja sam znao što u srcu svome svladavam. Budući da mi je bilo vrlo neugodno što na mene toliko djeluje taj ljudski događaj koji se nužno zbiva po prirodnom redu i po odredbi naše sudbine, novim sam bolom trpio svoju bol i dvostrukom se žalošću mučio.

32. Kad je izneseno njezino tijelo, išao sam u sprovodu i vratio se — bez suza. Ni kod onih molitava koje smo tebi upravili kad se za nju prinosila žrtva našega otkupa pošto je već bilo položeno njezino tijelo pokraj groba, prije nego će se sahraniti, kako je ondje običaj — nisam dakle ni kod tih molitava plakao, ali sam čitav dan u dubini svoje duše osjećao tešku žalost i zbunjen sam te molio, kako sam mogao, da izliječiš moju bol. Ali ti toga nisi činio, sigurno zato da mi u pamćenje usiječeš na ovom jednom primjeru kako je jaka

veza svake navike čak i protiv duše koja se već hrani riječju koja ne vara. Došla mi je također misao da se odem okupati jer sam bio čuo da su kupke dobile ime »balnea« po tome što su ih Grci nazvali »balaneion« jer tobože tjeraju tjeskobu iz duše.[14] Eto i to ispovijedam pred milosrđem tvojim, Oče sirotâ, da sam se okupao i da sam ostao takav kakav sam bio prije kupanja. Nije se naime isparila iz moga srca gorčina tuge. Zatim sam spavao. Kad sam se probudio, osjetio sam da je prilično popustila moja bol. I kako sam u postelji svojoj bio sam, sjetio sam se onih tako istinitih stihova tvoga Ambrozija. Da, to si ti:

O Bože, Stvorče svijeta sveg,
Ti nebom mudro upravljaš,
Dan odijevaš u svjetla sjaj,
A noć milinom tvrdog sna,
Da odmor tijelo klonulo
Za novi rad nam okrijepi,
Da srca digne umorna,
A teške tuge rastjera.

33. Zatim sam malo po malo opet s prijašnjim osjećajima mislio na tvoju službenicu i njezin pobožni život pred tobom, na njezinu svetu blagost i popustljivost prema nama, i kako sam najednom ostao bez nje! Obuze me želja da plačem pred licem tvojim radi nje i za nju, radi sebe i za sebe. I pustih suze koje sam suzdržavao, neka teku koliko hoće, sterući ih kao ležaj pod svoje srce: i ono je počinulo na njima, jer ondje bijahu samo tvoje uši, a ne uši kojega čovjeka koji bi s visoka tumačio moj glasni plač.

A sada, Gospodine, ispovijedam se tebi u ovoj knjizi. Neka čita tko hoće, neka tumači kako hoće, a ako nađe da sam zgriješio što sam plakao za majkom samo kratak dio sata, za majkom koja je zasad mrtva mojim očima, za njom, koja je za me plakala tolike godine da bih ja živio u tvojim očima — neka mi se ne smije, nego neka radije, ako posjeduje veliku ljubav, i sam plače zbog mojih grijeha k tebi, Ocu sve braće Krista tvoga!

---

[14] Ovo tumačenje riječi »balnea« sasvim je krivo. Pravo tumačenje nije ovdje zanimljivo.

GLAVA 13

Molitva za roditelje

34. A sada kad je moje srce već preboljelo onu ranu kod koje bi me netko mogao koriti zbog previše tjelesnog čuvstva, ja ti, Bože naš, izlijevam za onu tvoju službenicu sasvim drugu vrstu suza, koje izviru iz potresenog duha kad razmišljam o pogiblima svake duše koja *u Adamu umire* (1 Kor 15,22). Premda je ona, u Kristu preporođena ali još ne oslobođena od tijela, tako živjela da je njezina vjera i njezin život bio na hvalu tvoga imena, ipak se ne usuđujem reći da nijedna riječ nije izišla iz njezinih usta protiv tvoje zapovijedi otkako si je preporodio po krštenju. A reče Istina, Sin tvoj: *Ako tko rekne bratu svome 'budalo', bit će krivac ognja paklenoga!* (Mt 5,22). Jao i hvale vrijednom ljudskom životu ako ga budeš ispitivao bez milosrđa svoga! Ali kako ti ne istražuješ naše krivnje strogo, pouzdano se nadamo da ćemo naći neko mjesto kraj tebe. A tko god ti nabraja svoje prave zasluge, što ti drugo nabraja osim tvojih darova? O kad bi ljudi spoznali da su samo ljudi! I *tko se hvali, neka bi se u Gospodinu hvalio!* (2 Kor 10,17).

35. Zato te ja, slavo moja i živote moj, Bože srca moga, ne misleći začas na njezina dobra djela, za koja ti radosno zahvaljujem, sada molim za grijehe svoje majke. Usliši me za ljubav onoga koji je lijek naših rana, koji je visio na drvetu križa i sada *sjedi s desne tvoje i posreduje za nas pred tobom* (Rim 8,34). Znam da je ona činila milosrđe i od srca opraštala dugove dužnicima svojim: otpusti i ti njoj njezine dugove, ako je koje počinila kroz tolike godine poslije spasonosne vode krštenja. Otpusti joj, Gospodine, otpusti, molim, *ne idi s njom na sud!* (Ps 143,2). *Neka milosrđe slavi slavlje nad pravdom* (Jak 2,13), jer su tvoje riječi istinite, a ti si obećao *milosrđe milosrdnima* (Mt 5,7). A da mognu biti milosrdni, i to si im ti dao, ti *koji ćeš se smilovati onome kome se budeš htio smilovati, i milosrđe ćeš udijeliti onome kome budeš milosrdan* (Rim 9,15).

36. Ja vjerujem da si već učinio što te molim, ali ipak *primi dobrovoljni prinos usta mojih, Gospodine!* (Ps 119,108). Kad se naime približavao dan njezine smrti, ona nije mislila na to da se njezino tijelo raskošno pokopa, ili da se mirisima

balzamira, nije poželjela birani grob niti se brinula da bi imala grob u domovini. Ništa od toga nije tražila od nas, nego je samo poželjela da se spomenemo nje kod oltara tvoga, kojemu je služila svaki dan bez prekida. Znala je da se ondje prinosi sveta žrtva kojom je izbrisana *zadužnica što je bila protiv nas* (Kol 2,14), kojom je svladan neprijatelj koji zbraja naše grijehe i traži što bi nam predbacio, ali ne nalazi ničega u onome u kojemu mi pobjeđujemo. Tko će mu vratiti njegovu nedužnu krv? Tko će mu vratiti cijenu kojom nas je kupio da nas otme neprijatelju? Uz tu tajnu našega otkupa tvoja je službenica privezala svoju dušu vezom vjere. Nitko neka je ne otkida od tvoje zaštite! Neka se ne postavlja među vas, ni silom ni zasjedom, lav i zmaj! Neće ona odgovoriti da ništa ne duguje, da joj ne bi lukavi tužitelj dokazao krivnju i dobio je u svoje ruke, nego će odgovoriti da joj je dugove njezine oprostio onaj kojemu nitko neće vratiti ono što je za nas učinio premda nam ništa nije dugovao.

37. Neka dakle počiva u miru s mužem, prije kojega i poslije kojega nije bila ni za koga udana, kojemu je služila prinoseći tebi *plod ustrajnosti* (Lk 8,15), da i njega predobije za tebe. Udahni, Gospodine moj, Bože moj, udahni slugama svojim, braći mojoj, sinovima svojim, gospodarima mojim, kojima služim i srcem i riječju i perom, da se svi koji ovo budu čitali sjete kod oltara tvoga službenice tvoje Monike zajedno s Patricijem, nekada njezinim mužem, po kojima si me uveo u ovaj život; kako, ja to ne znam. Neka se sjete s pobožnim čuvstvom onih koji su mi bili roditelji u ovome prolaznome svjetlu, koji su mi braća po tebi kao Ocu i po Crkvi katoličkoj kao majci i koji će biti sugrađani moji u vječnom Jeruzalemu, za kojim tvoj narod uzdiše na putovanju od polaska do povratka. Tako će se njezina posljednja želja izražena meni ispuniti u molitvama mnogih po mojim »Ispovijestima« obilnije nego po mojim molitvama.

KNJIGA DESETA

Analiza Augustinove duše u času kad piše. Pred Bogom je ispovjedio svoj prošli život, a ovdje ispovijeda kakav je sada (gl. 1—4). Ne zna dokle se može opirati zlu, ali je siguran da ljubi Boga (5—6). Bog nije predmet spoznajnih mogućnosti osjetilnog života (7), treba se uteći pamćenju koje sadrži osjetne slike i znanstvene pojmove (8—10). Opširan opis divotne moći našega pamćenja (11 do 19). I blaženi život, za kojim svi težimo, i Bog, koji je istina, u našem je pamćenju (20—27). Analiza ljudskog života: trostruke napasti putenosti, radoznalosti i oholosti (28—39). Krist je jedini pravi posrednik između Boga i ljudi, od njega Augustin očekuje potpuno ozdravljenje svoje duše (40—43). — Piše deset godina nakon obraćenja, u Hiponu 397.

GLAVA 1

Boga spoznati

1. *Upoznat ću te*, poznavaoče moj, *upoznat ću te kao što sam i upoznat od tebe* (1 Kor 13,12). Snago duše moje, uđi u nju i oblikuj je prema sebi, da je imaš i posjeduješ *bez ljage i bore* (Ef 5,27). To je moja nada, zato govorim, i u toj se nadi radujem kad god se radujem zdravom radošću. Sve ostale stvari ovoga života toliko manje zaslužuju da se za njima plače koliko se više plače, i toliko više zaslužuju da se za njima plače koliko se manje plače. *Evo, ljubio si istinu* (Ps 51,8), jer *onaj koji je vrši dolazi k svjetlu* (Iv 3,21). Hoću je vršiti u svom srcu ispovijedanjem svojim pred tobom, a pisanjem svojim pred mnogim svjedocima.

GLAVA 2

Boga priznati

2. Što bi tebi, Gospodine, čijim je očima otkriven bezdan ljudske savjesti, moglo ostati skriveno u meni, kad i ne bih toga htio priznati pred tobom?[1] Samo bih tebe sakrio sebi, a ne sebe tebi. Sada pak, kad moj uzdah svjedoči da sam mrzak sam sebi, ti si moja svjetlost, moja radost, moja ljubav, moja želja, tako da se stidim samoga sebe, odbacujem sebe i izabirem tebe, ne želeći se sviđati ni tebi ni sebi osim po tebi.

Tebi sam dakle, Gospodine, sasvim poznat, kakav god bio. A koja je korist što ti se ispovijedam, već sam rekao.

---

[1] Augustin ovdje i u sljedećem tekstu opisuje što razumijeva pod riječju »ispovijest«. Poslije biografske, historijske ispovijedi slijedi kao zaglavak nešto kao sistematsko priznavanje i izlijevanje cijele ljudske naravi pred Bogom; raspada se u dva velika dijela: gl. 6—27 i 28—38.

Ne činim to riječima ni glasovima tjelesnim, nego riječima duše i vapajem misli, koji je poznat tvome uhu. Kad sam naime zao, ispovijedati se tebi ne znači ništa drugo nego biti mrzak sebi, a kad sam dobar, ispovijedati se tebi ne znači ništa drugo nego svoju dobrotu ne pripisivati sebi, jer *ti, Gospodine, blagoslivljaš pravednika* (Ps 5,13), ali ga prije toga *opravdavaš dok je bezbožan* (Rim 4,5). Stoga se moja ispovijed, Bože moj, pred licem tvojim odvija tiho i ne tiho: šuti naime glas, a viče srce. Ništa naime valjano ne kažem ljudima što prije ne čuješ ti od mene, ali ni ti ne čuješ nešto takvo od mene što mi nisi ti prije rekao.

GLAVA 3

Ispovijedati se pred ljudima

3. Što ja dakle imam s ljudima da oni moraju čuti moje ispovijesti, kao da će oni zliječiti *sve slabosti moje* (Ps 103,3)? Rod su radoznali, željan da upozna tuđi život, ali lijen da popravi svoj! Što žele čuti od mene tko sam, a ne žele od tebe čuti tko su oni? I odakle znaju, kad o meni slušaju od mene samoga, da li govorim istinu, kad *nijedan čovjek ne zna što se događa u čovjeku osim duha čovječjega koji je u njemu* (1 Kor 2,11)? Ali ako od tebe čuju o sebi, neće moći reći: »Laže Gospodin.« Jer što znači od tebe čuti o sebi nego upoznati samoga sebe? A tko može upoznati sebe pa reći: »Krivo je«, ako sám ne bi lagao? Ali budući da *ljubav sve vjeruje* (1 Kor 13,7), među onima dakako koje međusobno povezuje u jednu cjelinu, i ja se, Gospodine, tebi ispovijedam i tako da čuju ljudi kojima ne mogu dokazati da govorim istinu, ali mi vjeruju oni kod kojih mi uši otvara ljubav.

4. Ti mi međutim, liječniče moje duše, razjasni za kakvo dobro to činim. Jer priznanja prošlih mojih grijeha, koje si mi otpustio i pokrio ih da me usrećiš u sebi preporađajući moju dušu svojom vjerom i svojim sakramentom, potiču ljude koji ih čitaju i slušaju, potiču im srce da ne spava u očaju govoreći: »Ne mogu«, nego da se probudi u ljubavi tvoga milosrđa i u slatkoći tvoje milosti, po kojoj svaki koji je slab postaje jak kad po njoj postaje svjestan svoje slabosti.

Dobri se raduju kad čuju prošle grijehe onih koji su sada slobodni od njih; ne raduju se zato što su to grijesi, nego zato što su prošli i više ih nema.

Kakve će koristi. Gospodine moj, kojemu se svaki dan ispovijeda moja savjest uzdajući se više u tvoje milosrđe nego u svoju nedužnost, kakve će koristi, molim te, biti ako se i ljudima pred tobom ispovijedam i u ovoj knjizi tko sam sada, a ne tko sam bio? Jer korist od onoga prijašnjeg priznanja već sam vidio i spomenuo.[8] Ali tko sam sada, evo u ovo vrijeme svojih ispovijesti, upravo to žele znati mnogi koji me poznaju i mnogi koji me ne poznaju, koji su od mene ili o meni nešto čuli, ali uho njihovo ne čuje moga srca, gdje sam ja upravo onakav kakav jesam. Hoće dakle čuti iz mojih usta priznanje što sam ja u svojoj nutrini kamo ne mogu prodrijeti ni okom ni uhom ni umom svojim. Hoće me dakle slušati, spremni da mi vjeruju, a hoće li me i upoznati? Ljubav naime, koja ih čini dobrima, govori im da ja ne lažem ono što o sebi priznajem, i ta ljubav u njima potiče ih da mi vjeruju.

GLAVA 4

Korist od toga ispovijedanja

5. Ali kakvu korist hoće oni iz toga postići? Žele li se sa mnom radovati kad čuju koliko se k tebi približavam tvojom milošću, i moliti se za me kad čuju koliko me zaustavlja moja težina? Takvima ću se pokazati. Nije naime malena korist, Gospodine Bože moj, ako ti *mnogi zahvaljuju zbog nas* (2 Kor 1,11) i kad te mnogi mole za nas. Neka bratsko srce uzljubi u meni ono što nas učiš da treba ljubiti, i neka požali u meni ono što nas učiš da treba žaliti.

Neka to čini ono bratsko, ne tuđinsko srce, ne srce *sinova tuđinaca kojih usta govore ispraznost, a desnica je njihova desnica nepravde* (Ps 144,7sl), nego ono bratsko srce koje se raduje zbog mene kad me hvali, a kad me kori, žalosti se zbog mene, jer me ljubi hvalilo me ili korilo. Pokazat ću se takvi-

---

[8] Iz ovoga se čini kao da su prethodni dijelovi već bili objavljeni. Ili možda samo čitani u krugu prijatelja?

ma: neka odahnu kad vide dobra u meni, neka uzdahnu kad vide zla u meni. Dobra u meni tvoje su djelo i tvoj dar, a zla u meni moji su grijesi i tvoji sudovi. Neka odahnu zbog onih prvih, neka uzdahnu zbog ovih drugih, i neka se hvalospjev i plač vinu pred lice tvoje iz bratskih srdaca, kadionica tvojih.

Ti pak, Gospodine, razdragan mirisom svoga svetoga hrama, *smiluj se meni po velikom milosrđu svome* (Ps 51,1), poradi imena svoga, ti koji nikada ne napuštaš ono što si započeo, usavrši ono što je nesavršeno na meni!

6. To je plod mojih ispovijesti koje otkrivaju ne kakav sam bio, nego kakav sam sada,[9] da to ispovijedam ne samo pred tobom u tajnoj radosti sa strahom i u tajnoj tuzi s nadom, nego također da to čuju vjerni sinovi ljudski, drugovi moji u radosti, sudionici moje smrtnosti, moji sugrađani i moji suputnici, koji hode mojim putem preda mnom, iza mene i sa mnom. To su tvoje sluge, moja braća, a te svoje sinove odredio si mi za gospodare, i zapovjedio si da im služim ako hoću živjeti s tobom od tebe. Ali da mi je tvoja Riječ to nalagala samo riječju, bilo bi to premalo, da mi nije i djelom pokazala put. I ja to činim djelima i riječima, činim to pod tvojim okriljem, ali uz preveliku opasnost za me, ako se moja duša ne bi podložila tebi pod tvojim okriljem i ako ti moja slabost ne bi bila poznata. Ja sam malo dijete, ali vječno živi moj Otac i on mi je moj sigurni zaštitnik. On je onaj isti koji me je rodio i koji me štiti, i ti si sam sve moje dobro, ti, Svemogući, koji si sa mnom još i prije nego sam ja s tobom. Pokazat ću dakle takvima kakvima mi zapovijedaš da služim, ne kakav sam bio nekoć, nego kakav sam već sada i kakav sam još danas. Ali *ja sâm sebe ne sudim* (1 Kor 4,3).

U tom smislu želim dakle da budem slušan!

[9] Na ovom se mjestu jasno vidi da pisac u desetoj knjizi čini skok iz prošlosti u sadašnjost.

GLAVA 5

Čovjek spoznaje sebe samo u Bogu

7. Ti me naime, Gospodine, sudiš. Jer iako *nijedan čovjek ne zna što se događa u čovjeku osim duha čovječjega koji je u njemu* (1 Kor 2,11), ipak ima nešto u čovjeku što ne zna ni sam duh čovječji koji je u njemu, a ti, Gospodine, znaš sve što je u njemu, jer si ga ti stvorio. I ma koliko ja pred licem tvojim prezirao sebe i smatrao se prahom i pepelom, ipak znam nešto o tebi što ne znam o sebi. I zaista *sada vidimo kroz ogledalo kao u zagonetki*, a još ne *licem u lice* (1 Kor 13,12). I zato, dok lutam u tuđini bez tebe, bliži sam sebi nego tebi, a ipak znam o tebi da ni na koji način ne možeš biti povrijeđen, ali ne znam kojim napastima mogu odolijevati a kojima ne mogu. Ali imam nadu, jer *ti si vjeran i ne dopuštaš da budemo iskušavani preko onoga što možemo podnijeti, nego nam u kušnji daješ i pomoć da možemo izdržati* (1 Kor 10,13).

Ispovjedit ću dakle što znam o sebi, a ispovjedit ću i ono što ne znam o sebi, jer i ono što znam o sebi znam zato jer mi ti svijetliš, a što o sebi ne znam, tako dugo neću znati dok *tama moja ne postane kao podne* (Iz 58,10) pred licem tvojim.

GLAVA 6

Bog iznad svega

8. Ne sumnjam, nego sigurno znam, Gospodine, da te ljubim. Pogodio si moje srce svojom riječju, i uzljubio sam te. Ali, evo, nebo i zemlja i sve što je na njima odasvud mi govore neka te ljubim, i ne prestaju to govoriti svima *kako im ne bi bilo izgovora* (Rim 1,20). Ali ti ćeš se još dublje *smilovati onome kome se budeš smilovao i milosrđe ćeš iskazati onome kome budeš milosrdan* (Izl 33,19): inače bi nebo i zemlja gluhima navješćivali tvoju slavu.

A što ljubim kada tebe ljubim? Ne ljubim ljepote tjelesne, ni krasote vremenite, ni sjaja svjetla što eto ovim očima prija, ni slatkih napjeva milozvučnih pjesama, ni mirisa cvijeća, pomasti ili mirisnih trava, ni mane ni meda, ni udova stvorenih za tjelesni zagrljaj: svega toga ja ne ljubim kad

ljubim Boga svog. Pa ipak ljubim neko svjetlo, neki glas, neki miris, neko jelo, i neki zagrljaj, kad ljubim Boga svog: svjetlo, glas, miris, jelo, zagrljaj svoga unutarnjeg čovjeka, gdje svijetli mojoj duši nešto čega ne obuhvaća prostor, gdje zvuči nešto čega ne odnosi vrijeme, gdje miriše nešto čega ne razasipa vjetar, gdje je tek kojega ne smanjuje uživanje, gdje je čvrsti zagrljaj kojega ne raskida zasićenost. To je ono što ljubim kad ljubim Boga svog.

9. A što je to?[4]

Pitao sam zemlju, i reče mi: »Ja nisam.« I sve što je na njoj priznade mi to isto. Pitao sam more i bezdane, i životinje što gmižu, i odgovoriše mi: »Nismo mi Bog tvoj, traži ga nad nama!« Pitao sam vjetrove što dušu, i reče mi sav zrak sa svojim stanovnicima: »Vara se Anaksimen, ja nisam Bog.« Pitao sam nebo, sunce, mjesec i zvijezde, i rekoše mi: »Ni mi nismo Bog kojega tražiš.« I rekoh svima njima koji okružuju ulaze tijela moga: »Recite mi o Bogu mome, kad vi to niste, recite mi nešto o njemu!« I povikaše glasno: *On nas je stvorio!* (Ps 100,3). Moje pitanje bijaše u mom razmišljanju o njima, a njihov odgovor bijaše njihova ljepota.

Tada se obratih k sebi i rekoh sebi: »Tko si ti?« I odgovorih: »Čovjek.« I eto, tu su preda mnom tijelo i duša u meni, jedno izvana a drugo iznutra. Koje sam od njih trebao pitati za Boga svog, kojega sam već tražio na tjelesni način od zemlje sve do neba, dokle sam mogao kao glasnike poslati poglede svojih očiju? Ali bolji je moj unutarnji dio. Jer njemu su svi tjelesni glasnici kao predsjedniku i sucu dojavljivali odgovore neba i zemlje i svega što je na njima: »Nismo mi Bog«, i: *On nas je stvorio!* (Ps 100,3). Unutarnji je čovjek sve to spoznao posredstvom izvanjskoga. Ja, unutarnji čovjek, spoznao sam to, ja, ja duh preko osjetila svoga tijela. Upitah svemir o Bogu svom, i odgovori mi: »Nisam ja Bog, nego me je on stvorio.«

10. Zar se svima koji imaju zdrava osjetila ne pokazuje ta ljepota? Pa zašto onda ne govori ona svima jednako? Vide je životinje, male i velike, ali je ne mogu pitati, jer u njima

[4] Tu još jednom počinje uzdizanje k Bogu, poznato iz Milana i Ostije, ali ovaj put protkano opsežnim refleksijama (gl. 6—27). Ta poglavlja trebalo bi čitati u jednom dahu da se ne izgubi veza!

nad osjetilima koja javljaju nema razuma kao suca. A ljudi mogu pitati, da bi *nevidljiva djela Božja shvatili i vidjeli po onome što je stvoreno* (Rim 1,20), ali oni se podlažu stvarima iz ljubavi prema njima i zbog te podložnosti ne mogu suditi. A one i odgovaraju na pitanja samo onima koji mogu suditi; ne mijenjaju svoga glasa, to jest svoje ljepote, ako ih jedan samo vidi, a drugi ih i vidi i pita, tako da bi se jednome ukazivale ovako, drugome onako, nego se jednome i drugome ukazuju jednako, ali su za jednoga nijeme, a drugome govore. Ili bolje, svima govore, ali ih razumiju samo oni koji njihov glas što ga primaju izvana uspoređuju s istinom u sebi. Istina naime govori meni: »Nije Bog tvoj ni nebo ni zemlja ni bilo koje tijelo.« To govori njihova narav onome koji gleda: jer masa je manja u dijelu nego u cjelini. Ti si već bolja, tebi govorim, dušo moja, jer ti oživljavaš tvar svoga tijela dajući joj život, a to nijedno tijelo ne može dati drugom tijelu. A tvoj je Bog i za tebe život tvoga života.

GLAVA 7

Osjetila ne obuhvaćaju Boga

11. Što dakle ljubim kad ljubim Boga svog? Tko je onaj iznad glave moje duše? Po samoj svojoj duši uspet ću se k njemu. Prijeći ću preko sile svoje koja me veže s tijelom i kojom životno ispunjam sve njegove dijelove. Tom silom ne mogu naći Boga svojega, jer bi ga onda našao i *konj i mula, koji nemaju razuma* (Ps 32,9), a ipak je to ista sila po kojoj i njihova tjelesa žive.

Ima u meni druga sila, kojom ja dajem ne samo život nego i osjećaje svome tijelu koje mi je stvorio Gospodin, zapovijedajući oku da ne sluša, uhu da ne gleda, nego oku da njime gledam, uhu da njime slušam, i tako ostalim osjetilima svakome ono što odgovara njegovu mjestu i njegovoj službi: a sve te različite službe preko njih vršim ja sâm, ja, duša. Prijeći ću i preko te sile svoje, jer i nju ima *konj i mula:* i oni naime osjećaju tijelom.

GLAVA 8

Moć pamćenja

12. Prijeći ću dakle i preko te sile svoje naravi, uzdižući se postepeno k onome koji me je stvorio. I evo dolazim na poljane i u velike dvorane pamćenja, gdje je riznica nebrojenih alika svakojakih stvari unesenih osjetilnim opažanjem. Ondje je pohranjeno i sve što god mislimo, bilo da uvećavamo ili umanjujemo ili bilo kako mijenjamo ono što naša osjetila prime, i sve drugo što je onamo povjereno i spremljeno, a što zaborav još nije progutao i pokopao.

Kad ondje boravim, zahtijevam da mi se iznese što god hoću, pa neke slike izlaze odmah, neke se traže dulje kao da se iskapaju iz nekih udaljenih spremišta. Neke provaljuju hrpimice, te dok želim i tražim nešto drugo, one iskaču naprijed kao da govore: »Možda nas tražiš?« I ja ih tjeram rukom svoga srca ispred lica svoga sjećanja, dok se ne pomoli iz magle ono što hoću i ne izađe mi na oči iz svojih skrovišta. Drugo se opet pojavljuje lako i neporemećenim redom kako se traži, te prijašnje slike uzmiču pred pridošlima i uzmičući vraćaju se u svoja skrovišta, da odande ponovno iziđu kad budem htio. To se sve događa kad nešto pripovijedam po sjećanju.

13. Ondje se sve stvari čuvaju odvojeno i raspoređeno po vrstama, kako su već koje na svoj ulaz unesene; tako su, na primjer, svjetlost i sve boje i oblici tjelesa ušli kroz oči, kroz uši sve vrste zvukova, svi mirisi kroz nosne ulaze, svi okusi kroz ulaz ustiju, napokon preko opipa po cijelom tijelu sve što je tvrdo ili meko, toplo ili hladno, glatko ili hrapavo, teško ili lagano, izvan tijela ili u tijelu. To sve prima golemo spremište našega pamćenja i neki njegovi tajni i neizrecivi zakutci da se to opet iznese i upotrijebi kad ustreba: sve to ulazi svako na svoja vrata u pamet i stavlja se na svoje mjesto. Ali ne ulaze same stvari, nego samo slike opaženih stvari, koje su ondje na službu mišljenju kad se ono podsjeća na stvari.

Tko može reći kako su nastale te slike, premda je jasno kroz koja su osjetila dobivene i unutra spremljene? Jer i onda kad se nalazim u tami i u tišini, u svom pamćenju iznosim, ako hoću, boje, i razlikujem bijelu i crnu i druge koje

hoću; ne navaljuju tada zvukovi da ometaju ono što sam očima primio te razmatram, premda su i oni ondje, ali kao da su skriveni i pohranjeni na odvojenom mjestu. Jer i njih mogu zvati, ako hoću, i odmah su tu. I premda mi jezik miruje i grlo šuti, mogu pjevati koliko hoću, a one slike boja, iako su jednako tamo, ne upleću se niti me ometaju ako me zanima onaj drugi dio zalihe koji je ušao kroz uho. Tako ja u sebi obnavljam po volji i drugo što je preko drugih osjetila uneseno i skupljeno: miris ljiljana razlikujem od mirisa ljubica, ništa ne mirišući, i med mi je miliji od mošta, glatko od hrapavoga, premda tada ništa ne kušam i ništa ne pipam, nego se samo sjećam.

14. Sve ja to radim u svojoj nutrini, u golemoj dvorani svoga pamćenja. Ondje su preda mnom nebo, zemlja i more sa svim što sam u njima mogao opaziti, osim onoga što sam zaboravio. Ondje susrećem i samoga sebe i sjećam se sebe, što sam, kada i gdje radio i kako sam bio raspoložen tada kad sam radio. Ondje je sve što sam zapamtio iz vlastitog iskustva ili vjerujući drugima. Iz iste zalihe uzimam i slike sad ovih sad onih stvari koje sam ili sam iskusio ili povjerovao prema onima koje sam iskusio, i sâm ih vežem s prošlošću i na temelju toga mislim i na buduće čine, događaje i nade, i o svemu tome razmišljam kao da je sadašnje. »Učinit ću ovo i ono«, kažem za sebe u samom golemom krilu svoga duha koje je puno slika tolikih i tako velikih stvari, te slijedi ovo ili ono. »O kad bi bilo ovo ili ono!« »Ne dao Bog ovo ili ono!« — tako govorim u sebi, i kad govorim, preda mnom su iz iste riznice pamćenja slike svega onoga o čemu govorim. Kad ih ne bi bilo, ne bih uopće ništa govorio o njima.

15. Velika je ta moć pamćenja, veoma velika, Bože moj, to je golemo i beskrajno svetište. Tko će mu doprijeti do dna? To je snaga moga duha i pripada mojoj naravi, ali ja sâm ne shvaćam potpuno što sam. Zar je dakle duh pretijesan da obuhvati sâmoga sebe? A gdje je ono što on od sebe ne može obuhvatiti? Zar izvan njega, a ne u njemu? Kako onda to ne može obuhvatiti? Silno me divljenje nad tim zbunjuje, čudo me obuzima.

Ljudi idu da se dive vrhuncima gora, silnim valovima mora, širokim tokovima rijeka, daljinama oceana i putanjama zvijezda, a zapuštaju sebe i ne dive se tome kako sam ja

mogao sve ovo spominjati ne gledajući očima, ali ipak toga ne bih mogao spominjati kad ne bih gore, valove, rijeke i zvijezde, koje sam vidio, i ocean, za koji sam čuo, gledao unutra u svome pamćenju u tako golemim prostorima kao da ih vani vidim. Ipak ih ja nisam upio gledajući, kad sam ih vidio očima, niti su te stvari kod mene, nego samo njihove slike, i znam što je od njih preko kojega tjelesnog osjetila utisnuto u mene.

GLAVA 9

Pamćenje znanstvenih činjenica

16. Ali nije to jedino što sadrži ta golema sposobnost moga pamćenja. U njemu je i sve ono što sam naučio od slobodnih znanosti a još nije iz njega ispalo; to je kao potisnuto na dublje mjesto, koje nije mjesto; i ne nosim samo njihove slike, nego same stvari. Jer što je književnost, što je vještina raspravljanja, koliko ima vrsta pitanja — što god o tome znam, to u mom pamćenju ne postoji tako kao da sam zadržao sliku a stvar ostavio vani; niti tako kao da je samo zvuk zazvečao i prošao, kao glas što utisnut kroz uši ostavlja trag po kojem ga se sjećamo kao da ječi kad više ne ječi; niti tako kao što miris, dok prolazi i iščezava u vjetar, djeluje na njuh, odakle prenosi u pamćenje svoju sliku koju obnavljamo kad ga se sjećamo; niti tako kao hrana, kojoj se dakako u želucu više ne osjeća tek, ali u pamćenju kao da čuva neku slast; niti tako kao nešto što se doticajem tijela osjeća, pa nam pamćenje to predstavlja i kad je odijeljeno od nas. Sve te stvari naime ne ulaze u pamćenje, nego se samo njihove slike izvanrednom brzinom primaju i pohranjuju kao u nekim čudesnim ćelijama, odakle se na divan način iznose van kad se njih sjećamo.

GLAVA 10

Što je u pamćenju neosjetilno

17. Ali kad čujem da postoje tri vrste pitanja: da li nešto postoji, što je i kakvo je, ja doduše držim slike zvukova od kojih su te riječi sastavljene i znam da su ti zvukovi s

nekim šumom prošli kroz zrak i da ih više nema. Ali same stvari koje se onim zvukovima označuju niti sam ikojim osjetilom tijela dotakao niti igdje vidio osim u svom duhu, a u pamćenje sam svoje pohranio ne njihove slike, nego njih same.

Odakle su one ušle k meni, neka kažu ako mogu. Ako pregledam sva vrata svoga tijela, ne nalazim kroz koja su od njih ušle. Oči kažu: »Ako su obojene, mi smo ih dojavile.« Uši vele: »Ako su zazvučale, mi smo ih oglasile.« Nos kaže: »Ako su imale miris, kroz mene su prošle.« I okus se javlja: »Ako nemaju okusa, ne pitaj me!« Opip kaže: »Ako nemaju tjelesnog oblika, nisam ih opipao, a ako ih nisam opipao, nisam ih mogao ni dojaviti.«

Odakle su one i kuda ušle u moje pamćenje? Ne znam kako su ušle. Kad sam ih naučio, nisam vjerovao tuđem srcu, nego sam ih prepoznao u svojemu i primio ih kao istinite. Povjerio sam ih njemu kao u spremište da ih odande mogu iznijeti kad hoću. Ondje su dakle bile i prije nego što sam ih naučio, ali nisu bile u mom pamćenju. Gdje su dakle bile? Ili kako to da sam ih prepoznao kad su mi ih izlagali te sam rekao: »Tako je, istina je!«, ako ne zato što su već bile u mom pamćenju, ali tako udaljene i potisnute kao u nekim skrovitijim udubinama, da ih možda ne bih bio mogao ni zamisliti da nisu bile na nečiji poticaj iznesene?

GLAVA 11

Mišljenje i pamćenje

18. Stoga nalazim da naučiti te stvari, od kojih ne primamo slike preko osjetila, nego ih bez slika, kakve jesu po sebi, gledamo u sebi, ne znači ništa drugo nego ono što je pamćenje razbacano i nesređeno obuhvaćalo, razmišljanjem u neku ruku skupljati i opažanjem sređivati, da nam bude, da tako kažem, pri ruci u samom pamćenju, gdje se prije razasuto i zanemareno skrivalo, i da se lako ukaže našem razmišljanju koje nam je već postalo uobičajeno.

A koliko takvih stvari sadrži moje pamćenje, stvari koje su već pronađene i koje su mi, kako rekoh, kao pri ruci, a

govori se da smo ih naučili i da ih znamo. Ako ih pak prestanem u malim vremenskim razmacima u mislima ponavljati, one opet tonu i raspršuju se tako reći u udaljenija skrovišta, tako da ih iznova treba izmišljati kao nove, istjerivati ih odande opet — jer nema za njih drugoga mjesta — i ponovno ih skupljati, da se mogu znati, to jest sabirati ih kao iz nekoga rasula; odatle dolazi riječ *cogitare* (= misliti). Jer *cogo* (= skupljam) i *cogito* (= mislim) odnose se tako kao *ago* i *agito* (= radim), *facio* i *factito* (= činim). Međutim je um ovu riječ prisvojio samo za sebe, tako da se samo ono što se u duhu sabire, to jest skuplja *(cogitur)*, a ne negdje drugdje, naziva u posebnom smislu riječju *cogitare* (= misliti).

GLAVA 12

Broj i prostor u pamćenju

19. Isto tako pamćenje sadrži nebrojene odnose i zakone brojeva i mjera, od kojih nijednoga ne utiskuje tjelesno osjetilo, jer nisu ni obojeni, nemaju zvuka, nemaju mirisa, ne mogu se okusiti ni opipati. Čuo sam zvukove riječi kojima se označuju kad se o njima raspravlja, ali riječi su jedno, a stvari su drugo. Jer riječi drugačije zvuče u grčkom, drugačije u latinskom, a stvari niti su grčke niti su latinske niti uopće spadaju u područje govora. Vidio sam već crte povučene rukom umjetnika tako tanke kao niti od paučine, ali one (matematičke) crte su druge, nisu slike onih koje mi je dojavilo moje tjelesno oko: pozna ih svatko tko ih bez ikakve misli na koje god tijelo u sebi spozna. Osjetio sam svim osjetilima svoga tijela i brojeve koje brojimo, ali drugo su brojevi kojima brojimo; oni nisu slike predmeta koje brojimo, i upravo zato imaju svoj bitak. Tko ih ne vidi, neka mi se smije što to govorim, a ja ću žaliti onoga koji mi se može smijati.

GLAVA 13

Sjećanje na sjećanje

20. Sve ja to čuvam u pamćenju, a čuvam u pamćenju i to kako sam to naučio. Čuo sam također mnogo prigovora što se protiv toga potpuno krivo iznose, i njih također čuvam u pamćenju. I premda su ti prigovori krivi, ipak nije krivo da se ja njih sjećam. Sjećam se i toga da sam znao razlikovati između onih istina i ovih lažnih prigovora koji se iznose; vidim također da sada drugačije razlikujem, a sjećam se opet da sam često drugačije razlikovao kad sam o tome više puta razmišljao. Dakle, sjećam se i toga da sam češće to i shvatio, a što sada razlikujem i shvaćam, pohranjujem u svoje pamćenje, da se poslije sjetim da sam to sada shvatio. Dakle, sjećam se i toga da sam se sjećao, kao što ću se poslije, ako se budem sjećao da sam ovo danas mogao dozvati u pamet, sjećati toga, dakako snagom pamćenja.

GLAVA 14

Pamćenje veselja i žalosti

21. I čuvstva moga duha čuva ovo isto pamćenje, ali ne na onaj način kako se ona nalaze u samome duhu kad ih on doživljava, nego na drugi, sasvim različit način kako već odgovara naravi pamćenja.

Da sam bio veseo, sjećam se i onda kad nisam veseo, i prošle se svoje žalosti sjećam i onda kad nisam žalostan; sjećam se da sam se nekoć bojao i onda kad ne osjećam straha, i prijašnje se svoje požude sjećam i onda kad sam bez požude. Katkada se događa i obrnuto: protekle svoje žalosti sjećam se veseo, a tužan se sjećam svoga veselja.

Tome se ne treba čuditi kad se radi o tijelu: jer drugo je duh, drugo je tijelo. Ako se stoga prošloga tjelesnog bola sjećam s radošću, nije tako čudno. Ali ovdje, jer je duša također sámo pamćenje — jer i kad nešto nalažemo da se zapamti, kažemo: »Gledaj da to imaš u duši!« Kad zaboravljamo, kažemo: »Nije mi bilo u duši« i »Ispalo mi je iz duše«. Tako sámo pamćenje nazivamo dušom.[5]

---

[5] U latinskom je tu igra riječi s riječju *animus* — duh, duša.

Kad je dakle tome tako, kako to da je u duši veselje a u pamćenju žalost kad se svoje prošle žalosti sjećam veseo? Zar je duša radosna po tome što je u njoj veselje, a pamćenje naprotiv nije žalosno po tome što je u njemu žalost? Zar možda ono ne pripada duši? Tko bi to mogao ustvrditi?

Pamćenje je dakle kao želudac duše, a radost i žalost kao slatka i gorka hrana: kad se predaju pamćenju, mogu se ondje pohraniti kao hrana u želucu, ali ne mogu imati okusa.

Smiješno je među tim stvarima vidjeti sličnost, ali one ipak nisu sasvim različite.

22. Ali gle, iz pamćenja iznosim kad kažem da postoje četiri stanja duševne uzbuđenosti: požuda, veselje, strah i žalost, Što god o njima budem mogao raspravljati dijeleći ih pojedine u vrste prema njihovim rodovima i određujući im pojam, nalazim ondje sve što ću reći i sve odande iznosim, no ipak me nijedno od onih uzbuđenja ne uzbuđuje kad ih se sjećam i spominjem. Ta su stanja bila ondje prije nego što sam ja mislio na njih i o njima poveo govor; zato su se i mogla odande izvaditi sjećanjem.

Možda se dakle ove stvari iznose iz pamćenja sjećanjem onako kao što se kod preživanja izvlači hrana iz želuca. Zašto onda onaj koji o njima raspravlja, to jest koji ih se sjeća, u ustima svoga mišljenja ne osjeća slatkoće radosti ili gorčine žalosti? Ili je u tome razlika što sličnost nije potpuna? A tko bi o tim stvarima htio dobrovoljno govoriti kad bismo se toliko puta morali žalostiti ili bojati koliko god bismo puta spomenuli žalost ili strah? A opet ne bismo o tome govorili kad ne bismo u svome pamćenju nalazili ne samo zvukove imenâ prema slikama koje su nam utisnute preko tjelesnih osjetila, nego i pojmove samih svari, koje nismo primili ni kroz jedna vrata našega tijela, nego ih je sama duša, doživljujući iskustvo svojih strasti, osjetila i predala pamćenju ili ih je sámo pamćenje zadržalo ako mu i nisu predane.

GLAVA 15

Prisutnost odsutnoga u pamćenju

23. Da li ih je zadržalo preko slika ili bez njih, tko bi to mogao lako reći?

Spominjem naime kamen, spominjem sunce i kad same stvari nisu prisutne mojim osjetilima; ali u mome su pamćenju sigurno slike njihove. Spominjem tjelesnu bol, ali mi ona nije prisutna dok me ništa ne boli; ali kad njezina slika ne bi bila prisutna u mome pamćenju, ne bih znao što govorim i ne bih je u raspravljanju mogao razlikovati od naslade. Spominjem tjelesno zdravlje kad sam tjelesno zdrav; prisutna mi je doduše sama stvar, ali kad ne bi i slika njezina bila u mom pamćenju, ne bih se ni na koji način mogao sjetiti što znači zvuk te riječi. Ni bolesnici ne bi znali što im se govori kad im se spominje zdravlje, ako im istu sliku ne bi držala snaga njihova pamćenja, makar sama stvar bila odsutna iz njihova tijela.

Spominjem brojeve kojima brojimo: i gle, u mom pamćenju nisu slike njihove, nego oni sami. Spominjem sliku sunca, i ona je u mojem pamćenju; jer ne dozivam u pamćenje sliku njegove slike, nego samu sliku: i kad je se sjećam, prikazuje mi se ona. Spominjem pamćenje i prepoznajem što spominjem. A gdje prepoznajem ako ne u samom pamćenju? Zar je i ono samom sebi nazočno po svojoj slici, a ne sámo po sebi?

GLAVA 16

Sjećanje na zaborav

24. A kad spominjem zaborav i isto tako prepoznajem što spominjem, odakle bih prepoznao kad se ne bih sjećao? Ne mislim ovdje zvuk riječi, nego stvar koju riječ označuje; da sam je zaboravio, ne bih dakako mogao prepoznati što znači onaj zvuk. Dakle, kad se sjećam pamćenja, onda je sámo pamćenje prisutno sebi sámo po sebi; kad se sjećam zaborava, prisutno je i pamćenje i zaborav, pamćenje po kojemu se sjećam, zaborav kojega se sjećam. Ali što je zaborav ako ne odsutnost pamćenja? Kako je dakle prisutan da ga se sjećam, kad se pri njegovoj prisutnosti ne mogu sjećati? A opet, ako u pamćenju zadržavamo čega se sjećamo, a kad se zaborava ne bismo sjećali, nikako ne bismo mogli čuvši tu riječ prepoznati stvar koja se tom riječju označuje, onda se u pamćenju zadržava i zaborav. Prisutan je dakle da ga ne zaboravimo, a kad je prisutan, zaboravljamo.

Ili možda iz toga slijedi da nije sam po sebi sadržan u pamćenju kad ga se sjećamo, nego po svojoj slici? Jer kad bi zaborav bio prisutan sam po sebi, njegov bi učinak bio da zaboravljamo, a ne da se sjećamo.

A tko će, napokon, to istražiti? Tko će shvatiti kako je to?

25. Ja se zaista, Gospodine, mučim oko toga i mučim se u samome sebi: postao sam sebi zemlja teškoće i znoja silnoga. Jer sada ne istražujem krajeve nebeske, ne mjerim udaljenosti zvijezda i ne ispitujem ravnotežu zemlje: ja sam onaj koji se sjećam, ja duša. Nije zato čudo ako je daleko od mene sve što god nisam ja: a što mi je bliže od mene samoga? I eto, ja ne mogu shvatiti snagu svoga pamćenja, premda ni samoga sebe ne mogu spomenuti bez njega. Jer što ću reći kad sam siguran da se sjećam zaborava? Hoću li reći da nije u mojem pamćenju ono čega se sjećam? Ili ću reći da je zaborav u mom pamćenju zato da ne zaboravljam? Jedno i drugo je potpuno besmisleno.

A što je ono treće? Kako ću reći da je u mojem pamćenju sadržana slika zaborava, a ne sâm zaborav, kad se njega sjećam? Ali ni to ne bih mogao reći, jer kad god se utiskuje u pamćenje slika neke stvari, najprije je potrebno da bude prisutna sama stvar odakle bi se ona slika mogla utisnuti. Tako se naime sjećam Kartage, tako svih mjesta gdje sam bio; tako se sjećam lica ljudi koje sam vidio i svega onoga što su mi ostala osjetila javila; tako se sjećam zdravlja ili boli svojega tijela: kad su te stvari bile prisutne, pamćenje je uzelo njihove slike da ih mogu gledati kao prisutne i u duši o njima razmišljati kad se njih i odsutnih budem sjećao.

Ako se dakle u pamćenju zadržava zaborav po svojoj slici, a ne po samom sebi, svakako je sam bio prisutan da bi se mogla uhvatiti njegova slika. A kad je bio prisutan, kako je mogao upisati svoju sliku u pamćenje, kad svojom prisutnošću razara i ono što već nalazi ubilježeno? Pa ipak sam siguran da se na neki način, makar taj način bio neshvatljiv i nerazjašnjiv, sjećam i samoga zaborava koji pokapa ono čega se sjećamo.

GLAVA 17

Bog je iznad našeg pamćenja

26. Velika je snaga pamćenja, nešto strašno, Bože moj, neka duboka i beskrajna mnogostrukost! I to je moja duša, to sam ja sâm. Što sam dakle, Bože moj? Kakvo sam biće? Raznolik, mnogostruk život i neizmjeran silno!

Evo u mom pamćenju bezbrojnih polja, špilja i zakutaka, punih bezbroj rodova nebrojenih stvari, bilo po slikama, kao kod svih tjelesa, bilo po prisutnosti, kao kod umjetnosti, bilo po nekim pojmovima ili oznakama, kao kod duševnih čuvstava: pamćenje ih zadržava i onda kad ih duša više ne doživljava, iako je u duši sve što god je u pamćenju. Po svemu tome beskraju trčim ja i prelijećem ovamo i onamo, prodirem također naprijed, koliko mogu, i nigdje kraja! Tolika je snaga pamćenja, tolika životna snaga u čovjeku koji živi smrtnim životom!

Što dakle da radim, pravi živote moj, Bože moj? Prijeći ću preko te snage svoje, koja se zove pamćenje, prijeći ću preko nje da doprem do tebe, slatka svjetlosti! Što mi govoriš? Evo ja ću, uspinjući se svojom dušom k tebi, koji trajno ostaješ iznad mene, prijeći i preko te snage svoje, koja se zove pamćenje, u želji da te dohvatim odakle te mogu dohvatiti, i privinuti se k tebi odakle se mogu k tebi privinuti. Pamćenje imaju i životinje i ptice, inače ne bi našle svojih ležaja ili gnijezda, ni koječega drugoga na što su se navikle, a ne bi se ničemu ni naviknuti mogle bez pamćenja. Prijeći ću dakle i preko pamćenja da dohvatim onoga koji me je odvojio od četveronožaca i učinio me mudrijim od ptica nebeskih. Prijeći ću i preko pamćenja, da te nađem — ali gdje? Gdje da te nađem, istinito dobro i sigurna slatkoćo moja? Ako te nalazim izvan svoga pamćenja, onda sam te zaboravio. A kako ću te naći ako te se više ne sjećam?

GLAVA 18

Pamćenje i prepoznavanje

27. Žena izgubila drahmu i tražila je sa svjetiljkom. Da se nije sjećala nje, ne bi je našla. Jer kad ju je našla, odakle

je mogla znati da je to ona kad je se ne bi sjećala? Sjećam se da sam i ja mnoge izgubljene stvari tražio i našao. To znam odatle što sam, kad sam koju od njih tražio te su me pitali: »Je li možda ovo?« »Je li možda ono?«, sve dotle govorio: »Nije« dok mi nisu pokazali onu koju sam tražio. A da je se nisam sjećao, kakva god bila, ne bih je našao i kad bi mi je pokazali, jer je ne bih prepoznao. I uvijek tako biva kad nešto izgubljeno tražimo i nalazimo. No ako nam slučajno nešto iz očiju nestane, ali ne i iz pamćenja, kao na primjer bilo kakvo vidljivo tijelo, zadržava se u nama njegova slika pa to tražimo dok se ne vrati našim očima. Kad se nađe, prepoznajemo to po slici koja je u nama. Zato mi i ne kažemo da smo našli nešto što je bilo izgubljeno ako to ne prepoznajemo, a ne možemo to ni prepoznati ako se toga ne sjećamo. Stvar je dakle bila izgubljena očima, ali se zadržala u pamćenju.

GLAVA 19

Mogućnost prepoznavanja

28. A što onda ako sámo pamćenje izgubi nešto, kao što biva kad nešto zaboravimo pa nastojimo da se sjetimo — gdje onda to tražimo ako ne u pamćenju? Ako nam se ondje slučajno pokaže jedna stvar mjesto druge, odbacujemo je, dok se ne namjerimo na onu koju tražimo. I kad se namjerimo, kažemo: »To je!« A toga ne bismo rekli kad stvar ne bismo prepoznali, a ne bismo je prepoznali kad je se ne bismo sjećali. Sigurno smo je dakle bili zaboravili.

Ili možda nije sva ispala iz pamćenja, pa smo po onom dijelu koji nam je ostao u pamćenju tražili drugi dio, jer je pamćenje osjećalo da više ne obuhvaća sve zajedno što je običavalo biti zajedno, pa je kao okljaštreno od onoga na što je naviklo, i kao šepajući zahtijevalo da mu se vrati ono što mu je nedostajalo?

Tako biva, na primjer, kad ili očima ugledamo poznata čovjeka ili ga u duši zamišljamo pa mu tražimo ime koje smo zaboravili: koje god nam drugo ime dođe na pamet, ne povezuje se s njim, jer ga nismo običavali s njim pomišljati, i zato ga odbacujemo dok se ne pojavi ono ime koje se savr-

šeno poklapa s našim uobičajenim poznavanjem toga čovjeka. Otkuda ono dolazi ako ne iz samoga pamćenja? Jer i kad nas tko drugi podsjeti te ga prepoznamo, dolazi to iz pamćenja. Jer ne vjerujemo to kao nešto novo, nego se toga sjećamo i potvrđujemo da je to upravo ono ime koje smo tražili. Kad bi ipak bilo potpuno izbrisano iz duše; ne bismo se sjetili ni kad nas drugi na to podsjete. Nismo naime još potpuno zaboravili ono o čemu se bar sjećamo da smo zaboravili. Ono dakle što bismo potpuno zaboravili ne bismo uopće mogli tražiti ni kao izgubljeno.

GLAVA 20

Blaženstvo i sjećanje

29. Kako dakle da tražim tebe, Gospodine? Kad naime tražim tebe, Boga svog, tražim blaženi život. Tražit ću te da živi duša moja. Moje tijelo živi naime po mojoj duši, a moja duša živi po tebi. Kako dakle da tražim blaženi život? Jer, nemam ga dok ne kažem: »Dosta je, tu je!« Ovdje treba da kažem kako ga tražim, da li po sjećanju, kao da sam ga zaboravio ali sam još svjestan da sam ga zaboravio, ili po želji da ga upoznam kao nešto nepoznato, i to ili kao nešto što nisam nikada znao ili kao nešto što sam tako zaboravio da se i ne sjećam da sam ga zaboravio. Nije li blaženi život ono što svi žele i gdje uopće nema nikoga koji to ne bi želio? Gdje su ga upoznali da ga tako žele? Gdje su ga vidjeli da ga tako ljube? Nema sumnje, mi ga na neki način posjedujemo. Ima i neki drugi način po kojemu je čovjek blažen tada kad ga posjeduje, a ima ih koji su blaženi jer se nadaju. Ovi ga imaju u manjoj mjeri nego oni koji su već uistinu blaženi, ali su ipak u boljem položaju nego oni koji nisu blaženi ni u zbilji ni u nadi. Ali ni ti ne bi tako željeli biti blaženi kad već ne bi na neki način posjedovali blaženi život: a sasvim je sigurno da oni to žele. Oni su ga nekako upoznali i zato ga posjeduju u nekom poimanju. Eto, o njemu bih htio znati da li je u pamćenju. Jer ako je ondje, već smo jednom bili blaženi, da li svi pojedinačno ili svi u onome čovjeku koji je prvi sagriješio, u kojemu smo svi i umrli i od kojega smo svi u bijedi rođeni — to sada ne pitam, nego pitam da li je bla-

ženi život u pamćenju. Ne bismo ga naime ljubili kad ga ne bismo poznavali. Čujemo to ime i odmah priznajemo da svi težimo za samom stvari. Ne privlači nas slast same riječi, jer kad to čuje Grk latinski, ne veseli se, jer ne zna što je rečeno; a mi se veselimo, kao i on ako je to čuo grčki, jer sama stvar nije ni grčka ni latinska, a za njom neodoljivo teže Grci i Latini i ljudi ostalih jezika. Poznata je dakle svima. Kad bismo ih mogli jednim glasom pitati da li žele biti blaženi, svi bi bez ikakva oklijevanja odgovorili da žele. A to se ne bi moglo dogoditi kad sama stvar kojoj je takvo ime ne bi bila u njihovu pamćenju.

GLAVA 21

Svi žele biti blaženi

30. Je li to tako kao što se Kartage sjeća netko koji ju je vidio? Ne! Blaženi se život ne vidi očima jer nije tijelo.

Je li tako kao što se sjećamo brojeva? Ne! Jer onaj tko njih zna ne ide još i za tim da ih postigne, a o blaženom životu imamo neko znanje i zato ga ljubimo, pa ipak ga još želimo i postići da bismo bili blaženi.

Je li tako kao što se sjećamo govorništva? Ne! Iako se naime, kad čuju i to ime, sjećaju same stvari čak i oni koji još nisu vješti govorništvu i mnogi to žele biti — odatle je jasno da imaju neko znanje o njemu, — ipak su tjelesnim osjetilima upoznali druge umjetnike u govorništvu i uživali u njima te žele to biti; dakako, kad ne bi bilo nutarnjeg znanja, ne bi se tome veselili, niti bi to htjeli biti kad se ne bi veselili. Blaženi pak život ne možemo doživjeti kod drugih nijednim tjelesnim osjetilom.

Je li tako kao što se sjećamo veselja? Možda tako. Jer ja se i žalostan sjećam svoga veselja, kao što se u nesreći sjećam blaženog života, a nikada nisam tjelesnim osjetilom svoje veselje ni vidio, ni čuo, ni pomirisao, ni kušao, ni opipao, nego sam ga doživio u svojoj duši kad god sam se veselio, i u mojem je pamćenju ostala spoznaja o njemu, tako da ga se mogu sjetiti katkada s prezirom, katkada sa željom, već prema raznolikosti onih stvari zbog kojih sam se, koliko se sjećam, veselio. Jer i u sramotnim sam stvarima znao biti po-

plavljen nekim veseljem, koje sada mrzim i proklinjem kad ga se sjetim, katkada opet u dobrim i poštenim, čega se sjećam sa željom, iako slučajno nisu prisutne, i zato se žalostan sjećam negdašnje radosti.

31. Gdje sam dakle i kada doživio svoj blaženi život da ga se sjećam, da ga ljubim i da ga želim? I ne samo ja ili nas nekolicina, nego uopće svi želimo biti blaženi. Kad to ne bismo sigurnom spoznajom znali, ne bismo tako sigurnom voljom to željeli. Ali što je to? Kad bismo dvojicu pitali da li žele ići u vojsku, moglo bi se dogoditi da jedan od njih odgovori da želi, a drugi da ne želi. Kad bismo ih pak pitali da li žele biti blaženi, jedan i drugi bi odmah bez oklijevanja odgovorili da žele. A obojica, i onaj koji bi želio ići u vojsku, i onaj koji to ne bi želio, ne bi time željeli ništa drugo nego da bi bili blaženi. Zar možda zato što se jedan ovome, a drugi onome veseli? Tako se svi slažu u tome da žele biti blaženi, kao što bi se svi slagali — kad bismo ih to pitali — da se žele veseliti, i to veselje oni zovu blaženi život. Pa iako ga jedan postiže ovdje, drugi ondje, ipak je jedno čemu svi teže stići: da se raduju. A budući da je to stvar za koju nitko ne može reći da je nije iskusio, zato se u pamćenju nađe i prepoznaje kad se čuje riječ »blaženi život«.

GLAVA 22

Samo u Bogu je blaženstvo

32. Daleko bilo, Gospodine, daleko bilo od srca sluge tvoga koji se tebi ispovijeda, daleko bilo da bih se smatrao blaženim ma kojim se veseljem veselio. Ima naime veselje koje se ne daje bezbožnima, nego samo onima koji te nesebično štuju, kojima si radost ti sam. I upravo to je blaženi život: radovati se za tebe, u tebi i zbog tebe. Upravo to i ništa drugo. Koji drže da je blaženi život nešto drugo, trče za drugim veseljem koje nije ono pravo. Ipak se njihova volja ne može odvratiti od neke slike veselja.

GLAVA 23

U posjedovanju istine je blaženstvo

33. Nije dakle sigurno da svi žele biti blaženi, jer oni koji se ne žele radovati u tebi, a samo je to blaženi život, ti dakako ne žele blaženoga života. Ili možda svi to hoće, ali budući da *tijelo žudi protiv duha, a duh protiv tijela, tako da ne čine što hoće* (Gal 5,17), zaustavljaju se na onome što mogu i time se zadovoljavaju, jer ono što ne mogu ne žele toliko koliko je potrebno da bi mogli?

Pitam sve da li radije nalaze veselje u istini ili u laži: svi tako bez oklijevanja govore da se radije vesele istini kako bez oklijevanja govore da žele biti blaženi. Jer blaženi je život radost u istini. To naime veselje dolazi od tebe, koji si *Istina*, Bože, *svjetlo moje, spas lica moga, Bog moj!* (Iv 14,6; Ps 27,1; 42,12). Taj blaženi život žele svi. Taj život, koji je jedini blažen, žele svi. Radost u istini žele svi.

Vidio sam mnogo ljudi koji hoće prevariti drugoga, ali nikoga koji bi htio biti prevaren. Gdje su dakle upoznali ovaj blaženi život ako ne ondje gdje su upoznali istinu? Ljube naime i nju, jer ne žele biti prevareni, a kad ljube blaženi život, što nije ništa drugo nego radost zbog istine, svakako ljube i istinu, a ne bi je ljubili kad ne bi bilo nekoga znanja o njoj u njihovu pamćenju.

Zašto se dakle ne vesele zbog nje? Zašto nisu blaženi? Zato jer se više brinu za druge stvari koje ih prije čine bijednima nego ono drugo blaženima čega se slabo sjećaju. *Još je slabo svjetlo među ljudima:* neka se žure, neka se žure, *da ih ne obuzmu tmine* (Iv 12,35).

34. Zašto pak »istina rađa mržnju«?[6] Zašto smatraju neprijateljem tvoga čovjeka koji propovijeda istinu, kad ljube blaženi život, koji nije drugo nego radost zbog istine? Samo zato što se istina tako ljubi da svi koji ljube nešto drugo žele da je istina ono što ljube, i kako ne žele biti prevareni, ne žele ni da im se dokaže da su na krivom putu. Stoga mrze istinu zbog one stvari koju ljube kao istinu. Ljube istinu kad

---

[6] Usp. Terencije, *Andranka* 68, gdje se nalazi stih koji je postao poslovicom: *Obsequium amicos, veritas odium parit* — Ugađanje stvara prijatelje, istina rađa mržnju.

im svijetli, a mrze je kad ih osuđuje. Budući da ne žele biti varani a varati hoće, ljube je kad sebe otkriva, a mrze je kad njih otkriva. Zato će im ona naplatiti tako da će one koji ne žele da ih ona prokaže prokazati i protiv njihove volje, a njima će sama ostati skrivena.

Takvo je, da, takvo, upravo takvo je ljudsko srce, tako zaslijepljeno i tromo, sramotno i nedostojno, pa hoće da ostane skriveno, ali ne želi da njemu išta ostane skriveno. No upravo mu se obratno događa: ne ostaje skriveno istini, a njemu istina ostaje skrivena. Ali ipak i tako, dok je bijedno, voli se više radovati istini nego laži. Bit će dakle blaženo ako se bez ikakve smetnje bude radovalo jedinoj Istini po kojoj je istinito sve ostalo.

GLAVA 24

Bog je u našem pamćenju

35. Eto, koliki sam prostor preletio u svojem pamćenju tražeći tebe, Gospodine, i nisam te našao izvan njega. Jer zaista nisam našao ništa od tebe čega se ne bih sjećao otkad sam tebe upoznao. Jer otkad sam te upoznao, nisam te zaboravio. Gdje sam naime našao istinu, ondje sam našao Boga svog, samu istinu, koju nisam zaboravio otkad sam je upoznao. Stoga, otkad sam tebe upoznao, stalno si u mojem pamćenju, i ondje te nalazim kad god se sjećam tebe i radujem se u tebi. To su svete radosti moje, koje si mi darovao kad si se u milosrđu svome obazreo na siromaštvo moje.

GLAVA 25

Ali gdje u pamćenju?

36. Ali gdje ti prebivaš u mojem pamćenju, Gospodine, gdje u njemu prebivaš? Kakvu si sobicu izgradio za sebe? Kakvo si svetište podigao sebi? Ti si mome pamćenju udijelio čast da prebivaš u njemu: ali u kojem njegovu dijelu prebivaš, o tom sada razmišljam. Kad sam se tebe sjećao, prešao sam preko onih dijelova svoga pamćenja koje imaju i životinje, jer te nisam nalazio ondje među slikama tjelesnih

stvari, i došao sam do onih njegovih dijelova gdje sam pohranio čuvstva svoje duše, ali ni tamo te ne nađoh. I ušao sam do sjedišta same duše svoje koje ona ima u mom pamćenju, jer se duša sjeća i same sebe, ali ni ondje nisi bio, jer kako nisi ni slika tijela ni osjećaj živega bića, kakav imamo kad se veselimo, žalostimo, želimo, bojimo se, sjećamo se, zaboravljamo i sve tome slično, tako nisi ni sama duša, jer si ti Gospodin Bog duše, i sve se to mijenja, a ti ostaješ nepromjenljiv iznad svega. I ti si se udostojao prebivati u mom pamćenju otkako sam te upoznao.

A što pitam na kojem mjestu u njemu prebivaš, kao da ondje ima nekih mjesta? Sigurno u njemu prebivaš, jer se tebe sjećam otkad sam te upoznao, i u njemu te nalazim kad god se sjećam tebe.

GLAVA 26

Kako nalazimo Boga

37. Gdje sam te dakle našao da sam te upoznao? Nisi još bio u mom pamćenju prije nego sam te upoznao. Gdje sam te dakle našao da sam te upoznao, ako ne u tebi, iznad sebe? I nigdje nema prostora između nas: odstupali mi od tebe ili pristupali k tebi, nigdje prostora među nama. Istino, ti si svagdje blizu svima koji te za savjet pitaju i istovremeno odgovaraš svima na najrazličitija pitanja. Ti jasno odgovaraš, ali svi ne čuju jasno. Svi pitaju što hoće, ali ne čuju uvijek što hoće. Onaj je najbolji tvoj službenik koji ne gleda toliko na to da od tebe čuje ono što bi sâm želio, nego više na to da želi ono što je od tebe čuo.

GLAVA 27

Kako nas zanosi Božja ljepota

38. Kasno sam te uzljubio, ljepoto tako stara i tako nova, kasno sam te uzljubio! A eto, ti si bio u meni, a ja izvan sebe. Ondje sam te tražio nasrćući na ta lijepa bića koja si

stvorio, ja rugoba.[7] Ti si bio sa mnom, a ja nisam bio s tobom. Mene su daleko od tebe držale one stvari koje ne bi postojale kad ne bi bile u tebi. Zvao si me i vikao, probio si moju gluhoću, zabljesnuo si, sijevnuo si i rastjerao moju sljepoću, prosuo si miomiris, a ja sam ga upio pa uzdišem za tobom, okusio sam pa gladujem i žeđam, dotakao si me, i ja gorim za mirom tvojim.

GLAVA 28

Život je kušnja

39. Kad budem združen s tobom svim svojim bićem, nigdje neću imati boli ni napora, i život će moj biti živ, sav pun tebe. No koga ti ispunjaš, njega i pomažeš, a budući da ja nisam pun tebe, na teret sam sebi. Moje se radosti, koje treba oplakivati, bore s mojim žalostima, kojima se treba veseliti, a na kojoj će strani biti pobjeda, ne znam.

Jao meni! *Gospodine, smiluj mi se!* (Ps 31,10). Bore se zle žalosti moje s dobrim radostima mojim, a na kojoj će strani biti pobjeda, ne znam. Jao meni! *Gospodine, smiluj mi se!* Jao meni! Evo, ja ne skrivam svojih rana: ti si liječnik, ja sam bolesnik; ti si milosrdan, ja sam bijedan. Zar nije *kušnja život ljudski na zemlji?* (Job 7,1). Tko bi želio jade i teškoće? Zapovijedaš da ih podnosimo, a ne da ih ljubimo. Nitko ne ljubi ono što podnosi, makar i rado podnosio. Ma koliko se naime radovao što podnosi, ipak bi volio da nema onoga što mora podnositi. U nesreći želim sreću, a u sreći se bojim nesreće. Ima li među tim stanjima neka sredina, gdje *život ljudski* ne bi bio *kušnja?* Jao sreći ovoga svijeta, jao jedanput i dvaput, zbog straha od nesreće i zbog mogućnosti da se veselje pokvari! Jao nesreći ovoga svijeta, jao jedanput, dvaput i triput, zbog želje za srećom i zato što je sama nesreća teška te se treba bojati da ne slomi strpljivost! Zar dakle nije *kušnja život ljudski na zemlji,* kušnja bez ikakva odaha?

---

[7] Pred vječnom istinom i ljepotom otkriva čovjek svoju »rugobu«: grijeh. I tu počinje drugi dio 10. knjige (gl. 28—39), kao odjek dosadašnjih priznanja. Ispovijed vlastitih slabosti i pogrešaka nastavlja se i postaje sve svjesnije događajem Crkve. Na kraju knjige, nakon ponovnog otklona čisto filozofskog puta k Bogu (gl. 42), sve se slijeva u jedino posredništvo Kristovo i time u pohvalu božanske milosti.

GLAVA 29

Molitva za uzdržljivost

40. Sva je moja nada samo u velikom milosrđu tvome. Daj mi što zapovijedaš pa zapovijedaj što hoćeš! Zapovijedaš nam uzdržljivost. *A budući da znam,* reče netko, *da nitko ne može biti uzdržljiv ako mu ne da Bog, i to je već bila mudrost znati čiji je to dar* (Mudr 8,21). Uzdržljivošću se naime skupljamo i ujedinjujemo u jedinstvo iz kojega smo se razlili na mnogo strana. Premalo te naime ljubi onaj koji uz tebe ljubi nešto što ne ljubi zbog tebe. O ljubavi, koja uvijek goriš i nikada se ne gasiš! Ljubavi, Bože moj, užezi me! Zapovijedaš mi uzdržljivost: daj mi što zapovijedaš pa zapovijedaj što hoćeš!

GLAVA 30

Požuda tijela

41. Sigurno mi zapovijedaš da se uzdržavam *od požude tijela i od požude očiju i od častohleplja ovoga svijeta* (1 Iv 2,16).

Zapovjedio si uzdržljivost izvan braka, a što se samoga braka tiče, dopustio si ga, ali si svjetovao nešto bolje od njega. A budući da si mi dao tu milost, izabrao sam to još prije nego sam postao djelitelj tvoga sakramenta. Ali još žive u mom pamćenju, o kojemu sam mnogo govorio, slike takvih stvari koje je onamo čvrsto usadila moja navika, i dolaze mi pred oči na javi, tada doduše bez snage, ali u snu dovode ne samo do uživanja nego i do pristanka na nj i do posve sličnoga čina. I toliko je jaka varka takve slike u mojoj duši i u mome tijelu da me u snu lažna viđenja mogu nagovoriti na ono na što me na javi ne mogu nagovoriti prava. Zar ja tada nisam onaj isti ja, Gospodine Bože moj? Pa ipak je tolika razlika između mene samoga i mene u času kad odavde prelazim u san ili se iz njega vraćam ovamo! Gdje je tada razum koji se takvim nagovorima opire budan i ostaje nepokolebljiv kad mu se prikazuju same stvari? Zar se i on zaklapa s očima? Zar se uspavljuje s tjelesnim osjetilima? I odakle to da se često i u snu opiremo te, sjećajući se svoje

odluke, i u njoj čisto ustrajući, ne dajemo nikakva pristanka takvim napastima? Pa ipak je tolika razlika da mi, ako nam otpor oslabi, opet nalazimo, kad se probudimo, mir savjesti i na temelju same razlike smatramo da nismo mi učinili ono za što žalimo što se u nama ipak na neki način dogodilo.

42. Zar je tvoja ruka nemoćna, Bože svemogući, da izliječi sve slabosti moje duše i da obilnijom tvojom milošću ugasi također bludne poticaje moga sna? Umnožit ćeš, Gospodine, sve više i više u meni svoje darove, da moja duša pođe za mnom k tebi, oslobođena od lijepka požude; da se više ne buni protiv sebe te da ni u snu ne samo ne čini do kraja one gnusobe pokvarenosti što ih izazivaju životinjske slike, nego ni da ne pristane na njih. Učinit ćeš da mi ništa takvo ne omili ni toliko koliko bi se moglo suzbiti najmanjim migom volje u čistom snu, i to ne samo u ovom životu nego i u ovoj dobi. To nije velika stvar za tebe koji si svemoguć, *koji možeš učiniti više nego što mi molimo i shvaćamo* (Ef 3,20). A koliko sam još sada u tom stanju svoga zla, rekao sam dobrome Gospodinu svome *kličući u strahu* (Ps 2,11) zbog onoga što si mi darovao, a žalosteći se zbog onoga što je još nesavršeno u meni, nadajući se da ćeš ti usavršiti u meni milosrđa svoja sve do potpunoga mira što će ga s tobom imati unutarnje i vanjske moje sile kad *smrt bude potopljena u pobjedu* (1 Kor 15,54).

GLAVA 31

Neumjerenost u jelu i piću

43. Još jednu drugu *muku ima dan: kad bi mu samo ona bila dosta!* (Mt 6,34). Svakidašnje gubitke našega tijela nadoknadujemo jelom i pićem, sve dok ti ne *uništiš jela i želudac* (1 Kor 6,13) kad ubiješ moju potrebu divnom sitošću i *ovo raspadljivo tijelo obučeš u vječnu neraspadljivost* (1 Kor 15,53).

Sada mi je ta potreba slatka, i ja se borim protiv te slatkoće da me ne zarobi, i svaki dan ratujem posteći, češće *podvrgavajući svoje tijelo robovanju* (1 Kor 9,27), a moje boli odgoni neki užitak. Jer glad i žeđa su neke boli; pale i ubijaju kao groznica ako ne pritekne u pomoć hrana kao lijek. A

budući da nam je taj lijek uvijek pri ruci po obilju tvojih darova, s kojima našoj slabosti služi zemlja, voda i nebo, zato svoju nevolju nazivamo užitkom.

44. Ti si me poučio da pristupam uzimanju hrane kao uzimanju lijekova. Ali dok od neprijatnosti glada dolazim do mira sitosti, na samom mi puta stavlja zasjedu zamka požude. Sam naime prijelaz je užitak, a nema drugoga puta kojim se može prijeći onamo kamo nužda goni prijeći. Budući da je održanje života razlog da se jede i pije, pridružuje se tome kao opasna pratilica ugodnost, koja usto ponajviše pokušava biti prva, tako da se radi nje čini ono za što ili kažem ili hoću da to činim samo radi održanja života.

Ali nije jednaka mjera u jednom i drugom: jer što je dosta za zdravlje, premalo je za užitak, i često nije jasno da li potrebna briga za tijelo zahtijeva još veću potporu ili požudna varka naslade traži da bude poslužena. Toj neizvjesnosti raduje se nesretna duša i u njoj nalazi pomoć za opravdanje veseleći se što se ne pokazuje jasno što je dovoljno za održanje zdravlja, da bi pod izlikom brige za zdravlje pokrila težnju za užitkom. Tim se napastima svaki dan pokušavam opirati; zazivam desnicu tvoju i pred tebe iznosim nemir srca svoga, jer u toj stvari još nemam čvrstoga suda.

45. Čujem glas Boga svoga koji zapovijeda: *Neka se srca vaša ne opterećuju u žderanju i pijančevanju!* (Lk 21,34). Pijanstvo je daleko od mene: smiluj mi se da mi se ne približi! Neumjerenost u jelu potkrade se katkada slugi tvome: smiluj mi se da se udalji od mene! Jer *nitko ne može biti uzdržljiv ako mu ti ne daš* (Mudr 8,21). Mnoge nam stvari udjeljuješ kad te molimo, i što god smo dobra primili prije nego smo molili, primili smo od tebe; a od tebe smo primili i to da to poslije možemo spoznati. Nikada nisam bio pijan, ali poznajem pijance koje si ti učinio trijeznima. Dakle, ti si učinio da ne budu pijanci koji to nikada nisu bili, kao što si učinio da to zauvijek ne budu oni koji su bili; isto si tako učinio i to da jedni i drugi znaju tko je to učinio.

Čuo sam i drugi tvoj glas: *Požude svoje nemoj slijediti i od naslade se svoje odvraćaj!* (Sir 18,30). A čuo sam po milosti tvojoj i onu riječ koja mi je vrlo draga: *Niti ćemo obilovati ako budemo jeli, niti će nam nedostajati ako ne budemo jeli* (1 Kor 8,8). To znači: niti će me ona stvar učiniti bogatim

niti ova siromašnim. Čuo sam i drugu riječ: *Ja sam naime naučio biti zadovoljan onim što imam, znam obilovati, znam trpjeti oskudicu; sve mogu u onome koji mi daje snagu* (Fil 4,11sl). Evo vojnika nebeskoga tabora, a ne praha kao što smo mi! Ali sjeti se, Gospodine, *da smo prah* (Ps 103,14) i da si od praha načinio čovjeka koji *izgubljen bijaše i nađe se* (Lk 15,24.32). Ali ni on to nije mogao sam po sebi, jer je i on bio prah, on kojega sam zavolio zbog riječi koju reče pod dahom tvoga nadahnuća: *Sve mogu*, reče, *u onome koji mi daje snagu* (Fil 4,13). Ojačaj me da imam snagu: daj mi što zapovijedaš pa zapovijedaj što hoćeš! Apostol priznaje da je sve primio, a *što se hvali, da se hvali u Gospodinu* (1 Kor 1,31). Čuo sam drugoga gdje moli da bi primio milost: *Uzmi*, reče, *od mene pohlepu želuca!* (Sir 23,5). Odatle se vidi, sveti Bože moj, da ti daješ kad se vrši ono što zapovijedaš vršiti.

46. Poučio si me, Oče dobri, da je *čistima sve čisto* (Tit 1,15), ali da je *zlo za čovjeka koji jede sa zlom savješću* (Rim 14,20); i *da je svako tvoje stvorenje dobro i da ništa ne treba odbaciti što se prima sa zahvalnošću* (1 Tim 4,4); i *da nas jelo ne preporučuje Bogu* (1 Kor 8,8); i *neka nas nitko ne osuđuje zbog jela i pića* (Kol 2,16); i *neka onaj koji jede ne prezire onoga koji ne jede, a onaj koji ne jede neka ne sudi onoga koji jede* (Rim 14,3). Naučio sam to, hvala ti, slava tebi, Bogu mome, učitelju mome, koji kucaš na moje uši, koji rasvjetljuješ moje srce: izbavi me od svake napasti! Ne bojim se ja nečistoće mesnog jela, nego nečistoće požude. Znam da je Noa smio jesti od svake vrste mesa koja je služila za hranu, da se Ilija okrijepio jedući meso, da se Ivan, čovjek divne uzdržljivosti, nije okaljao životinjama, to jest skakavcima koji su mu služili za hranu. Ali znam i za Ezava, koji se dao prevariti pohlepom za zdjelicom leće, znam za Davida, koji je sam sebe ukorio zbog želje za vodom, znam Kralja našega, kako je bio kušan ne mesom, nego kruhom. Stoga je i narod u pustinji zaslužio da bude ukoren ne zato što je poželio mesa, nego zato što je od želje za hranom mrmljao protiv Gospodina.[9]

47. Okružen dakle tim napastima, borim se svaki dan protiv požude za jelom i pićem: to nije stvar koju bih mo-

---

[9] Usp. Pnz 11,1 i d.

gao jednom zauvijek presjeći i više je se ne dotaknuti, kao što sam mogao kod prileżništva. Stoga treba držati uzde grlu, umjereno popuštajući i prema potrebi pritežući. A ima li koga, Gospodine, koji se ne bi dao zavesti bar malo preko granica nužde? Tko god bio takav, velik je, neka hvali ime tvoje! Ja nisam, jer sam čovjek grešnik. Ali i ja veličam ime tvoje, a *za moje grijehe moli te onaj koji je svladao svijet* (Rim 8,34; Iv 16,33), ubrajajući me među slabe udove svoga tijela, jer i *na nesavršenost njegovu pogledaše oči tvoje, i u tvojoj će knjizi svi biti upisani* (Ps 139,16).

GLAVA 32

Užitak osjetila mirisa

48. Za zavodljivost mirisa ne marim previše: kad ih nema, ne tražim ih, kad su tu, ne odbijam ih, uvijek pripravan biti i bez njih. Tako mi se čini, a možda se varam. Ima naime u meni i ta duboka tama, koju treba žaliti, a u kojoj mi se skriva moja sposobnost koja je u meni, tako da moj duh, ako sam sebe pita o svojim snagama, ne bi lako smatrao da smije sebi vjerovati, jer mu je ponajviše skriveno i ono što je u njemu dok se ne očituje iskustvom. I nitko ne smije biti siguran u ovom životu, koji se sav zove jedna kušnja, neće li onaj koji je od gorega mogao postati bolji postati također od boljega gori. Jedina nada, jedino pouzdanje i jedino čvrsto obećanje je tvoje milosrđe.

GLAVA 33

Užitak osjetila sluha

49. Naslade ušiju čvršće su me bile zaplele i podjarmile, ali ti si me odriješio i oslobodio. Još danas, priznajem, mogu uz zvukove koji su prožeti tvojim pohvalama, kad se pjevaju ugodnim i školovanim glasom, časak mirno uživati, ali ne tako da se od njih ne mogu otkinuti, nego tako da mogu ustati kad god hoću. Da bi pak mogle ući k meni s onim mislima od kojih imaju život, traže ipak u mom srcu neko dostojno mjesto, a ja im jedva mogu pružiti mjesto koje im odgovara. Katkada mi se, naime, čini da im iskazujem više ča-

sti nego što dolikuje, dok osjećam da same svete riječi dublje i žarče prožimlju naše duše žarom pobožnosti kad se tako pjevaju nego kad se ne bi tako pjevale, jer svi osjećaji našega duha imaju prema svojoj raznolikosti svoje vlastite izraze u glasu i pjevu, i njihova ih neka tajanstvena srodnost uzbuđuje.

Ali moj osjetilni užitak, kojemu se ne smije dopustiti da oslabi dušu, često me vara, jer osjećaj ne prati razum tako da strpljivo ide za njim, nego također pokušava naprijed trčati i voditi ga jer ne priznaje da je samo radi njega zaslužio da uđe u dušu. Tako u tome griješim da i ne primjećujem, ali poslije primjećujem.

50. Katkada pak, dok se pretjerano čuvam ove varke, griješim prevelikom strogošću, katkada toliko da bih želio da se svaki napjev slatkih pjesama koje prate Davidov psaltir ukloni od ušiju mojih i od same Crkve, te mi se čini sigurnije ono što se sjećam da su mi često govorili za aleksandrijskoga biskupa Atanazija, koji je naredio da čitač psalama izgovara psalme tako slabim mijenjanjem glasa da je bilo sličnije čitanju nego pjevanju.

Ali ipak, kad se sjetim svojih suza koje sam prolio slušajući pjevanje tvoje Crkve u počecima svoga povratka k vjeri, i čuvstava koja sada u meni pobuđuje ne sámo pjevanje, nego riječi koje se pjevaju, ako se pjevaju jasnim glasom i prikladnom modulacijom, onda opet uviđam veliku korist te uredbe.

Tako se kolebam između opasnosti osjetilne naslade i doživljaja spasonosnog djelovanja, i sve sam više sklon da odobrim običaj pjevanja u Crkvi, ne iznoseći dakako neopozivo mišljenje; tako se slabiji duh može preko ugodnosti slušanja podići do čuvstva pobožnosti. Ali ipak, kad mi se dogodi da me više dira samo pjevanje nego riječi koje se pjevaju, onda ispovijedam grijeh koji zaslužuje kaznu, i tada bih volio da ne čujem pjevača.

Tako je eto sa mnom! Plačite sa mnom i plačite za mene, vi koji u sebi osjećate nešto dobra iz kojega proizlaze djela. Jer vas koji tako ne osjećate ovo ne dira. Ti me pak, *Gospodine Bože moj, usliši i pogledaj* (Ps 13,4), vidi me, *smiluj se i ozdravi me* (Ps 6,3). U tvojim sam očima postao sebi zagonetka, i upravo u tome je moja bolest.

GLAVA 34

Požuda očiju

51. Preostaje još naslada ovih očiju moga tijela da o njoj govorim. Ispovijesti će moje čuti uši hrama tvoga, uši bratske i pobožne. Time ću završiti o napastima tjelesne požude koje me još uvijek napadaju, a ja uzdišem i *želim da se ogrnem u svoj stan koji je na nebu* (2 Kor 5,2).

Oči ljube lijepe i raznolike oblike, sjajne i ljupke boje. Neka te stvari ne vežu uza se moju dušu! Neka je uza se veže Bog, koji je doduše stvorio sve ove divote, ali moje dobro je on, a ne te stvari. Dotiču se mene na javi cijele dane, i ne daju mi počinka, kao što ga imam od skladnih glasova, a katkada i od svih, kad je svuda tišina. Sama naime kraljica boja, ova svjetlost koja oblijeva sve što vidimo, gdje god ja bio po danu, na mnogo se načina probija do mene i laska mi dok radim nešto drugo i na nju ne pazim. A tako se snažno uvlači da je sa željom tražimo ako se nenadano povuče; ako je dugo nema, žalosti nam se duša.

52. O svjetlosti, koju je vidio Tobit kad je zatvorenih tjelesnih očiju poučavao sina putu života i korakom ljubavi stupao pred njim ne zalazeći na stranputice nikamo! O svjetlosti, koju je vidio Izak kad je, unatoč tome što su mu tjelesne oči bile oteščale i ugasle od starosti, zaslužio ne da prepozna pa onda blagoslovi sinove, nego da ih blagoslovi pa onda prepozna! O svjetlosti, koju je vidio Jakov kad je, i sam zbog duboke starosti lišen vida, unutarnjim svjetlom rasvijetlio u svojim sinovima označena plemena budućega naroda i nad svoje unuke po Josipu položio tajanstveno prekrštene ruke, dakle ne onako kako ih je njihov otac gledajući izvana htio namjestiti, nego kako je on to sam u duši razabirao.[9] To je prava svjetlost, jedna je i jedno su svi koji je vide i ljube.

A ova tjelesna svjetlost, o kojoj sam govorio, zamamljivom i opasnom slatkoćom začinja život slijepim ljubiteljima svijeta. Ali oni koji te znaju hvaliti i zbog nje same, *o Bože, Stvorče svijeta sveg*, primaju je pjevajući hvalospjev tebi, ali se ne daju obuzeti od nje u svom snu: takav želim biti ja. Opirem se napastima očiju, da se ne zapletu moje noge, ko-

---

[9] O Tobitu v. Tob 4,2 i d.; o Izaku Post 27,9 i d.; o Jakovu Post 48,8 i d.

jima stupam tvojim putem, i podižem k tebi nevidljive oči, da *izvučeš iz zamke noge moje* (Ps 25,15). Ti ih često izvlačiš jer upadaju u zamku. Ti ih ne prestaješ izvlačiti, a ja često zapadam u zasjede koje su mi svuda postavljene, jer *ti nećeš spavati ni drijemati, ti koji čuvaš Izraela* (Ps 121,4).

53. Koliko su nebrojenih stvari ljudi još izmislili da zadovolje požudu očiju u raznim umjetnostima i rukotvorinama, u odjeći i obući, u posuđu i kojekakvim kućnim predmetima, u slikama i različitim kipovima, i sve to daleko preko granice korisne i umjerene upotrebe i bez ikakva pobožna značenja: tako izvana slijede ono što su sami stvorili, unutra napuštaju onoga koji ih je stvorio i uništavaju ono za što su stvoreni!

A ja tebi, Bože moj i ponose moj, i zbog toga pjevam hvalospjev i prinosim žrtvu hvale žrtvovatelju mome, jer ljepote koje prelaze po dušama u ruke umjetnikâ dolaze od one ljepote koja je iznad duše i kojoj uzdiše duša moja i danju i noću. Umjetnici i ljubitelji vanjskih ljepota uzimaju odande mjerilo kako ih treba prosuđivati, ali ne uzimaju odande mjerilo kako ih treba upotrebljavati. To mjerilo je ondje, a oni ga ne vide: inače ne bi išli dalje, nego bi *čuvali svoju snagu za tebe* (Ps 59,10) ne rasipajući je u raskošima koje ih slabe.

Ja pak koji ovo govorim i jasno razabirem, zaplećem svoje korake i u ove ljepote, ali ti me izbavljaš, Gospodine, ti me izbavljaš *jer je milosrđe tvoje pred očima mojim* (Ps 26,3). Ja padam u jadno ropstvo, a ti me milosrdno izbavljaš, katkada tako da i ne osjetim, jer sam samo blago upao, a katkada s bolom, jer sam se već prilijepio.

GLAVA 35

Pohlepa za znanjem

54. Ovamo pridolazi druga vrsta napasti, na još više načina opasna. Osim pohote tijela, koja se sastoji u uživanju svih osjetilnih naslada, a kojoj robuju pa propadaju oni koji se udaljuju od tebe, postoji u duši po istim osjetilima tijela još i neka požuda tašte radoznalosti koja ne ide za tim da se preko osjetila naslađuje u tijelu, nego da preko tijela saznaje,

a prikriva se imenom spoznaje i znanosti. Budući da se ona sastoji u težnji za saznavanjem, a oči su prve među osjetilima za saznavanje, nazvana je Božjom riječju *pohota očiju* (1 Iv 2,16).

Očima naime pripada svojstvo gledanja. Ali tu riječ upotrebljavamo i kod drugih osjetila kad ih usmjerujemo na saznavanje. Ne kažemo naime: »Slušaj kako se rumeni!« Ili: »Pomiriši kako se sjaji!« Ili: »Kušaj kako se blista!« Ili: »Opipaj kako sijeva!« Kod svega se toga uzima riječ *vidjeti*. Ali ne kažemo samo: »Vidi što svijetli!« To jedino oči mogu osjetiti. Kažemo također: »Vidi što zvoni! Vidi što miriše! Vidi što je slatko! Vidi kako je tvrdo!«

Zato se opće osjetilno iskustvo, kako je rečeno, naziva pohota očiju, jer službu gledanja, u čemu oči drže prvenstvo, prisvajaju sebi i druga osjetila zbog sličnosti, kad istražuju nešto radi nekog znanja.

55. Iz toga se jasnije razabire što se preko osjetila radi zbog naslade, što zbog radoznalosti, jer naslada ide za onim što je lijepo, zvučno, ugodno, tečno, glatko, a radoznalost ide i za tim da iskuša što je tome protivno, ne da trpi kakvu neugodnost, nego iz požude da iskusi i dozna.

Kakva naime ima užitka vidjeti na rastrganom mrtvacu ono zbog čega se moraš zgroziti? Pa ipak, ako gdje leži, grnu ljudi da se žaloste i da poblijede. Boje se također da ne bi to i u snu vidjeli, kao da ih je netko na javi natjerao da to gledaju ili ih tome privukao ikakav glas o ljepoti

Tako je i kod drugih osjetila, ali bi predugo bilo kad bih sve navodio. Zbog te bolesne požude prikazuju nam se u kazalištima svakojaka čudovišta. Zbog nje se ljudi daju na istraživanje tajnih pojava prirode koja je izvan nas, tajnâ kojih znanje ništa ne koristi i kod kojih ljudi ništa drugo ne žele postići nego samo znati. Otuda također dolazi i to kad se što istražuje s istom svrhom naopake znanosti pomoću magičkih umijeća. Radoznalost također dovodi do toga da se u samoj vjeri iskušava Bog, kad se zahtijevaju znamenja i čudesa ne za neko dobro, nego samo zato što se to želi iskusiti.

56. U toj tako neizmjernoj šumi punoj zasjeda i opasnosti ja sam, evo, mnogo toga isjekao i iz svoga srca izbacio, kako si mi pomogao da učinim, *Bože spasenja moga!* (Ps 17,47). Pa ipak, kada ću se usuditi reći, kad naš svagdašnji život sa svih

strana opkoljuju bukom tolike stvari ove vrste, kada ću se usuditi reći da nijedna takva stvar ne privlači moje pažnje da je gledam i u isprazno radoznalosti proučim?

Zaista, kazališta me više ne privlače, ne brinem se da upoznam putanje zvijezda, nikada moja duša nije tražila odgovora pokojnikâ, zgražam se od svakoga svetogrdnog obreda. Od tebe, Gospodine Bože moj, kojemu dugujem poniznu i skromnu službu, treba da tražim neki znak — na to me mnogim lukavim savjetima nastoji nagovoriti moj neprijatelj. Ali zaklinjem te Kraljem našim i Jeruzalemom, skromnom i čistom domovinom našom, da taj pristanak, koliko je od mene daleko, toliko bude sve dalji i dalji. Ali kad te molim za spas kojega god čovjeka, druga je i sasvim različita svrha moje nakane; ti mi daješ i dat ćeš mi da rado slijedim tvoju volju, jer činiš što hoćeš.

57. Ali u kolikim nas sasvim sitnim i bezvrijednim stvarima naša radoznalost svaki dan iskušava! I kako često padamo! Tko bi to mogao izbrojiti? Koliko nam puta neki ljudi pripovijedaju trice, pa ih najprije nekako podnosimo da ne povrijedimo slabost njihovu, zatim ih malo po malo počnemo rado slušati. Kako pas trči za zecom, to dakako više ne idem gledati kad se događa u cirkusu, ali ako se na takav prizor slučajno namjerim u polju, taj će me lov možda odvratiti i od neke velike misli i na sebe svratiti pozornost: neće me doduše prisiliti da skrenem onamo živinče koje me nosi, ali će skrenuti pažnju moga srca. I kad me ti ne bi brzo opomenuo, pokazavši mi moju slabost, da se ili od samoga prizora nekim razmišljanjem k tebi uzdignem ili da cijelu stvar prezrem i prođem, ja bih ostao i gledao kao zablenut.

A što još? Često dok sjedim kod kuće privuče moju pažnju gušterica koja hvata muhe ili pauk koji u svoje mreže zapleće kukce koji u nju uliječu. Zar je to možda druga stvar jer su životinje male? Od tih utisaka prelazim zatim na to da tebe hvalim, divnoga Stvoritelja i upravitelja svih stvari, ali tu nije početak moje pažnje. Drugo je brzo ustati, a drugo je uopće ne pasti.

I takvih je slabosti pun moj život, a jedina je moja nada veliko milosrđe tvoje. Kad naime naše srce postane spremište takvih bijeda i nosi gomile bogate praznine, tada se i

naše molitve često prekidaju i ometaju, a pred tvojim se licem, dok k tvojim ušima upravljamo glas svoga srca, presijeca tako važan čin kad odnekuda navaljuju ništave misli.

GLAVA 36

Oholost života

58. Zar ćemo i to ubrojiti među stvari koje treba prezirati? Zar mi išta drugo može opet dati nade osim tvoga dobro poznatoga milosrđa, pošto si me počeo obraćati? Ti znaš koliko si me promijenio! Ti si me najprije izliječio od strasti osvećivanja, da postaneš *milosrdan i svim drugim grijesima mojim, da me ovjenčaš u smilovanju i milosrđu svome i zasitiš dobrima želju moju* (Ps 103,3sl). Ti si svetim strahom skršio moju oholost i pripitomio svome jarmu moju šiju. Sada ga nosim, i sladak mi je, jer si ti tako obećao i učinio. I zaista je bio takav, a ja nisam znao, kad sam se bojao da ga primim.

59. Nego reci mi, Gospodine, ti koji jedini vladaš bez nadutosti, jer si *jedini pravi Gospodar* (Iz 37,20), koji nemaš gospodara: da li je i ova treća vrsta napasti odstupila od mene ili može li odstupiti od mene za cijeli ovaj život: htjeti da nas se ljudi boje i da nas ljube ne radi nečega drugoga nego da od toga osjetimo radost koja nije radost? Jadan je to život i ružno razmetanje. Otuda se ponajviše događa da te ljudi ne ljube i da nemaju svetoga straha pred tobom, i zato *se oholima protiviš, a poniznima daješ milost* (1 Pt 5,5; Jak 4,6); grmiš nad častohlepnim težnjama ovoga svijeta, i *tresu se temelji gora* (Ps 18,14).

Budući da je zbog nekih naših dužnosti u ljudskome društvu potrebno da nas ljudi ljube i da nas se boje, diže se protiv nas neprijatelj pravoga blaženstva našega postavljajući nam svuda zamke i vičući: »Sjajno! Sjajno!«, da bismo, dok to pohlepno skupljamo, neoprezno pali u njegovu zamku i od tvoje istine odvratili svoju radost, a vezali je uz ljudsku laž, da bi nam se mililo da budemo ljubljeni i da nas se ljudi boje ne zbog tebe, nego mjesto tebe; da nas na taj način učini sebi sličnima te nas ima uza se ne za slogu u ljubavi, nego kao drugove u kazni; on je odlučio *uzeriti svoje sjedi-*

šte na sjeveru (Iz 14,13), da oponaša tebe naopako i iskrivljeno pa da mu ljudi služe mračna i ledena srca.

Mi smo pak, Gospodine, maleno tvoje stado, evo, ti nas posjeduj. Raširi krila svoja da se pod njih sklonimo. Slava naša budi ti! Poradi tebe daj da budemo ljubljeni i da se ljudi boje riječi tvoje u nama! Tko želi da ga ljudi hvale dok ga ti koriš, neće ga obraniti ljudi kad ga ti budeš sudio niti će se izbaviti kad ga ti osudiš. Kad se, naprotiv, *ne hvali grešnik zbog želja duše svoje i ne blagosivlja onaj koji čini nepravdu* (Ps 10,3), nego se hvali čovjek zbog nekoga dara koji si mu ti dao, ali se više raduje zato što ga ljudi hvale nego zato što ima dar zbog kojega ga ljudi hvale, i taj prima hvalu dok ga ti koriš. I bolji je onaj koji ga je pohvalio nego onaj koji je bio pohvaljen. Prvome se naime svidio Božji dar u čovjeku, a drugome se više svidio čovječji dar nego Božji.

GLAVA 37

Taština

60. Ove nas napasti napastuju svaki dan, Gospodine, bez prestanka nas napastuju. Svagdašnji naš oganj kušnje ljudski je jezik. Zapovijedaš nam i u tom pogledu uzdržljivost: daj što zapovijedaš pa zapovijedaj što hoćeš! Ti znaš u toj stvari uzdah srca moga k tebi i potoke suza iz mojih očiju. Jer ne mogu lako razabrati koliko sam od te kuge očišćen, i jako se bojim tajnih grijeha svojih, koji su poznati tvojim očima, ali nisu mojima. U drugim naime vrstama napasti imam ja kakvu-takvu mogućnost da se ispitam, a u ovoj gotovo nikakvu. Jer koliko sam kod tjelesnih naslada i kod suvišne radoznalosti postigao da mogu obuzdati svoj duh od njih, mogu vidjeti kad tih stvari nemam, bilo da ih se svojevoljno lišavam bilo zato što su odsutne. Tada se naime pitam koliko mi je više ili manje neugodno ako ih nemam.

Što se bogatstva tiče, koje ljudi traže radi toga da mogu udovoljavati jednoj od ovih triju požuda, ili dvjema od njih, ili svim trima: ako duša ne može osjetiti da li ga prezire dok ga ima, može ga se riješiti da se tako ispita.

Što se hvale tiče, zar moramo živjeti nepošteno i tako pokvareno i zapušteno da se svatko tko nas pozna zgraža nad

nama, samo da budemo bez ljudske hvale pa da iz toga vidimo što možemo? Može li se reći ili zamisliti veća ludost? Ali ako dobar život i dobra djela običava pratiti i treba da prati pohvala, ne treba napuštati ni pratnju njegovu kao ni sam dobar život. Ali ja mogu osjetiti bez čega mogu biti ili ravnodušno ili teškom mukom, tek kad budem bez toga.

61. Što dakle da ti, Gospodine, u ovoj vrsti napasti ispovijedam? Što drugo nego da me pohvale vesele? Ali više me veseli sama istina nego pohvale. Jer kad bi mi se dao izbor da li bih volio biti hvaljen od svih ljudi, ali kao luđak ili u svim stvarima u zabludi, ili bih volio biti pogrđivan od svih ljudi, ali kao čovjek postojan i nepokolebljiv u istini, znam što bih odabrao. Ali ipak ne bih htio da mi pohvala iz tuđih usta povećava radost zbog bilo kojega moga dobra. Ali ona je, priznajem, povećava, i ne samo to, nego je ukor umanjuje.

I kad me ova moja bijeda uznemiruje, dolazi mi potajno u srce neka isprika. Ti znaš, Bože, kakva je, ali mene ona ostavlja u sumnji. Jer ti si nam zapovjedio ne samo uzdržljivost, to jest od kojih stvari moramo obuzdavati svoju ljubav, nego i pravednost, to jest kamo treba da je priklanjamo, a budući da nisi htio da ljubimo samo tebe nego i bližnjega, često mi se čini da se radujem uspjehu ili nadi svoga bližnjega kad se radujem hvali pametnoga čovjeka, a opet da se žalostim zbog njegove nesreće kad čujem da on kudi ili ono što ne zna ili ono što je dobro.

Katkada se i žalostim kad me hvale, kad ili na meni hvale ono u čemu se sam sebi ne sviđam ili kad također manja i neznatnija dobra cijene više nego što ih treba cijeniti. Ali opet, odakle znam da li taj dojam imam stoga što ne želim da moj hvalitelj ima drugo mišljenje o meni nego ja, i to ne zato što bi mi bilo stalo do njegove koristi, nego zato što su ista dobra koja se meni na meni sviđaju ugodnija meni kad se i drugima sviđaju? Jer na neki način nisam ni ja hvaljen kad se ne hvali moje mišljenje o meni, jer se hvali ili ono što se meni ne sviđa, ili se više hvali ono što se meni manje sviđa. Nisam li dakle u toj stvari kolebljiv o samome sebi?

62. Eto, u tebi, Istino, uviđam da me moje pohvale ne smiju dirati radi mene, nego radi koristi moga bližnjega. A da li sam ja takav, ne znam. U toj sam stvari sam sebi manje

poznat nego što si mi poznat ti. Zaklinjem te, Bože moj, pokaži mi mene samoga, da braći svojoj koja će se moliti za mene ispovjedim što god nađem ranjavo na sebi. Daj da se još jednom pomnije ispitam. Ako me samo korist bližnjega dira u mojim hvalama, zašto me manje dira kad nekoga drugoga nepravedno kore nego ako kore mene? Zašto me više grize ona pogrda koja se nabacuje na mene nego ona koja se nabacuje na drugoga preda mnom jednakom nepravdom? Zar i to ne znam? Preostaje li još samo to da sâm sebe zavedem i da izdam istinu pred tobom u srcu i jeziku svome? Takvu ludost udalji od mene, Gospodine, da ne bi *usta moja bila meni ulje grešnika za mazanje glave moje* (Ps 141,5).

GLAVA 38

Opasnost od taštine

63. *Bijedan sam i ubog* (Ps 109,22) i bolji sam kad se u skrovitom jecanju ne sviđam sebi, nego tražim tvoje milosrđe, dok se ne poprave nedostaci moji i dovedu do onoga mira kojega ne pozna oko preuzetna čovjeka. A govor koji izlazi iz naših usta i djela što ih ljudi opažaju sadrže vrlo opasnu napast koja nastaje iz ljubavi prema pohvali; ta ljubav katkada moljaka priznanja i skuplja ih da se nekako istakne naša osoba: napastuje me i onda kad je ja korim na sebi, baš time što je korim, i često se čovjek s većom taštinom hvali da prezire taštu slavu, i zato se više ne hvali samim preziranjem slave, jer je ne prezire kad se hvali.

GLAVA 39

Ljubav prema sebi

64. Unutra također, duboko u nama ima drugo zlo iste vrste napasti, zlo od kojega propadaju oni koji se sviđaju sebi zbog sebe, ma koliko se drugima ili ne sviđali ili im bili odbojni pa i ne nastojali omiljeti drugima. Ali oni koji se sviđaju sebi uvelike su nemili tebi ne samo zbog toga što stvari koje nisu dobre drže dobrima nego i zbog toga što se hvale tvojim darovima kao svojima, ili priznaju doduše da

su tvoji, ali ih pripisuju svojim zaslugama, ili priznaju i to da su od tvoje milosti, ali veselje zbog nje ne dijele s drugima, nego su drugima zavidni na njoj.

U svim ovim i ovakvim opasnostima i mukama ti vidiš drhtaj moga srca, i ja više osjećam da ti moje rane odmah liječiš nego da ne primam novih.

GLAVA 40

Stupnjevi u traženju Boga

65. Gdje nisi ti uza me hodila, Istino, učeći me čega da se čuvam i za čim da težim, kad sam pred tebe iznosio svoje niske vidike, koliko sam mogao, i tebe pitao za savjet?

Prošao sam vanjski svijet osjetilima, koliko mi je bilo moguće, promatrao sam život svoga tijela koliko dolazi od mene i sama svoja osjetila. Odande sam ušao u skrovišta svoga pamćenja, u mnogostruke prostorije na čudnovat način krcate nebrojenim zalihama. Razmatrao sam i strah me obuzeo. Ništa od onoga ne mogoh razabrati bez tebe, ali vidjeh da ništa od onoga nisi ti.

Ni ja sâm, koji sam to našao, koji sam sve proputovao i pokušao sve razlučiti i svako od toga po njegovoj vrijednosti procijeniti, jedne stvari primajući i ispitujući preko osjetilâ kao glasnika, druge osjećajući kao srasle sa mnom i opet raspoznavajući i izbrajajući same glasnike, zatim već u prostranim riznicama pamćenja jedne obrađujući, druge spremajući, treće izvlačeći van: ni ja sâm, dok sam to radio, to jest moja snaga kojom sam to radio, ni sama ona ne bijaše ti. Jer ti si svjetlost trajna, koju sam pitao za savjet o svim stvarima: da li postoje, što su i koliko vrijede. I slušao sam što me ta svjetlost uči i što mi zapovijeda. I često to činim: to mi je užitak, i od neizbježivih poslova, koliko mogu od njih odahnuti, pribjegavam tome užitku. I u svemu tome kuda prolazim pitajući tebe za savjet, ne nalazim sigurnoga mjesta svojoj duši osim u tebi, da se ondje sabere sve što je rasuto u meni i da se ništa od mene ne udalji od tebe. Katkada me uvodiš u vrlo neobično čuvstvo sve do neke unutarnje slatkoće: kad bi ta slatkoća došla do punine u meni, bilo bi to nešto što ne bi bio ovaj život. Ali ja padam natrag

u ovaj život ovdje pod teretom svojih jada i moje me navike opet obuzimaju i drže; ljuto plačem, ali me one ljuto i drže. Toliko je težak teret navike! Ovdje mogu biti, ali neću; ondje hoću, ali ne mogu: jadan i ovdje i ondje!

GLAVA 41

Bog i laž nespojivi

66. Tako sam razmišljao o slabostima svoga grešnog života u trovrsnoj požudi i desnicu sam tvoju zazvao da me spasi. Jer i ranjena srca vidjeh tvoju ljepotu, ali odbijen njezinim sjajem, rekoh: »Tko može onamo?« *Odbačen sam ispred tvojih očiju!* (Ps 31,23). Ti si istina koja stoji iznad svega. A ja, u škrtosti svojoj, nisam htio izgubiti tebe, ali sam htio uz tebe posjedovati i laž; jer nitko ne želi tako govoriti laž da sâm više ne bi znao što je istina. Tako sam te izgubio jer ne trpiš da te netko posjeduje zajedno s lažju.

GLAVA 42

Novoplatonski put ne vodi k Bogu

67. Koga sam mogao naći da me izmiri s tobom? Jesam li se trebao preporučiti anđelima? Kakvom molitvom? Kakvim obredima? Mnogi koji su se pokušali vratiti k tebi pa to nisu sami po sebi mogli, pokušali su, kako čujem, na taj način; upali su u želju za izvanrednim viđenjima pa su se razočarali, kako su i zaslužili.

U oholosti svojoj tražili su te više nadimljući se ispraznim znanjem nego udarajući se u prsa, i predobiše za se srodnošću srca svoga kao istomišljenike i saveznike svoje oholosti *knezove ovoga zraka* (Ef 2,2), koji su ih izvarali svojim čarobnim moćima, dok su tražili posrednika da se preko njega očiste, a nije ga bilo. Jer ono bijaše *đavao koji se pretvorio u anđela svjetla* (2 Kor 11,14). I silno je zaveo njihovo oholo tijelo time što sâm nije bio od čovječjega tijela.

Oni su naime bili smrtnici i grešnici, a ti si, Gospodine, besmrtan i bez grijeha. S tobom su se oni nastojali pomiriti

ne odričući se svoje oholosti. A posrednik između Boga i ljudi trebao je da ima nešto slično Bogu i nešto slično ljudima: kad bi u svemu bio sličan ljudima, bio bi daleko od Boga, a kad bi u svemu bio sličan Bogu, bio bi daleko od ljudi, i tako ne bi mogao biti posrednik. Stoga onaj lažni posrednik, koji po tvojim skrovitim odlukama vara ljudsku oholost kako zaslužuje, ima jedno zajedničko s ljudima, to jest grijeh, a drugo želi da pokaže kako ima zajedničko s Bogom: budući da nema smrtnoga tijela, on se hvasta da je besmrtan. Ali budući da je *plaća za grijeh smrt* (Rim 6,23), on ima zajedničko s ljudima to da je zajedno s njima osuđen na smrt.

GLAVA 43

Krist jedini posrednik

68. Pravi, međutim, posrednik kojega si po tajanstvenom svojem milosrđu objavio ljudima i poslao, da se na njegovu primjeru nauče i samoj poniznosti, onaj *posrednik između Boga i ljudi, čovjek Krist Isus* (1 Tim 2,5), stupio je među smrtne grešnike i besmrtnog Pravednika, smrtan kao ljudi, pravedan kao Bog, da bi, budući da je plaća pravednosti život i mir, po pravednosti koja ga ujedinjuje s Bogom uklonio od opravdanih grešnika smrt koju je s njima htio imati zajedničku. On je bio pokazan svecima Staroga zavjeta, da se oni tako spase po vjeri u buduću njegovu muku kao mi po vjeri u njegovu već pretrpljenu muku. Ukoliko je naime čovjek, utoliko je posrednik, a ukoliko je Riječ, ne stoji u sredini, jer je jednak s Bogom, Bog kod Boga i zajedno s njim jedan Bog.

69. Kako si nas ljubio, Oče dobri, *koji Sina svoga jedinoga nisi poštedio, nego si ga predao za nas grešnike!* (Rim 8,32). Kako si nas ljubio, nas poradi kojih je *on, koji nije smatrao za otimačinu biti jednak tebi, postao podložan sve do smrti na križu* (Fil 2,6.8); jedini *među umrlima slobodan* (Ps 88,6), koji je imao *vlast da položi svoju dušu* i imao *vlast da je ponovno uzme* (Iv 10,18); za nas pred tobom pobjednik i žrtva, i upravo zato pobjednik jer je žrtva; za nas pred tobom svećenik i žrtva, i upravo zato svećenik jer je žrtva; on nas je pred tobom od robova učinio tvojim sinovima, jer

se rodio od tebe, a služio nama. S pravom imam čvrstu nadu u njemu da ćeš sve moje bolesti izliječiti po njemu koji sjedi tebi zdesna, i kod tebe *posreduje za nas* (Rim 8,34). Inače bih očajao. Mnogo ih je naime i velike su te moje bolesti, mnogo ih je i velike su, ali je jači tvoj lijek. Mogli smo misliti da je Riječ tvoja daleko od toga da se sjedini s čovjekom, mogli smo očajavati nad sobom, da nije *tijelom postala i nastanila se među nama* (Iv 1,14).

70. Prestrašen svojim grijesima i pod težinom svoje bijede, razmišljao sam u srcu i smislio bijeg u samoću, ali si me ti odvratio ohrabrivši me riječima: *Zato je Krist umro za sve, da oni koji žive ne žive više za sebe, nego za onoga koji je umro za njih* (2 Kor 5,15). Evo, Gospodine, *na tebe prebacujem svoju brigu*, da živim, i *razmatrat ću divote zakona tvoga* (Ps 55,23; 119,18). Ti znaš neznanje moje i slabost moju: pouči me i *ozdravi me!* (Ps 6,3). Onaj tvoj Jedinorođenac, *u kojemu su skrivena sva blaga mudrosti i znanja* (Kol 2,3), otkupio me svojom krvlju. *Neka me ne grde oholice* (Ps 119,122), jer ja mislim na svoju otkupninu, jedem i pijem, dijelim je i želim se, siromah, nasititi od nje zajedno s onima koji jedu i nasićuju se. *I hvalit će Gospodina koji ga traže!* (Ps 22,27).[10]

---

[10] Time završava dio koji se odnosi na Augustinovu osobu, a u tri ostale knjige bit će pohvala Bogu. Mnogi prevodioci ispuštaju te tri knjige smatrajući ih »stranim tijelom« u autobiografskim *Ispovijestima*.

KNJIGA JEDANAESTA

»Zašto se ispovijedamo Bogu kad nas on dobro poznaje?« Tom mišlju Augustin na svoje Ispovijesti *nadovezuje molbu Bogu da mu dade razumjeti Sveto pismo (gl. 1—2), te prelazi na prvu rečenicu Knjige Postanka: »U početku stvori Bog nebo i zemlju.« Pojam stvaranja (3—6). Riječ Božja je Početak i Učitelj (7—9). Volja Božja je bez početka (10). Vrijeme i vječnost (11—13). Analiza pojma vremena (14—28). Duša nema protezanja u prostoru (29—31). — Pisano u Hiponu 397.*

GLAVA 1

Zašto se ispovijedamo Bogu

1. Tvoja je, Gospodine, vječnost, pa zar ti ne znaš ono što ti ja govorim? Ili zar vidiš samo u vremenu ono što se događa u tom vremenu? Zašto ti dakle pripovijedam u sitnice tolike stvari? Očito ne zato da po meni saznaš za njih, nego da k tebi uzdignem svoju ljubav i ljubav onih koji ovo čitaju, pa da svi reknemo: *Velik je Gospodin i hvale dostojan veoma!* (Ps 96,4). Već sam rekao i reći ću: »Iz ljubavi prema tvojoj ljubavi činim to.« Mi te i molimo, premda Istina kaže: *Zna Otac vaš što vam je potrebno prije nego ga zamolite* (Mt 6,8). Otkrivamo dakle svoje čuvstvo prema tebi kad ti ispovijedamo svoje nevolje i *tvoja milosrđa prema nama* (Ps 33,22), da nas oslobodiš sasvim, kad si već počeo, da prestanemo biti bijedni u sebi, a postanemo blaženi u tebi, jer si nas pozvao da budemo *siromašni u duhu, krotki, tužni, gladni i žedni pravde, milosrdni, čista srca i mirotvorci* (Mt 5,3-9).

Evo, ja sam ti ispripovjedio mnoge stvari,[1] onoliko koliko sam mogao i koliko sam htio, jer si ti prvi htio da ti se ispovjedim, tebi Gospodinu Bogu svome, *jer si dobar i jer je dovijeka milosrđe tvoje* (Ps 118,1).

GLAVA 2

Želi upoznati istinu u Svetom pismu

2. Kada ću pak uspjeti jezikom pera svoga iskazati sve poticaje tvoje, sve prijetnje tvoje, utjehe i upute tvoje ko-

[1] Iz ovih se riječi vidi da su posljednje tri knjige (11—13) sastavni dio *Ispovijesti*. Vidi se to i iz početka slijedećeg poglavlja.

jima si me naveo da propovijedam tvoju riječ i da tvoju svetu tajnu dijelim tvome narodu? Pa ako i uspijem sve redom iskazati, opet me skupo stoji svaka kap vremena.

Već odavna gorim od želje da razmatram o zakonu tvome i da ti u tome ispovjedim svoje znanje i svoje neznanje, prve zrake tvoga prosvjetljenja i ostatke svojih tmina, dok tvoja jakost ne uništi svu moju slabost. I neću da mi se rastepu na druge stvari časovi koje nalazim slobodne od briga za okrepu tijela, od duševnoga rada i od služenja koje dugujemo ljudima, ili koje ne dugujemo a ipak ga činimo.

3. Gospodine Bože moj, *poslušaj molitvu moju* (Ps 61,2), i milosrđe tvoje neka usliši želju moju, jer ona ne gori samo za me, nego želi poslužiti bratskoj ljubavi: ti vidiš u srcu mome da je tako. Daj da ti žrtvujem službu misli i jezika svoga i daj mi što da ti prinesem. Ja sam *ubog i siromašan* (Ps 86,1), a *ti si bogat za sve koji te zazivaju* (Rim 10,12), ti si bez brige a brineš se za nas. Obreži od svake nepromišljenosti i od svake laži moje usne, nutarnje i vanjske. Neka mi budu čista naslada tvoja Pisma, ne daj da se u njima prevarim i ne daj da po njima koga prevarim. Gospodine, pogledaj i smiluj se, Gospodine Bože moj, svjetlosti slijepih i jakosti slabih, ali istodobno svjetlosti vidovitih i jakosti jakih, obazri se na dušu moju i *poslušaj vapaj iz dubine* (Ps 130,1). Jer ako uši tvoje nisu i u dubini, kamo ćemo ići? Kamo ćemo upraviti vapaj k tebi?

Tvoj je dan i tvoja je noć (Ps 74,16). Na tvoj mig prolijeću trenuci. Udijeli mi od njih vremena za moja razmatranja o tajnama tvoga zakona i ne zatvori ga pred onima koji kucaju. Sigurno nisi htio da se uzalud napišu tolike stranice skrivenih tajna. Ili zar one šume nemaju svojih jelena koji se u njih sklanjaju i skrivaju, hodaju po njima i pasu, liježu ondje i preživaju? O Gospodine, dovrši me i otkrij mi one stranice. Evo, tvoj je glas moja radost, tvoj je glas iznad svih mojih užitaka. Daj mi ono što ljubim, jer ja ljubim. I to si mi ti dao. Ne zapuštaj svojih darova i ne prezri svoje trave koja žeđa. Daj da ti ispovjedim sve što nađem u tvojim knjigama, *daj da čujem glas hvale* (Ps 26,7), da budem opojen tobom i da razmišljam *o divotama tvoga Zakona* (Ps 119,18), sve od početka kad si stvorio nebo i zemlju, pa do vječnoga kraljevstva koje ćemo imati s tobom u svetom gradu tvojemu.

4. *Gospodine, smiluj mi se i usliši* (Ps 27,7) moju želju! Mislim da ona ne teži za zemljom, ne teži ni za zlatom i srebrom, ni za dragim kamenjem ili krasnim haljinama, ni za častima i vlastima, ni za nasladama tjelesnim ni za stvarima koje su potrebne tijelu i ovom životu našega putovanja, *što nam se sve dodaje ako tražimo tvoje kraljevstvo i pravdu tvoju* (Mt 6,33).

Vidi, Bože moj, odakle moja želja. *Pripovjediše mi nepravednici svoje radosti, ali ne prema zakonu tvome, Gospodine!* (Ps 119,85). Eto, odakle moja želja.[2] Vidi, Oče, pogledaj i vidi, i odobri, i neka se svidi očima milosrđa tvoga da nađem milost pred tobom, da mi se otvori svetište riječi tvojih kad pokucam na vrata. Zaklinjem te Gospodinom našim Isusom Kristom, Sinom tvojim, *čovjekom desnice tvoje, Sinom čovječjim kojega si sebi potvrdio* (Ps 80,18) kao posrednika svoga i našega, preko kojega si nas tražio kad mi tebe nismo tražili, a tražio si nas da bismo mi tražili tebe; zaklinjem te Riječju tvojom, po kojoj si sve stvorio, sva bića među kojima i mene; zaklinjem te Jedincem tvojim, po kojemu si pozvao u posinaštvo narod vjernika, u kojemu i mene; zaklinjem te po onome koji *sjedi s desne tvoje i kod tebe posreduje za nas* (Rim 8,34), *u kojemu su skrivena sva blaga mudrosti i znanja* (Kol 2,3). Njih tražim u tvojim knjigama. Mojsije je o njemu pisao: to kaže on sâm, to kaže Istina!

GLAVA 3

Sam Bog može dati pravo razumijevanje Svetog pisma

5. Daj da čujem i razumijem kako si *u početku stvorio nebo i zemlju* (Post 1,1). To je napisao Mojsije, napisao je i otišao, prešao je odavde k tebi i sada nije preda mnom. Jer kad bi bio, uhvatio bih ga i pitao, zaklinjao bih ga tvojim imenom da mi razjasni te riječi, i pružio bih uši tijela svoga glasovima što bi izlazili iz njegovih usta. Ali kad bi govorio hebrejskim jezikom, uzalud bi njegov glas dopirao do moga osjetila, jer ništa od toga ne bi dopiralo do moga uma; ali

[2] Augustin ne studira Bibliju samo iz hladne učenjačke radoznalosti, on u njoj traži objavljenja za život.

kad bi govorio latinski, znao bih što govori. Ali odakle bih znao da li govori istinu? Pa kad bih i to znao, zar bih znao od njega? Ne, nego unutra u meni, unutra u prebivalištu misli moje govorila bi Istina, koja nije ni hebrejska, ni grčka, ni latinska, ni barbarska, govorila bi bez upotrebe usta i jezika, bez šuštanja slogova: »Istinu govori!« I ja bih odmah bio siguran i pouzdano bih onome čovjeku tvome rekao: »Istinu govoriš!«

Budući dakle da ne mogu pitati njega, molim tebe, tebe kojega je on bio pun kad je govorio istinu, tebe, Istino, tebe, Bože moj, molim, *oprosti moje grijehe* (Job 14,16), i ti koji si onome svome sluzi dao da to iskaže, daj meni da to razumijem!

GLAVA 4

Stvorenja navješćuju Stvoritelja

6. Evo, postoje nebo i zemlja i viču da su stvoreni, jer se mijenjaju i preobrazuju. A sve što nije stvoreno, a ipak postoji, nema u sebi ničega čega nije bilo prije: to bi bila promjena i preobrazba.

Viču također da nisu sami sebe stvorili: »Zato postojimo jer smo stvoreni; nije nas dakle bilo prije nego što smo bili, da bismo mogli stvoriti sebe.« I glas njihov koji to govori jest upravo u tome što se vide.

Ti si ih dakle, Gospodine, stvorio, ti koji si lijep, jer su oni lijepi; ti si dobar, jer su oni dobri; ti postojiš, jer oni postoje. Ali nisu tako lijepi, nisu tako dobri niti tako postoje kao ti, njihov Stvoritelj; u usporedbi s tobom oni niti su lijepi, niti su dobri, niti uopće postoje.

Znamo to, hvala tebi, ali naše znanje uspoređeno s tvojim znanjem samo je neznanje.

GLAVA 5

Svijet je stvoren riječju Božjom

7. Ali kako si stvorio nebo i zemlju i kakav si imao stroj kod izrade tako velikog djela svoga? Nisi naime radio kao čovjek umjetnik, koji oblikuje jedno tijelo od drugoga tijela po volji duše koja može nametnuti na bilo koji način onaj oblik koji vidi u samoj sebi unutarnjim okom — a odakle bi to mogla da je nisi ti stvorio? — i nameće oblik nečemu što već postoji i ima postojanje, kao na primjer zemlji, kamenu, drvetu, zlatu ili bilo kojoj stvari te vrste. A odakle bi i te stvari postojale da ih nisi stvorio ti? Ti si umjetniku stvorio tijelo, ti si mu stvorio dušu koja zapovijeda udovima, ti si mu dao tvar od koje nešto čini, ti si mu dao um kojim može razumjeti umjetnost i vidjeti unutra u sebi ono što treba da učini vani, ti si mu dao tjelesna osjetila da preko njih prenosi iz duše na tvar ono što čini, i da javlja natrag duši što je učinjeno, da ona unutra u sebi pita za savjet istinu koja njom upravlja, da li je djelo dobro učinjeno.

Tebe hvale sve ove stvari kao Stvoritelja svega. Ali kako ih ti stvaraš? Kako si stvorio, Bože, nebo i zemlju? Nisi zaista ni na nebu ni na zemlji načinio nebo i zemlju, ali ni u zraku ni u vodama, jer i oni pripadaju nebu i zemlji; nisi ni u cijelom svijetu stvorio cijeli svijet, jer nije bilo mjesta gdje bi mogao biti stvoren prije nego je bio stvoren da postoji. Nisi ni u ruci držao ništa da od toga načiniš nebo i zemlju: jer odakle bi ti uzeo to što ti nisi stvorio, da od toga nešto načiniš? Što naime postoji drugačije nego zato što ti postojiš?

Dakle, ti si rekao, i stvari postadoše, riječju svojom ti si ih stvorio.

GLAVA 6

Kako se može shvatiti ta Božja Riječ

8. Ali kako si govorio? Zar možda na onaj način kako je izašao glas iz oblaka govoreći: *Ovo je Sin moj ljubljeni?* (Mt 3,17; 17,5). Onaj je naime glas došao i prošao, počeo i svršio. Zaječali su slogovi i zamuknuli, drugi za prvim, treći za dru-

gim, i tako redom, dok nije zaječao posljednji iza svih ostalih, a za posljednjim je nastala tišina. Odatle je jasno i očigledno da je taj glas proizveo pokret jednoga stvorenja služeći vječnoj volji tvojoj, i to pokret u vremenu. I te tvoje riječi izgovorene u vremenu javilo je vanjsko uho razumnoj duši, kojoj je unutarnje uho okrenuto prema tvojoj vječnoj Riječi. A ona je ove riječi koje su u vremenu zvučale usporedila s tvojom vječnom Riječi odjenutom u tišinu i rekla: »To je druga stvar, sasvim druga. Ove riječi su daleko ispod mene, i uopće nisu, jer bježe i prolaze, a *Riječ Boga moga* nada mnom *ostaje dovijeka*« (Iz 40,8).

Ako si dakle čujnim i prolaznim riječima rekao neka bude nebo i zemlja i tako stvorio nebo i zemlju, onda je već postojalo neko tjelesno stvorenje prije neba i zemlje, da je njegovim vremenitim pokretima onaj glas mogao u vremenu odjeknuti. Ali nikakva tijela nije bilo prije neba i zemlje, ili ako ga je bilo, onda si ga sigurno bio stvorio bez prolaznoga glasa da bi od njega mogao načiniti prolazni glas kojim bi rekao: Neka bude nebo i zemlja. Što god naime bilo ono odakle bi nastao takav glas, uopće ne bi postojalo da nije od tebe stvoreno. Kojom si se dakle riječju poslužio da postane tijelo iz kojega bi nastale one riječi?

GLAVA 7

Riječ Božja vječna je kao i Bog

9. Tako nas ti zoveš da razumijemo Riječ, koja je Bog kod tebe Boga, koja se vječno izgovara i u kojoj se vječno izgovaraju sve stvari, jer se u njoj ne svršava ono što se govorilo niti se govori nešto drugo kako bi se moglo reći sve, nego se sve govori zajedno i vječno. Inače bi već postojalo vrijeme i promjena, a ne prava vječnost ni prava besmrtnost.

To znam, Bože moj, i zahvaljujem ti za to. Znam, priznajem ti, Gospodine, a sa mnom zna i blagoslivlja te tko god nije nezahvalan za sigurno spoznatu istinu. Znamo, Gospodine, znamo da neka stvar utoliko umire i rađa se ukoliko nije više ono što je bila i biva ono što nije bila. Ništa dakle od tvoje Riječi ne prolazi niti nadolazi jer je uistinu besmrtna i vječna. I zato ti Riječju koja je s tobom suvječna govoriš

zajedno i vječno sve što govoriš, i biva sve što god rekneš da bude. Ti ne stvaraš drugačije nego riječju, pa ipak ne postaju u isti čas ni za svu vječnost sve stvari koje riječju stvaraš.

GLAVA 8

Vječna Riječ jedini učitelj istine

10. A zašto je to tako, Gospodine Bože moj? Ja to nekako vidim, ali kako da to izreknem, ne znam, osim da sve što počinje i svršava počinje tada i svršava tada kad vječni razum, u kojemu niti što počinje niti što svršava, spoznaje da je trebalo početi ili svršiti. A taj razum, to je tvoja Riječ, koja je i *Početak, jer nam i govori* (Iv 8,25). Tako nam je govorila u Evanđelju glasom tijela, i zaječala je izvana u ušima ljudskim, da bi vjerovali u nju i da bi je u sebi tražili i nalazili je u vječnoj Istini, gdje ona sve svoje učenike poučava kao dobri i jedini Učitelj.

Ondje čujem tvoj glas, Gospodine, kako mi kažeš da nama govori samo onaj koji nas poučava, a da onaj koji nas ne poučava, ako i govori, ne govori nama. A tko nas poučava, ako ne nepromjenljiva Istina? Jer i kad nas promjenljivo stvorenje opominje, vodi nas k nepromjenljivoj Istini, gdje primamo pravu pouku kad stanemo i slušamo nju i *radošću se radujemo glasu zaručnika* (Iv 3,29) vraćajući se onamo odakle smo došli. I zato je ona Početak, jer kad ona ne bi bila postojana, ne bismo imali kamo da se vratimo kad bismo zalutali; a da bismo je spoznali, ona nas poučava, jer je Početak i jer govori nama.

GLAVA 9

Kako Riječ Božja govori našem srcu

11. U tom si Početku, Bože, stvorio *nebo i zemlju*, u Riječi svojoj, u Sinu svome, u Snazi svojoj, u Mudrosti svojoj, u Istini svojoj, divno govoreći i divno radeći. Tko će razumjeti to čudo? Tko će ga ispripovjediti? Što je to što katkada

svijetli u meni i udara moje srce ne zadajući mu ranâ? Groza me hvata i žarim se: groza me hvata ukoliko sam različan od njega, žarim se ukoliko sam sličan njemu. Mudrost, jest, sama Mudrost je ona koja katkada svijetli u meni, razbijajući moj oblak, koji me, međutim, kad se odmećem od nje, ponovno pokriva tamom i gomilom mojih kazna, jer je tako *u nevolji oslabila moja snaga* (Ps 31,11) da ne mogu više podnositi ni dobro svoje, dok ti, Gospodine, *koji si se smilovao svim opačinama mojim*, ne izliječiš i *sve slabosti moje*, jer ćeš i *otkupiti od propasti život moj*, i *ovjenčat ćeš me u smilovanju i milosrđu* i *nasitit ćeš dobrima želju moju, obnovit će se mladost moja kao u orla* (Ps 103,3-5). *Nadom smo naime spašeni* i obećanja tvoja *strpljivo čekamo* (Rim 8,24sl). Neka sluša tko može u nutrini svojoj glas tvoj, ja ću s pouzdanjem u tvoje proročanstvo vikati: *Kako su divna djela tvoja, Gospodine, sve si u mudrosti svojoj stvorio!* (Ps 104,24). Ona je Početak, i u tom si Početku stvorio nebo i zemlju.

GLAVA 10

Neki prigovori protiv stvaranja

12. Zar nisu, evo, puni svoga staroga grijeha oni koji nam govore: »Što je radio Bog prije nego je stvorio nebo i zemlju? Ako je naime mirovao — kažu — i nije radio ništa, zašto nije tako ostao uvijek i dalje kao što se uvijek prije ustezao od svakoga djela? Ako je naime ikakav novi pokret nastao u Bogu i nova volja da sazda stvorenje kojega nikada prije nije bio sazdao, kako to može biti prava vječnost gdje se rađa volja koje prije nije bilo? Ali volja Božja nije neko stvorenje, nego je postojala prije svakog stvorenja, jer ništa ne bi moglo biti stvoreno da nije prije toga bilo volje Stvoriteljeve. Dakle, samoj Božjoj biti pripada njegova volja. Ako je u Božjoj biti nastalo nešto čega prije nije bilo, ne može se kao istinito tvrditi da je ona bit vječna. Ako je pak Božja volja uvijek bila da postoji stvorenje, zašto nije i stvorenje vječno?«[8]

---

[8] Na isti prigovor odgovara Augustin i u djelu *Božja država* XII,12 i d.

GLAVA 11

Vrijeme i vječnost

13. Oni koji tako govore još ne razumiju tebe, Mudrosti Božja, svjetlosti dušâ; ne razumiju još kako postaju stvari koje postaju po tebi i u tebi; pokušavaju osjetiti okus vječnosti, ali *njihovo srce* još uvijek oblijeće po prošlim i budućim pokretima stvari, i još je uvijek *puno ispraznosti* (Ps 5,10). Tko će ga zadržati i zaustaviti da malo stane i da malo uhvati sjaja uvijek nepomične vječnosti, da je usporedi s vremenima koja nikada ne stoje pa da vidi da se ona s njima ne može usporediti; da vidi da dugo vrijeme postaje dugo samo zbog toga što se sastoji od mnogo prolaznih trenutaka koji se ne mogu odvijati zajedno; da u vječnosti ništa ne prolazi, nego da je u njoj sve sadašnje, dok naprotiv nijedno vrijeme nije cijelo u sadašnjosti; da vidi da svaku prošlost potiskuje budućnost i da svaka budućnost slijedi iza prošlosti, i da se svaka prošlost i budućnost stvara i izlazi iz onoga što je uvijek sadašnje? Tko će zadržati ljudsko srce da stane i vidi kako vječnost, koja nema ni budućnosti ni prošlosti, nepomično stoji i određuje buduća i prošla vremena?

Zar je moja ruka sposobna za to? Zar ruka usta mojih može riječima izraziti tako veliku stvar?

GLAVA 12

Prije stvaranja svijeta Bog nije radio ništa

14. Evo odgovaram onome koji pita: »Što je radio Bog prije nego što je stvorio nebo i zemlju?«

Ne odgovaram onako kako se priča da je netko šaljivo izmičući teškom pitanju odgovorio: »Spremao je pakao onima koji istražuju tako visoke stvari!« Drugo je vidjeti, a drugo zbijati šalu. Zato ja ne odgovaram tako. Radije bih odgovorio: »Ne znam«, kad nešto ne znam, nego tako da bude ismijan onaj koji je postavio visoka pitanja, a pohvaljen onaj koji je lažno odgovorio.

Nego kažem da si ti, Bože naš, Stvoritelj svega stvorenja, pa ako se pod imenom neba i zemlje razumijeva sve stvorenje, smiono kažem: »Prije nego je Bog stvorio nebo i zemlju,

nije radio ništa. Ako je naime nešto radio, što je to bilo ako ne stvorenje? I kamo sreće da znam tako sve što god želim znati na svoju korist, kao što znam da nije bilo nijednoga stvorenja prije nego je bilo ikakva stvorenja!

GLAVA 13

Prije stvaranja nije postojalo vrijeme

15. Ako čiji površni duh luta po slikama prošlih vremena te se čudi što si ti, Bog svemogući, koji si sve stvorio i sve uzdržavaš, koji si graditelj neba i zemlje, mogao od tolikoga djela, prije nego si ga načinio, mirovati kroz bezbrojne vjekove, neka se taj probudi i promisli da za njegovo čuđenje nema razloga.

Jer kako su mogli proći bezbrojni vjekovi kad ih ti još nisi stvorio, ti koji si začetnik i stvoritelj svih vjekova? Ili kako bi mogla postojati vremena koja ne bi bila stvorena od tebe? Ili kako bi mogla proći ako ih nikad nije bilo?

Budući dakle da si ti stvoritelj svih vremena, kako se može reći da si mirovao od posla ako je postojalo neko vrijeme prije nego si stvorio nebo i zemlju? I sámo to vrijeme stvorio si ti, te nisu mogla prolaziti vremena prije nego si stvorio vremena. Ako pak prije neba i zemlje nije bilo nikakva vremena, zašto se pita što si »tada« radio? Jer nije bilo nikakva »tada« dok nije bilo nikakva vremena.

16. Ako si ti prije vremenâ, nisi prije njih u vremenu, jer inače ne bi bio prije svih vremena. Ti si prije svih prošlih vremena uzvišenošću uvijek sadašnje vječnosti i nadvisuješ sva buduća vremena jer su ona buduća, a čim dođu, bit će prošla, a *ti si uvijek isti i godine tvoje neće nestati* (Ps 102,28). Tvoje godine niti idu niti dolaze: a ove naše idu i dolaze zato da sve mogu doći. Tvoje godine sve zajedno stoje jer nepomično stoje; one ne odlaze tjerane od onih koje dolaze, jer ne prolaze: a ove naše bit će tek onda sve kad sve prestanu biti. *Tvoje su godine jedan dan* (2 Pt 3,8), a tvoj dan nije svaki dan, nego danas, jer tvoj današnji dan ne uzmiče pred sutrašnjim, a ne dolazi ni iza jučerašnjega. Današnji tvoj dan je vječnost; zato si kao sebi suvječnoga rodio onoga

kome si rekao: *Ja sam te danas rodio* (Ps 2,7). Ti si dakle stvorio sva vremena, i prije svih vremena ti postojiš, i nikada nije postojalo neko vrijeme kad nije bilo vremena.

GLAVA 14

Što je vrijeme?

17. Nije dakle bilo vremena kad ti nisi ništa radio, jer si ti stvorio i samo vrijeme. I nikakvih vremena nema koja su suvječna s tobom, jer ti stalno postojiš, a vremena ne bi bila vremena kad bi bila stalna.

A što je vrijeme? Tko bi to mogao lako i ukratko razjasniti? Tko bi to mogao i samo mišlju shvatiti pa da to onda riječju izrazi? A je li nam išta običnije i poznatije što u govoru spominjemo nego vrijeme? I razumijemo sasvim dobro kad o njemu govorimo, razumijemo i kad čujemo gdje drugi o njemu govori.

Što je dakle vrijeme? Ako me nitko ne pita, znam, ali ako bih htio nekome na pitanje to razjasniti, ne znam; ipak sa sigurnošću mogu reći da znam, kad ne bi ništa prolazilo, da ne bi bilo prošloga vremena, i kad ne bi ništa dolazilo, da ne bi bilo budućeg vremena, i kad ne bi ništa postojalo, da ne bi bilo sadašnjega vremena.

A kako ona dva vremena, prošlo i buduće, postoje, kad prošlo više ne postoji a buduće još ne postoji? A sadašnje vrijeme, kad bi uvijek bilo sadašnje i kad ne bi prelazilo u prošlost, ne bi više bilo vrijeme, nego vječnost. Ako dakle sadašnjost, da bi bila vrijeme, mora prijeći u prošlost, kako možemo tvrditi da i ona postoji, kad joj je uzrok postojanja to što više neće postojati? Tako dakako možemo ispravno kazati da je ona vrijeme samo zato što ide k tome da ne postoji.

GLAVA 15

Kako se mjeri vrijeme?

18. Pa ipak govorimo o dugom vremenu i o kratkom vremenu, a to govorimo samo o prošlom ili budućem vremenu. Prošlo dugo vrijeme nazivamo, na primjer, proteklih sto go-

dina, a isto tako buduće dugo vrijeme nazivamo idućih sto godina, a kratko prošlo vrijeme, na primjer, zovemo proteklih deset dana, ili kratko buduće vrijeme idućih deset dana. Ali kako može biti dugo ili kratko ono što ne postoji? Prošlost naime više ne postoji, a budućnost još ne postoji. Nemojmo stoga govoriti: »Dugo je«, nego za prošlost govorimo: »Bilo je dugo«, a za budućnost: »Bit će dugo.«

Gospodine moj, svjetlosti moja, zar se neće i ovdje tvoja istina smijati čovjeku? Jer to dugo prošlo vrijeme — je li bilo dugo onda kad je već bilo prošlo ili dok je još bilo sadašnje? Jer moglo je biti dugo onda kad je bilo nešto što je moglo biti dugo, a kad je prošlo, nije više postojalo, pa nije moglo ni biti dugo kad uopće nije postojalo.

Nemojmo dakle govoriti: »Bilo je dugo prošlo vrijeme«, jer nećemo naći što je bilo dugo, kad ga više nema otkako je prošlo, nego govorimo: »Dugo je bilo ono sadašnje vrijeme«, jer je bilo dugo kad je bilo sadašnje. Još naime ne bijaše prošlo tako da ga više nije bilo, i zato je bilo nešto što može biti dugo; ali kad je jednom prošlo, zajedno je prestalo biti dugo jer je prestalo postojati.

19. Pogledajmo dakle, dušo ljudska, da li sadašnje vrijeme može biti dugo: dano ti je naime da opažaš i mjeriš njegovo trajanje. Što ćeš mi odgovoriti?

Je li sto sadašnjih godina dugo vrijeme? Pogledaj prije da li sto godina mogu biti sadašnje? Ako naime teče prva od tih sto godina, ona je sadašnja, a devedeset i devet godina su buduće godine, i zato još ne postoje; ako pak teče druga godina, već je jedna prošla, druga je sadašnja, a ostale su buduće. I tako koju god godinu između prve i posljednje godine toga stogodišnjeg broja postavimo kao sadašnju, sve godine prije nje bit će prošle godine, a godine poslije nje buduće. Stoga svih tih sto godina neće moći biti sadašnje.

Da vidimo je li bar ona jedna godina koja sada teče sadašnja. Ako naime teče njezin prvi mjesec, ostali su mjeseci budući, ako teče drugi, već je prvi prošao, a ostali još ne postoje. Dakle ni godina koja teče nije sva sadašnja, a ako nije sva sadašnja, onda nije sadašnja kao godina. Godina je dvanaest mjeseci; svaki mjesec, bilo koji, dok teče, sadašnji je on sam, a ostali su ili prošli ili budući. Ali ni mjesec koji teče nije sav sadašnji, nego samo jedan njegov dan: ako je prvi,

ostali su budući, a ako je posljednji, ostali su prošli, a ako je koji u sredini, on je među prošlima i budućima.

20. Tako je evo sadašnje vrijeme, za koje smo vidjeli da se jedino može zvati dugo, stegnuto na razmak od jedva jednoga dana. Ali razmotrimo i njega, jer ni jedan dan nije sav sadašnji. On se naime sastoji od dvadeset i četiri sata u svemu, od noćnih sati i dnevnih sati, prvom satu su svi ostali budući, a prema posljednjemu su svi drugi prošli, a svaki od srednjih sati ima prije sebe prošle, a poslije sebe buduće. Ali i sam jedan sat sastoji se od kratkotrajnih djelića: što god je od njega odletjelo, to je prošlost, a što god mu preostaje, to je budućnost. Ako se može zamisliti dio vremena koji se ne može više podijeliti ni u najmanje djeliće vremena, onda je on jedini koji se može zvati sadašnji, ali taj dio tako brzo iz budućnosti prelijeće u prošlost da se ne proteže ni trenutak. Jer ako se proteže, dijeli se na prošlost i budućnost, a sadašnjost nema nikakva trajanja.

Gdje je dakle vrijeme koje bismo mogli nazvati dugim? Da li možda budućnost? Ali o budućnosti ne kažemo da jest duga, jer još nema ničega što bi bilo dugo, nego kažemo: »Bit će duga.« Ali kad će to biti? Ako naime i tada još bude buduća, neće biti duga, jer još neće biti ničega što bi moglo biti dugo; ako pak bude duga tada kad iz budućnosti koja još ne postoji već počne postojati te postane sadašnjost, da može biti nešto što može biti dugo, tada već sadašnje vrijeme viče da ne može biti dugo, kako smo malo prije čuli.

GLAVA 16

Koje se vrijeme može mjeriti?

21. Pa ipak, Gospodine, mi opažamo vremenske razmake, uspoređujemo ih međusobno pa kažemo da su jedni dulji, drugi kraći. Mjerimo također koliko je dulje ili kraće ovo vrijeme od onoga i odgovaramo da je ovo dvostruko ili trostruko od onoga, a ono da je polovica ili da je ovo toliko koliko ono. Ali mi mjerimo vremena dok prolaze kad ih mjerimo koliko opažamo; ali tko može mjeriti prošla vremena kojih više nema, ili buduća kojih još nema, osim ako će se

tko usuditi reći da može mjeriti što ne postoji? Kad dakle vrijeme prolazi, može se opažati i mjeriti, ali kad jednom prođe, ne može se mjeriti jer više ne postoji.

GLAVA 17

Postoje i prošlost i budućnost

22. Ja istražujem, Oče, a ne tvrdim; Bože moj, vodi me i upravljaj me!

Gdje je taj koji bi mi se usudio reći da nema triju vremena, kako smo kao djeca učili i drugu djecu poučavali: prošlo, sadašnje i buduće, nego samo sadašnje, jer ona druga dva ne postoje? Ili i ona postoje, ali vrijeme izlazi iz nekoga skrovišta kad od budućega postaje sadašnje, a zalazi u neko skrovište kad od sadašnjega postaje prošlo? Jer gdje su vidjeli budućnost oni koji su je proricali, ako ona još ne postoji? Ne može se naime vidjeti ono što ne postoji. A i oni koji pripovijedaju prošlost, ne bi sigurno pripovijedali istinu kad to ne bi gledali duhom: a kad to ne bi postojalo, ne bi se uopće moglo vidjeti. Postoji dakle i budućnost i prošlost.

GLAVA 18

Gdje su prošlost i budućnost?

23. Dopusti mi, Gospodine, da dalje istražujem, nado moja! Ne daj da se išta smete moja pažnja!

Ako naime postoje budući i prošli događaji, htio bih znati gdje su. A ako to još ne mogu znati, znam ipak, gdje god bili, da nisu ondje ni kao budući ni kao prošli, nego kao sadašnji. Jer ako su i ondje budući, onda još nisu ondje, a ako su i ondje prošli, onda više nisu ondje, Dakle, gdje god bili, kakvi god bili, nisu drugačiji nego sadašnji. Ali kad se prošli događaji istinito pripovijedaju, ne iznose se iz pamćenja same stvari koje su prošle, nego riječi koje su se rodile iz slika tih stvari koje su prolazeći utisnule u dušu kao neke tragove preko osjetila. Jer moje djetinjstvo, koje više ne postoji, pripada prošlosti koja više ne postoji; ali kad ga se

sjećam i pripovijedam, onda njegovu sliku gledam u sadašnjem vremenu, jer je još sada u mome pamćenju.

Da li je slična stvar i kod proricanja budućnosti, tako da se od stvari koje još ne postoje vide slike kao da već postoje? Priznajem, Bože moj, da to ne znam. Ali sigurno znam da mi većinom unaprijed zamišljamo svoje buduće čine i da je to zamišljanje sadašnje, dok čin koji zamišljamo još ne postoji jer je budući; ali kad tome činu pristupimo i započnemo raditi ono što smo unaprijed zamišljali, tada će ona radnja postojati, jer tada neće biti buduća, nego sadašnja.

24. Kakva god dakle bila ta tajanstvena slutnja o budućim događajima, ipak se može vidjeti samo ono što postoji. A ono što već postoji nije buduće, nego sadašnje. Kad se dakle kaže da se vide budući događaji, ne vide se oni sami koji još ne postoje, to jest koji su budući, nego njihovi uzroci ili možda znakovi koji već postoje: zato oni nisu onima koji vide budući, nego već sadašnji, i po njima se proriču budući događaji kako su u duši zamišljeni. Te slutnje opet već postoje, i njih kao sadašnje kod sebe vide oni koji te događaje proriču.

Neka za me govori jedan primjer iz tolikog šarenila stvari.

Gledam zoru, i unaprijed objavljujem da će izići sunce. Ono što gledam, to je sadašnje, a što unaprijed objavljujem, to je buduće; nije sunce buduće, jer već sada postoji, nego njegov izlazak, koji još nije; pa ipak ni sam njegov izlazak, kad ga ne bih u duhu zamišljao, kao sada kad o njemu govorim, ne bih mogao proreći. Ali ni ona zora koju vidim na nebu nije izlazak sunca, iako dolazi prije njega, niti je ono zamišljanje u mojem duhu: ovo oboje vidim kao sadašnje tako da mogu proreći da će sunce izići.

Budućnost dakle još ne postoji, a ako još ne postoji, uopće ne postoji, a ako ne postoji, ne može se ni vidjeti; ali može se proreći iz sadašnjosti koja već postoji i može se vidjeti.

GLAVA 19

Kako nam Bog otkriva budućnost?

25. Gospodaru svoga stvorenja, reci mi na koji način ti poučavaš duše o onome što će se dogoditi. Učio si naime svoje

proroke. A koji je to način na koji učiš budućnost, ti za kojega ništa nije budućnost? Ili možda pokazuješ sadašnjost iz koje se vidi budućnost? Jer što ne postoji, ne može se dakako pokazati. Predaleko je taj način od moga shvaćanja, *nadišao je moje snage: sam po sebi neću moći k njemu* (Ps 139,6), ali ću moći po tebi kad mi dopustiš ti, slatka svjetlosti očiju duše moje!

GLAVA 20

Sva tri vremena su u mojoj duši

26. Što mi je sada jasno i očevidno, to je da ne postoji ni budućnost ni prošlost, i da se ne može s pravom reći: »Tri su vremena, prošlo, sadašnje i buduće«, nego bi se možda moglo s pravom reći: »Tri su vremena, sadašnje u prošlosti, sadašnje u sadašnjosti, sadašnje u budućnosti.« Ona su naime u mojoj duši kao neke tri stvari i drugdje ih ne nalazim: sadašnjost u prošlosti je pamćenje, sadašnjost u sadašnjosti je gledanje, sadašnjost u budućnosti je očekivanje. Ako nam je to dopušteno reći, vidim i priznajem tri vremena, tri su vremena.

Može se također kazati: »Tri su vremena, prošlo, sadašnje i buduće«, kako je kriva upotreba ušla u običaj; neka se tako govori, eto, ja ne marim, ne protivim se, ne kudim, samo neka se razumije što se kaže, i neka se ne misli da sada postoji ono što je buduće i ono što je prošlo. Ima ionako malo stvari koje se ispravno govore, a više ih je koje se neispravno govore, ali se zna što hoćemo kazati.

GLAVA 21

Kako prolazi vrijeme?

27. Rekao sam dakle malo prije da mjerimo vrijeme kad prolazi, tako da možemo reći da je ovo dvostruko vremena od onoga jednostrukoga ili da je ovo toliko koliko ono, i sve što drugo još možemo kazati o dijelovima vremena mjereći vrijeme.

Tako dakle, kako sam govorio, mjerimo vrijeme dok prolazi, pa ako bi mi tko kazao: »Odakle to znaš?«, odgovorio bih: »Znam odatle što ga mjerimo; ne možemo mjeriti što ne postoji, a prošlost i budućnost ne postoje.« A kako mjerimo sadašnje vrijeme kad nema trajanja? Mjeri se dakle kad prolazi, a kad prođe, ne mjeri se, jer neće biti ničega što bi se moglo mjeriti.

Ali odakle i kuda i kamo prolazi kad se mjeri? Odakle ako ne iz budućnosti? Kuda ako ne kroz sadašnjost? Kamo ako ne u prošlost? Iz onoga dakle što još ne postoji, kroz ono što nema trajanja, u ono što više ne postoji.

Što pak mjerimo ako ne vrijeme u nekom trajanju? Jer kad govorimo jednostruko, dvostruko, trostruko, jednako i sve što na taj način u vremenu govorimo, govorimo samo o vremenskom trajanju. U kojem dakle trajanju mjerimo vrijeme koje prolazi? Da li u budućnosti, odakle prolazi? Ali što još ne postoji, ne mjerimo. Ili u sadašnjosti, kuda prolazi? Ali gdje nema trajanja, ne može se mjeriti. Ili u prošlosti, kamo prolazi? Ali što više ne postoji, ne može se mjeriti.

GLAVA 22

Zamršena zagonetka

28. Duša moja gori od želje da riješi tu zamršenu zagonetku.[4] Nemoj zatvoriti, Gospodine Bože moj, dobri Oče, zaklinjem te Kristom, nemoj zatvoriti mojoj želji ove tako obične, a opet tako skrovite stvari, daj da prodre u njih i da joj budu jasne u svjetlu tvoga milosrđa, Gospodine. Koga ću pitati o tome? I kome ću s većom koristi priznati svoje neznanje nego tebi, kojemu nisu dosadna moja nastojanja koja me tako žarko vuku prema tvojim Pismima? Daj mi što ljubim, jer ja ljubim, a i to si mi ti dao. Daj mi, Oče, ti koji uistinu znadeš *dobre darove davati sinovima svojim* (Mt 7,11), daj mi to, jer sam se potrudio da to upoznam i *težak je napor preda mnom* (Ps 73,16) dok mi to ne otvoriš. Kristom te zaklinjem, u ime onoga Sveca nad Svetima, neka mi nitko ne

[4] Filozofsko istraživanje oživljava se stalno kod Augustina žarkom željom koja ga svega obuzima.

smeta. I *ja sam povjerovao, zbog čega i govorim* (Ps 116,10). To je moja nada, za nju živim, da *razmatram milinu Gospodnju* (Ps 27,4). *Evo, već davno si odredio moje dane* (Ps 39,6) i oni prolaze, a kako, ne znam.

Uvijek nam je u ustima vrijeme i vrijeme, vremena i vremena: »Koliko je vremena ovo govorio?« »Koliko je vremena ovo činio?« »Koliko vremena nisam to vidio!« »Dvostruko vremena traje ovaj slog prema onom jednostrukom kratkom.« Govorimo to, čujemo to, razumiju nas drugi i mi razumijemo druge. To su sasvim uobičajene stvari, a opet iste te stvari vrlo su skrivene i otkrivanje njihovo uvijek je novo.

GLAVA 23

29. Čuo sam od nekog učenog čovjeka da je vrijeme gibanje sunca, mjeseca i zvijezda, ali nisam uz to pristao. Jer zašto ne bi s većim pravom vrijeme bilo gibanje svih tjelesa? Kad bi se naime zaustavila nebeska svjetlila i okretalo se samo lončarevo kolo, zar ne bi postojalo vrijeme kojim bismo mjerili njegove okretaje i zar ne bismo govorili da se ili okreću jednakom brzinom, ili kad bi se sad sporije, sad brže okretalo, da su jedni okretaji dulji, drugi kraći? Ili kad bismo to govorili, zar ne bismo i mi u vremenu govorili, ili zar ne bi u našim riječima jedni slogovi bili dugi, drugi kratki samo zato što su oni prvi zvučili dulje vrijeme, a ovi drugi kraće?

Bože, daj ljudima da vide, u malom primjeru, pojmove zajedničke malim i velikim stvarima. Ima zvijezdâ i svjetlila nebeskih da nam budu znakovi koji označuju godišnja doba, dane i godine. Ima ih, bez sumnje. Ali niti bih ja rekao da je okretaj onoga drvenoga kotačića dan, niti bi onaj učenjak rekao da taj okretaj ne predstavlja vrijeme.

30. Ja želim znati bit i narav vremena kojim mjerimo gibanja tjelesa i kažemo, na primjer, da je ono gibanje dvostruko vremena dulje nego ovo. No budući da se dan naziva ne samo vrijeme dok sunce obasjava zemlju, po čemu je jedno dan, a drugo noć, nego također vrijeme svega onoga okretaja od istoka pa opet do istoka, po čemu kažemo: »Prošlo je toliko dana« — ovdje se, naime, danima nazivaju dani

zajedno sa svojim noćima, a ne računa se posebno vrijeme noći — budući dakle da se dan ostvaruje gibanjem sunca i njegovim okretajem od istoka do istoka, pitam da li je sámo gibanje dan ili sámo trajanje gibanja, ili jedno i drugo.

Kad bi naime ono prvo bilo dan, bio bi dan i onda kad bi sunce onaj tok prevalilo u vremenskom razmaku od jednoga sata. Kad bi bilo ovo drugo, ne bi bio dan kad bi od izlaska sunca do drugoga izlaska bilo tako kratko vrijeme koliko je vrijeme od jednoga sata, nego bi sunce moralo obići dvadeset i četiri puta da ispuni jedan dan. Kad bi bilo jedno i drugo, onda niti bi se ono zvalo dan kad bi sunce za jedan sat izvršilo cijeli svoj okretaj, niti ono kad bi sunce stajalo, ali bi prošlo toliko vremena za koliko sunce obično prevali cijeli svoj put od jutra do jutra.

Neću zato sada dalje pitati što je ono što se zove dan, nego što je vrijeme kojim mjerimo okretaj sunca te bismo rekli da je on izvršen za pola vremena manje nego obično kad bi bio izvršen za toliko vremena za koliko prođe dvanaest sati; tada bismo, poredeći oba vremena, rekli da je ono jednostruko, a ovo dvostruko, iako bi jedanput sunce obišlo od istoka do istoka za ono jednostruko vrijeme, a drugi put za ovo dvostruko.

Neka mi dakle nitko ne govori da je gibanje nebeskih tjelesa vrijeme, jer i kad je sunce stalo na molitvu jednoga čovjeka da bi ovaj dovršio pobjedonosnu bitku, sunce je stajalo, ali vrijeme je išlo. Jer ona je bitka bila vođena i završena u svom vremenskom razmaku koliko je bilo dosta.[5]

Vidim dakle da je vrijeme neko rastezanje. No da li uistinu vidim ili mi se samo čini da vidim? Ti ćeš mi to pokazati, Svjetlosti, Istino!

GLAVA 24

Vrijeme nije gibanje tijela

31. Zapovijedaš li mi da pristanem ako tko kaže da je vrijeme gibanje nekoga tijela? Ne zapovijedaš. Jer čujem da

---

[5] U Bibliji (Još 10,12—14) pripovijeda se kako se Jošua u bici protiv Amorejaca pomolio Jahvi da produlji dan, i »stade sunce, i zaustavi se mjesec, sve dok se narod nije osvetio neprijateljima«.

se nijedno tijelo ne giba drugačije nego u vremenu: ti to kažeš. Ali ne čujem da je sámo gibanje nekoga tijela vrijeme: to ti ne kažeš. Kad se naime neko tijelo giba, vremenom mjerim kako se dugo giba, otkad se počinje gibati pa dok se ne zaustavi. A ako nisam vidio kad je započelo te se ono nastavlja gibati da ja ne vidim kad se prestane gibati, ne mogu mjeriti trajanje, osim slučajno od vremena kad počinjem vidjeti pa dok ne prestanem vidjeti. Pa ako dugo vidim, mogu samo izjaviti da je vrijeme dugo, ali ne koliko je dugo, jer i kad kažemo koliko, kažemo to usporedbom, na primjer: »Ovo traje toliko koliko ono.« Ili: »Ovo je dvostruko prema onome.« I drugo na taj način. Kad bismo pak mogli obilježiti razmake mjesta u prostoru odakle i dokle dolazi tijelo koje se giba, ili njegovi dijelovi, ako se giba kao na tokarskom kolu, mogli bismo reći koliko je vremena trebalo da tijelo ili njegovi dijelovi izvrše gibanje od jednoga mjesta do drugoga.

Budući dakle da je jedna stvar gibanje tijela, a druga ono čime mjerimo njegovo trajanje, tko ne može shvatiti koji od ovih dvaju pojmova treba zvati vrijeme? Jer ako se tijelo katkada različito giba, katkada miruje, mjerimo vremenom ne samo njegovo gibanje nego i njegovo mirovanje, i kažemo: »Toliko je mirovalo koliko se gibalo.« Ili: »Dvostruko ili trostruko dugo je mirovalo prema onome koliko se gibalo.« I sve drugo što naše mjerenje može više ili manje točno izmjeriti, kako se to običava kazati.

Dakle vrijeme nije gibanje tijela.

GLAVA 25

Moli Boga da ga prosvijetli

32. Ispovijedam ti, Gospodine, da još ne znam što je vrijeme, i opet ti ispovijedam, Gospodine, da znam da to govorim u vremenu, i da već dugo govorim o vremenu i da sámo to »dugo« nije dugo drugačije nego u trajanju vremena. Ali kako to mogu znati kad ne znam što je vrijeme? Ili možda ne znam kako da izrazim ono što znam? Jao meni, koji ne znam ni što ne znam! Eto, Bože moj, tebi je poznato da ne

lažem: kako govorim, tako misli moje srce. *Ti ćeš rasvijetliti svjetiljku moju, Gospodine Bože moj, rasvijetlit ćeš tmine moje* (Ps 18,29).

GLAVA 26

Kako se mjeri vrijeme?

33. Zar ti se moja duša ne ispovijeda iskreno kad kažem da mjerim vrijeme? Tako ga, Gospodine Bože moj, mjerim, a ne znam što mjerim. Mjerim gibanje tijela vremenom. Zar isto tako ne mjerim i sámo vrijeme? Ili zar bih mogao mjeriti gibanje tijela koliko traje i za koliko vremena tijelo stigne odavde onamo, kad ne bih mjerio vrijeme u kojemu se zbiva gibanje?

Ali čime mjerim sámo vrijeme? Da li kraćim vremenom mjerimo duže, kao što duljinom lakta mjerimo duljinu grede. Tako se naime čini da trajanjem kratkoga sloga mjerimo trajanje dugoga sloga, i kažemo da je ovaj dvostruko duži. Tako mjerimo duljinu pjesama duljinama stihova, duljine stihova duljinama stopa, duljine stopa duljinama slogova, duljine dugih slogova duljinama kratkih, i to ne kako stoje na stranicama — jer na taj način mjerimo prostor a ne vrijeme — nego kako glasovi prolaze izgovaranjem te kažemo: »Pjesma je duga, jer se sastoji od toliko stihova; dugi su stihovi, jer se sastoje od toliko stopa; duge su stope, jer se sastoje od toliko slogova; slog je dug, jer je dvostruk prema kratkome.«

Ali ni tako ne dolazimo do sigurne mjere vremena, jer se može dogoditi da duže vremena zvuči kraći stih ako se sporije izgovara, nego duži stih ako se brže izgovara. Tako je kod pjesme, tako kod stope, tako kod sloga.

Odatle zaključujem da vrijeme nije ništa drugo nego rastezanje, ali čega, ne znam, i bilo bi čudno kad ne bi bilo rastezanje same duše.[6] Što naime mjerim, zaklinjem te, Bože moj, kad kažem neodređeno: »Duže je ovo vrijeme nego ono«, ili određeno: »Dvostruko je ovo vrijeme prema onome«? Mjerim vrijeme, to znam. Ali ne mjerim buduće vri-

[6] Tu misao našao je Augustin kod aleksandrinskog filozofa Plotina (oko 204—270).

jeme, jer još ne postoji; ne mjerim sadašnje vrijeme, jer nema nikakva trajanja; ne mjerim prošlo vrijeme, jer više ne postoji. Što dakle mjerim? Da li vrijeme kad prolazi, a ne kad je prošlo? To sam već prije rekao.[7]

GLAVA 27

Kako mjerimo vrijeme u duši?

34. Nastavi, dušo moja, i budno pazi: *Bog je pomoćnik naš, on nas je stvorio, a ne mi* (Ps 62,9; 100,3). Pazi dobro gdje sviće istina.[8]

Evo, na primjer, tjelesni glas počinje zvučati, zvuči, još zvuči, i evo prestaje, i već je tišina, i onaj glas je prošao i nema više glasa. Bio je budući prije nego je zazvučao, i nije se mogao mjeriti, jer ga još nije bilo; ni sada se više ne može mjeriti, jer ga više nema. Mogao se dakle mjeriti tada kad je zvučao, jer je tada bio takav da se mogao mjeriti. Ali ni tada nije mirovao: dolazio je i prolazio. Ili se možda zato mogao bolje mjeriti? Jer dok je prolazio, pružao se u neko trajanje vremena u kojemu se mogao mjeriti, jer sadašnje vrijeme nema nikakva trajanja.

Ako se dakle tada mogao mjeriti, evo, zamisli da je drugi glas počeo zvučati i još sada zvuči nastavljajući bez ikakva prekida: izmjerimo ga dok zvuči! Kad naime prestane zvučati, bit će već prošao i neće ga biti da se može mjeriti. Izmjerimo ga, dakle, i recimo kolik je. Ali on još zvuči i ne može se mjeriti drugačije nego od svoga početka kad je počeo zvučati, pa do kraja kad prestaje. Jer sâm vremenski razmak mjerimo od nekoga početka sve do nekoga svršetka. Stoga se glas koji još nije dovršen ne može mjeriti da bi se reklo koliko je dug ili kratak, ne može se kazati da je ili jednak kojem drugome ili da je prema kojem drugome jednostruk, dvostruk i slično. A kad bude dovršen, neće ga više biti. Kako će se dakle moći mjeriti? Pa ipak mjerimo vrijeme, ali ne mjerimo ni ono koje još ne postoji, ni ono koje više ne postoji, ni ono koje

---

[7] *Ispovijesti* XI,16,21 i 21,27, str. 265/66 i 268/69.
[8] Izraz iz Vergilija, vrlo prikladno prenesen na ovo mjesto; usp. *Georgike* 1,367; *Eneida* 4,586.

se ne proteže kroz neko trajanje, ni ono koje nema granica. Ne mjerimo dakle ni buduće vrijeme, ni prošlo, ni sadašnje, ni vrijeme koje prolazi, a ipak mjerimo vrijeme.

35. O Bože, Stvorče svijeta sveg! *Deus, Creator omnium*[9] — taj stih od osam slogova sastoji se naizmjence od kratkih i dugih slogova. Četiri su kratka: prvi, treći, peti i sedmi; oni su jednostruki prema četiri duga: drugom, četvrtom, šestom i osmom. Ovi drugi pojedinačno traju dvostruko vremena prema onim prvima pojedinačno; izgovaram ih i ponavljam, i tako jest, koliko osjećam očitim svjedočanstvom svojih osjetila. Koliko je osjetilo vjerodostojno, ja kratkim slogom mjerim dugi i opažam da je dugi dvaput toliki kao kratki. Ali kad zvuči jedan za drugim, ako je prvi kratak, a drugi dug, kako ću zadržati kratki i kako ću ga upotrijebiti mjereći dugi da nađem da on traje dvostruko toliko kao kratki, jer dugi ne počinje zvučati ako kratki ne prestane zvučati? I sam dugi slog ne mjerim kad je sadašnji, jer ga mogu mjeriti samo kad je dovršen. A kad je prestao, prošao je.

Što dakle mjerim? Gdje je kratki slog kojim mjerim? Gdje je dugi koji mjerim? Oba su odzvučala, odletjela, prošla, nema ih više: a ja mjerim i s pouzdanjem odgovaram, koliko se može čovjek pouzdati u izvježbano osjetilo, da je onaj kratki slog jednostruk, ovaj dugi dvostruk, dakako u vremenskom trajanju. I to mogu reći samo zato što su prošli i dovršeni. Ne mjerim dakle njih same, koji više ne postoje, nego mjerim nešto u svome pamćenju što u njemu ostaje utisnuto.

36. U tebi, dušo moja, mjerim vrijeme.[10] Nemoj mi protusloviti: tako je! Nemoj sebe zaglušivati mnoštvom svojih utisaka! U tebi, kažem, mjerim vrijeme. Utisak koji u tebi izazivaju stvari koje prolaze, i koji ostaje kad one prođu, taj utisak mjerim kad je sadašnji, a ne stvari koje su prošle

---

[9] Augustin je već citirao prve dvije strofe toga himna (*Ispovijesti* IX,12,32); to je jedan od četiri autentična himna sv. Ambrozija.

[10] Duša sa svojim utiscima i čuvstvima jest »mjesto« u kojem ostaju prošle stvari i ondje se mjere ti utisci uzrokovani od stvari koje prolaze.

zato da ga izazovu; taj utisak mjerim kad mjerim vrijeme. Dakle, ili je taj utisak vrijeme, ili ja ne mjerim vrijeme.

A kad mjerimo tišinu i kažemo da je ona tišina trajala toliko vremena koliko je trajao onaj glas, zar ne obraćamo svoju misao na mjerenje glasa kao da on još zvuči, da bismo mogli nešto izjaviti o intervalima tišine u trajanju vremena? Jer i kad glas i usta miruju, mi možemo u misli govoriti pjesme, stihove i svaki govor, možemo izraziti svaku mjeru pokretâ i svaki uzajamni odnos njihova trajanja potpuno jednako kao da ih glasno izgovaramo. Ako bi tko htio izgovoriti malo duži glas i unaprijed razmišljajući odredio kako će biti dug, taj je svakako razmislio to trajanje vremena u tišini i predajući ga pamćenju počeo je izgovarati onaj glas koji zvuči dok ne dođe do određenoga termina: ili bolje, zvučao je i zvučat će; jer što je od njega već prošlo, svakako je zvučalo, a što je još preostalo, zvučat će, i tako se dovršava, dok sadašnja pažnja prebacuje budućnost u prošlost, tako da prošlost raste koliko se umanjuje budućnost, dok se potpunim iscrpljenjem budućnosti sve ne pretvori u prošlost.

GLAVA 28

Pažnja, sjećanje, očekivanje

37. Ali kako se umanjuje ili iscrpljuje budućnost koja još ne postoji? Ili kako raste prošlost koja više ne postoji, ako ne zato što u duši, u kojoj se to zbiva, postoje tri stanja? Ona naime čeka, pazi i sjeća se, da ono što čeka preko onoga na što pazi prijeđe u ono čega se sjeća. Tko dakle poriče da budućnost još ne postoji? Ali ipak već postoji u duši iščekivanje budućnosti. A tko poriče da prošlost više ne postoji? Ali ipak još postoji u duši sjećanje na prošlost. A tko poriče da sadašnje vrijeme nema trajanja jer prolazi u trenutku? Ali ipak traje pažnja kroz koju ide prema nepostojanju ono što će tek biti prisutno. Nije dakle dugo buduće vrijeme koje ne postoji, nego je duga budućnost u dugom iščekivanju budućnosti; nije dugo ni prošlo vrijeme koje ne postoji, nego je duga prošlost u dugom pamćenju prošlosti.

38. Kanim izgovoriti pjesmu koju znam napamet: prije nego započnem, moje je očekivanje usmjereno prema cijeloj

pjesmi, ali kad počnem, sve što od nje otkinem i pošaljem u prošlost, ulazi u moje pamćenje, i trajanje toga moga djelovanja razdvaja se u pamćenje onoga što sam već rekao i u iščekivanje onoga što još kanim reći: prisutna je ipak moja pažnja, kroz koju se ono što je bilo buduće prebacuje da postane prošlo. I koliko se to više događa i događa, toliko se skraćivanjem iščekivanjem produljuje pamćenje, dok se ne iscrpi sve iščekivanje, kad sve ono djelovanje svrši i prijeđe u pamćenje. I što se događa u cijeloj pjesmi, to se događa i u pojedinim njezinim dijelovima i u pojedinim njezinim slogovima; to se događa u duljoj radnji kojoj je ona pjesma možda djelić; to se događa u čitavom životu čovjeka, kojemu su svi čini čovjekovi samo dijelovi; to se događa u svemu naraštaju sinova ljudskih, kojemu su svi ljudski životi samo dijelovi.

GLAVA 29

Moj je život rastresen

39. Ali *budući da je bolje milosrđe tvoje nego mnogi životi* (Ps 63,4), evo život je moj samo rasap, i *tvoja me desnica primila* (Ps 18,36; 63,9) u Gospodinu mojemu, Sinu čovječjemu, posredniku između tebe jedinoga i nas mnogih, posredniku u mnogome po mnogim sredstvima, da *po njemu uhvatim onoga u kojemu sam i uhvaćen*, i da se od starih dana saberem slijedeći tebe jednoga, *zaboravivši što je prošlo;* i da ne rasipajući se na ono što će doći i proći, nego *težeći za onim što je preda mnom*, ne na putu rastresenosti, nego na putu pažljivosti *idem k palmi nebeskoga poziva* (Fil 3,12sl), *gdje ću čuti glas hvale i razmatrati tvoju radost* (Ps 26,7; 27,4) koja niti dolazi niti prolazi.

Sada pak *godine moje u uzdisajima prolaze* (Ps 31,11), a ti si utjeha moja, Gospodine, ti si moj Otac vječni. Ja sam se rasuo u vremena, kojima ne znam reda, moje se misli, najdublja nutrina moje duše, razdiru u burnim promjenama, dok se ne izlijem u tebe očišćen i rastopljen vatrom tvoje ljubavi.

GLAVA 30

Nema vremena bez stvorenja

40. Stajat ću postojano i naći ću čvrstoću u tebi, u svome praobliku, u tvojoj istini, i neću više trpjeti ljudskih pitanja, ljudî koji u grešnoj bolesti više žeđaju nego što mogu popiti, i govore: »Što je radio Bog prije nego je stvorio nebo i zemlju?« Ili: »Kako mu je došlo na pamet da nešto radi, kad prije toga nije ništa radio?«

Daj njima, Gospodine, da dobro promisle što govore i da uvide da se ne može kazati »nikada« gdje ne postoji vrijeme. Za koga se dakle kaže da »nikada« nije ništa radio, što se drugo za njega kaže nego da nije ništa radio ni u jedno vrijeme? Neka dakle uvide da ne može postojiti nikakvo vrijeme bez stvorenja i neka prestanu govoriti takve gluposti. Neka upru pogled i na ono što je pred njima, i neka shvate da si ti prije svih vremena vječni Stvoritelj svih vremena i da nijedno vrijeme nije s tobom suvječno, i nijedno stvorenje, ako i ima koje stvorenje iznad vremenâ.

GLAVA 31

Vječnost je u Bogu

41. Gospodine Bože moj, koliki je onaj bezdan duboke tajne tvoje i kako su me daleko od njega odbacile posljedice mojih grijeha! Ozdravi moje oči, da se poveselim tvojoj svjetlosti. Zaista, ako postoji duh bogat tako velikim znanjem i poznavanjem budućnosti da su mu prošli i budući događaji tako poznati kao meni neka općenito poznata pjesma, taj je duh vrijedan velikog divljenja i zaslužuje strahopoštovanje, jer njemu nije sakrito ništa što se dogodilo u prošlim i što će se još dogoditi u budućim vjekovima, kao što meni nije sakrito, kad pjevam onu pjesmu, što sam i koliko od nje ispjevao od početka, a što i koliko mi još ostaje do kraja. Ali daleko bila od mene misao da ti, Stvoritelj svemira, Stvoritelj dušâ i tjelesa, daleko bila od mene misao da ti otprilike tako poznaš sve buduće i prošle događaje. Ti ih znaš kudikamo divnije, kudikamo tajanstvenije. Jer kod onoga koji pjeva poznate stvari ili sluša poznatu pjesmu mijenja se čuvstvo i raste

napetost u iščekivanju budućih glasova i u sjećanju na već otpjevane, ali tebi se tako nešto ne događa, tebi koji si nepromjenljivo vječan, to jest uistinu vječni Stvoritelj duša. Kao što si dakle u početku poznavao nebo i zemlju bez promjene svoga znanja, tako si u početku stvorio nebo i zemlju bez ikakve promjene svoga djelovanja.

Tko to razumije, neka te uzvisuje, a koji ne razumije, neka te jednako hvali. O kako si uzvišen, a koji su ponizni srcem, tvoj su stan! Jer ti *podižeš oborene* (Ps 145,14; 146,8), i ne padaju oni kojima si uzvišenost ti.

KNJIGA DVANAESTA

Nastavlja se tumačenje prvih riječi Knjige Postanka. Nebo i zemlja (gl. 1—3). Materija stvorena iz ničega (4—8). Duhovno stvorenje (9—13). Dubina Svetog pisma dopušta da se ono može na više načina ispravno tumačiti (14—31). Duh Sveti otkriva nam svaki pravi smisao u Svetom pismu (32). — Pisano u Hiponu 397.

GLAVA 1

Teško je spoznati istinu

1. Mnogo se muči moje srce, Gospodine, u ovoj bijedi moga života, potaknuto riječima tvoga Svetoga pisma, i zato je siromaštvo ljudskoga uma ponajviše bogato riječima, jer više riječi zahtijeva traženje nego nalaženje istine, duža je molba nego postignuće i ruka se više izmori kucajući nego uzimajući. Mi imamo tvoje obećanje, tko će nam ga oteti? *Ako je Bog za nas, tko je protiv nas?* (Rim 8,31). *Molite, i primit ćete; tražite, i naći ćete; kucajte, i otvorit će vam se. Jer svaki koji moli, dobiva, i koji traži, nalazi, i koji kuca, otvara mu se* (Mt 7,7sl).

Tu su tvoja obećanja, i tko se može bojati da će biti prevaren kad Istina obećava?

GLAVA 2

Dvije vrste neba i zemlje

2. Tvome veličanstvu poniznost moga jezika ispovijeda da si ti stvorio nebo i zemlju, ovo nebo koje vidim i zemlju koju gazim, a od nje je i ova zemlja koju na sebi nosim. Ti si to stvorio.

Ali gdje je nebo neba, Gospodine, o kojemu smo čuli u riječima Psalma: *Nebo neba pripada Gospodinu, a zemlju je dao sinovima ljudskim?* (Ps 115,16). Gdje je nebo kojega ne vidimo, prema kojemu je sve ovo što vidimo samo zemlja? Jer sav ovaj tjelesni svijet, koji nije svuda sav, primio je tako lijep izgled i u najnižim dijelovima; njemu je dno ova naša zemlja, ali prema onom *nebu neba* i nebo naše zemlje sa-

mo je zemlja. I to se jedno i drugo veliko tijelo sasvim razumno može zvati zemlja prema onome tajanstvenom nebu koje pripada Gospodinu, a ne sinovima ljudskim.

GLAVA 3

Tama nad bezdanom

3. Ta zemlja, dakako, bijaše *nevidljiva i neuređena*, nekakva dubina bezdana, iznad kojega ne bijaše svjetla jer nije imao nikakva oblika: zato si ti zapovjedio neka se napiše da je *tama bila nad bezdanom* (Post 1,2). A što je tama nego odsutnost svjetla? Gdje bi naime bilo svjetlo, da je postojalo, kad ne bi bilo ozgo izdižući se i rasvjetljujući? Dok dakle još ne bijaše svjetla, prisutnost tame značila je samo odsutnost svjetla. Nad bezdanom dakle bijaše tama jer nad njim ne bijaše svjetla, kao što ondje gdje nema zvuka vlada tišina. A što znači da je negdje tišina nego da ondje nema zvuka?

Zar nisi ti, Gospodine, poučio ovu dušu koja ti se ispovijeda? Zar me nisi ti, Gospodine, poučio da prije nego si oblikovao ovu bezobličnu tvar i razlučio joj dijelove, nije bilo ničega, ni boje, ni oblika, ni tijela, ni duha? Ali ne tako da nije bilo potpuno ničega: bila je neka bezobličnost bez ikakva izgleda.

GLAVA 4

Bezoblična pratvar

4. Kako dakle da se nazove ta tvar, da bi je i sporiji shvaćanjem nekako razumjeli, ako ne nekom uobičajenom riječju? A što se u svim dijelovima svijeta može naći bliže potpunom bezobličju nego zemlja i bezdan? Manje su naime lijepi prema svome najnižem stupnju nego ostale više stvari koje su sve sjajne i svijetle. Zašto dakle da ne prihvatim da si ti bezobličnost tvari, koju si stvorio bez ljepote da iz nje stvoriš lijepi svijet, tako prikladno ljudima približio i htio da se nazove *zemlja nevidljiva i neuređena*?

GLAVA 5

Narav pratvari

5. Ovdje nas naša misao vodi da se pitamo što može osjetilo dokučiti o toj pratvari, pa govori sebi: »To nije nikakav duhovni oblik, kao život, kao pravednost, jer je ona tvar od koje su načinjena tjelesa; ona nije osjetilni oblik, jer u nevidljivom i neuređenom svijetu nema ničega što bi se moglo vidjeti ili osjetiti.« Dok tako sebi govori ljudska misao, ona nastoji da tu stvar ili upozna kroz neznanje ili da dođe do neznanja o njoj kroz znanje.

GLAVA 6

Augustinovo mišljenje o bezobličnoj pratvari

6. Ja pak, Gospodine, kad bih ti svojim ustima i perom morao ispovjediti sve što god si me poučio o toj pratvari, kojoj sam ime već prije čuo ali nisam razumio dok su mi o njoj govorili oni koji nisu razumijevali, pa sam je zamišljao s bezbrojnim i različitim oblicima, i zato nikako nisam zamišljao nju: moj je duh prevrtao u sebi gadne i strašne oblike bez ikakva reda, ali to su ipak bili oblici, i bezobličnim sam nazivao ne ono što nije imalo oblika, nego ono što je imalo takav oblik da bi se, kad bi se pojavilo vidljivo, moji osjećaji od toga neobičnoga i neskladnoga odvraćali i smela se moja ljudska slabost.

Tako ono što sam zamišljao nije bilo bezoblično zato što ne bi imalo nikakva oblika, nego samo u usporedbi s krasnijim stvarima; i zdrav mi je razum svjetovao neka potpuno skinem posljednje ostatke svakoga oblika ako želim zamisliti nešto potpuno bezoblično, ali nisam mogao. Lakše sam naime pomišljao da ono i ne postoji što je lišeno svakoga oblika nego što bih mogao zamisliti da postoji nešto u sredini između oblika i ničega, što ne bi bilo ni oblikovano ni ništa, nešto bezoblično i gotovo ništa.

Tada je moj razum prestao dalje o tome ispitivati moj duh pun slika oblikovanih tjelesa koje je po svojoj volji mijenjao i preinačivao, i svratio sam pažnju na sama tjelesa i dublje promotrio njihovu promjenljivost po kojoj prestaju

biti ono što su bila i počinju biti ono što nisu bila, i naslutio sam da taj prijelaz iz jednog oblika u drugi biva preko neke bezobličnosti, a ne preko potpunoga ništa.

Ali ja sam želio znati, a ne slutiti. I kad bi sada moj glas i moje pero ispovijedali tebi sve što god si mi od toga zamršenog pitanja razmrsio, koji bi čitatelj to izdržao dok shvati? Ali ipak neće zato moje srce prestati tebi odavati čast i pjesmu hvale za sve ono za što nije dovoljno jako da iskaže.

Sama naime promjenljivost promjenljivih stvari sposobna je primiti sve oblike u koje se mijenjaju promjenljive stvari. A što je ta promjenljivost? Zar možda duh? Zar možda tijelo? Zar možda neki oblik duha ili tijela? Kad bi se moglo kazati »ništa koje je nešto« ili »postojanje koje ne postoji«, nazvao bih je tako. Pa ipak je ona već nekako postojala da bi mogla primiti ove vidljive i uređene oblike.

GLAVA 7

Bog je stvorio nebo i zemlju iz ničega

7. Ali odakle je, kakva god bila, postojala, ako ne od tebe, od kojega su sve stvari ukoliko postoje? Ali one su toliko dalje od tebe koliko su različitije od tebe, i ta udaljenost nije prostorna.

Stoga si ti, Gospodine, koji nisi sad ovo sad ono, sad ovakav sad onakav, nego uvijek isti, svuda isti i isti: *svet, svet, svet, Gospodin Bog svemogući* (Iz 6,3), ti si u Početku, koji je od tebe, u Mudrosti svojoj, koja se rodila od tvoje biti, stvorio nešto i to iz ničega.

Stvorio si naime *nebo i zemlju*, ali ne od sebe: jer bi to onda bilo nešto jednako Jedinorođencu tvome, a po tome i tebi, a nikako ne bi bilo pravedno da bi bilo jednako tebi ono što nije od tvoje biti. A osim tebe nije bilo ničega drugoga od čega bi ih načinio, Bože, jedno Trojstvo i troje Jedinstvo: i zato si od ničega stvorio *nebo i zemlju*, nešto veliko i nešto malo, jer si svemoguć i dobar da učiniš sve dobro, veliko nebo i malu zemlju. Ti si postojao, i osim tebe ništa, i od ničega si stvorio *nebo i zemlju*, dva stvorenja, jedno blizu sebe, drugo blizu ničega, jedno nad kojim si samo ti, drugo koje pod sobom nema ništa.

GLAVA 8

Bog je stvorio svijet iz bezoblične pratvari

8. Ali ono *nebo neba* pripada tebi, Gospodine, a zemlja koji si dao sinovima ljudskim da je gledaju i dotiču, nije bila takva kakvu je sada gledamo i dotičemo. Bila je naime nevidljiva i neuređena, bijaše bezdan nad kojim ne bijaše svjetla, ili: *tama bijaše nad bezdanom*, to jest više nego u bezdanu.[1] Jer ovaj bezdan sada vidljivih voda ima i u svojim dubinama svjetlo svoje vrste koje nekako osjećaju ribe i životinje što gmižu po njegovu dnu; ali onaj prvotni bezdan bijaše gotovo ništa, jer je bio još potpuno bezobličan; ali je ipak bio takav da se mogao oblikovati.

Ti si dakle, Gospodine, stvorio svijet od bezoblične tvari, koju si stvorio od ničega kao nešto što je gotovo ništa, da od toga načiniš velike stvari kojima se divimo mi sinovi ljudski. Veoma je naime divno ovo vidljivo nebo koje si stvorio kao svod između vode i vode drugi dan poslije stvaranja svjetla, kad si rekao: »Neka bude!« I tako je bilo. Taj svod nazvao si nebom, ali nebom ove zemlje i mora što si ih stvorio treći dan dajući vidljivi oblik bezobličnoj tvari koju si stvorio prije svakoga dana. Već si naime bio stvorio i nebo prije svakoga dana, ali nebo ovoga neba, jer si u početku stvorio nebo i zemlju.

Sama pak zemlja koju si stvorio bijaše bezoblična tvar, jer je bila *nevidljiva i neuređena, a tama bijaše nad bezdanom:* od te nevidljive i neuređene zemlje, od te bezobličnosti, od toga gotovo ničega htio si stvoriti sve ovo od čega se ovaj promjenljivi svijet sastoji i ne sastoji, ovaj svijet u kojemu se očituje sama promjenljivost, u kojoj se mogu opažati i mjeriti vremena, jer vrijeme nastaje od promjena stvari, dok se mijenjaju i izmjenjuju oblici kojima je pratvar ona nevidljiva zemlja o kojoj govorimo.

---

[1] Ovdje pisac uzima prijedlog »super« najprije u klasičnom značenju »nad«, zatim u mnogo rjeđem značenju »više nego«.

GLAVA 9

U početku nema govora o vremenu

9. I zato Duh, Učitelj tvoga sluge, kad kaže da si ti *u početku* stvorio nebo i zemlju, šuti o vremenu, ne spominje dane. I zaista, nebo neba koje si stvorio u početku neko je razumno stvorenje, premda nije nipošto suvječno s tobom, Trojstvom, ali je ipak dionik tvoje vječnosti; njegova se promjenljivost veoma ograničuje zbog slatkoće presretnoga promatranja tebe, i prianjajući uz tebe bez ikakve smetnje otkad je stvoreno, ono nadilazi svaku prevrtljivu izmjenu vremena.

Ova pak bezobličnost, *nevidljiva i neuređena zemlja*, ni sama nije obuhvaćena brojem dana. Jer gdje nema nikakva oblika, nikakva reda, ondje niti što dolazi niti što prolazi, a gdje toga nema, nema svakako ni danâ ni izmjenâ vremenskih razmaka.

GLAVA 10

Povratak k izvoru istine

10. O Istino, svjetlosti srca moga, neka mi ne govori moja tama! Spustio sam se do ovih prolaznih stvari i zapao u mrak, ali i odavde, da, i odavde sam uzljubio tebe. *Zalutao sam i sjetio sam se tebe* (Ps 119,176). *Čuo sam tvoj glas iza sebe* (Iz 30,21) da se vratim, i jedva sam ga čuo od buke neobuzdanih strasti. I sada se evo vraćam, žedan i dašćući, k tvome izvoru. Neka me nitko ne odbija: iz njega ću piti i tako ću živjeti. Neću da budem više sam sebi život: zlo sam živio svojom krivnjom, bio sam sebi smrt: u tebi ću opet oživjeti. Ti mi prigovaraj, ti me poučavaj. Povjerovao sam tvojim Knjigama, ali riječi su njihove veoma tajnovite.

GLAVA 11

Istine već primljene od Boga

11. Već si mi rekao, Gospodine, snažnim glasom u uho moje duše da si ti vječan i da *jedini imaš besmrtnost* (1 Tim

6,16), jer se ništa ne mijenja u tebi, ni oblik ni kretanje, niti se u vremenima mijenja tvoja volja, jer nije besmrtna ona volja koja je sad ovakva sad onakva. To mi je jasno pred tvojim očima i ja te molim da mi to bude sve jasnije i da u toj objavi ustrajem trijezan pod tvojim okriljem.

Isto si mi tako rekao, Gospodine, snažnim glasom u uho moje duše da si ti stvorio sva stvorenja i sva bića koja nisu ono što si ti a ipak postoje; da samo ono nije od tebe što ne postoji, a isto tako i odvraćanje volje od tebe koji jesi k onome što je manje od tebe, jer je takvo odvraćanje prestupak i grijeh; da ničiji grijeh ne može nauditi tebi niti remetiti reda tvoje vlasti ni u najvišem ni u najnižem stvorenju. To mi je jasno pred tvojim očima i ja te molim da mi to bude sve jasnije i da u toj objavi ustrajem trijezan pod tvojim okriljem.

12. Isto si mi tako rekao snažnim glasom u uho moje duše da ni ono stvorenje nije suvječno s tobom kojemu si naslada jedini ti, koje tebe upija najustrajnijom čistoćom nigdje i nikada ne očitujući svoje promjenljivosti, i koje u vječnoj prisutnosti tebe, uz kojega se čitavim svojim srcem drži, nema budućnosti koju bi očekivalo niti prošlosti u koju bi prebacivalo ono čega se sjeća, pa tako nije podložno nikakvoj promjeni niti se u ikakva vremena proteže.

Sretna li stvorenja, ako ima koje takvo, koje se priljubljuje tvojoj blaženosti, sretno zato što ti vječno u njemu prebivaš i vječno ga rasvjetljuješ! I ne nalazim što bi se prikladnije trebalo nazvati *nebom neba koje pripada Gospodinu* nego dom tvoj koji promatra tvoju radost bez ikakve želje da bi zašao k nečemu drugome, čisti razum, sav kao jedan u najužoj slozi, ujedinjen vezom mira svetih duhova, građana tvoga grada u nebesima nad ovim nebesima.

13. Odatle neka shvati duša, koja se na svom putovanju udaljila od tebe, ako već ovdje žeđa za tobom, ako su joj već njezine *suze postale kruhom, dok joj se svaki dan govori: Gdje je Bog tvoj?* (Ps 42,3sl); ako već *moli od tebe samo jedno i samo to traži da stanuje u domu tvome sve dane života svoga* (Ps 27,4) — a što je život njezin ako ne ti? Koji su tvoji dani ako ne tvoja vječnost, kao *godine tvoje koje ne prolaze, jer si ti uvijek isti?* (Ps 102,28) — odatle, velim, neka shvati duša koja može, koliko je iznad svih vremena tvoja vječnost,

kada tvoja kuća, koja nije putovala, premda nije suvječna s tobom, ipak bez prestanka i nepokolebljivo uz tebe prianja i ne potpada ni pod koju izmjenu vremena. To mi je jasno pred tvojim očima i ja te molim da mi to bude sve jasnije i da u toj objavi ustrajem trijezan pod tvojim okriljem.

14. Evo ima nešto bezoblično u ovim promjenama stvari krajnjega i najnižega reda; i tko će mi reći, osim ako tkogod sa svojim maštovitim slikama luta i gubi se kroz ispraznosti srca svoga — tko će mi, osim takvoga, kazati da, kad bi se svaki oblik umanjio ili istrošio, pa kad bi ostala sama bezobličnost kroz koju bi se stvar mijenjala i pretvarala iz jednog oblika u drugi, da bi ta bezobličnost mogla proizvesti izmjenu vremenâ? To je potpuno nemoguće, jer bez raznoličnosti kretanja nema vremena; a nikakve raznolikosti nema gdje nema nikakva oblika.

GLAVA 12

Koja su stvorenja podložna vremenu?

15. Pošto sam te istine razmotrio, koliko mi ti daješ, Bože moj, koliko me ti potičeš na kucanje i koliko mi na moje kucanje i otvaraš, nalazim dva tvoja stvorenja koja nisu podložna vremenu, iako nijedno od njih nije suvječno s tobom: jedno koje je tako oblikovano da bez ikakva prekida u promatranju tebe bez ikakva časka promjene, iako je promjenljivo, ipak nepromijenjeno uživa tvoju vječnost i nepromjenljivost; drugo koje je bilo tako bezoblično da nije imalo ničega po čemu bi moglo prelaziti iz jednoga oblika u drugi oblik bilo kretanja bilo mirovanja, da bi bilo podvrgnuto vremenu. Ali ovo drugo nisi ostavio da ostane bezoblično, jer si prije svakoga vremena *u početku stvorio nebo i zemlju*, ova dva stvorenja o kojima sam govorio. *Zemlja pak bijaše nevidljiva i neuređena, i tama bijaše nad bezdanom* (Post 1,1). Tim riječima nameće se misao na bezobličnost, da bi malo po malo bili poučeni i oni koji ne mogu zamisliti potpunu odsutnost oblika a da to ipak ne dovodi do potpunoga ništa, te da je od te bezobličnosti nastalo drugo nebo i vidljiva i uređena zemlja i krasna voda, i napokon sve što se u stvaranju

ovoga svijeta spominje da je nastalo kad su se već brojili dani, jer su sve te stvari takve da se u njima vide izmjene vremenâ zbog pravilnih promjena gibanja i oblika.

GLAVA 13

Zašto se na početku Svetoga pisma ne spominje vrijeme?

16. To međutim razumijem, Bože moj, kad čujem gdje tvoje Pismo govori: *U početku stvori Bog nebo i zemlju, a zemlja bijaše nevidljiva i neuređena, i tama bijaše nad bezdanom* (Post 1,1). Ne spominje kojega si dana stvorio te stvari, pa razumijem da tako govori zbog onoga neba neba, razumnoga neba, gdje se razumijevanje sastoji u tome da se zna sve zajedno, a ne djelomično, ne *kao u zagoneci*, ne *kao u ogledalu*, nego u cjelini, u potpunoj jasnoći, *licem u lice* (1 Kor 13,12); ne sad ovo sad ono, nego, kako rekoh, da se zna sve zajedno bez izmjene vremenâ; razumijem da tako govori zbog nevidljive i neuređene zemlje bez ikakve izmjene vremena, koja običava donositi sad ovo sad ono, jer gdje nema nikakva oblika, nema nigdje ovoga i onoga.

Zbog ovoga dvojega, od kojega je jedno od početka oblikovano, a drugo potpuno bezoblično — prvo je nebo, ali *nebo neba*, a drugo je zemlja, ali *zemlja nevidljiva i neuređena* — zbog ovoga dvojega međutim razumijem da tvoje Pismo govori bez spominjanja danâ: *U početku stvori Bog nebo i zemlju*. Jer je odmah dodalo na koju se zemlju mislilo. A što se spominje da je drugi dan stvoren *svod* i nazvan *nebom*, daje nam razumjeti o kakvom je nebu bio govor prije kad se nisu spominjali dani.

GLAVA 14

Dubina Svetoga pisma

17. Divne li dubine u tvojim riječima! Njihova je površina, evo, pred nama i veseli nas kao djecu. Ali divna je njihova dubina, Bože moj, divna je ta dubina! Strah me je gledati u nju, strah od štovanja i drhtaj od ljubavi. *Mrzim* njezine *neprijatelje* (Ps 139,21) silno. O kad bi ih ti ubio *mačem dvo-*

sjeklim (Ps 149,6) pa da nema više njezinih neprijatelja! Tako bih naime volio da oni poginu sebi da bi živjeli tebi!

Ali evo drugih koji nisu kudioci, nego hvalitelji Knjige Postanka. Oni govore: »Nije Duh Božji htio da se tako razumiju ove riječi, Duh koji je to po svome sluzi Mojsiju dao napisati, nije htio da se to tako razumije kako ti govoriš, nego drugačije, kako mi govorimo.«

Njima ja pred tobom kao sucem, Bože svih nas, ovako odgovaram.

GLAVA 15

Raspravljanje s protivnicima

18. Zar ćete reći da je laž ono što mi Istina snažnim glasom govori u uho moje duše o pravoj vječnosti Stvoritelja, da se njegovo biće nikako ne mijenja kroz vremena i da njegova volja nije odijeljena od njegova bića? Odatle slijedi da ne može biti da on sad hoće ovo sad hoće ono, nego on jedanput i zajedno i uvijek hoće sve što hoće, a ne opet i opet, ne sad ovo sad ono tako da bi poslije htio ono što nije htio prije ili da poslije ne bi htio ono što je htio prije, jer je takva volja promjenljiva, a ništa što je promjenljivo nije vječno; a *naš Bog je vječan* (Ps 48,15).

Isto ćete tako reći da je laž što mi Istina govori u uho moje duše da očekivanje budućih stvari postaje gledanje kad dođu, a isto to gledanje da postaje sjećanje kad prođu: nadalje da je svaka pažnja koja se tako mijenja promjenljiva, a ništa što je promjenljivo nije vječno; a *naš Bog je vječan*. Ovo skupljam i povezujem te nalazim da moj Bog, vječni Bog, nije stvorio svijet nekom novom voljom i da njegovo znanje ne trpi u sebi ništa što je prolazno.

19. Što ćete mi sada reći, protivnici moji? Je li to lažno? »Nije«, kažu. Što je onda? Zar je laž da svako biće koje je oblikovano ili tvar koja se može oblikovati potječe samo od onoga koji je beskrajno dobar jer beskrajno postoji? »Ni to ne poričemo«, kažu. Što dakle? Da li možda poričete da postoji neko uzvišeno stvorenje koje tako čistom ljubavi prianja uz Boga pravoga i uistinu vječnoga da se, premda nije suvječno s njim, ipak od njega ne odvaja niti pada u kakvu

promjenu i izmjenu vremena, nego počiva u najistinitijem promatranju samoga njega, jer ti, Bože, onome koji tebe ljubi koliko ti zapovijedaš, pokazuješ sebe i ti si mu dovoljan, i zato se on ne otklanja od tebe niti se priklanja sebi? Ovo je kuća Božja, koja nije tjelesna ni od zemaljske ni od ikakve nebeske tvari, nego duhovna, koja ima dijela u tvojoj vječnosti, jer je bez mane dovijeka. Osnovao si je *za vjekove i za vijeke vjekova; postavio si zapovijed i neće proći* (Ps 148,6). A ipak nije suvječna s tobom, jer nije bez početka: jer je stvorena.

20. Iako, naime, ne nalazimo nikakva vremena prije nje — jer *prije od svega stvorena je mudrost* (Sir 1,4), i to svakako ne ona Mudrost koja je potpuno suvječna i jednaka s tobom, Bože naš, s ocem svojim, i po kojoj je stvoreno sve i u kojem Početku si stvorio *nebo i zemlju*, nego ona mudrost koja je stvorena, to jest razumna narav koja od promatranja tvojega svjetla sama postaje svjetlo — ona se naime, iako je stvorena, i sama naziva mudrost; ali kolika je razlika između svjetla koje osvjetljava i svjetla koje se osvjetljava, tolika je razlika između Mudrosti koja stvara i ove mudrosti koja je stvorena, kao što i između pravde koja opravdava i pravde koja je nastala opravdavanjem; jer i mi smo nazvani pravednošću tvojom; kaže naime jedan tvoj sluga: *Da bismo mi bili pravda Božja u njemu* (2 Kor 5,21) — dakle, jer je prije od svega stvorena neka mudrost koja je stvorena, razuman i uman duh čistoga grada tvoga, majke naše, koja je *gore, slobodna i vječna u nebesima* (Gal 4,26) — u kojim nebesima, ako ne u onima koja te hvale, *nebesa nad nebesima* (Ps 148,4), jer je to i *nebo neba koje pripada Gospodinu?* — iako dakle ne nalazimo nikakva vremena prije nje, jer ona prethodi i stvorenju vremena, ona je prije od svega stvorena, a ipak prije nje postoji vječnost samoga Stvoritelja, od kojega je stvorena primila početak, iako ne početak po vremenu, jer još nije bilo vremena, ali ipak početak samoga svoga postojanja.

21. Zato ona izlazi od tebe, Boga našega, ali tako da je sasvim nešto drugo nego ti, a ne isto što ti, iako ni prije nje ni u njoj ne nalazimo vrijeme, jer je sposobna da uvijek gleda tvoje lice i nikamo se ne odvraća od njega. Stoga se ne mijenja nikakvom promjenom. U njoj ipak postoji sama

promjenljivost s koje bi mogla potamnjeti i ohladnjeti kad ne bi velikom ljubavlju uza te prianjala i dobivala svjetlo i toplinu od tebe kao od vječnoga podnevnoga sunca.

O kućo svijetla i krasna, *zavolio sam ljepotu tvoju i prebivalište slave* (Ps 26,8) Gospodina moga, graditelja i posjednika tvoga! K tebi uzdišem na svom zemaljskom putovanju i govorim onome koji te je stvorio, neka posjeduje i mene u tebi, jer je stvorio i mene. *Lutao sam kao izgubljena ovca* (Ps 119,176), ali se nadam da ću na ramenima pastira svoga, graditelja tvoga, biti donesen natrag k tebi.

22. Što mi kažete na to, vi protivnici, kojima sam govorio, vi koji ipak smatrate Mojsija kao vjernoga slugu Božjega a njegove knjige kao proročanstva Duha Svetoga? Je li to kuća Božja, ne doduše suvječna s Bogom, ali ipak na svoj način *vječna u nebesima* (2 Kor 5,1), gdje vi uzalud tražite izmjene vremena, jer ih ondje nećete naći? Ona se naime uzdiže nad svako protezanje i svako vrijeme kratkoga vijeka, njoj je *sreća uvijek prianjati uz Boga* (Ps 73,28). »Tako je«, kažu. Što dakle od svega onoga što je srce moje vapilo Bogu mom kad je u sebi slušalo glas njegove hvale, što od svega toga tvrdite da je laž? Da li možda to da je postojala bezoblična tvar koja nije imala nikakva reda jer nije imala nikakva oblika? A gdje nije bilo nikakva reda, nije moglo biti nikakve izmjene vremena; pa ipak je i to gotovo ništa, ukoliko nije bilo potpuno ništa, svakako bilo od onoga od kojega je sve što god jest, sve što je na bilo koji način nešto. »Ni to ne poričemo«, kažu oni.

GLAVA 16

Ima više vrsta protivnika

23. S ovima se dakle želim pred tobom nešto porazgovoriti, Bože moj, koji priznaju kao istinito sve ovo što mi tvoja istina u mojoj nutrini govori mome umu. Jer oni koji to ne priznaju neka laju koliko hoće i neka sami sebe zaglušuju: pokušat ću ih nagovoriti da ušute i da tvojoj riječi otvore put do sebe. Ako to ne htjednu i mene odbiju, zaklinjem te, *Bože moj, ne uskraćuj mi svoga glasa* (Ps 28,1). Go-

vori srcu mome istinito, jer samo ti tako govoriš; a njih ću pustiti van neka pušu u prašinu i dižu zemlju u vlastite oči; povući ću se u svoju nutrinu, da ti pjevam pjesme ljubavi uzdišući neizrecivim uzdasima na ovom svojem putovanju i sjećajući se Jeruzalema srcem uzdignutim gore k njemu, Jeruzalema, domovine svoje, Jeruzalema, majke svoje, i tebe, vladara nad njim, prosvjetitelja, oca, zaštitnika i zaručnika njegova, tebe koji si mu čista i jaka naslada, čvrsto veselje i sve neizrecivo dobro, sve zajedno, jer si jedino vrhovno i pravo dobro: neću se odvratiti od tebe, dok me u miru te predrage majke, gdje su već prvijenci moga duha i odakle mi dolazi sva ova moja sigurnost, ne skupiš svega kakav jesam od rasapa i rugobe moje te me uobličiš i učvrstiš dovijeka, *Bože moj, milosrđe moje* (Ps 59,18).

Onima pak koji ne tvrde da je sve ono lažno što je istinito, i koji štuju ono tvoje Sveto pismo što ga je napisao sveti čovjek Mojsije i stavljaju ga zajedno sa mnom kao vrhunac ugleda koji treba slijediti, ali mi ipak u nečemu protuslove, odgovaram ovako: Ti, Bože naš, budi sudac među mojim ispovijestima i njihovim prigovorima.[8]

GLAVA 17

Ima različitih tumačenja

24. Govore naime: »Sve je to istina, ali Mojsije ipak nije pred očima imao one dvije stvari kad je po nadahnuću Duha Svetoga napisao: *U početku stvori Bog nebo i zemlju* (Post 1,1). Nije on imenom neba označio ono duhovno i razumno stvorenje koje uvijek promatra Božje lice ni imenom zemlje bezobličnu tvar.« A što onda? »Onaj je veliki čovjek«, kažu, »mislio upravo ono što mi kažemo, i to je onim riječima izrazio.« A što je to? »Imenom neba i zemlje«, kažu, »htio je najprije općenito i ukratko označiti sav ovaj vidljivi svijet, da poslije izbrajanjem dana razdijeli tu cjelinu kao dio po dio kako se Duhu Svetom svidjelo to izraziti. Takvi su naime

---

[8] Augustin ograničuje dakle jasno krug slušalaca kojima se obraća: tko god ne drži Bibliju za knjigu istine, unaprijed je isključen, odnosno isključuje se sam.

ljudi bili onaj surovi i puteni narod kojemu je govorio, da je smatrao da im može govoriti samo o vidljivim Božjim djelima.«

Oni ipak priznaju da se pod nevidljivom i neuređenom zemljom, i pod mračnim bezdanom, odakle je, kako se dalje kazuje, u one dane postepeno stvoreno i raspoređeno sve ovo vidljivo što je svima poznato, sasvim razborito može razumijevati ova bezoblična tvar o kojoj sam ja govorio.

25. A dalje? Drugi će opet kazati da je upravo ta bezoblična i ispremiješana tvar bila najprije nazvana imenom neba i zemlje zato što je iz nje sazdan i usavršen ovaj vidljivi svijet sa svim bićima koja se u njemu najočitije pojavljuju, a koji se svijet često običava zvati imenom neba i zemlje.

A onda? Još netko drugi[9] će reći da je nevidljiva i vidljiva priroda sasvim prikladno nazvana nebom i zemljom, i po tome da je tim dvjema riječima obuhvaćeno i sve stvorenje, koje je Bog stvorio u Mudrosti, to jest u Početku; ali ipak, budući da su sve stvari stvorene ne od same biti Božje, nego iz ničega, kako nisu isto što Bog i kako je u svima njima neka promjenljivost, bilo da ostaju trajno, kao vječna kuća, bilo da se mijenjaju, kao ljudska duša i tijelo, zajednička je tvar svih vidljivih i nevidljivih stvari, koja je bila još bezoblična, ali svakako sposobna da bude oblikovana, i iz koje je imalo nastati nebo i zemlja, to jest nevidljivo i vidljivo stvorenje, ali jedno i drugo već oblikovano, izražena ovim imenima i nazvana *nevidljiva i neuređena zemlja* i *tama nad bezdanom*, s tom razlikom što se pod imenom *nevidljive i neuređene zemlje* razumijevala tjelesna tvar prije nego je dobila bilo kakav oblik, a pod imenom *tame nad bezdanom* neka duhovna tvar prije ograničenja njezine kao neke tekuće neizmjernosti i prije nego ju je obasjala Mudrost?

26. Ima još toga što bi mogao netko kazati ako bi htio, da se naime pod imenom neba i zemlje ne označuju već dovršena i oblikovana bića nevidljiva i vidljiva, kad se čita: *U početku stvori Bog nebo i zemlju*, nego da je tim imenima nazvan sâm dotada bezobličan početak stvari, tvar koja se dade oblikovati i stvarati, jer je u njoj već postojalo pomi-

---

[9] Augustin ovdje pripravlja svoju teoriju o pluralitetu tumačenja Biblije, koja je izazvala tolike rasprave među teolozima. Usp. Augustin, *Kršćanska nauka* III,27,38.

ješano, ali još ne raspoređeno po kakvoćama i oblicima, sve ono što se sada već raspoređeno po svojim redovima zove nebo i zemlja, prvo duhovno, a drugo tjelesno stvorenje.

GLAVA 18

Sveti pisac govorio je istinu

27. Pošto sam sve ovo čuo i razmotrio, neću se *riječima prepirati, jer to nije ni za što korisno, nego je samo na propast slušateljima* (2 Tim 2,14). Za izgradnju pak *dobar je zakon tvoj ako se tko njime ispravno služi*, jer je njegova *svrha ljubav iz čistoga srca, dobre savjesti i nehinjene vjere* (1 Tim 1,5.8). A zna naš Učitelj u kojim je *dvjema zapovijedima sažeo sav Zakon i Proroke* (Mt 22,40). Kad ja te zapovijedi žarko ispovijedam, Bože moj, svjetlosti mojih očiju duševnih, što mi škodi ako se one riječi mogu različito shvatiti, kad su ipak istinite? Što mi, velim, škodi ako ja drugačije nego netko drugi shvatim što je mislio onaj koji je ono napisao? Svi mi koji čitamo trudimo se da istražimo i razumijemo ono što je htio reći onaj kojega čitamo, i kad vjerujemo da je on govorio istinu, onda se ne usuđujemo misliti da je on rekao išta što znamo ili mislimo da je lažno. Dok dakle svatko pokušava da u Svetom pismu shvati ono što je u njemu mislio onaj koji je pisao, kakvo je zlo ako osjeća ono što mu ti, svjetlosti svih iskrenih umova, pokazuješ da je istina, ako i nije tako mislio onaj kojega čita, jer je i onaj mislio istinu ako i nije mislio kao mi?

GLAVA 19

Koje su istine jasne i očite?

28. Istina je, Gospodine, da si ti stvorio nebo i zemlju. Istina je također da je Početak tvoja *Mudrost u kojoj si stvorio sve* (Ps 104,24). Isto je tako istina da ovaj vidljivi svijet ima kao velike svoje dijelove nebo i zemlju i da se tim imenom ukratko obuhvaćaju sva stvorena i oblikovana bića. Istina je i to da sve što je promjenljivo unosi u našu spoznaju neku bezobličnost po kojoj dobiva oblik ili po kojoj se mi-

jenja i preinačuje. Istina je da nikakvo vrijeme ne djeluje na ono što je tako priljubljeno uz nepromjenljivi oblik da se ne mijenja iako je promjenljivo. Istina je da bezobličnost, koja je gotovo ništa, nije podložna izmjeni vremenâ. Istina je da ono od čega nešto biva može u nekom načinu izražavanja imati već ime one stvari koja od nje postaje: zato se mogla zvati nebom i zemljom svaka bezobličnost od koje je stvoreno nebo i zemlja. Istina je da od svih oblikovanih stvari ništa nije bliže bezobličnosti nego zemlja i bezdan. Istina je da si ti stvorio ne samo ono što je stvoreno i oblikovano nego i sve ono što je sposobno da bude stvoreno i oblikovano: sve si to stvorio ti, od kojega sve proizlazi. Istina je da je sve što se oblikuje iz bezobličnosti najprije bezoblično, a poslije oblikovano.

GLAVA 20

Svatko može prihvatiti istinu koju hoće

29. Iz svih ovih istina, o kojima ne sumnjaju oni kojima si dao da unutarnjim okom gledaju takve stvari i koji nepokolebljivo vjeruju da je tvoj sluga Mojsije govorio *u duhu istine* (Iv 14,17), iz svih tih dakle istina jednu izabire onaj koji kaže: »*U početku stvori Bog nebo i zemlju* znači: u svojoj Riječi koja je suvječna s njim stvorio je Bog nadosjetilni i osjetilni, odnosno duhovni i tjelesni svijet.« Drugu pak istinu izabire onaj koji kaže: »*U početku stvori Bog nebo i zemlju* znači: u svojoj Riječi koja je suvječna s njim stvorio je Bog svu onu masu ovoga tjelesnoga svijeta sa svim vidljivim i poznatim bićima koja u sebi sadrži.« Treći opet kaže: »*U početku stvori Bog nebo i zemlju* znači: u svojoj Riječi koja je suvječna s njim stvorio je Bog bezobličnu tvar duhovnog i tjelesnog stvorenja.« Četvrti opet kaže: »*U početku stvori Bog nebo i zemlju* znači: u svojoj Riječi koja je suvječna s njim stvorio je Bog bezobličnu tvar tjelesnog stvorenja gdje je još bilo pomiješano nebo i zemlja, što ih sada već vidimo razdijeljene i oblikovane u masi ovoga svijeta.« Peti napokon kaže: »*U početku stvori Bog nego i zemlju* znači: u samom početku stvaranja i djelovanja stvorio je Bog bezobličnu

tvar koja je ispremiješano obuhvaćala u sebi nebo i zemlju, a onda su se oni iz nje oblikovali te se sada ističu i pokazuju sa svime što je u njima.«

GLAVA 21

Različita tumačenja slijedećih riječi

30. Isto tako što se tiče razumijevanja slijedećih riječi, iz svih spomenutih istina jednu izabire onaj koji kaže: »*Zemlja pak bijaše nevidljiva i neuređena, i tama bijaše nad bezdanom* znači: ono tjelesno što je Bog stvorio bijaše još bezoblična tvar tjelesnih stvari, bez reda, bez svjetla.« Drugi opet kaže: »*Zemlja pak bijaše nevidljiva i neuređena, i tama bijaše nad bezdanom* znači: sve ovo što je nazvano nebom i zemljom bijaše još bezoblična i mračna tvar od koje je imalo nastati tjelesno nebo i tjelesna zemlja sa svime što se u njima nalazi i što zamjećujemo tjelesnim osjetilima.« Treći kaže: »*Zemlja pak bijaše nevidljiva i neuređena, i tama bijaše nad bezdanom* znači: ovo sve što je nazvano nebom i zemljom bijaše još bezoblična i mračna tvar od koje je imalo postati duhovno nebo — koje se drugdje zove *nebo neba* — i zemlja, to jest sva tjelesna priroda, pod kojim imenom treba razumijevati i ovo tjelesno nebo; od te tvari imalo je nastati sve nevidljivo i vidljivo stvorenje.« Četvrti kaže: »*Zemlja pak bijaše nevidljiva i neuređena, i tama bijaše nad bezdanom* znači: nije Sveto pismo onu bezobličnost nazvalo imenom 'nebo i zemlja', nego je već postojala, veli, sama bezobličnost koju je nazvalo zemljom nevidljivom i neuređenom i mračnim bezdanom, i od nje je, kako već prije reče, Bog stvorio nebo i zemlju, to jest duhovno i tjelesno stvorenje.« Peti napokon kaže: »*Zemlja pak bijaše nevidljiva i neuređena, i tama bijaše nad bezdanom* znači: bezobličnost bijaše već neka tvar od koje je, kako Sveto pismo reče, Bog stvorio nebo i zemlju, to jest svu tjelesnu masu svijeta razdijeljenu u dva velika dijela, gornji i donji, sa svim stvorenjima koja su u njima i koja su nam obična i poznata.«

GLAVA 22

Sveto pismo ne spominje izričito sve što je Bog stvorio

31. Ovim dvjema posljednjim tvrdnjama možda bi netko pokušao prigovoriti ovako: »Ako nećete dopustiti da je imenom neba i zemlje nazvana ova bezobličnost tvari, onda je već postojalo nešto što Bog nije stvorio, da bi od toga načinio nebo i zemlju; ni Sveto pismo naime ne pripovijeda da je Bog stvorio tu tvar, osim ako shvatimo da je ona označena riječima nebo i zemlja ili samo riječju zemlja, kad je rečeno: *U početku stvori Bog nebo i zemlju*, tako da ono što slijedi: *Zemlja pak bijaše nevidljiva i neuređena*, ako je time Sveto pismo i htjelo nazvati bezobličnu tvar, ne bismo ipak mogli razumjeti drugačije nego kao tvar koju je Bog stvorio onda kad se o tom kaže: *Stvori nebo i zemlju*.« Na to će zastupnici ovih dviju tvrdnja koje smo postavili kao posljednje — ili jedne od njih — kad ovo čuju, odgovoriti: »Mi ne tvrdimo da tu bezobličnu tvar nije stvorio Bog, od kojega proizlazi *sve veoma dobro* (Post 1,31), jer, kao što kažemo da je veće dobro ono što je već stvoreno i oblikovano, tako priznajemo da je manje dobro ono što je načinjeno samo kao takvo da može biti stvoreno i oblikovano, ali je ipak dobro: a Sveto pismo ne spominje da je tu bezobličnost stvorio Bog, kao što ne spominje ni mnoge druge stvari ili bića, kao na primjer Kerube i Serafe, i one koje Apostol jasno razlikuje: *Prijestolja, Gospodstva, Poglavarstva, Vlasti* (Kol 1,16), a za sve je njih očito da ih je Bog stvorio.[4] Ili ako je onim što je rečeno: *Stvori nebo i zemlju* obuhvaćeno sve, što ćemo reći o vodama *nad kojima je lebdio Duh Božji* (Post 1,2)? Ako se naime pod imenom zemlje razumijevaju zajedno i one, kako se onda može shvaćati pod imenom zemlje bezoblična tvar, kad vidimo tako krasne vode? Ili ako se tako shvaća, zašto je onda napisano da je iz iste bezobličnosti stvoren svod i nazvan nebom, a nije napisano da su stvorene vode? Jer one nisu više ni bezoblične ni nevidljive, kad ih vidimo kako teku

[4] Kerubi se spominju na više mjesta u Starom zavjetu (npr. Post 3,24), a Serafi samo na jednom (Iz 6,2.6). Sv. Pavao (Kol 1,16) kaže, nabrojivši Prijestolja, Gospodstva, Poglavarstva, Vlasti: »Sve je stvoreno po njemu (Kristu) i za njega.«

tako krasna izgleda. Ili ako su tada primile svoju ljepotu kad je Bog rekao: *Neka se skupi voda koja je pod svodom* (Post 1,9), tako da je sámo skupljanje oblikovanje, što će se odgovoriti o vodama koje su nad svodom? Jer, da su ostale bezoblične, ne bi zaslužile dobiti tako časno mjesto, a nije zapisano kojom su riječju oblikovane.

Ako dakle Knjiga Postanka za nešto ne spominje da je Bog stvorio, a o čemu ipak ni zdrava vjera ni sigurna spoznaja ne može sumnjati da je Bog stvorio, neće se nijedna trijezna nauka usuditi reći da su te vode suvječne s Bogom zato što se one u Knjizi Postanka doduše spominju, ali nigdje ne čitamo kada su stvorene; zašto onda ne bismo i za onu tvar koju ovo Pismo naziva nevidljivom i neuređenom zemljom i mračnim bezdanom, po nauci istine shvatili da ju je Bog stvorio od ničega i da prema tome nije suvječna s njim, premda je taj izvještaj propustio reći kada je stvorena?«

GLAVA 23

Dvije različite vrste neslaganja

32. Pošto sam dakle čuo i promotrio ova mišljenja prema shvaćanju svoje slabosti, koju ispovijedam tebi, Bogu svom, premda je znaš, vidim da mogu nastati dvije vrste neslaganja kad nam nešto vjerodostojni vjesnici pismeno priopćuju: jedna je vrsta ako postoji neslaganje o istinitosti stvari, a druga ako je neslaganje o namjeri samoga onoga koji stvari priopćuje. Drugo je naime pitati što je istina u pogledu stvaranja svijeta, a drugo je pitati što je tim riječima Mojsije, odlični sluga tvoje vjere, htio da shvati čitatelj ili slušatelj.

U onoj prvoj vrsti neka odstupe od mene svi koji misle da znaju stvari koje su lažne, a u ovom drugome isto tako neka odstupe od mene svi koji misle da je Mojsije rekao stvari koje su lažne. Daj mi, Gospodine, da se složim u tebi s onima i da se veselim u tebi s onima koji se hrane tvojom istinom u punini tvoje ljubavi; daj da skupa pristupimo k riječima tvoje Knjige i da tražimo u njima tvoju namjeru po namjeri tvoga sluge čijim si nam perom objavio te riječi!

GLAVA 24

Mojsije je pisao istinu

33. Ali tko od nas može među tolikim istinama koje tražeći susrećemo u onim riječima, shvaćenim sad ovako sad onako, tako otkriti tvoju namjeru da bi tako pouzdano mogao reći da je Mojsije upravo to mislio i da je upravo to htio da se u onom izvještaju shvati, kao što pouzdano može kazati da je to istina, bez obzira da li je Mojsije mislio ovako ili onako?

Evo, Bože moj, ja sluga tvoj, koji sam ti zavjetovao žrtvu ispovijesti u ovoj knjizi i koji te molim da po milosrđu tvome *ispunim tebi zavjete svoje* (Ps 22,26), evo kako ja pouzdano tvrdim da si ti u nepromjenljivoj svojoj riječi stvorio sve stvari, nevidljive i vidljive, zar mogu tako pouzdano tvrditi da Mojsije nije namjeravao ništa drugo reći nego baš to kad je pisao: *U početku stvori Bog nebo i zemlju?* Jer, ako ja u tvojoj istini vidim da je to sigurno tako, ne mogu ipak tako u njegovoj duši vidjeti da je on to mislio kad je ovo pisao.

Mogao je naime misliti o samom početku stvaranja kad je rekao: *U početku;* mogao je htjeti da se i *nebo* i *zemlja* na tom mjestu shvati ne kao već oblikovano i dovršeno biće, bilo duhovno bilo tjelesno, nego jedno i drugo započeto i još bezoblično. Vidim naime da se s jednakim pravom moglo tvrditi što god se od ovoga tvrdilo, ali što je on od toga u ovim riječima mislio, ne vidim tako jasno, premda ne sumnjam da je onaj veliki čovjek vidio istinu i prikladno je izrazio, bez obzira da li je nešto od ovoga ili nešto drugo što ja nisam spomenuo vidio u duši kad je pisao one riječi.

GLAVA 25

Krivo imaju oni koji tvrde da samo oni imaju pravo

34. Neka mi nitko više ne dosađuje govoreći mi: »Nije Mojsije mislio to što ti kažeš, nego je mislio ovo što ja kažem.« Kad bi mi naime rekao: »Odakle znaš da je Mojsije mislio to što ti o njegovim riječima govoriš?«, morao bih ravnodušno podnositi i možda bih odgovorio kako sam gore odgovorio ili nešto opširnije, kad bi on bio uporniji. Ali kad mi

kaže: »Nije on mislio to što ti kažeš, nego ovo što ja kažem«, a ipak ne poriče da je oboje istinito što jedan i drugi od nas kaže, ti mi, o živote siromaha, Bože moj, u čijem krilu nema protuslovlja, ulij krotkosti u srce moje da takve strpljivo podnosim; oni mi to ne govore zato što bi bili Božji ljudi i što bi u srcu tvoga sluge vidjeli što govore, nego zato što su oholice i ne znaju Mojsijeve misli, nego ljube svoju, i to ne zato što bi bila istinita, nego zato što je njihova. Inače bi oni i koju drugu istinitu misao jednako ljubili, kao što ja ljubim ono što oni govore kad govore istinu, ne zato što je njihova misao, nego jer je istinita: i zato više i nije njihova jer je istinita. Kad bi pak zato ljubili nju jer je istinita, onda je ona i njihova i moja, jer postaje zajednička svima onima koji ljube istinu.

Onu pak njihovu tvrdnju da Mojsije nije mislio ono što ja kažem, nego ono što oni kažu, ja neću i ne volim, jer, kad bi i bilo tako, ipak ta njihova smionost ne izvire iz znanja, nego iz drskosti, i nije je rodilo viđenje, nego nadutost.

I zato su, Gospodine, strašni sudovi tvoji, jer tvoja istina nije ni moja ni ovoga ili onoga čovjeka, nego svih nas, i ti nas javno pozivaš da u njoj učestvujemo, strahovito nas opominjući da je ne držimo samo za se, da ne bismo ostali bez nje. Jer tko god ono što ti svima daješ na uživanje prisvaja samo za sebe i hoće da bude njegovo ono što pripada svima, taj je tjeran od općega dobra na vlastito, to jest od istine k laži. *Tko naime govori laž, govori od svojega* (Iv 8,44).

35. Poslušaj, pravedni suče, Bože, koji si sama istina, poslušaj što ću odgovoriti ovome protivniku svome, poslušaj: pred tobom naime govorim i pred braćom svojom, koji se ispravno služe zakonom sve do njegove svrhe, ljubavi; poslušaj i vidi što mu odgovaram, ako ti je pravo.

Evo dakle, ovu mu bratsku i miroljubivu riječ upravljam: »Ako obojica vidimo da je istina ono što ti kažeš, i ako obojica vidimo da je istina ono što ja kažem, gdje to, molim te, vidimo? Sigurno niti ja u tebi niti ti u meni, nego obojica u samoj nepromjenljivoj istini koja je iznad naših umova. Kad se dakle ne prepiremo o samoj svjetlosti Gospodina Boga našega, zašto se prepiremo o mišljenju svoga bližnjega koje ne možemo tako vidjeti kao što se vidi nepromjenljiva istina? Jer kad bi nam se ukazao sam Mojsije i rekao: 'Ovo

sam mislio', ni tada je ne bismo vidjeli, nego vjerovali. Neka se dakle *zbog onoga što je napisano ne nadima jedan za drugoga protiv drugoga* (1 Kor 4,6). *Ljubimo Gospodina Boga svoga iz svega srca, iz sve duše i iz svega uma svoga, a bližnjega svoga kao same sebe* (Pnz 6,5; Mt 22,37.39). Radi ovih dviju zapovijedi ljubavi napisao je Mojsije sve što je napisao u onim knjigama; ako to ne povjerujemo, smatrat ćemo Gospodina lašcem, kad o namjeri njegova sluge mislimo drugačije nego što ga je on naučio. Vidi dakle već jedanput kako je ludo u tolikom mnoštvu najistinitijih misli koje se mogu iz onih riječi izvući, lakoumno tvrditi koju je upravo od njih Mojsije mislio, i pogubnim prepirkama povrijediti samu ljubav, zbog koje je sve to rekao onaj čije riječi pokušavamo izložiti.«

GLAVA 26

»Da sam ja bio Mojsije...«

36. A ipak ja, Bože moj, slavo moje poniznosti i pokoju u mojem naporu, koji čuješ moje ispovijesti i opraštaš moje grijehe, jer mi ti zapovijedaš da ljubim bližnjega svoga kao samoga sebe, ne mogu, eto, vjerovati o Mojsiju, vjernom slugi tvojemu, da je primio od tebe manje darova nego što bih ih ja molio i želio od tebe da sam se rodio u njegovo vrijeme i da si me postavio na tako visoko mjesto da se po službi moga srca i jezika proširе ona Pisma koja su toliko vremena poslije imala biti na spas svim narodima i po svem svijetu svojim neizmjerno velikim ugledom nadvladati riječi svih krivih i oholih nauka.

Da sam tada ja bio Mojsije — iz istoga smo naime gliba svi potekli; *i što je čovjek ako ga se ti ne sjetiš?* (Ps 8,5) — da sam, dakle, tada ja bio ono što on i da si meni naredio da pišem Knjigu Postanka, bio bih volio da si mi dao takvu sposobnost izražavanja i takav način sastavljanja govora da ni oni koji još ne mogu shvatiti kako Bog stvara ne bi odbijali mojih riječi kao da nadilaze njihove snage, i da bi oni koji to već mogu shvatiti, do ma kojega pravoga smisla došli svojim razmišljanjem, našli da u onim oskudnim riječima tvoga

sluge nije propušten ni taj smisao, i kad bi opet netko drugi našao neki drugi smisao u svjetlu tvoje istine, da bi se i taj mogao shvatiti u onim istim riječima.

GLAVA 27

Iz malog broja riječi rijeka istine

37. Kao što je izvor u malom prostoru obilniji i svojim mnogim potocima natapa veća područja nego bilo koji od onih potoka koji iz istoga izvora izlazi i teče preko mnogih krajeva, tako isto pripovijedanje tvoga vjernoga sluge, koje je imalo koristiti mnogim budućim propovjednicima, u jednostavnom načinu govora izlijeva struje bistre istine, odakle svatko može sebi izvući svaku moguću istinu, ovaj ovu, onaj onu, preko oduljih zavoja govorâ.[5]

Jedni naime, kad ove riječi čitaju ili slušaju, zamišljaju Boga kao čovjeka ili kao neko golemo tijelo obdareno neizmjernom moću, koji je nekom novom i iznenadnom odlukom izvan sebe i kao u dalekim prostorima stvorio nebo i zemlju, dva velika tijela, jedno gore, drugo dolje, u kojima su sadržane sve stvari, pa kad čuju: *Reče Bog: Neka bude ono, i postade ono*, zamišljaju prave riječi koje počinju i završavaju, koje zvuče u vremenu i prolaze, i kako poslije njihova odjeka odmah nastaje ono što je zapovjeđeno da nastane; tako i sve drugo što na taj način zamišljaju po svom naviklom tjelesnom shvaćanju.

U tima još malenim bićima, dok se njihova slabost dade nositi ovom priprostom vrstom govora kao u majčinskom krilu, izgrađuje se na zdrav način vjera, po kojoj sigurno vjeruju i drže da je Bog stvorio sva bića koja njihova osjetila vide svuda u divnoj raznolikosti.

Kad bi netko od njih, prezirući tu prividnu nevrijednost tvojih riječi, htio u oholoj svojoj slabosti izaći izvan kolijevke u kojoj je bio hranjen, jao! past će bijedan i, Gospo-

---

[5] Poredba se razvija neobično opširno i u svim se dijelovima učeno provodi.

dine Bože, smiluj se, da ne bi prolaznici cestom pogazili ptiče bez perja, i pošalji anđela svoga, koji će ga vratiti u njegovo gnijezdo da ondje živi dok ne bude mogao letjeti!

GLAVA 28

Vide i raduju se

38. Drugi pak, kojima ove riječi nisu više kao gnijezdo, nego kao hladoviti voćnjaci, vide u njima skrivene plodove, oblijeću veselo oko njih, traže ih cvrkućući i beru ih.

Vide naime, kad ove riječi čitaju ili čuju, da tvoja, Bože, vječna i postojana nepromjenljivost nadilazi sva prošla i buduća vremena i da ipak nema nikakva vremenita stvorenja koje ti nisi stvorio; vide da se tvoja volja, jer je identična s tobom, nikako nije promijenila i da nisi nekom novom voljom, koja se najednom pojavila a prije nije postojala, stvorio sve, ali ne od sebe kao svoju sliku i kao pralik svih stvari, nego od ničega kao bezobličnost sasvim različitu od tebe, ali koja se imala oblikovati po slici tvojoj vraćajući se u tebe jedinoga po prilagođenoj sposobnosti, koliko je kojoj stvari u njezinoj vrsti dano, da sve bude dobro veoma, bilo da ostaje uz tebe, bilo da se postepeno sve više udaljuje od tebe po vremenima i prostorima izvršujući ili doživljujući divne raznolikosti svemira.

Vide sve ovo i raduju se u svjetlosti tvoje istine koliko ovdje mogu.

39. A drugi od njih gleda na ono što je rečeno: *U početku stvori Bog*, i pod početkom razumijeva Mudrost, jer nam ona sama i govori. Drugi isto tako razmatra iste te riječi i pod početkom razumijeva početak stvorenih stvari i ovako shvaća: *U početku stvori*, kao kad bi se reklo: »Najprije stvori.«

A među onima koji »u početku« razumiju kao da si »u Mudrosti stvorio nebo i zemlju«, jedan misli da je imenom »nebo i zemlja« nazvana tvar od koje je stvoreno nebo i zemlja; drugi misli da se razumijevaju već oblikovana i razlučena bića; treći misli da je imenom »nebo« nazvana oblikovana i ujedno duhovna, a imenom »zemlja« bezoblična i tjelesna tvar. Koji pak pod riječima »nebo i zemlja« razumiju

još bezobličnu tvar od koje se imalo oblikovati nebo i zemlja, ni oni te riječi ne shvaćaju na isti način, nego jedan misli na tvar od koje se imao dovršiti i duhovni i osjetilni svijet, a drugi na tvar od koje se imao dovršiti samo ovaj osjetilni tjelesni svijet koji u svom velikom krilu sadrži sva vidljiva bića koja zamjećujemo svojim osjetilima.

Tako isto ni oni koji uzimaju da se na ovom mjestu nebom i zemljom zovu već raspoređena i razmještena bića, ni oni to ne shvaćaju jednako, nego jedan misli na vidljivi i nevidljivi svijet, a drugi samo na vidljivi u kojemu vidimo svijetlo nebo i mračnu zemlju i sve što je na njima.

GLAVA 29

Četiri prvenstva

40. Onaj pak koji riječi: *U početku stvori* shvaća samo tako kao da se kaže: »Najprije stvori«, ne može ispravno shvatiti riječi »nebo i zemlja«, nego shvaćajući ih kao tvar neba i zemlje, to jest svega duhovnoga i tjelesnoga stvorenja. Jer ako bi htio da se razumijeva već oblikovana cjelina, s pravom bi mu se moglo postaviti pitanje: »Ako je Bog to stvorio najprije, što je stvorio zatim?« Poslije stvaranja svemira neće naći ništa, pa će zatim nerado čuti pitanje: »Kako je ono stvorio 'najprije', ako poslije nije stvorio ništa?«

Ako pak kaže da je Bog najprije stvorio bezobličnu tvar, zatim oblikovanu, to nije besmisleno, ako je samo sposoban razlikovati što je prije po vječnosti, što po vremenu, što po izboru, što po postanku; po vječnosti je, na primjer, Bog prije svega, po vremenu je, na primjer, cvijet prije ploda, po izboru je, na primjer, plod prije cvijeta, po postanku je, na primjer, zvuk prije pjesme.

Od ovih četiriju prvenstava prvo i posljednje vrlo se teško mogu razumjeti, drugo i treće vrlo lako. Jer rijetko je i vrlo teško viđenje promatrati, Gospodine, tvoju vječnost koja ostajući nepromjenljiva stvara promjenljive stvari i po tome postoji prije njih. Tko nadalje može tako oštro vidjeti duhom da bi bez velikoga truda mogao razabrati kako je zvuk prije pjesme, jer je pjesma samo oblikovan zvuk? No svakako može postojati nešto neoblikovano, dok se ne može obli-

kovati nešto što ne postoji. Tako tvar postoji prije nego ono što od nje nastaje, ali nije zato prva što bi ona sama činila stvar, jer ona više postaje ona stvar, a nije prva ni po vremenskom redu. Ne počinjemo vremenski prije proizvoditi neoblikovane zvukove bez pjevanja pa njih vremenski poslije slažemo ili prilagođujemo u oblik pjesme, kao na primjer drva od kojih se gradi kovčeg ili srebro od kojega se pravi posudica; takve naime tvari i vremenski dolaze prije oblika stvari koje se od njih prave. Ali u pjesmi nije tako. Kad se naime pjeva, čuje se zvuk pjesme: ne zvuči najprije bezoblično pa da se onda oblikuje u pjesmu. Jer što najprije bilo kako zazvuči, prolazi, i od toga nećeš ništa naći što bi ponovno uzeo i skladno složio: i zato se pjesma sastoji od svoga zvuka, a taj zvuk je njezina tvar. On se naime oblikuje da bi nastala pjesma. I zato je, kako sam govorio, prije tvar zvuka nego oblik pjesme, ali nije prije po moći stvaranja, jer zvuk ne stvara pjesme, nego je on podložan duši pjevača preko tijela da od njega stvara pjesmu; nije prvi ni vremenom: jer izlazi zajedno s pjevanjem; nije prvi ni po izboru: jer nije zvuk važniji od pjevanja, kad je pjesma ne samo zvuk nego također ugodan zvuk. Ali je prvi po postanku, jer se ne tvori pjesma da bi nastao zvuk, nego se oblikuje zvuk da bi nastala pjesma.

Na tom primjeru neka shvati tko može da je najprije bila stvorena tvar svih stvari i nazvana nebo i zemlja, jer je od nje stvoreno nebo i zemlja; ali nije vremenom prije stvorena, jer tek oblikovanjem stvari nastaje vrijeme; a tvar bijaše bezoblična i tek se u vremenu pojavila zajedno s vremenom, ali ipak se o njoj ne može pripovijedati ništa osim tako da se kaže da je ona bila prije po vremenu, premda je po vrijednosti poslije, jer su zaista oblikovane stvari savršenije nego neoblikovane, i premda prije nje postoji vječnost Stvoriteljeva, da bi bila stvorena od ničega kako bi od nje bilo stvoreno nešto.

GLAVA 30

Sloga na temelju zakona ljubavi

41. U ovoj raznolikosti istinitih misli neka sama Istina stvori sklad, i neka nam se naš Bog smiluje, da se ispravno služimo zakonom, težeći za čistom ljubavlju kao svrhom zapovijedi.

Tako dakle, ako me tko pita što je od svega toga mislio onaj tvoj sluga Mojsije, ne bi ovi govori pristajali mojim ispovijestima kad ti ne bih priznao otvoreno: ne znam. Ali ipak znam da su sva ona mišljenja istinita osim onih sasvim tjelesnih o kojima sam već rekao što mislim. Ipak onu djecu dobre nade ne plaše ove riječi tvoje Knjige, tako uzvišene u svojoj poniznosti, a tako bogate u svojoj kratkoći.

Ali svi mi koji, kako priznajem, u onim riječima vidimo i govorimo istinu, ljubimo se među sobom i jednako ljubimo tebe, Boga našega, izvor istine, ako smo žedni za njom, a ne za ispraznostima! Isto tako slugu tvoga, djelitelja ovoga Svetog pisma, puna duha tvojega, poštujmo tako da vjerujemo da je on, kad je to pisao po tvojem nadahnuću, imao pred očima ono što se u njemu najviše ističe i svjetlom istine i plodovima koristi.

GLAVA 31

Mojsije je imao u duši sva prava tumačenja

42. Tako kad jedan kaže: »Mojsije je mislio ovo što ja tvrdim«, a drugi: »Ne, nego ono što ja tvrdim«, onda ja mislim da ću pobožnije kazati: »Zašto ne radije jedno i drugo, ako je jedno i drugo istinito?« Isto tako, ako tkogod u tim riječima vidi nešto treće, nešto četvrto i uopće nešto drugo, samo ako je istinito, zašto se ne bi vjerovalo da je sve to vidio onaj po kojemu je jedini Bog svoje svete knjige prilagodio shvaćanjima mnogih ljudi koji će u njima vidjeti istinit iako različit smisao?

Ja barem bez straha iz dubine srca svoga izjavljujem: kad bih ja pisao nešto što zaslužuje vrhunac ugleda, volio bih to tako pisati da moje riječi izraze svaku istinu koju tko o tim stvarima može shvatiti, radije nego da jednu istinitu mi-

sao jasnije izrazim zato da isključim sve druge, ako i ne bi u njima bilo nešto krivo što bi me moglo smetati. Neću dakle, Bože moj, da se tako prenaglim da bih vjerovao da onaj čovjek nije od tebe zaslužio taj dar. On je bez sumnje, kad je ono pisao, osjećao i mislio u onim riječima svaku istinu koju smo u njima mogli naći, i koju nismo mogli ili još nismo mogli naći, a ipak se u njima može naći.

GLAVA 32

Duh Sveti otkriva nam svaki smisao u Svetom pismu

43. Napokon, Gospodine, koji si Bog a ne meso i krv, ako je čovjek nešto manje vidio, zar je i duhu tvome dobrome, *koji će me dovesti u zemlju pravu* (Ps 143,10), moglo ostati skriveno što si ti sam htio u onim riječima otkriti onima koji će to kasnije čitati, iako je možda onaj preko kojega je to rečeno mislio samo jedan smisao od mnogih istinitih? Ako je to tako, neka bude onaj smisao što ga je on mislio uzvišeniji od svih drugih, nama pak, Gospodine, ili taj smisao pokaži ili koji drugi istiniti koji ti se sviđa; pa bilo da nam otkriješ ono što si otkrio i onome čovjeku svome ili nešto drugo služeći se istim riječima, ipak nas ti hrani, i ne daj da nas zabluda vara.

Eto, Gospodine Bože moj, koliko smo toga o tih nekoliko riječi, koliko toga, molim te, napisali! Koje bi naše sile, koje bi vrijeme bilo dovoljno da ovako pišemo o svim tvojim knjigama?

Dopusti mi stoga da se u njima kraće ispovjedim tebi i da izaberem ono značenje koje mi ti nadahneš kao istinito, sigurno i dobro, ako mi i mnoge misli dođu na pamet ondje gdje mi mnoge misli mogu doći na pamet. Daj da to učinim onom vjerom svoga ispovijedanja da, ako reknem ono što je mislio tvoj sluga, iskažem to ispravno i najbolje — to naime treba da pokušam — a ako to ne postignem, da ipak kažem ono što mi bude po njegovim riječima tvoja Istina htjela kazati, jer je i njemu rekla što je htjela.

KNJIGA TRINAESTA

Sva su stvorenja odsjev Božje dobrote (gl. 1—4). U prvim riječima Knjige Postanka već se pojavljuje Božje Trojstvo i osobitosti Duha Svetoga (5—10). Koliko se može shvatiti Trojstvo? (11). Stvorenje svijeta je slika ustanovljenja Crkve i djelovanja Duha Svetoga u njoj (12—14). Ugled Svetoga pisma (15—16). Alegoričko tumačenje zemlje i mora (17—21). Čovjek prema drugim stvorenjima, koja su sva dobra (22—32). Hvala i slava Bogu (33—34). Želja za počinkom u sedmom danu bez svršetka (35—38), što lijepo zaokružuje glavnu misao cijeloga djela, koja je na početku prve knjige izražena riječima: »Stvorio si nas za sebe, i nemirno je srce naše dok se ne smiri u tebi.« — Pisano u Hiponu 397.

GLAVA 1

Zazivanje i zahvala

1. Zazivam te, *Bože moj, milosrđe moje* (Ps 59,18), tebe koji si me stvorio i nisi me zaboravio kad sam ja tebe zaboravio. Zazivam te u svoju dušu, koju pripremaš da primi tebe iz želje koju joj ti nadahnjuješ. Ne zapusti me sada kada te zazivam, ti koji si me pretekao prije nego sam te zazivao i često si me poticao mnogostrukim glasovima da te izdaleka čujem, da se obratim k tebi i zazivam tebe koji si me zvao k sebi.

Da, ti si, Gospodine, izbrisao sva moja zla djela, da ne naplatiš mojim rukama kojima sam se odmetnuo od tebe; pretekao si sva moja dobra djela, da me nagradiš svojim rukama kojima si me stvorio; jer i prije nego sam ja bio, ti si bio, a ja nisam bio ni takav da mi dadeš da postojim. Pa ipak, evo, sad postojim po dobroti tvojoj koja je pretekla sve ovo čime si me stvorio i od čega si me stvorio. Ti nisi trebao mene, niti sam ja takvo dobro od kojega bi ti imao pomoći, ti Gospodin moj i Bog moj; nisam ni takav da bih tebi služio zato da se ti ne bi umarao radeći ili zato da ne bi tvoja moć bila manja kad bi bila bez moje službe; nisam ni takav da bih te poštovao tako kao što obrađujem zemlju, te bi ti ostao bez poštovanja ako te ja ne bih poštovao:[1] treba samo da ti služim i da te poštujem, da bi meni bilo dobro po tebi od kojega imam to da postojim zato da mi bude dobro.

---

[1] U latinskom je igra riječi iz dvostrukog značenja glagola *colere* (poštovati i obrađivati).

GLAVA 2

Čime su stvorenja zaslužila da budu stvorena?

2. Iz punine tvoje dobrote postalo je sve tvoje stvorenje, da neko dobro, koje tebi ništa ne može koristiti niti može biti jednako tebi iako je od tebe, ipak postoji jer je moglo od tebe postati.

Kakvu su zaslugu imali pred tobom *nebo i zemlja* koje si *stvorio u početku* (Post 1,1)? Neka kažu kakvu su zaslugu pred tobom imala duhovna i tjelesna stvorenja koja si *stvorio u Mudrosti svojoj* (Ps 104,24), da bi o njoj ovisilo i ono što je bilo tek započeto i još bezoblično, svako u svojoj vrsti, bilo duhovnoj bilo tjelesnoj, pa i ono što teži prema nesređenosti i potpunoj različnosti od tebe? Duhovno biće, i bezoblično, bolje je nego tjelesno pa bilo i oblikovano, a tjelesno biće bezoblično bolje je nego kad uopće ne bi postojalo; i tako bi sve to ovisilo o tvojoj riječi i ostalo bezoblično kad ne bi po istoj toj riječi bilo pozvano k jedinstvu s tobom i bilo oblikovano te po tebi jedinome, po tebi, najvećem dobru, *sve* bilo *dobro veoma*. Kakvu su zaslugu pred tobom imala sva ta bića da bi bila barem bezoblična, kad ne bi ni to bila da nisu po tebi?

3. Kakvu je zaslugu pred tobom imala tjelesna tvar da bi postojala barem *nevidljiva i neuređena*, jer ne bi ni to bila da je nisi ti stvorio? I zato nije ni mogla, kad nije postojala, zaslužiti pred tobom da postoji.

Ili kakvu je zaslugu pred tobom imao onaj početak tvoga duhovnog stvorenja da bar mračan lebdi sličan bezdanu, a sasvim različan od tebe, da nije po istoj Riječi bio okrenut k Riječi od koje je stvoren, i od nje osvijetljen postao svjetlo, iako ne jednako, a ono ipak slično praliku koji je jednak tebi?

Kao što za jedno tijelo nije isto postojati i biti lijepo — inače ne bi moglo postojati ružno tijelo — tako isto za stvoreni duh nije isto živjeti i mudro živjeti, jer bi inače bio nepromjenljivo mudar. *A dobro je za njega da prianja uz tebe uvijek* (Ps 73,28), da ne bi svjetlo koje je dobio obraćenjem izgubio odvraćenjem i da ne bi ponovno pao u život sličan mračnome bezdanu.

Jer i mi, koji smo po duši duhovno stvorenje, mi smo, okrenuti od tebe, svoga svjetla, bili *nekoć tama* (Ef 5,8) u ovom životu i još se mučimo u ostacima svoga mraka, dok ne postanemo *pravda tvoja* u Jedinorođencu tvome *kao gore Božje:* jer bijasmo *tvoji sudovi* kao *duboki bezdan* (Ps 36,7).

GLAVA 3

Svjetlost je duhovno stvorenje

4. Što si pak kod prvih svojih stvaranja rekao: *Neka bude svjetlost, i postade svjetlost* (Post 1,3), to sasvim skladno primjenjujem na duhovno stvorenje, jer je ona već bila nekakav život da si je mogao osvijetliti. Ali kako nije imala zasluge pred tobom da bi bila takav život koji bi se mogao osvijetliti, tako ni onda kad je već postojala nije zaslužila pred tobom da bude osvijetljena. Jer se njezina bezobličnost ne bi tebi sviđala da nije postala svjetlošću, i to ne snagom svoga postojanja, nego gledanjem svjetlosti koja rasvjetljuje i prianjanjem uz nju, da bi samo tvojoj milosti dugovala i svoj život i svoj blaženi život, jer se obratila po boljoj promjeni k onome što se ne može promijeniti ni na bolje ni na gore. A to si samo ti, jer ti si jedini jednostavno biće kojemu je isto živjeti i blaženo živjeti, jer si ti sâm svoje blaženstvo.

GLAVA 4

Bogu nisu potrebna stvorenja

5. Što bi dakle tebi nedostajalo do blaženstva, koje si ti sam sebi, sve kad ta bića ili uopće ne bi postojala ili kad bi ostala bezoblična? Ta bića si ti stvorio ne iz potrebe, nego iz punine svoje dobrote, sređujući ih i dajući im oblik, i ne zato da bi se tvoja radost po njima nekako upotpunila. Tebi savršenomu ne sviđa se naime njihova nesavršenost, pa ih usavršuješ da bi ti se sviđala, a nisu ti nemila zato što bi ti bio nesavršen pa bi se njihovim usavršavanjem trebao usavršiti.

Tvoj je naime dobri *Duh lebdio nad vodama* (Post 1,2), a nije bio nošen od njih kao da počiva na njima. Za koje se naime kaže da tvoj Duh na njima počiva, njima on daje počinak u sebi. Ali tvoja je neraspadljiva i nepromjenljiva volja, sama u sebi dovoljna sebi, lebdjela nad onim životom što si ga bio stvorio; nad životom kojemu nije isto živjeti i blaženo živjeti, jer živi i kad plovi u svojoj tami; nad životom kojemu preostaje da se obrati k onome od kojega je stvoren, da sve više i više živi kraj izvora života, da u njegovu svjetlu vidi svjetlo i da tako nalazi savršenstvo, rasvjetljenje i blaženstvo.

GLAVA 5

Trojstvo se pojavljuje već na početku Knjige Postanka

6. Evo mi se kao u zagonetki pokazuje Trojstvo, koje si ti, Bože moj, jer si ti, Oče, *u Početku* naše mudrosti, koji je tvoja Mudrost rođena od tebe, jednaka s tobom i suvječna s tobom, to jest u Sinu svome, *stvorio nebo i zemlju*. Mnogo smo toga rekli o nebu neba, o zemlji nevidljivoj i neuređenoj, o mračnom bezdanu kao o duhovnoj bezobličnosti koja bi ostala podložna nestalnosti i nedostacima kad se ne bi obratila k onome od kojega je potekao svaki život, i osvjetljenjem postala lijep život i bila nebo onoga neba koje je poslije stvoreno između vode i vode.

I već sam spoznao Oca u imenu Boga koji je to stvorio, i Sina u imenu Početka u kojemu je to stvorio, i vjerujući da je moj Bog Trojstvo, kako sam i vjerovao, tražio sam ga u njegovim svetim riječima, i evo, tvoj *Duh lebdio je nad vodama*. Evo Trojstvo, Bog moj, Otac i Sin i Duh Sveti, Stvoritelj svega stvorenja!

GLAVA 6

Duh Božji nad vodama

7. Ali koji je bio uzrok, o Svjetlo istinito — tebi primičem svoje srce, da me ne uči ispraznosti; rastjeraj tmine njegove i reci mi — zaklinjem te ljubavlju, majkom našom, zaklinjem te, reci mi koji je bio uzrok da je tvoje Pismo tek

poslije spomena neba, i zemlje nevidljive i neuređene, i tame nad bezdanom napokon spomenulo tvoga Duha? Možda zato što je njega trebalo tako označiti da se kaže da lebdi, a to se nije moglo kazati ako se nije prije spomenulo ono nad čim bi se moglo shvatiti da je tvoj Duh lebio? Nije naime lebdio ni nad Ocem ni nad Sinom, a ne bi se ispravno moglo reći da je lebdio ako ne bi lebdio ni nad čim. Prije je dakle trebalo spomenuti ono nad čim je lebdio, a onda onoga koji se nije mogao drugačije spomenuti nego da se kaže da je lebdio nad nečim. Ali zašto ga nije trebalo drugačije označiti nego o njemu kazati da je lebdio?

GLAVA 7

Djelovanje Duha Svetoga u nama

8. Odavde neka slijedi tko može svojim shvaćanjem tvoga Apostola kad kaže da je *tvoja ljubav razlivena u našim srcima po Duhu Svetome koji nam je dan* (Rim 5,5); kad nas uči o *duhovnim stvarima* i pokazuje nam *uzvišeni put* (1 Kor 12,1.31) ljubavi i kad *prigiba koljena* za nas *pred tobom*, da upoznamo *uzvišenu znanost ljubavi Kristove* (Ef 3,14.19).

I stoga je od početka uzvišen lebdio nad vodama.

Kome da govorim, kako da govorim o težini požude koja nas vuče u strmi bezdan i o uzdizanju ljubavi po Duhu tvome koji je *lebdio nad vodama*? Kome da govorim? Kako da govorim? Jer nema mjesta u koja se potapamo i iz kojih izranjamo. Što je sličnije tome i što je različnije od toga? To su naša čuvstva, naše ljubavi, nečistoća našega duha koja nas vuče dolje ljubavlju prema našim brigama, to je tvoja svetost koja nas podiže gore ljubavlju prema sigurnosti, da imamo srce gore kod tebe gdje *Duh tvoj lebdi nad vodama*, i da dođemo do uzvišenog počinka, kada *duša naša prijeđe preko voda koje nemaju supstancije* (Ps 124,5).[8]

---

[8] Septuaginta ima ovdje »vode pobješnjele«; Augustin iz svoga (netočnog?) prijevoda izvodi zaključke koji mu trebaju.

GLAVA 8

Samo Bog može usrećiti razumno stvorenje

9. Pade anđeo, pade duša čovjekova i pokazaše svojim padom kakav bi bio bezdan svega duhovnoga stvorenja u mračnoj dubini da nisi ti rekao odmah u početku: *Neka bude svjetlost*, i da nije nastala svjetlost, i da nisu uza te prionula poslušno sva razumna bića tvoga nebeskoga grada i počinula u Duhu tvome koji nepromjenljivo lebdi nad svim što je promjenljivo. Inače bi i sámo nebo neba bio mračni bezdan u sebi, *a sada je svjetlo u Gospodinu* (Ef 5,8).

Jer i u samom bijednom nemiru duhova koji su pali i koji pokazuju svoju tamu s koje je palo odijelo tvojega svjetla jasno pokazuješ kako si visoko uzdigao razumno stvorenje kojemu nikako nije dovoljno za blažen počinak ništa što je manje od tebe, pa prema tome ni sámo sebi. *Ti ćeš, Bože naš, rasvijetliti naše tmine* (Ps 18,29): od tebe nam dolazi svjetlost koja nas odijeva i *naše će tmine* biti *kao podne* (Ps 139,12).

Daj mi sebe, Bože moj, i vrati mi sebe: evo ja te ljubim, a ako je to premalo, daj mi da te ljubim jače! Ne mogu mjeriti da bih znao koliko mi ljubavi nedostaje do onoga koliko je dosta da bi se moj život uzdigao do tvoga zagrljaja i da se ne bi odvratio od tebe dok se ne sakrije *u skrovitosti lica tvoga* (Ps 31,21). Samo to znam da mi je zlo bez tebe ne samo izvan mene nego i u meni samome, i da je sve bogatstvo koje nije Bog moj, za mene samo siromaštvo.

GLAVA 9

»Ići ćemo u dom Gospodnji«

10. A zar nije nad vodama također lebdio ili Otac ili Sin?

Kad bi se to lebdenje shvatilo kao lebdenje tijela u prostoru, onda ni Duh Sveti nije lebdio. Ako se pak shvaća kao uzvišenost nepromjenljivog božanstva nad svim što je promjenljivo, onda je i Otac i Sin i Duh Sveti lebdio nad vodama.

Zašto je to, dakle, rečeno samo o tvom Duhu? Zašto je samo za njega rečeno kao da boravi u nekom prostoru, premda

on nije u prostoru, i zašto je o njemu jedinome rečeno da je tvoj dar? U tvom daru imamo počinak, ondje uživamo tebe. Naš počinak je naše mjesto.

Onamo nas podiže ljubav i dobri Duh tvoj *uzvisuje našu niskost od vrata smrti* (Ps 9,14). U dobroj volji tvojoj naš je mir. Tijelo svojom težinom teži k svome mjestu. Ali težina ne poteže samo prema dolje, nego prema svome mjestu. Vatra teži prema gore, kamen prema dolje. Težine ih njihove vuku, oni traže svoje mjesto. Ulje koje se lijeva pod vodu diže se nad vodu, voda koja se lijeva nad ulje spušta se pod ulje. Težine ih njihove vuku, oni traže svoje mjesto. Ono što je manje sređeno ne miruje, nego se sređuje i onda smiruje. Moja je težina moja ljubav, ona me nosi kamo god sam nošen. Tvojim se darom zapaljujemo i podižemo se gore; raspaljujemo se i idemo. Uspinjemo se *uzdignućem srca* i pjevamo *pjesmu na stepenicama* (Ps 84,6).[3] Tvojim se ognjem, tvojim dobrim ognjem raspaljujemo i idemo, jer idemo gore *prema miru Jeruzalemovu*, jer *se obradovah kad mi rekoše: Ići ćemo u dom Gospodnji* (Ps 122,6.1). Ondje će nas smjestiti dobra volja, koja čini da ne želimo ništa drugo nego ostati ondje dovijeka.

GLAVA 10

Narav anđela

11. Blago stvorenju koje ne pozna nikakva drugog stanja! Ono bi i sámo bilo nešto drugo da nije tvojim darom, koji lebdi nad svim što je promjenljivo, odmah poslije svoga postanka, bez ikakva vremenskog razmaka, bilo uzdignuto snagom onog poziva kad si rekao: *Neka bude svjetlost* (Post 1,3) te postalo svjetlost. Jer kod nas ima razlika između vremena kad smo bili tama i vremena kad postajemo svjetlost; ali o onom stvorenju rečeno je samo to što bi bilo da nije bilo rasvijetljeno, i rečeno je tako kao da je prije bilo nepostojano i

[3] Pjesma na stepenicama, ili pjesma uzlaznica, niz je kratkih psalama (120—134), koje naš prijevod (Stvarnost) zove hodočasničke pjesme; te su psalme pjevali hodočasnici na putu (usponu) u Jeruzalem.

mračno, da bi se pokazao uzrok zbog kojega se dogodilo da je postalo drugačije, to jest da se okrenulo k neugasivom svjetlu i postalo svjetlost. Tko može, neka razumije i neka od tebe moli razumijevanje. Zašto da dosađuje meni, kao da ja mogu rasvijetliti ikojega *čovjeka koji dolazi na ovaj svijet?* (Iv 1,9).

GLAVA 11

Kako donekle shvatiti Sveto Trojstvo

12. Tko može razumjeti svemoguće Trojstvo? A ipak tko ne govori o njemu ako se doista govori o njemu? Rijetka je duša koja zna što govori kad o njemu govori. I prepiru se ljudi i bore, i nitko bez unutarnjega mira ne može vidjeti to viđenje.

Želio bih da ljudi promatraju u sebi ove tri stvari. Te su tri stvari sasvim nešto drugo nego ono Trojstvo, ali im kažem da se u njima vježbaju te da iskuse i osjete kako su daleko od toga otajstva.

Mislim ovo troje: biti, znati i htjeti. Ja naime jesam, ja znam, ja hoću: ja sam onaj koji znam i hoću; ja znam da jesam i znam da hoću; ja hoću biti i hoću znati.

A sada neka vidi tko može kako se u tom trojemu sastoji nerazdvojiv život — jedan život, jedan razum i jedna bit — i kako, napokon, ima nerazdvojiva razlika među njima, ali ipak razlika. Svatko sigurno ima sebe pred sobom: neka gleda u sebe, neka vidi i neka mi kaže što vidi.

Ali kad u tome nađe nešto i uzmogne to reći, neka ne misli da je već našao ono nepromjenljivo biće koje je iznad svega ovoga promjenljivoga, biće koje nepromjenljivo jest i nepromjenljivo zna i nepromjenljivo hoće. A da li je zbog toga trojega i u Bogu trojstvo, ili je u pojedinoj božanskoj osobi sve troje tako da sve troje pripada svakoj osobi, ili se jedno i drugo spaja u divnoj jednostavnosti Božjoj i njegovoj mnogostrukosti, jer je Bog sam sebi svoj beskonačni cilj, po kojemu jest, i sebi je poznat, i sebi je dovoljan, nepromjenljivo uvijek isti u neiscrpivoj veličini svoga jedinstva — tko

bi to lako mogao zamisliti? Tko bi to na ikakav način mogao izreći? Tko bi to na bilo koji način mogao bez razmišljanja izraziti?[4]

GLAVA 12

Crkva i stvorenje svijeta

13. Nastavi svoje ispovijedanje, vjero moja! Reci Gospodinu Bogu svojemu: *Sveti, Sveti, Sveti, Gospodine Bože moj!* (Iz 6,3). *U tvoje smo ime kršteni* (1 Kor 1,15), Oče, Sine i Duše Sveti; u tvoje ime krstimo, Oče, Sine i Duše Sveti, jer je i među nama u Kristu svome *Bog stvorio nebo i zemlju*, duhovne i tjelesne ljude u svojoj Crkvi; i naša »zemlja«, prije nego je primila oblik tvoje nauke, *bijaše nevidljiva i neuređena*, a mi bijasmo pokriveni tamom neznanja, jer si ti *zbog opačine kaznio čovjeka* (Ps 39,12), i *sudovi su tvoji kao dubok bezdan* (Ps 36,7).

Ali kako je tvoj *Duh lebdio nad vodom*, tvoje milosrđe nije napustilo našu nevolju, i rekao si: »*Neka bude svjetlost; činite pokoru, približilo se kraljevstvo nebesko. Pokoru činite, neka bude svjetlost!*« (Mt 3,2). I kako se *smutila u nama duša naša*, sjetili smo se tebe, Gospodine, *iz zemlje jordanske i s gore koja je jednaka tebi* (Ps 42,7), ali koja se snizila radi nas. Postade nam mrska naša tama, obratismo se k tebi, i *postade svjetlost*. I eto *bijasmo nekoć tama, a sad smo svjetlo u Gospodinu* (Ef 5,8).

GLAVA 13

Nadnaravno gledanje Boga

14. Pa ipak smo to dosad samo *po vjeri*, a još ne *po gledanju* (2 Kor 5,7). *Nadom smo naime spašeni; a nada koja se*

[4] Sv. Hilarije (*O Trojstvu* I,19) također objašnjava čitaocima da riječi koje upotrebljava, da slike i poredbe kojima se služi, ostaju očajno nedorasle neizrecivim istinama, i da u njima treba vidjeti samo približne izraze određene da ih vode od poznatoga k nepoznatome.

vidi nije nada (Rim 8,24). Još sada *bezdan zaziva bezdan*,[5] ali već *bukom slapova tvojih* (Ps 42,8). Još ni onaj koji kaže: *Nisam vam mogao govoriti kao duhovnima, nego kao tjelesnima* (1 Kor 3,1), ni on još ne smatra da je shvatio, i *zaboravivši što je straga posežе za onim što je sprijeda* (Fil 3,13), i uzdiše pritisnut teretom, i *žeđa duša njegova za Bogom živim, kao jelen za izvorom vodâ*, i kaže: *Kada ću doći?* (Ps 42,2sl) *Želeći se obući u svoj nebeski stan* (2 Kor 5,2), zaziva donji bezdan govoreći: *Nemojte se prilagođivati ovome svijetu, nego se preobrazite obnovom svoga uma* (Rim 12,2). I: *Nemojte biti djeca po razumu, nego budite maleni po zloći, da biste razumom bili savršeni* (1 Kor 14,20). I: *O nerazumni Galaćani, tko vas je opčinio?* (Gal 3,1). Ali to više nije njegov glas, nego tvoj, Bože, koji si poslao Duha svoga iz visine po onome koji je uzašao u visinu i otvorio *slapove svojih darova* (Mal 3,10), da *bujica tvoje rijeke razveseli tvoj grad* (Ps 46,5).

Za njim uzdiše *prijatelj zaručnikov* (Iv 3,29), koji već ima *prve plodove duha* (Rim 8,23) kod njega, ali koji još uvijek uzdiše u sebi, očekujući posinjenje, otkupljenje tijela svoga. Za njim uzdiše — on je naime ud Zaručnice — za njim teži — on je naime *prijatelj zaručnikov* — za njim teži, ne za sobom, jer *bukom slapova tvojih* (Ps 42,8), ne svojim glasom zaziva drugi bezdan, za kojim teži *bojeći se da se ne bi, kao što je zmija prevarila Evu svojom lukavošću, tako i njihove misli pokvarile i odrodile od čistoće* (2 Kor 11,3) koja je u našem Zaručniku, Jedinorođencu tvome. Kakva će biti ona svjetlost ljepote kad ga budemo *vidjeli onakva kakav jest* (1 Iv 3,2) i kad prođu *suze koje mi postadoše kruh danju i noću dok mi se govori svaki dan: »Gdje je tvoj Bog?«* (Ps 42,4).

---

[5] Augustin u tumačenjima psalama tumači i ovaj izraz: »bezdan zaziva bezdan«, i pita se: »Nije li srce čovječje bezdan? Ima li što dublje od toga bezdana? Ljudi mogu govoriti, iz njih se mogu vidjeti njihove geste, čuti njihove riječi. Ali po čemu se prodire u misao? Po čemu se vidi u dubinu srca? ... Dakle, svaki je čovjek bezdan ma kolika bila njegova svetost, njegova pravednost, ma koliko uznapredovao u kreposti, i on doziva drugi bezdan kad poučava drugoga čovjeka koji članak vjere ili koju istinu o vječnom životu. Ali bezdan je koristan bezdanu koji zaziva samo onda kad to čini bukom tvojih slapova.«

GLAVA 14

Naša je jakost u vjeri i nadi

15. I ja kažem: »Bože moj, gdje si?« Evo gdje si. *Odahnem u tebi malo* (Job 32,20) kad izlijem *nad sebe dušu svoju glasom klicanja i ispovijedanja, pjesmom koja slavi tvoju svetkovinu* (Ps 42,5). Ali ona je još žalosna, jer opet pada natrag i postaje bezdan, ili bolje, osjeća da je još samo bezdan. Govori joj moja vjera koju si mi zapalio u noći pred mojim koracima: »*Zašto si žalosna, dušo moja, i zašto me zbunjuješ? Uzdaj se u Gospodina* (Ps 42,6.12). *Svjetiljka koracima tvojim Riječ je njegova* (Ps 119,105). Uzdaj se i ustraj dok ne prođe noć, majka bezakonikâ, dok ne prođe srdžba Gospodnja, kojoj smo i mi bili sinovi kad smo bili tama, od koje nosimo ostatke u tijelu koje je *umrlo zbog grijeha* (Rim 8,10), *dok ne svane dan i ne rasprše se sjene* (Pj 2,17). *Uzdaj se u Gospodina. Ujutro ću stati pred njega i promatrati ga: uvijek ću se ispovijedati njemu. Ujutro ću stati pred njega i vidjeti spasenje lica svoga* (Ps 5,4; 42,6), Boga svoga koji će *oživiti i naša smrtna tjelesa zbog Duha koji prebiva u nama* (Rim 8,11), jer je milosrdno lebdio iznad našega nižeg bića, mračnoga i prolaznoga. Po njemu smo na ovom putovanju primili zalog da smo već svjetlost, a dosad smo *spašeni samo u nadi* (Rim 8,24), *i sinovi svjetlosti i sinovi dana, a ne sinovi noći i tame* (1 Sol 5,5sl), što smo bili prije.«

Među njima i nama u ovoj nestalnosti ljudskoga znanja ti jedini vidiš razliku, ti koji *ispituješ naša srca* (Ps 17,3) i *svjetlost nazivaš dan, a tamu noć* (Post 1,3). Tko nas može razlikovati ako ne ti? A *što imamo a nismo primili od tebe* (1 Kor 4,7), mi *posude* načinjene *za čast iz iste gline* od koje su i druge načinjene *za sramotu?* (Rim 9,21).

GLAVA 15

Čvrsti svod Svetoga pisma

16. Ili tko je ako ne ti, Bože naš, razapeo nad nama svod ugleda za nas u tvome božanskom Pismu? Nebo će se naime *smotati kao knjiga* (Iz 34,4), a sada se *kao koža* prostire nad nama (Ps 104,2). Uzvišeniji je ugled tvoga božanskoga Pisma

sada kad su već preminuli ovom smrću oni smrtnici po kojima si nam ga udijelio. Ti znaš, Gospodine, ti znaš kako si u kože obukao ljude kad su grijehom postali smrtni. Zato si kao kožu rasprostro svod svoje Knjige, to jest svoje uvijek skladne Objave, koju si postavio kao zakon nad nama poslužívši se smrtnim ljudima.[6] Jer samom njihovom smrću čvrstoća se ugleda u tvojim objavama koje su nam po njima predane visoko prostire iznad svega što je ispod njih, a ta čvrstoća nije bila tako visoko prostrta dok su ovdje živjeli. Još nisi bio kao kožu razapeo nebo, još nisi bio proširio slavu njihove smrti posvuda.

17. Daj nam, Gospodine, da vidimo *nebesa, djelo prstiju tvojih* (Ps 8,4): rastjeraj s naših očiju oblak kojim si ih zastro. Ondje je tvoje svjedočanstvo *koje daje mudrost malenima* (Ps 19,8). Dovrši, Bože moj, *hvalu svoju iz usta nejake djece i dojenčadi* (Ps 8,3). Mi naime ne poznajemo drugih knjiga koje tako ruše oholost, tako ruše *neprijatelja i branitelja* (Ps 8,3) koji se opire tvome pomirenju braneći svoje grijehe. Ne poznajem, Gospodine, ne poznajem drugih tako čistih riječi koje bi me kao one nagovorile na ispovijedanje, prignule moju šiju pod tvoj jaram i pozvale me da te nesebično štujem. Daj da ih shvatim, Oče dobri, daj to meni koji sam se njima podložio, jer si ih učvrstio za one koji se podlažu.

18. Ima drugih voda iznad ovoga svoda nebeskoga, mislim voda besmrtnih i od zemaljske raspadljivosti izuzetih. Neka hvale ime tvoje, neka te hvale nadnebeski narodi tvojih anđela, koji nemaju potrebe gledati na ovaj svod i čitajući upoznati tvoju riječ. Gledaju naime uvijek tvoje lice i na njemu čitaju bez slijeda slogova što hoće tvoja vječna volja. Čitaju, izabiru i ljube; uvijek čitaju i nikada ne prolazi ono što čitaju, jer čitaju izabirući i ljubeći samu nepromjenljivost tvoje odluke. Ne zatvara se njihova knjiga, ne smata se njihov svitak, jer si to njima ti sam i jesi im to uvijeke, jer si ih smjestio iznad ovoga svoda koji si učvrstio iznad slabosti zemaljskih naroda, da ondje gledaju i spoznaju tvoje

---

[6] Usp. Augustinovo tumačenje Psalma 104: »koža (krzno) znači smrtnost; zato su prvi ljudi, naši praroditelji, začetnici grijeha čovječanstva, postavši smrtni, istjerani iz raja; da se pak označi sama njihova smrtnost, obučeni su u kožne haljine.«

milosrđe koje u vremenu objavljuje tebe koji si stvorio vremena. *U nebu je, Gospodine, milosrđe tvoje i istina tvoja diže se do oblaka* (Ps 36,6). Prolaze oblaci, ali nebo ostaje. Prelaze propovjednici tvoje riječi iz ovoga života u drugi život, ali tvoje se Pismo sve do konca svijeta proteže nad narodima. Ali *nebo će i zemlja proći, a riječi tvoje neće proći* (Mt 24,35), jer će se i koža smotati, a trava nad kojom se koža prostirala proći će sa svojim sjajem, ali *riječ tvoja ostaje dovijeka* (Iz 40,8); ona nam se sada pokazuje kao u zagonetci oblaka i kao u ogledalu neba, a ne kakva jest, jer se ni za nas, premda smo mili tvome Sinu, *još nije očitovalo što ćemo biti* (1 Iv 3,2). On nas je pogledao kroz veo svoga tijela, pomilovao nas i zapalio nas ljubavlju, i *potrčasmo za mirisom njegovim* (Pj 2,9; 1,3). Ali *kad se pojavi, bit ćemo mu slični, jer ćemo ga vidjeti onakva kakav jest* (1 Iv 3,2): naše je vidjeti ga onakva kakav jest, Gospodine, ali to nam još nije dano.

GLAVA 16

Samo Bog poznaje sebe potpuno

19. Jer kao što ti apsolutno jesi, tako jedini znaš; ti koji nepromjenljivo jesi, ti nepromjenljivo znaš i nepromjenljivo hoćeš. Tvoje biće zna i hoće nepromjenljivo, tvoje znanje jest i hoće nepromjenljivo, i tvoja volja jest i zna nepromjenljivo. Nikako se ne čini da je pravedno pred tobom da bi nepromjenljivo svjetlo, kao što pozna sebe, tako bilo upoznato od promjenljivoga stvorenja koje od njega dobiva svjetlo. I zato je *duša moja pred tobom kao zemlja bez vode* (Ps 143,6), jer kao što ne može sebe rasvijetliti od sebe, tako ne može zasititi sebe od sebe. Tako je naime *kod tebe izvor života*, kao što ćemo *u tvome svjetlu vidjeti svjetlo* (Ps 36,10).

GLAVA 17

More i suha zemlja

20. Tko je sabrao gorke vode u jednu cjelinu?[7] One sve imaju isti cilj: vremenitu i zemaljsku sreću, radi koje čine

[7] Gorke vode su ovdje slika svijeta.

sve, premda ih uznemiruje bezbroj raznolikih briga. Tko ih je sabrao, Gospodine, ako ne ti, koji si rekao *da se saberu vode u jedan zbor i da se pokaže suha zemlja* (Post 1,9) koja žeđa za tobom? Jer, *tvoje je i more, ti si ga stvorio, i suhu zemlju oblikovaše tvoje ruke* (Ps 95,5). Jer ne zove se morem gorčina voljâ, nego zbor vodâ. Ti naime obuzdavaš i zle požude duša i postavljaš granice do kojih je dopušteno vodama da idu, da se u sebi lome njihovi valovi, i tako oblikuješ more po redu svoje vlasti nad svime.

21. A duše koje žeđaju za tobom i koje su uvijek pred tvojim očima, sasvim si drugom svrhom odvojio od zajednice s morem te ih natapaš tajanstvenim i slatkim izvorom da i zemlja dade svoj plod: i daje svoj plod i na tvoju zapovijed, na zapovijed Gospodina Boga svojega, duša naša rađa djela milosrđa po svojoj vrsti, kad ljubi bližnjega pomažući ga u tjelesnim potrebama, imajući u sebi sjeme ljubavi zbog sličnosti s njim, jer zbog naše slabosti suosjećamo s onima koji su potrebni pomoći te im pomažemo slično kao što bismo željeli da se pomaže nama ako bismo na isti način bili potrebni, i to ne samo u lakim stvarima, kao kod trave sjemenite, nego i u pružanju pomoći jakom snagom, kao kod drveta plodonosnog, to jest dobrotvornog, da bismo čovjeka koji trpi nepravdu izbavili iz ruke moćnika i pružili mu utočište i zaštitu jakom snagom pravednoga suda.

GLAVA 18

Pravednici su kao zvijezde

22. Tako, Gospodine, tako, molim te, kao što nam činiš, kao što nam daješ radosti i snage, tako neka *iz zemlje nikne istina i pravednost neka pogleda s neba* (Ps 85,12), i neka *na svodu nastanu svjetlila* (Post 1,14). Daj da *s gladnim dijelimo kruh svoj* i da *siromaha bez krova uvodimo u kuću svoju*, da *gola zaodijevamo* i da *ne preziremo one koji su od istoga sjemena kao i mi* (Iz 58,7).

Kad takve rodove rada naša zemlja, pogledaj ih i reci da je to dobro, i neka sine naša vremenita svjetlost, te da se iz toga zemaljskoga ploda svoga djelovanja dignemo više do

slatkoće promatranja dobivajući Riječ života i da se pojavimo kao svjetlila u svijetu, pričvršćeni na svod tvoga Pisma.

Ondje nas naime učiš da razlikujemo razumna bića od osjetilnih kao dan od noći, ili duše koje su odane razumnim, od duša koje su odane osjetilnim stvarima, tako da više nisi ti sâm koji u skrovitosti svoga rasuđivanja, kao prije stvaranja svoda, dijeliš svjetlo od tame, nego da i tvoji duhovni ljudi na istome svodu smješteni i razdijeljeni, nakon objave tvoga milosrđa po svijetu, *svijetle nad zemljom i dijele dan od noći i da označuju vremena* (Post 1,14), jer, *stare su stvari prošle, a evo nastale su nove* (2 Kor 5,17), i *jer je sada naše spasenje bliže nego onda kad smo prigrlili vjeru*, i jer je *noć poodmakla, a dan se približio* (Rim 13,11sl), i jer *blagoslivljaš vijenac godine svoje* (Ps 65,12), šaljući radnike u svoju žetvu, u kojoj su se drugi trudili kad su je sijali, šaljući ih i u drugu sjetvu kojoj će žetva biti na svršetku svijeta.

Tako ti ispunjavaš želje čovjeku kako želi i blagoslivljaš godine pravednikove, a ti si uvijek isti ti i u svojim godinama, koje ne nestaju, pripremaš žitnicu godinama koje prolaze.

23. Po vječnoj svojoj odluci daješ nebeske darove zemlji u svoje vrijeme: *jednome se po Duhu daje govor mudrosti* kao *veće svjetlilo* poradi onih koji se raduju svjetlosti jasne istine kao u početku dana, *drugome govor znanja po istome Duhu* kao *manje svjetlilo; jednome se daje vjera, drugome dar liječenja; jednome moć čudesa, drugome dar proricanja; jednome sposobnost razlikovanja duhova, drugome različiti jezici*, i svi su ti darovi kao zvijezde. Jer *sve ovo radi jedan te isti Duh, dajući svakome svoje kako hoće* (1 Kor 12,8sl) i čineći da se te zvijezde pokazuju u svojoj jasnoći za opću korist.

Govor pak znanja koje sadrži sve tajne što se mijenjaju po raznim vremenima kao mjesec, i ostali darovi znanja koji su zatim spomenuti kao zvijezde, toliko se razlikuju od onoga sjaja mudrosti zbog kojega se raduje obećani dan, da su kao početak noći. Oni su naime potrebni onima kojima onaj tvoj premudri sluga *nije mogao govoriti kao duhovnima, nego kao tjelesnima* (1 Kor 3,1), onaj koji *navješćuje mudrost među savršenima* (1 Kor 2,6).

Zemaljski pak čovjek kao malo dijete u Kristu, koje se hrani mlijekom dok ne ojača za čvrstu hranu i ne očvrsne svoje oči da mogu gledati sunce, neka ne smatra svoju noć kao zapuštenost, nego neka se zadovolji svjetlošću mjeseca i zvijezda.

To nas premudro učiš, Bože naš, u Knjizi svojoj, svodu svome, da bismo mogli razlikovati sve stvari u divnom promatranju, premda sada samo u znakovima, i vremenima, i danima, i godinama.

GLAVA 19

Put k savršenosti

24. Ali najprije, *operite se, budite čisti, uklonite zloću iz svojih srdaca i ispred mojih očiju*, da se pokaže suha zemlja. *Učite se dobro činiti, dajte pravdu siročetu i branite udovicu*, da zemlja rodi krmnu travu i plodonosno drvo, *i dođite da se pravdamo, kaže Gospodin* (Iz 1,16sl), *da budu svjetlila na svodu nebeskom, da svijetle nad zemljom* (Post 1,14sl).

Pitao je onaj bogataš dobroga Učitelja što da čini da postigne život vječni: neka mu kaže dobri Učitelj, kojega je držao čovjekom i ničim više — a dobar je jer je Bog — neka mu kaže: ako želi *ući u život*, neka *drži zapovijedi*, neka odvoji od sebe gorčinu zloće i grijeha, neka ne ubija, neka ne griješi bludno, neka ne krade, neka ne govori lažno svjedočanstvo, da bi se pokazala suha zemlja i rodila poštovanje oca i majke i ljubav prema bližnjemu. *Činio sam*, reče, *sve to*. Odakle onda toliko trnje ako je zemlja plodonosna? Idi, iskorijeni gusto grmlje lakomosti, *prodaj sve što posjeduješ*, obogati se plodovima *dajući siromasima i imat ćeš blago na nebesima*, i slijedi Gospodina, *ako želiš biti savršen*, i budi drug onima među kojima navješta mudrost onaj koji zna što treba dati danu a što noći, da znaš i ti, da i tebi zasvijetle *svjetlila na svodu nebeskom:* a to neće biti ako ne bude ondje *tvoje srce;* isto tako neće to biti ako ne bude ondje *tvoje blago*, kako si čuo od Učitelja dobroga. Ali *ražalostila se* neplodna zemlja i *trnje je zagušilo* riječ Božju.[9]

---

[9] Usp. Mt 19,16—22; 6,21; 13;7; Mk 10,17—22; Lk 18,18—22.

25. Vi pak, *izabrani rod i slaba bića ovoga svijeta* (2 Pt 2,19; 1 Kor 1,27), koji ste ostavili sve da slijedite Gospodina, idite za njim i zbunite hrabre, idite za njim, *krasne noge*, i svijetlite na svodu, da *nebesa pripovijedaju slavu njegovu* razlikujući *svjetlost* savršenih, ali još ne savršenih kao anđelā, i *tamu* malenih, ali ne očajnih; svijetlite nad svom zemljom, i *dan* koji se svijetli od sunca *neka danu dojavi riječ* mudrosti, a *noć* koja se svijetli od mjeseca *neka noći dojavi riječ znanja* (Ps 19,2sl). Mjesec i zvijezde svijetle noći, ali noć ih ne zamračuje, jer je oni osvjetljuju samo toliko koliko ona može primiti svjetla. Evo kao da je Bog govorio: »*Neka budu svjetlila na svodu nebeskom*« (Post 1,14), *nasta najednom buka s neba kao da duše silan vjetar, i ukazaše se podijeljeni jezici kao oganj, koji se i spusti na svakoga pojedinca od njih* (Dj 2,2sl), i nastaše svjetlila na svodu nebeskom koja su imala riječ života. Rastrčite se svuda, ognjevi sveti, ognjevi krasni! *Vi ste naime svjetlo svijeta i niste pod vaganom* (Mt 5,14sl). Uzvišen je onaj kojemu ste se priklonili, i on vas je uzvisio. Rastrčite se i pokažite se svim narodima!

GLAVA 20

Sakramenti

26. Neka začne i more i neka rodi vaša djela, i *nek vode proizvedu gmazove obdarene živim dušama* (Post 1,20). Jer *odvajajući dragocjeno od bezvrijedna* postadoste *usta Božja* (Jr 15,19) kojima je rekao: *Neka vode proizvedu*... ne živu dušu, koju zemlja rađa, nego *gmazove obdarene živim dušama i ptice što lete nad zemljom*. Povrvješe naime tvoje svete tajne, Bože, po djelima tvojih svetaca u valove napasti ovoga svijeta da prožmu narode tvojim imenom u tvome krštenju.

I tako su nastala divna velika djela kao velike morske nemani, i glasovi tvojih vjesnika poletješe nad zemljom pod svodom tvoje Knjige, uzevši je sebi za najveći ugled pod kojim će letjeti kamo god budu išli. Jer *nema ni jezika ni govora u kojima se ne čuju njihovi glasovi otkad je po svoj zemlji jeknuo njihov zov i do krajeva svijeta doprle riječi njihove* (Ps 19,4sl), jer si ih ti, Gospodine, svojim blagoslovom umnožio.

27. Zar ja lažem ili možda potpuno miješam i ne razlikujem jasne spoznaje tih stvari *na svodu nebeskom* i tjelesna djela u valovitom moru i *pod svodom nebeskim?* Ne, jer u stvarima o kojima postoji sigurno znanje i ograničeno tako da ne raste od pokoljenja do pokoljenja, kao, na primjer, svjetlila mudrosti i znanja, u tim istim stvarima postoje mnoge i raznolike tjelesne djelatnosti, i neprestano se umnažaju jer jedno iz drugoga raste pod tvojim blagoslovom, Bože, koji si nam nadoknadio slabosti naših smrtnih osjetila time da se u duševnoj spoznaji jedna stvar može na mnogo načina preko tjelesnih znakova oblikovati i iskazati.

Vode su proizvele te divote, ali u tvojoj riječi: potrebe naroda otuđenih od vječnosti tvoje istine to su proizvele, ali u Evanđelju tvome, jer su same vode sve to izbacile i njihovo je gorko mrtvilo bilo uzrokom da je sve to po tvojoj riječi proizašlo.

28. I sve je lijepo ako ti to činiš, ali ti si neizrecivo ljepši, ti koji si sve to stvorio. Da Adam nije otpao od tebe, ne bi se iz njegova krila razlilo ovo slano more, ljudski rod, prekomjerno radoznao, olujno nadut i nepostojano promjenljiv; i tako ne bi bilo potrebno da u tim beskrajnim vodama tvoji djelitelji tjelesno i vidljivo izvršavaju tajanstvena djela i riječi. Tako mi naime sada dođoše u pamet gmazovi i ptice: ljudi prožeti i upućeni tim znakovima i tako podvrgnuti tjelesnim sakramentima ne bi ipak mogli dalje napredovati da im nije duša duhovno živjela na višem stupnju i da nije nakon riječi početka gledala na dovršetak.

GLAVA 21

»Živa duša«

29. Zato nije na tvoju riječ morska dubina, nego već od gorkih voda odvojena zemlja izbacila ne gmazove obdarene živim dušama ni ptice, nego uistinu *živu dušu* (Post 1,24).

Ta duša ne treba više krštenja, kojega trebaju pogani, kao što ga je trebala kad je još bila pokrivena vodama: ne ulazi se naime drugačije u kraljevstvo nebesko otkad si ti odredio da se tako ulazi. Ona ne traži više velikih čudesnih djela da bi u njoj nastala vjera: ona vjeruje *ako i ne vidi zna-*

kove i čudesa (Iv 4,48); sad je već odvojena vjerna zemlja od morskih voda gorkih zbog nevjere, a *jezici nisu znak za one koji vjeruju, nego za one koji ne vjeruju* (1 Kor 14,22). Ali ni ovoga ptičjega roda, što su ga na tvoju riječ proizvele vode, ne treba zemlja, koju si utvrdio nad vodama. Pošalji u nju svoju riječ po svojim glasnicima. Djela naime njihova pripovijedamo, ali ti si onaj koji u njima djeluješ da mogu proizvesti živu dušu u njoj.

Zemlja je proizvodi, jer je zemlja uzrok da oni to rade u njoj, kao što je more bilo uzrok da rade *gmazovi obdareni živim dušama i ptice pod svodom nebeskim* (Post 7,23), kojih zemlja više ne treba, premda jede ribu izvađenu iz dubine na onom stolu koji si pripremio pred očima vjernika; zato je naime izvađena iz dubine da hrani suhu zemlju. I ptice su proizašle iz mora, ali se ipak množe na zemlji. Jer je uzrok prvih propovijedanja evanđelja bila nevjera ljudi, ali i vjernici dobivaju od njih mnogostruke poticaje i blagoslove iz dana u dan. Ali živa duša ima svoj početak od zemlje, jer samo vjernicima koristi da se uzdržavaju od ljubavi ovoga svijeta, da njihova duša živi za tebe, duša koja je bila mrtva dok je živjela u užicima, u užicima, Gospodine, smrtonosnim; jer ti si životna radost čistoga srca.

30. Neka dakle rade tvoji službenici sada na zemlji drugačije nego nekoć u vodama nevjere kad su navješćivali i govorili preko čudesa, znakova i tajanstvenih glasova, na koje gleda neznanje, majka čuđenja, u strahu od potajnih znakova — tako naime pristupaju k vjeri sinovi Adamovi koji su zaboravili tebe dok su se skrivali od lica tvoga te bivali bezdan — neka rade dakle kao na suhoj zemlji odvojenoj od virova bezdana i nek budu uzor vjernicima živeći pred njima i potičući ih na nasljedovanje.

Tako naime slušaju ne samo da čuju nego i da čine: *Tražite Boga i vaša će duša živjeti* (Ps 69,33) *da zemlja proizvede živu dušu. Nemojte se prilagođivati ovome svijetu* (Rim 12,2), uzdržavajte se od njega. Ako ga izbjegava, duša živi, a umire ako za njim teži. Uzdržavajte se od neobuzdane sile oholosti, od mekoputne naslade raskoši i od lažnog imena znanosti, da bi zvijeri bile pripitomljene, stoka ukroćena i zmije neškodljive. To su naime sklonosti naše duše izražene u alegoriji: ali nadutost oholosti, naslada požude i otrov ra-

doznalosti, to su sklonosti mrtve duše, jer ona ne umire tako da ostaje bez ikakve sklonosti: ona umire odstupajući od izvora života i tako se prepušta ovome prolaznome svijetu i prilagođuje se njemu.

31. Riječ pak tvoja, Bože, izvor je vječnoga života i ne prolazi: i zato se tvojom riječi zaustavlja onaj odlazak, dok nam se govori: *Nemojte se prilagođivati ovome svijetu*, da bi *zemlja* na izvoru života *proizvela* u nama *živu dušu*, dušu uzdržljivu snagom Riječi tvoje objavljene po tvojim evanđelistima, dušu koja će nasljedovati nasljedovatelja Krista tvoga. To je značenja riječi *prema njihovoj vrsti*, jer čovjek se lako povodi za prijateljem: *Budite*, reče, *kao ja, jer sam i ja kao vi* (Gal 4,12).

Tako će u živoj duši biti samo dobre zvijeri u krotkosti njezina djelovanja. Zapovjedio si naime: *U krotkosti vrši svoja djela i svaki će te čovjek ljubiti* (Sir 3,17). I stoka će biti dobra, i neće biti presita ako jede, niti gladna ako ne jede, i zmije će biti dobre, a ne opasne da bi škodile, nego lukave da se čuvaju, i vremenitu će prirodu samo toliko istraživati koliko je dosta da se *po onome što je stvoreno jasno vidi* (Rim 1,20) vječnost. Služe naime razumu i te životinje kad žive suzdržane od smrtonosne pretjeranosti i kad su dobre.

GLAVA 22

Čovjek slika Božja

32. Evo, Gospodine Bože naš, Stvoritelju naš, kad se od ljubavi ovoga svijeta odvrate naše sklonosti od kojih smo umirali kad smo zlo živjeli, i kad naša duša počne biti živa živeći dobro i kad se ispuni tvoja riječ koju si rekao preko Apostola svoga: *Nemojte se prilagođivati ovome svijetu*, slijedit će i ono što si dodao odmah i rekao: *Nego se preobrazite obnovom svoga uma* (Rim 12,2), ne više po svojoj vrsti, kao da nasljedujete bližnjega koji je išao prije vas i da živite po primjeru boljega čovjeka. Nisi naime rekao: »Neka bude čovjek prema vrsti svojoj«, nego si rekao: *Načinimo čovjeka na sliku i priliku svoju!* (Post 1,26), da bismo sami vidjeli što je tvoja volja.

Zato je onaj tvoj djelitelj, onaj što je rađao sinove po Evanđelju, da ne bi uvijek imao malu djecu koju treba hraniti mlijekom i njegovati kao dojilja, rekao: *Preobrazite se obnovom svoga uma da mognete vidjeti što je volja Božja, što je dobro, ugodno i savršeno* (Rim 12,2). I stoga ne kažeš: »Neka bude čovjek«, nego: *Načinimo!* I ne kažeš: »Prema vrsti njegovoj«, nego: *Na sliku i priliku našu.* Duhovno naime obnovljen i videći razumom tvoju istinu, ne treba čovjeka koji bi mu pokazivao put da bi nasljedovao svoju vrstu, nego tvojim prosvjetljenjem sâm spoznaje *što je tvoja volja, što je dobro, ugodno i savršeno;* i učiš ga, jer je već sposoban, da vidi Trojstvo u Jedinstvu i Jedinstvo u Trojstvu. I zato, pošto je rečeno u množini: *Načinimo čovjeka!*, ipak se nastavlja u jednini: *I stvori Bog čovjeka.* I pošto je rečeno u množini: *Na našu priliku,* dodaje se u jednini: *Na sliku Božju.* Tako se čovjek *obnavlja za spoznavanje Boga prema slici onoga koji ga je stvorio* (Kol 3,10), i postavši *duhovan sudi sve,* dakako ono što treba suditi, *a sam ne podliježe ničijem sudu* (1 Kor 2,15).

GLAVA 23

Duhovan čovjek sudi i zapovijeda

33. Što pak *sudi sve,* to znači da ima vlast nad ribama morskim i pticama nebeskim, i nad svim životinjama i zvijerima, i nad svom zemljom i svim gmazovima koji gmižu po zemlji. To on radi svojim razumom kojim shvaća ono što je od Duha Božjega Inače *čovjek, tako podignut na toliku čast, nije to razumio; izjednačen je s nerazumnom stokom i postade sličan njoj* (Ps 49,13).

Stoga u Crkvi tvojoj, Bože naš, po milosti tvojoj, koju si joj dao jer smo tvoje *stvorenje stvoreni među dobrim djelima* (Ef 2,10), ima ne samo onih koji duhovno predstoje nego i onih koji se duhovno podlažu onima koji predstoje. — Ti si naime stvorio čovjeka kao muško i žensko na isti način u svojoj duhovnoj milosti, gdje po tjelesnom spolu nema muškoga ni ženskoga, jer *nema ni Židova ni Grka, ni roba ni slobodna* (Gal 3,28). — Duhovni dakle, bilo oni koji predstoje bilo oni koji se pokoravaju, duhovno sude, ne o duhovnim

spoznajama koje svijetle na svodu — ne treba naime suditi o tako uzvišenom ugledu — niti o samoj tvojoj Knjizi, ako i ima ondje nešto što nije jasno, jer joj podlažemo svoj razum i sigurno držimo da je i ono što je zatvoreno našim pogledima pravo i istinito rečeno. — Tako čovjek, makar već duhovan i *obnovljen za spoznavanje Boga prema slici onoga koji ga je stvorio* (Kol 3,10), ipak mora biti vršilac zakona, a ne sudac. — On ne sudi ni o onoj razlici između duhovnih i tjelesnih ljudi, koji su tvojim očima, Bože naš, poznati, ali se još nikakvim djelima nisu pokazali nama, da ih *po plodovima njihovim upoznamo* (Mt 7,20), nego ti, Gospodine, već znaš njih i razlučio si ih i pozvao ih u skrovitosti svojoj prije nego je stvoren svod nebeski. Ni o nemirnim narodima ovoga svijeta ne sudi on premda je duhovan čovjek. Jer *što ga se tiče da sudi o onima koji su vani* (1 Kor 5,12), kad ne zna koji će odande doći u slatkoću tvoje milosti, a koji će ostati u vječnoj gorčini bezbožnosti?

34. I zato čovjek kojega si stvorio na sliku svoju nije primio vlast nad svjetlilima nebeskim, ni nad samim sakritim nebom, ni nad danom i noći, koje si spomenuo prije sazdanja neba, ni nad zborom voda, koji je more, nego je primio vlast nad ribama morskim i pticama nebeskim, i nad svim životinjama, i nad svom zemljom, i nad svim gmazovima koji gmižu po zemlji.

Sudi naime i hvali što nađe ispravno, a kudi što nađe krivo, bilo u onoj svečanosti sakramenata kojima se posvećujemo mi koje u velikim vodama pronalazi tvoje milosrđe, bilo u onoj svečanosti u kojoj se postavlja ona riba koju, dignutu iz dubine, pobožna zemlja blaguje, bilo u znakovima riječi i u glasovima koji stoje pod vlašću tvoje Knjige kao što ptice lete pod svodom nebeskim, tumačeći, izlažući, raspravljajući, pravdajući se, blagosivljajući i zazivajući tebe, znakovima koji izlaze iz usta i ječe, da narod odgovori: Amen. Ako sve te riječi treba tjelesno izgovoriti, uzrok je tome bezdan svijeta i sljepoća puti, zbog koje se ne mogu vidjeti misli te ih treba u uši izricati. Tako, premda se ptice razmnažaju na zemlji, ipak vuku svoje podrijetlo iz vode.

Duhovni čovjek sudi također hvaleći što je pravo, a kudeći što nađe krivo u djelima i običajima vjernika, u njihovim milostinjama koje su kao zemlja plodonosna; sudi o živoj duši

s ukroćenim čuvstvima u čistoći, u postovima, u pobožnim mislima; sudi o onim stvarima koje se preko tjelesnih osjetila primaju. Kaže se, ukratko, da može suditi o stvarima gdje ima i mogućnost popravljanja.

GLAVA 24

»Rastite i množite se!«

35. Ali što je ovo i kakva je ovo tajna? Evo, blagoslivljaš ljude, Gospodine, da rastu i množe se i da napune zemlju. Zar nam iz ovoga ne daješ nikakav mig da razumijemo nešto posebno? Zašto nisi tako blagoslovio svjetlost koju si nazvao dan, ni svod nebeski, ni svjetlila, ni zvijezde, ni zemlju, ni more? Rekao bih, Bože naš, koji si nas stvorio na svoju sliku, da, rekao bih da si taj dar blagoslova htio posebno udijeliti čovjeku, da nisi na isti način blagoslovio ribe i kitove, da rastu i množe se i da napune morske vode, i da se ptice množe na zemlji. Isto bih tako rekao da ovaj blagoslov pripada onim vrstama stvari koje se razmnažaju rađajući iz samih sebe, kad bih ga našao u stablima, biljkama i životinjama zemlje. No ni travama ni stablima, ni zvijerima ni zmijama nije rečeno: *Rastite i množite se*, premda se sve to također, kao i ribe i ptice i ljudi, rađanjem umnaža i čuva svoju vrstu.

36. Što dakle da kažem, Svjetlosti moja, Istino? Da je ta rečenica bez smisla? Da je to tako rečeno bez namjere? Nipošto, Oče pobožnosti! Daleko bilo od mene da bi to rekao sluga tvoje Riječi! Pa ako ja ne razumijem što tom rečenicom označuješ, neka se njome bolji posluže bolje, to jest prosvjetljeniji od mene, već prema mjeri mudrosti koliko si je kome dao, Bože moj.

Ali neka ti bude mila i moja ispovijest pred očima tvojim, kojom ti ispovijedam da vjerujem, Gospodine, da nisi bez razloga tako govorio, i neću prešutjeti što mi dolazi na pamet dok ovo čitam. Istina je to, i ne vidim što mi priječi da tako shvatim slikovite izraze tvojih Knjiga. Znam naime da se na mnogo načina može tjelesno označiti nešto što se samo na jedan način razumno shvaća, i da se na mnogo načina može razumno shvatiti što se samo na jedan način tjelesno

označuje. Evo jednostavne ljubavi prema Bogu i bližnjemu! Kako se mnogostrukim znakovima i bezbrojnim jezicima, a u svakom jeziku nebrojenim načinima izražavanja tjelesno izražava!

Tako rastu i množe se rodovi vodeni.

Pripazi opet svaki koji ovo čitaš: evo što na jedan način Pismo pruža i glas odjekuje: *U početku stvori Bog nebo i zemlju*, zar se ne razumijeva mnogostruko, i to ne zbog prijevare i zablude, nego zbog različitih vrsta ispravnog razumijevanja?

Tako rastu i množe se rodovi ljudski.

37. Ako dakle samu bit i prirodu stvari ne zamišljamo u slikovitom, nego u pravom smislu, onda riječi: *Rastite i množite se!* pristaju svemu što se rađa iz sjemena. Ako pak to uzimamo slikovito — što je, mislim, ovdje bila preča namjera Svetoga pisma, koje zaista ne bez razloga pripisuje taj blagoslov samo rodovima vodenih životinja i ljudi — nalazimo dakako »mnoštvo« i u duhovnim i u tjelesnim stvorenjima, kao na *nebu* i na *zemlji;* u pravednim i nepravednim dušama, kao u *svjetlu* i *tami;* u svetim piscima po kojima nam je predan zakon, kao na *svodu* koji je utvrđen *između vode i vode;* u društvu ogorčenih naroda, kao u *moru;* u revnosti pobožnih duša, kao na *suhoj zemlji;* u djelima milosrđa u sadašnjem životu, kao u *travama sjemenitim i stablima plodonosnim;* u duhovnim darovima objavljenima na korist čovjeku, kao na *svjetlilima nebeskim;* u čuvstvima oblikovanim za umjerenost, kao u *živoj duši.*

U svemu ovome susrećemo mnoštva, plodnost i rast; ali što bi tako raslo i množilo se da se jedna stvar može na mnogo načina izraziti i jedan izraz na mnogo načina razumjeti, to nalazimo samo u znakovima tjelesno izraženima i u stvarima razumski zamišljenima.

Znakovi tjelesno izraženi prikazani su naraštajima vodenih životinja zbog toga što ih je nužno uzrokovala dubina našeg putenog ponora, a stvari razumski zamišljene prikazane su naraštajima ljudskim jer se rađaju iz plodnosti našega razuma.

I zato smo uvjereni da je tome jednome i drugome rodu rečeno od tebe, Gospodine: *Rastite i množite se.* U tome naime blagoslovu koji si nam udijelio vidim sposobnost i moć

da u jednu ruku na mnogo načina izreknemo ono što smo na jedan način shvatili i zadržali, a u drugu ruku da na mnogo načina shvatimo ono što smo nejasno na jedan način izraženo pročitali. Tako se napunjaju morske vode, koje se mogu pokretati samo s različitim značenjima; tako se i rodovima ljudskim napunja i zemlja, čija se suhoća pokazuje u žeđi za istinom, a gospodari joj razum.

GLAVA 25

Plodovi zemaljski djela su milosrđa

38. Hoću također kazati, Gospodine Bože moj, na što me slijedeće riječi tvoga Pisma podsjećaju, i reći ću bez straha. Reći ću naime istinu jer mi ti nadahnjuješ ono što si htio da iz onih riječi kažem. I vjerujem da samo po tvome nadahnuću, i ničijem drugom, govorim istinu, jer si ti istina, a *svaki je čovjek lažac* (Ps 116,11; Rim 3,4). I zato *onaj koji govori laž govori od svoga* (Iv 8,44). Dakle, da bih govorio istinu, govorit ću od tvoga.

Evo, dao si nam *za hranu svaku travu koja se sjemeni, i koje ima po svoj zemlji, i svako drvo što u sebi ima plod sa sjemenom* (Post 1,29). I ne samo nama nego i svim pticama nebeskim i zvijerima zemaljskim i zmijama; a ribama i velikim kitovima nisi to dao.

Govorili smo već da se onim plodovima zemlje označuju i slikovito prikazuju djela milosrđa koja se u potrebama ovoga života dobivaju iz zemlje plodonosne. Takva je zemlja bio pobožni Onesifor, čijoj si kući dao *milosrđe jer je često* tvoga Pavla *okrijepio i njegovih se okova nije postidio* (2 Tim 1,16). To su učinila i *braća* i takve su rodove rodili kad *su mu iz Makedonije dobavili ono što mu je nedostajalo* (2 Kor 11,9). A kako se žali na neka drveta koja mu nisu dala dužni plod, kad kaže: *Za prve moje obrane nitko mi nije pritekao u pomoć, nego su me svi ostavili: neka im se to ne računa!* (2 Tim 4,16). Takve se pomoći duguju onima koji nam pribavljaju duhovnu nauku u razumijevanju božanskih otajstava, i to im se duguje kao ljudima. A duguje im se to i kao živoj duši kad nam se daju kao uzori za nasljedovanje u sva-

koj uzdržljivosti. Isto im se tako duguje to kao pticama zbog blagoslova njihovih koji se množe na zemlji, jer je *po svoj zemlji prošao njihov glas* (Ps 19,5).

GLAVA 26

Dva vida u djelima milosrđa

39. Tim se jelima hrane oni koji se njima vesele, a njima se ne vesele oni *kojima je bog trbuh* (Fil 3,19). Jer ni kod onih koji to daju nije plod ono što daju, nego namjera kojom daju.

Stoga jasno vidim zbog čega se veseli onaj koji je služio Bogu, a ne svome trbuhu, vidim i srdačno se radujem s njim. Primio je naime od Filipljana darove koje su mu poslali po Epafroditu, ali ipak vidim zbog čega se zapravo veseli. Odakle mu naime dolazi veselje, odande se hrani, jer govoreći u istini reče: *Silno sam se obradovao u Gospodinu, jer napokon opet procvatoste u brizi za mene kao što ste se i brinuli; a to vam je dosadilo* (Fil 4,10). Oni su dakle od dugotrajne dosade bili sagnjili i postali kao suho drvo koje ne daje toga ploda dobrih djela, i on se sada veseli zbog njih jer su ponovno procvali, a ne radi sebe, jer su ga pomogli u njegovoj oskudici. Zato dodaje i kaže: *Ne govorim to zato što mi nešto nedostaje, jer sam naučio biti zadovoljan onim u čemu jesam. Znam i oskudijevati, znam i obilovati; navikao sam na sve i u svemu, i nasititi se i gladovati, i obilovati i trpjeti oskudicu: sve mogu u onome koji mi daje snagu* (Fil 4,11-13).

40. Zbog čega se dakle raduješ, veliki Pavle? Odakle ti radost, odakle se hraniš, o čovječe obnovljeni *za spoznavanje Boga prema slici onoga koji je stvorio tebe?* (Kol 3,10). O živa dušo puna tolike uzdržljivosti i krilati jeziče koji govoriš o tajnama! Takvim naime dušama pripada takva hrana. Što je ono što tebe hrani? Radost. Čujmo što slijedi! Govori naime: *Ali dobro ste učinili što ste sudjelovali u mojoj tjeskobi* (Fil 4,14). Odatle njegova radost, odatle njegova hrana, što su oni učinili dobro djelo, a ne zato što je njegova oskudica olakšana; on ti kaže: *U tjeskobi mojoj dao si mi odaha* (Ps 4,2), jer zna i obilovati i oskudicu trpjeti u tebi koji mu daješ snagu. Zatim dodaje: *Znate i vi, Filipljani, da mi u početku propovi-*

jedanja Radosne vijesti, kad sam otišao iz Makedonije, nijedna Crkva nije ništa dala što bih unio u račun izdataka i primitaka, osim jedinih vas, jer ste i u Solun jedanput i još jedanput poslali nešto za moju potrebu (Fil 4,15sl). Sada se on raduje što su se oni vratili tim dobrim djelima i veseli se što su ponovno procvali kao polje koje se ponovno zazeleni plodnošću.

41. Je li na svoju korist mislio kad je rekao: *Za moju ste potrebu poslali?* Je li se zbog toga radovao? Ne. A odakle to znamo? Jer sâm nastavlja govoreći: *Ne zato što tražim dar, nego jer tražim plod* (Fil 4,17).

Naučio sam od tebe, Bože moj, *razlikovati između dara i ploda*. Dar je sama stvar koju daje onaj koji nam pruža ono što nam je potrebno, kao što je novac, hrana, piće, odjeća, krov i svaka pomoć. Plod je pak dobra i ispravna volja davaoca. Ne kaže naime dobri Učitelj samo: *Tko primi proroka*, nego dodaje: *kao proroka*, i ne kaže samo: *Tko primi pravednika*, nego dodaje: *kao pravednika*, jer će zato onaj primiti nagradu proroka, a ovaj nagradu pravednika. I ne kaže samo: *Tko dade čašu hladne vode jednome od mojih najmanjih* nego dodaje: *samo kao učeniku*, i ovako zaključuje: *Zaista vam kažem, neće izgubiti svoju plaću* (Mt 10,41sl). Dar je primiti proroka, primiti pravednika, pružiti čašu hladne vode učeniku; plod je pak činiti to *kao proroku, kao pravedniku, kao učeniku*. Plodom se hranio Ilija od udovice koja je znala da hrani Božjega čovjeka i koja ga je zbog toga hranila; ali što je preko gavrana dobivao hranu, to je bio dar. I nije se tako hranio unutarnji Ilija, nego vanjski, koji je mogao i propasti zbog oskudice takve hrane.

GLAVA 27

Duša se hrani onim što je veseli

42. I zato ću reći što je istina pred tobom, Gospodine. Kad ljudi neznalice i nevjernici, koji mogu biti posvećeni i privedeni vjeri samo preko sakramenata posvećenja i velikih djela čudesa, za koja vjerujemo da se označuju imenom riba i kitova, primaju tvoje sinove da ih tjelesno okrijepe ili u nekoj potrebi sadašnjega života pomognu, a ne znaju zašto to

treba činiti i u koju svrhu, onda niti oni ove hrâne niti ovi od onih primaju hranu, jer niti oni to rade sa svetom i ispravnom namjerom niti se ovi raduju njihovim darovima, u kojima još ne vide ploda. Jer duša se hrani onim što je veseli. I zato se ribe i kitovi ne hrane jelima što ih proizvodi samo zemlja odvojena i očišćena od gorčine morskih valova.

GLAVA 28

Stvorenje je u biti dobro

43. I vidio si, Bože, sve što si stvorio, i gle, bilo je sve veoma dobro, jer i mi to vidimo, i zaista je sve veoma dobro. U pojedinim vrstama tvojih djela, kad si rekao neka postanu te su postala, vidio si da je ono i ono dobro. Izbrojio sam da je sedam puta napisano kako si vidio da je dobro što si stvorio; a osmi put kad si pogledao sve što si stvorio, evo bilo je ne samo dobro nego i veoma dobro, gledano sve zajedno. Jer pojedine stvari bijahu samo dobre, sve zajedno i dobre i veoma dobre. A to kažu i sva lijepa tjelesa, jer je daleko mnogo ljepše tijelo koje se sastoji iz svih lijepih udova, nego sami udovi pojedinačno, jer se njihovim najskladnijim spojem ispunjava svemir, premda su oni već i pojedinačno lijepi.

GLAVA 29

Je li Bog vidio svoje djelo u vremenu?

44. I potrudio sam se da nađem da li si sedam puta ili osam puta vidio da su tvoja djela dobra, kad su ti se svidjela, i u tvojem viđenju nisam našao vremena po kojima bih mogao razumjeti da si toliko puta vidio što si stvorio. I rekoh: »O Gospodine, zar nije to tvoje Pismo istinito, kad si ga ti izdao koji si istinit i istina? Zašto mi dakle ti kažeš da u tvome viđenju nema vremenâ, a ovo mi tvoje Pismo govori kako si u pojedinim danima vidio da je dobro ono što si stvorio, a kad sam ih brojio, našao sam koliko puta?«

Na to mi ti kažeš, jer si ti moj Bog i govoriš snažnim glasom u nutarnje uho sluzi svome probijajući moju gluhoću

i vičući: »O čovječe, ta ono što moje Pismo kaže, to kažem ja. Samo ono govori u vremenu, a za moju Riječ ne postoji vrijeme, jer ona sa mnom zajedno postoji u jednakoj vječnosti. Tako ono što vi po Duhu mome vidite, to vidim ja, kao što ono što vi po Duhu mome govorite, govorim ja. I tako dok vi to vidite u vremenu, ja ne vidim u vremenu, kao što ja ne govorim u vremenu ono što vi u vremenu govorite.«

GLAVA 30

Manihejske tvrdnje o stvaranju

45. I čuo sam, Gospodine Bože moj, i liznuo sam kapljicu slatkoće iz tvoje istine, i shvatio sam da ima i takvih kojima se tvoja djela ne sviđaju, i koji kažu da si ti mnoga od njih načinio natjeran nuždom, kao na primjer zgradu nebesa i akupine zvijezda, i da ih nisi načinio od svoje tvari, nego da su ona već bila negdje i od nekoga stvorena i da si ih ti samo skupio, sastavio i povezao, kad si, pobijedivši neprijatelje, sagradio svjetske bedeme da ih tom gradnjom pokoriš kako se ne bi mogli ponovno pobuniti protiv tebe; druga pak djela da nisi ni stvorio ni uopće sastavio, kao na primjer sva mesna tjelesa i sve najmanje životinje i sve što se korijenjem drži zemlje, nego da neki neprijateljski duh i neko drugo biće, koje nisi ti stvorio i koje je tebi suprotno, rađa i oblikuje ta djela u donjim dijelovima svijeta.

Luđaci to govore, jer ne vide po tvome Duhu tvoja djela niti tebe poznaju u njima.

GLAVA 31

Duh Božji prosvjetljuje

46. Ali koji po Duhu tvome vide tvoja djela, to ti vidiš u njima. Kada dakle vide da su dobra, to ti vidiš da su dobra, i što god im se zbog tebe sviđa, to se ti u njima sviđaš, i što se po Duhu tvome nama sviđa, tebi se sviđa u nama. Jer *tko od ljudi zna što se događa u čovjeku, osim duha čovječjega koji je u njemu? Tako nitko ne zna što je u Bogu, osim Duha*

Božjega. Mi pak, nastavlja Apostol, *nismo primili duha ovoga svijeta, nego Duha koji dolazi od Boga, da znamo što nam je darovano od Boga* (1 Kor 2,11sl).

I čujem opomenu neka kažem: *Sigurno nitko ne zna što je u Bogu, osim Duha Božjega.* Kako onda znamo i mi *što nam je darovano od Boga?* Dobivam odgovor da ni ono što znamo po njegovu Duhu *nitko ne zna tako osim Duha Božjega* (1 Kor 2,18). Kako je naime onima koji u Duhu Božjem govore pravo rečeno: *Niste to vi koji govorite* (Mt 10,20), tako se pravo govori onima koji u Duhu Božjem znaju: »Niste to vi koji znate.« Jednako se dakle govori s pravom onima koji u Duhu Božjem vide: »Niste to vi koji vidite.« Tako, što god vide u Duhu Božjem da je dobro, ne vide to sami, nego Bog vidi da je dobro.

Jedno je dakle kad tkogod misli da je zlo ono što je dobro, kao što misle oni koje smo gore spomenuli; drugo je kad čovjek ono što je dobro vidi da je dobro, kao što se mnogima tvoje stvorenje sviđa jer je dobro, ali im se ti ne sviđaš u njemu, i zato više vole uživati u njemu nego u tebi; treće je pak kad čovjek vidi da je nešto dobro, i Bog u njemu vidi da je dobro, tako da je ljubljen u onome što je stvorio, a može biti ljubljen samo po Duhu kojega je dao, *jer je ljubav Božja razlivena u našim srcima po Duhu Svetomu koji nam je dan* (Rim 5,5), po kojemu vidimo da je dobro što god na neki način jest: jer proizlazi od onoga koji jest, ali ne na nekakav način, nego jest što jest.

GLAVA 32

Stvorenja su dobra

47. Hvala tebi, Gospodine! Vidimo nebo i zemlju, bilo tjelesni gornji i donji dio, bilo duhovno i tjelesno stvorenje, i u uresu tih dijelova, od kojih se sastoji ili cjelokupna zgrada svijeta ili uopće sveukupno stvorenje, vidimo da je stvorena svjetlost i odijeljena od tame. Vidimo svod nebeski, bilo onaj između duhovnih voda gornjih i tjelesnih voda donjih, prvotno tijelo svijeta, bilo da je to ovaj zračni prostor, jer se i to zove nebo, po kojemu lete ptice nebeske između voda koje u obliku pare lebde nad njima, a u vedrim noćima padaju dolje kao rosa, i ovih voda koje su teže i teku po zemlji. Vi-

dimo ljepotu sabranih voda po pučinama morskim, i suhu zemlju, bilo ogoljenu bilo oblikovanu da bude vidljiva i uređena te majka biljaka i stabala. Vidimo svjetlila kako svijetle odozgo, da je sunce dovoljno danu, a mjesec i zvijezde da razveseljuju noć i da se svima njima obilježuju i označuju vremena. Vidimo vlažnu prirodu posvuda punu riba, životinja i ptica, jer se gusti zrak koji nosi let ptica zgušćuje isparivanjem voda. Vidimo kako se lice zemlje ukrašuje zemaljskim životinjama i kako je čovjek, stvoren na sliku i priliku tvoju, postavljen nad svim nerazumnim životinjama upravo zbog toga što je tvoja slika i prilika, to jest snagom razuma i uma. I kako je u njegovoj duši jedno ono što vlada odlučujući, a drugo ono što se podlaže da služa, tako je isto za muža tjelesno stvorena žena, koja doduše ima u duši jednaku narav razumne spoznaje kao i on, ali je ipak tjelesnim spolom tako podložena muškome spolu kao što se nagon djelovanja podlaže razumu da bi od njega primio sposobnost za pravo djelovanje. Vidimo to, i vidimo da je sve pojedinačno dobro i da je sve zajedno veoma dobro.

GLAVA 33

Tvar i oblik stvoreni istovremeno

48. Neka te hvale tvoja djela, da bismo te mi ljubili, a mi opet ljubimo tebe da bi te hvalila tvoja djela! Ona imaju svoj početak i svoj svršetak u vremenu, svoj istok i svoj zapad, svoj uspon i svoj pad, svoju ljepotu i svoju nesavršenost. Imaju dakle po redu jutro i večer, djelomice tajnovito, djelomice očito. Stvorena su naime od ničega, stvorio si ih ti, ali ne od sebe, ne od neke tvari koja ne bi bila tvoja ili koja bi već prije bila, nego od sustvorene, to jest istovremeno od tebe stvorene tvari, jer si njezinu bezobličnost oblikovao bez ikakva vremenskog razmaka.

Jer iako je drugo tvar neba i zemlje, a drugo oblik i ljepota neba i zemlje, pa iako si bezobličnu tvar stvorio od apsolutnoga ništa, a ljepotu svemira od bezoblične tvari, ipak si jedno i drugo stvorio istovremeno tako da je oblik nastao iza tvari bez ikakva vremenskog razmaka.

GLAVA 34

Alegorija Crkve u stvaranju svijeta

49. Razmišljao sam također koje si nam značenje htio predstaviti kad si htio da se ta djela takvim redom stvaraju ili takvim redom opisuju, i vidjeli smo da su pojedina djela dobra i da su sva veoma dobra, a u Riječi tvojoj, u Jedinorođencu tvome vidjeli smo nebo i zemlju, glavu i tijelo Crkve, u predodređenju prije svih vremena bez jutra i večeri. A kad si počeo u vremenu izvoditi ono što je bilo predodređeno da bi objavio skrovite stvari i uredio naše neuređenosti — jer nad nama bijahu naši grijesi, i od tebe bijasmo otišli u mračnu dubinu, a dobri tvoj Duh lebdio je nad nama da nam pritekne u pomoć u zgodno vrijeme — opravdao si bezbožne i odvojio ih od nepravednih; učvrstio si ugled svoje Knjige između onih gore, koji su se trebali dati poučiti od tebe, i onih dolje, koji su se trebali podložiti njima; skupio si društvo nevjernika u jednu urotu, da se pokaže revnost vjernika, da radi tebe rađaju djela milosrđa, dijeleći također siromašnima zemaljska dobra da bi postigli nebeska bogatstva.

Zatim si zapalio neka svjetlila na svodu nebeskom, to jest svece svoje koji imaju riječ života i svijetle uzvišenim ugledom, obdareni duhovnim darovima: onda si za posvećenje nevjernih naroda iz tjelesne tvari proizveo sakramente, i vidljiva čudesa, i glasove riječi prema nebeskom svodu svoje Knjige, kojima su se i tvoji vjernici imali blagosloviti; zatim si oblikovao živu dušu svojih vjernika, živu po čuvstvima uređenima snagom uzdržljivosti; napokon si prema svojoj slici i prilici obnovio duh koji je samo tebi podložan te ne treba nikakva ljudskoga ugleda za nasljedovanje, i moćnoj si upravi razuma podložio svako razumno djelovanje kao što si ženu podvrgao mužu; htio si da svim tvojim službenicima, koji su potrebni za usavršavanje vjernika u ovome životu, isti ti vjernici pružaju za njihove vremenite potrebe pomoć koja će njima samima koristiti za budućnost.[9]

---

[9] U ovoj glavi Augustin sažima »duhovne istine« koje mu njegova alegorična egzegeza dopušta da izvede iz prvih redaka Knjige Postanka.

Sva ta djela vidimo, i sva su veoma dobra, jer ih ti vidiš u nama, ti koji si nam dao Duha kojim ih možemo vidjeti i u njima tebe ljubiti.

GLAVA 35

Molitva za mir

50. Gospodine Bože, podaj nam mir — ta ti si nam dao sve — mir počinka, mir subote, mir bez večeri. Jer sav ovaj prekrasni red stvari koje su veoma dobre proći će kad izvrši svoj tok, a jer su imale jutro, imat će i večer.

GLAVA 36

Odmor sedmoga dana bez večeri

51. Ali sedmi dan je bez večeri i u njemu sunce ne zapada, jer si ga posvetio da vječno traje. A što si poslije svojih djela, koja su bila veoma dobra, počinuo sedmi dan, premda si ih stvorio bez truda, to nam je glas tvoje Knjige htio proreći da i mi poslije svojih djela, koja su samo zato veoma dobra što si nam ih ti dao, treba da počinemo u tebi u subotu vječnoga života.

GLAVA 37

Bog će počinuti u nama

52. Tada ćeš i ti počinuti u nama tako kao što sada djeluješ u nama, i tako će onaj počinak biti tvoj počinak u nama kao što su sada ova naša djela tvoja djela u nama. Ti pak, Gospodine, uvijek djeluješ i uvijek počivaš; ti ne vidiš u vremenu, ne pokrećeš se u vremenu, ne počivaš u vremenu, a ipak činiš stvari koje vidimo u vremenu, činiš i sama vremena i počinak od vremena.

GLAVA 38

Bog je sam svoj počinak

53. Mi dakle ove stvari što si stvorio vidimo zato jer jesu, a one jesu zato jer ih ti vidiš. Mi vidimo izvana da jesu, a unutra vidimo da su dobre; ti si ih vidio već stvorene kad si vidio da ih treba stvoriti.

Mi smo u jedno drugo vrijeme bili potaknuti da činimo dobro, pošto je naše srce začelo po Duhu tvome; a u vrijeme prije toga bili smo poticani da činimo zlo kad smo tebe ostavljali; ali ti, Bože jedini dobri, nikada nisi prestao činiti dobro. I neka naša djela mogu biti dobra po milosti tvojoj, ali nisu vječna: mi se nadamo da ćemo poslije njih počinuti u tvome velikom posvećenju. Ali ti, koji si takvo dobro koje ne treba nikakva drugog dobra, uvijek si miran, jer si ti sam svoj počinak.

A koji čovjek može poučiti drugoga čovjeka da razumije tu istinu? Koji anđeo anđela? Koji anđeo čovjeka? Od tebe treba to moliti, u tebi to tražiti, kod tebe za to kucati: tako ćemo, tako primiti, tako ćemo naći, tako će nam se otvoriti. Amen.

SV. AURELIJE AUGUSTIN

Vandali su opsjedali grad u kojem je umirao biskup. Na granicama Carstva već godinama nije bilo dosta legija da zadrže barbare, koje je, dijelom i same pod pritiskom s Istoka, privlačio bogati prastari Jug kao moljce svjetlo. Kad je u Hiponu (Hippo Regius) u Sjevernoj Africi 28. kolovoza 430. umro *Aurelius Augustinus*, dok su se oko zidina vodile borbe, bio je velebni antikni svijet, koji je u Rimskom carstvu dosegao vrhunac svog političkog ostvarenja, već u punoj krizi propadanja. Nakon 800 godina, 410. pao je Rim po prvi put u ruke pljačkaša. Pojedine provincije na zapadu postajale su redom lakim plijenom barbara i njihovih vojskovođa. Počinju mukotrpna stoljeća nesigurnosti, ratova, društvenih previranja sa svim tegobnim posljedicama za pojedinca i zajednicu. Seoba naroda značila je duboki preokret povijesnih čimbenika, izvela na povijesnu pozornicu nove uloge i novu igru; trebalo je stoljeća da se prilike po našim uobičajenim mjerilima donekle smire i dobiju oblik onoga što možda i nekritički nazivamo normalnim. No tom općem prevratu na političkom i društveno-ekonomskom planu prethodio je još u samom Rimskom carstvu drugi preokret koji će biti od odlučujućeg značenja za oblikovanje novoga svijeta što se s mukom digao iz ruševina antike i potrajao sve do današnjeg dana. Kršćanstvo je u Rimskom carstvu tijekom trećeg stoljeća bilo toliko ojačalo da ga nisu ni opetovani ni organizirani napori državnih vlasti početkom četvrtog stoljeća mogli slomiti. Štoviše, uskoro je dobilo ne samo slobodu nego, u Konstantinu, i kršćanskog cara. Za Teodozija (379—395) postaje državnom religijom. Iako je priliv novih vjernika uslijed slobode i stečenog novog položaja Crkve u državi vrlo porastao, još uvijek ima mnogo pogana. Obrazovani slojevi i među kršćanima stoje često pod utjecajem grčke filozofije, stoicizma a pogotovo neoplatonizma. Kršćanstvo se već od svojih početaka često cijepalo ili na neki način odražavalo u brojnim heretičkim pokušajima i sinkretističkim ili profetičkim pokretima. Gotovo je trajna napast i za pripadnike nove religije da se naglasi pogotovo za orijentalce privlačna spoznajna, spekulativna strana vjerovanja, što se očituje u raznim »prosvjetiteljskim« oblicima religije kao ranoj gnozi ili maniheizmu, koji je i intelektualca Augustina dugo zaokupljao. Problem predstavljaju i rigoristička strujanja koja se razilaze sa središnjom

strujom sve do raskola. Nastaju poglavito uslijed problèma vraćanja palih za nedavnih progona, oko društvenih i organizatorskih problema, oko uloge koju igra Crkva u državi i obratno. Sjevernoafrički donatisti stavljaju biskupa Augustina pred teške zadaće i odluke. Gledajući odatle, umirući je biskup pripadao budućnosti, a ne prošlosti.

Teško je reći što je sve od Augustina učinilo lik od prvotnog značenja za Crkvu i povijest čovječanstva narednih vjekova. On je sam sve pripisivao Božjoj milosti. Iako u Augustinu posjedujemo za antikne prilike vrlo bogata vrela, od kojih upravo njegove *Ispovijesti* predstavljaju prvorazredan dokumenat, ipak se zanimanje oko njegove osobe i njezina utjecaja nikako ne može pripisati samo tim vanjskim okolnostima. Sigurno je da je uz njegov literarni talenat, erudiciju i genij u prvom redu djelovala i još uvijek djeluje — upravo najnovija literatura o Augustinu gotovo je nepregledna — nepatvorena istinitost lika čovjeka koji je uvijek imao hrabrosti da traži, uočava i priznaje ono što ga je iz najdubljih korijena njegova bića vodilo ili tjeralo, tražilo da se u svijesti i praktičnom životu izreče i ostvari. Ta istinitost pred Bogom, koja je u isto vrijeme istinitost za Boga, fascinira i ohrabruje u neprestanoj magli civilnih i religioznih konformizama, jer ništa nije autentično, usprkos najboljoj igri i udovoljavanju propisa uloge, ako nije izraslo iz tla vlastite istinske prapotrebe, iz vlastitih dubina. Dakako da treba hrabrosti da se ta stvarnost u svojoj zahtjevnosti uoči i prizna, ali je tek tu istinski put. Zato je životna drama Aurelija Augustina i današnjem čovjeku bliska i uvijek aktualna.

Augustin se rodio u sjevernoafričkom gradiću Tagaste u Numidiji 354. Čini se da roditelji nisu bili izvorno rimskoga podrijetla. Otac Patricije bio je državni činovnik. Majka, sv. Monika, odigrala je u razvoju sina i njegovim duhovnim pustolovinama barem posredno veliku ulogu. Možda je u početku taj utjecaj bio previše jednostran, jer je roditeljima bilo u prvom redu stalo da sina upute prema blistavoj karijeri. Preduvjet je za to u ondašnjim prilikama bila sprema za retora, za govornika. Zato je Augustin nakon početnog školovanja nastavio studije u bliskoj Madauri i nastavio već 371. u Kartagi. U Crkvi je Augustin u to vrijeme bio samo prijavljen kao katekumen. Nakon teške ali kratkotrajne bolesti u djetinjstvu — bio je sam zaželio krštenje — »upisala« ga je majka u katekumenat. No u velegradu Kartagi predao se mladi student slobodnom životu i ušao skoro u trajniji, ali još uvijek nevezani odnos iz kojega mu se 372. rodio sin Adeodat. Ta će se veza prekinuti tek 384. na poticaj majke Monike, koja se pobrinula da nađe sinu odgovarajućeg partnera za zakoniti brak. No do braka napokon uslijed obraćenja nije ni došlo. Adeodat je umro već 390.

Dok je još boravio u Kartagi, Augustin je prezirao vjeru svoje majke. Čitajući po studijskom planu Ciceronova »Hortenzija«, osjetio je međutim potrebu da racionalno obrazloži svoj nazor na svijet. Obratio se stoga uskoro manihejskom naučavanju, koje mu se kao gnoza, kao spasenje pomoću znanja, činilo prihvatlji-

vijim, pogotovo što nije poznavala autoritativnih veza kao katolicizam. Godine 374/75. završio je studij i otvorio školu u Tagasti. Odnosi s majkom bili su pomućeni do te mjere da ga nije htjela primiti u svoju kuću. No uskoro se vratio u Kartagu i naučavao tamo od 375. do 383. Nutarnjega mira, međutim, nije bilo. Polako su se počele javljati sumnje u stanovite tvrdnje manihejaca, koje nije mogao uskladiti s grčkom mudrošću. Pogotovo je pojam Boga ostao problematičan, iako je Augustina neka manihejistička »atmosfera« toliko bila prožela da mu je i nakon napuštanja maniheizma pristup katoličkoj istini ostao zakrčen. U Kartagi su ga sumišljenici manihejci tješili da će mu sve sumnje riješiti njihov putujući biskup Faust iz Mileve. Augustin se međutim posve razočarao susretom osuđujući slavnog čovjeka kao brbljavca. Nutarnji nemir i traženje boljih mogućnosti rada odvode ga napokon protiv majčine volje 383. u Rim. Dogodine dobiva posredstvom rimskog gradskog prefekta Simaha, inače poganina, mjesto učitelja retorike u Milanu. Tu zauzima ugledno i sigurno mjesto, posjeduje krug odanih učenika, uskoro je s njim i njegova uža obitelj s majkom — otac je bio umro još za rane mladosti — no ipak nije zadovoljan. Osjeća se zarobljen vezom prema svojoj priležnici i nezadovoljan zbog religiozne neizvjesnosti. U Rimu je još uvijek podržavao veze sa svojim manihejskim prijateljima, premda se iznutra bio podao filozofskoj skepsi.

Početak odlučujućih zbivanja koja su dovela do njegova obraćenja, napuštanja retorske službe, krštenja i kasnijeg povratka u Afriku bile su propovijedi sv. Ambrozija, milanskog biskupa. Augustin je mogao slušati kako Ambrozije, slijedeći u tom Origena, tumači Sveto pismo staroga zavjeta na alegorijski način. Tu se osjeća koliko je Augustin još bio podložan manihejskim pretpostavkama i predodžbama. Bog Staroga zavjeta po manihejcima nije istovjetan s Ocem Gospodina Isusa Krista, jer je razlika između njegove slike u Starom zavjetu i Evanđeljima pregruba te se čini nepremostivom. Manihejski dualizam nalazio je u naglašavanju tih razlika svoju potvrdu. Ambrozijeva je metoda premostila jaz ne samo u tom smislu nego se Augustin susreo i s neoplatonskom mišlju kojoj će ostati bliz i nakon obraćenja. U tom smjeru mu je pomogao i kršćanski neoplatoničar *Manlius Theodorus* i, također neoplatonski usmjereni, svećenik *Simplicijan*, koji ga je uz to uputio u čitanje Pavlovih poslanica i prikazao mu kako se Ivanov Logos može povezati s neoplatonskom misli. Taj filozofski prodor bio je, čini se, neophodan da bi se na čisto ljudskoj razini slomili intelektualni otpori koji su mu bili zakrčili put prema mogućnosti prihvaćanja kršćanske koncepcije Boga i svijeta. Iz onoga što sâm pripovijeda očito je da ga je najviše smetala i zavodila predodžba dobra i zla kao nekih materijalnih, tvarnih elemenata, čestica (način vrlo bliz predsokratici i uopće primitivnijem načinu mišljenja koje traži u svemu neko tvarno počelo). Na taj način i zlo i dobro nešto su pozitivno, apsolutno, i neizbježiva je podjela svijeta na dobre i zle predmete, gdje se do dobra dolazi čišćenjem, odjeljivanjem od zle tvari. Neoplatonizam ga po prvi put dovodi

do uvida da je Bog duhovan princip te se ne sastoji iz čestice dobra prosijanih među česticama zla. Zlo kao biće ne postoji, postoji samo kao manjak bića, kao nesavršenost, nepotpunost, nejedinstvo. Njegova kasnija »filozofija povijesti«, *De civitate Dei*, u svojoj grandioznoj koncepciji kao da nosi maniheistički kostur kozmičke borbe dobra i zla, no nova koncepcija stvarnosti kao totalno Božje posve je kršćanska. Stvarnost je posve ovisna o jednom Bogu stvoritelju, o njegovoj otkupiteljskoj moći, o milosti. Čovjek se ne može vlastitim snagama spoznaje prebaciti iz logora zla u logor dobra, upravo jer je zlo samo manjak. Samo ga Dobro tek može privući k sebi. Tu se sv. Pavao svojim naukom o spasenju ne po djelima, nego po milosti, bez teškoća mogao uklopiti u novu cjelinu.

Kad je na tako pripravljenu svijest nadošla vijest o nekim suvremenicima kao što je bio slavni govornik Marije Viktorin, koji je nadvladao sve zapreke što su ga dijelile od Crkve, i o životu monahâ, pogotovo pustinjaka sv. Antuna — ovi su bili ostavili sve da u gotovo mučeništvu ravnom odricanju posvjedoče kršćansku istinu — došla je i Augustinova kriza do rješenja. U *Ispovijestima* priča kako je na vrhuncu svojih muka, osjećajući što bi mu valjalo činiti, a koliko je još tjelesno bio vezan te nije mogao izdržati u čistoći, pohitio u vrt i tamo čuo djetinji glas kako mu kaže: »Uzmi, čitaj!« Otvorivši poslanice sv. Pavla i pročitavši Rim 13,13s, nadošla je odluka i s njom nutarnji mir i sigurnost. Nekoliko tjedana kasnije — bila je jesen godine 386. — napustio je učiteljsku službu, povukao se k prijatelju na njegovo seosko dobro Cassiciacum da bi se tamo pripravio za krštenje u idućoj korizmi. Misao da se dade krstiti, da se poput monaha posvema posveti životu u suzdržljivosti ostavivši brak i profanu službu, bila je u Augustina pomalo dozrijevala u posljednje vrijeme tako da je onaj događaj u vrtu značio — čini se — samo odlučan trenutak proboja, nešto kao potres koji je pripravila duga i sve veća nutarnja napetost i nakon čega je napokon uslijedio mir.

Augustina je krstio na Veliku subotu 387. sam sv. Ambrozije, a krst su s njim primili i njegov sin Adeodat i prijatelj Alipije. Nakon nekoliko mjeseci spremio se za povratak u Afriku. Na putu, u Ostiji kraj Rima, umrla je majka Monika, koja je tako dočekala sinovo obraćenje i, kao da nije više bila potrebna, ostavila ovostrane tegobe.

Proboravivši nakon majčine smrti još oko godinu dana u Rimu i baveći se pisanjem, vratio se napokon u jesen 388. u rodni grad Tagastu. Tu je proveo živeći monaškim načinom s nekolicinom prijatelja tri godine. U to se vrijeme već bio proširio glas o njegovoj pobožnosti i učenosti do te mjere da ga je, kad je slučajno prisustvovao službi Božjoj u Hiponu, tamošnji biskup zajedno s pukom pozvao da se redi za prezbitera njegove biskupije. Iznenađeni je retor napokon pristao. Godine 395. zaredio ga je starac Valerije za subiskupa, a kad je Valerije uskoro umro, naslijedio je Augustin njegovu stolicu.

Dakako da je ulazak u aktivnu crkvenu službu značio preokret u Augustinovoj djelatnosti. Dosadašnja usmjerenost prema filo-

zofiji i književnosti ustupa mjesto teologiji i praktičnoj djelatnosti. Kao biskup nastavio je, po ugledu na svoje prijašnje običaje u Tagasti, zajednički život sa svojim klerom, posvetio se posebno propovjedničkoj službi i brizi za siromašne. No veliki dio vremena zauzima pisanje koje se pretežno bavi spornim pitanjima Crkve i vremena. Tu se susrećemo najprije, do godine 400, s polemikom protiv maniheizma. Slijede spisi upereni protiv donatističke shizme i hereze. Propovijedi i rasprave toga vremena obrađuju iste teme. Vrhunac je možda razgovor što ga je vodilo 286 katoličkih i 279 donatističkih biskupa 411. godine u Kartagi, pri čemu je Augustinovo zalaganje za katoličku istinu odnijelo sjajnu pobjedu. No već dogodine započinje borbu protiv pelagijanizma — hereze koja u smislu filozofskog farizeizma niječe istočni grijeh, ranjenost ljudske prirode i potrebu milosti za dobro djelo, za spasenje — vodeći katoličku stranku do kraja svoga života. Time je zaslužio naslov doktora milosti, iako baš tu ima formulacija koje se mogu shvatiti krivo, tako da se crkveni nauk ne poklapa u svemu s njegovim spekulacijama.

Augustin je najveći filozof otačkog vremena, možda najznačajniji i najutjecajniji teolog Crkve uopće. Kad se izvana na očigled rušio stari svijet sa svojom kulturom, postaje Augustin svjetionikom za buduće generacije novih naroda do dana današnjega. Njegov utjecaj pogađa sav crkveni život: ne samo filozofiju i dogmatiku, moral i mistiku nego i društveno-karitativni život, crkvenu politiku, državno pravo. Sav njegov napor bio je usmjeren prema traženju katoličke istine te Augustin uza svu svoju originalnost naglašuje nepatvoreni crkveni autoritet. Kasnije crkvene odluke upotrijebile su možda najviše od svih teologa upravo Augustina. Sam, međutim, nikako nije bio autoritativna ponašanja, nego je — što je karakteristično za svakog autentičnog tražitelja istine — u svijesti svoje ljudske pogrešivosti tražio otvorenu kritiku svojih tvrdnja i zahtijevao da se ne prihvaćaju zbog njegova autoriteta. Ta provizornost filozofskog i teološkog razmišljanja najbolje dolazi do izražaja u njegovim *Retractationes*, spisima u kojima se ograđuje od nekih svojih prijašnjih mišljenja. Ne želi, kako sam kaže, pripadati onima koji misle da moraju ostati pri svemu što su negda napisali ili nemaju hrabrosti da to ne učine. Takav je mentalitet mogao nastati samo iz autentičnog življenja života, tj. života koji u svakom momentu teče iz vlastitih izvora, iz vlastitih težnja i problema, koji nije samo vanjsko prilagođivanje zahtjevima okoline, igranje neke uloge. Tek tako se shvaća da je istina koja se želi posjedovati — sad je to uvijek i doživljena istina — nešto nesvršeno, nepotpuno, nešto što se neprestano izgrađuje, što polako dobiva oblike i čvrstoću, jer nije riječ samo o nekoj općoj formuli, o općoj istini, nego se uvijek istina izražava kao proživljena. Istina je, dakako, jedna, to stoji u njezinoj definiciji, ali je izražavanje vlastitog života, vlastitog bitka u istini, pa zatim i istine u vlastitom bitku uvijek put. No upravo ta »personalnost«, traženje identičnosti sa samim sobom donosi u Augustino-

vu životu toliko blagoslova. Prihvaćajući sav teret vlastite nutarnje problematike razvija se izvanredan smisao psihološkog zapažanja, »razumijevanja«, »moderna« crta u Augustinovu karakteru koja ga čini toliko ljudski razumljivim; omogućava mu da druge otkriva njima samima kakvi jesu, da ih takve prihvaća i čini da sami sebe prihvate, da bi se na njihovoj istini pokazala milost Božja. Odatle njegovi veliki uspjesi u praktičnom dušobrižništvu.

Augustin je izvanredno plodan pisac. Po vlastitim riječima, do 427. bio je napisao 93 spisa u 232 knjige, ne uračunavajući propovijedi i mnogobrojna duga pisma. Njegov književni talenat i retorska vještina dolaze do puna izražaja stvarajući prvorazredne proizvode, iako se Augustin, svjestan svoje zadaće propovjednika, znao bez ustručavanja prilagoditi prema potrebi priprostu govoru jednostavna puka.

Ispovijesti i *Retractationes* napisao je Augustin između 397. i 401. te one predstavljaju nešto bitno novo u kršćanskoj književnosti. *Ispovijesti*, koje donosimo u novom hrvatskom prijevodu, duhovna su autobiografija Augustinova religioznog rvanja do godine 387. Otvorenost kojom su napisane razumljiva je ako se uoče dva bitna elementa ili pretpostavke. Najprije Augustinova temeljna iskrenost prema sebi i životu, koja ga je neprestano tjerala da tražiti istinu o sebi na beskompromisan način, tj. ne obazirući se na konvencije. Kaže u *Soliloquia* I. 2. br. 7: »Želim poznavati Boga i dušu. Zar ništa više? Baš ništa.« S druge strane, nakon obraćenja, doživljena sigurnost o stvarnom djelovanju Božje milosti, kojoj pripisuje svoje obraćenje i plan čitavog svoga života. Tako *Ispovijesti* predstavljaju, istina, autobiografiju, no ne u smislu nekog razračunavanja sa samim sobom ili s okolinom, ne u smislu pukih memoara, nego su one zapravo hvalospjev Božjoj Providnosti i milosti.

Ostali spisi obrađuju filozofske, apologetske, dogmatske probleme, bave se maniheizmom i herezama, iznose tumačenja Biblije, daju moralne i katehetske upute, obuhvaćaju propovijedi, pisma i beletristički pokušaje.

Augustinov prvijenac *De pulchro et apto*, što ga je napisao još kao učitelj retorike u Kartagi 380/81, nije se sačuvao. U tišini Kasicijaka nastala su četiri djela. Tri od njih donose u književnom obliku dijaloga razgovore koje je Augustin vodio sa svojim prijateljima: 3 knjige *Contra Academicos* pobijaju skepticizam mlađe akademije. Istina se može spoznati i sreća se ne sastoji u traženju, nego u spoznaji istine. U djelu *De beata vita* produbljuju se ti izvodi: prava sreća leži u spoznaji Boga. Dvije knjige *De ordine* bave se po prvi put glavnim problemom teodiceje: odakle zlo? Četvrto djelo, *Soliloquia*, razgovor je s vlastitim razumom o Bogu i duši te govori poglavito o neumrlosti duše. Nastavak tog razgovora sa samim sobom nedovršen je spis *De immortalitate animae* koji je nastao još 387, u Milanu, prije krštenja. Dijalog *De quantitate animae*, napisan je 388. u Rimu i dokazuje spiritualnost duše; *De magistro* je nastao oko 389. u Africi te donosi u slobodnoj obradi razgovor sa sinom Adeodatom, koji je uskoro zatim umro, a zna-

čajan je u smislu psihologije učenja. *Enciklopedija sedam slobodnih umijeća*, započeta još 387. u Milanu, ostala je nedovršena. Postoje dijelovi *De grammatica*, a šest knjiga *De musica* govore o ritmu.

Od apologetskih djela najvažnije je *De civitate Dei*, veliko povijesno djelo u 22 knjige. Poticaj su mu prigovori pogana, koji su nakon Alarihove pljačke Rima 410. neshvatljivi pad glavnoga grada pripisivali kršćanstvu, jer je narod napustio stare bogove. Augustin pokazuje besmislenost štovanja poganskih bogova i u isti mah zacrtava veliku teologiju povijesti. Glavne zasade toga djela utjecale su još dugo na crkvenu politiku srednjeg vijeka i prisutne su do danas u kršćanskoj koncepciji svjetskoga zbivanja. Tu Augustin shvaća povijest kao borbu između Božanske i vražje države koja obuhvaća ovostranost i onostranost. Božjoj državi pripadaju dobri a vražjoj zli. Ta podjela ide preko svih razlika unutar ovozemaljskog zbivanja te se ni jedna ni druga država ne može poistovjetiti s nekom konkretnom državom ili Crkvom. Konačna jasna podjela i »čišćenje situacije« događa se tek na Sudnjem danu. Misli o dvije države obradio je Augustin već ranije, npr. u *De catechizandis rudibus*, a slične misli nalazimo pogotovo, i to dosta opširno, u propovijedima. U spisu *Adversus Judaeos*, propovijedi iz posljednjih godina života, želi se dokazati pravedan Božji postupak prema Židovima. *De divinatione daemonum* istražuje pitanje o poznavanja budućnosti u demona.

Od dogmatskih spisa donosi *Enchiridion ad Laurentium* sive de fide, spe et caritate, napisan oko 423. za rimskog laika Lovru, kratak prikaz kršćanske vjere u obliku tumačenja formule vjerovanja. O nadi i ljubavi govori se usprkos naslovu tek sumarno, pri kraju. Tumačenje formule vjerovanja donosi i spis *De fide et symbolo* i *Sermo de symbolo ad catechumenos*.

De Trinitate u 15 knjiga Augustinovo je glavno dogmatsko djelo na kojem je radio od 399. do 419. Sam kaže da će rijetki čitaoci moći pratiti njegove izvode. Djelo dovršuje u biti patrističku spekulaciju o tom predmetu.

Spisi *De diversis quaestionibus*, 83 knjige, 2 knjige *De diversis quaestionibus ad Simplicianum* (milanski biskup), *De octo Dulcitii quaestionibus*, *De fide rerum, quae non videntur*, propovijed održana nakon 399, *De fide et operibus*, dvije knjige *De coniugiis adulterinis*, nastale oko 420, *De cura gerenda pro mortuis* (oko 424) obrađuju dijelom i egzegetska pitanja.

Od protumanihejskih, dogmatsko-polemičkih djela ističe se *De haeresibus*, nastalo na molbu kartaškog đakona Quodvultdeusa oko 428 godine. Oslanja se gotovo isključivo na popise heretika Pseudo-Epifanija i Filastrija, a obuhvaća obradu 88 hereza. Nasuprot maniheizmu dokazuje Augustin da je samo dobro nešto izvorno, zlo nije neka supstancija. Stari zavjet djelo je Božje jednako kao Novi. Krist je pravi čovjek, i nije posjedovao neko prividno tijelo. Ovamo se mogu svrstati 2 knjige *De moribus ecclesiae catholicae et de moribus Manichaeorum*, tri knjige *De libero arbitrio*, dvije knjige *De Genesi contra Manichaeos*, *De vera religione*, nastalo oko

390, *De utilitate credendi*, oko 391, *De duabus animabus*, oko 392, *Acta seu disputatio contra Fortunatum Manichaeum*, 392, *Contra Adimantum*, 394, *Contra epistulam quam vocant fundamenti*, 397, *Contra Faustum Manichaeum*, 33 knjige, 397/400, *De actis cum Felice Manichaeo*, dvije knjige iz godine 398, *De natura boni* iz 399, *Contra Secundinum Manichaeum* iz 399. Protiv manihejcima srodnih priscilijanaca govori djelo *Ad Orosium contra Priscillianistas et Origenistas* iz 415. Dvije knjige *Contra adversarium legis et prophetarum* iz 421. uperene su protiv anonimnog marcionskog heretika.

U svojim antidonatističkim spisima obrazlaže Augustin podrobno katoličku teologiju Crkve i sakramenata. Crkva je vidljivo zajedništvo svetih i grešnika i djelatnost njezinih sakramenata ne može ovisiti o osobnoj pravednosti djelitelja. Najvažniji su spisi: *Contra epistulam Parmeniani*, 3 knjige napisane oko 400, *De baptismo contra Donatistas*, 7 knjiga iz 400/01, *Contra litteras Petiliani*, 3 knjige iz 401/05. *De unitate Ecclesiae* iz 405. (no sumnja se u autentičnost), *Contra Cresconium grammaticum*, 4 knj. oko 406, *Breviculus collationis cum Donatistis*, 413. sačinjen izvod iz akata razgovora s donatistima u Kartagi, *Contra Gaudentium donatistarum episcopum*, 2 knj. iz 421/22, *Psalmus contra partem Donati*.

Protiv pelagijanizma, koji je pridavao preveliku ulogu slobodi čovjeka u njegovu spasenju, napisao je Augustin *De peccatorum meritis et remissione et de baptismo parvulorum*, 3 knjige, 412, zatim *De spiritu et littera*, 412, *De gratia Novi Testamenti*, 412, *De natura et gratia*, 413/15, *De perfectione iustitiae hominis*, 415/16, *De gestis Pelagii*, 417, *De gratia Christi et de peccato originali*, 2 knjige, 418, *De nuptiis et de concupiscentia*, 2 knjige, 419/21, *De anima et eius origine*, 4 knjige, 420/21, *Contra duas epistulas Pelagianorum*, 4 knjige, 421, šest knjiga *Contra Julianum*, 422, šest knjiga *Contra secundam Juliani responsionem imperfectum opus*, 429/30.

Kako su se u Crkvi pojavili neki glasovi protiv Augustinovih misli o milosti i o čovjekovu predodređenju, dao je Augustin neka razjašnjenja u spisima *De gratia et libero arbitrio* i u *De correptione et gratia*, koje je 426/27. uputio monasima Hadrumetuma. *De praedestinatione sanctorum* i *De dono perseverantiae* upućeni su vlastitim pristašama Prosperu i Hilariju a iznose mišljenja protiv monahâ južne Galije. Oba su iz 428/29.

Protiv arijevske hereze usmjereni su spisi: *Contra sermonem Arianorum* iz 418/419. O raspravi s gotskim biskupom Maksiminom koju je Augustin održao 427/28. govori zapisnik *Collatio cum Maximino Arianorum episcopo*. Opširan je odgovor dao Augustin u spisu (2 knjige) uskoro zatim *Contra Maximinum*.

Augustin nije poznavao hebrejskog, ali je ipak toliko svladao grčki da je, iako s teškoćom, mogao prevoditi grčke tekstove. Biblijom se, međutim, služio uglavnom u latinskom prijevodu. Iz citata se može razabrati da je bila riječ o tzv. prijevodu Itale, i to u evropskoj, italskoj verziji. Tek kasnije upotrebljava i pri-

jevod tzv. Vulgate, koja će s vremenom postati službeni latinski prijevod Katoličke Crkve. Čini se da je neke tekstove Staroga zavjeta revidirao za vlastitu upotrebu. To je činio i s prijevodom tzv. Septuaginte koji je smatrao nadahnutim.

Pri tumačenju Svetog pisma drži se često doslovnog smisla, a inače, pogotovo u svojim homilijama o psalmima i Ivanovu Evanđelju, uzima radije alegoričko-mistički smisao.

Glavno biblijsko djelo jest spis *De doctrina christiana* u 4 knjige. Napisano je većim dijelom 396/97, ali je dovršeno tek 426.

Kako nije bio zadovoljan svojim alegoričkim tumačenjem Staroga zavjeta koje je upotrijebio u protumanihejskoj polemici, pokušao je Augustin tumačenje po doslovnom smislu u *De Genesi ad litteram imperfectus liber*, ali je posao prekinuo već nakon prvog poglavlja. Treći, opširniji pokušaj u 12 knjiga *De Genesi ad litteram* raspravlja također samo o prva 3 poglavlja knjige Postanka.

O jezičnim i stvarnim teškoćama latinskog teksta prijevoda govore dva djela po 7 knjiga *Locutiones in Heptateuchum* i *Quaestiones in Heptateuchum*, ove posljednje iz godine 419. O većinom alegorički primijenjenim homilijama riječ je u vrlo opširnom djelu *Enarrationes in Psalmos*, dovršenom 416.

Četiri knjige *De consensu evangelistarum*, oko 400, imaju apologetsku svrhu i žele protumačiti tekstualne razlike između pojedinih Evanđelja. Dvije knjige *Quaestiones evangeliorum* dovršene su oko 399, djelo *De sermone Domini in monte* 393/94.

Osobitu vrijednost valja pripisati djelu *124 Tractatus in Joannis evangelium* i *10 Tractatus in epistolam Joannis I*. Riječ je, po vjerojatnijem mišljenju, o pravim propovijedima koje je Augustin održao svojoj zajednici u Hiponu. Nastala su negdje između 414. i 416. Oko 394/95. napisao je Augustin *Expositio quarundam expositionum ex Ep. ad Romanos*, zatim *Inchoata expositio* i napokon *Expositio Ep. ad Galatas*. *Expositio ad Jacobi Ep.* izgubljena je. Riječ je o tumačenju biblijskih tekstova.

Među moralne i pastoralnoteološke spise ubrajaju se *De agone christiano* iz 396/97, koji govori o borbi s đavlom i grijehom, 2 spisa o laži *De mendacio* iz 395. i *Contra mendacium* oko 420. O ženidbi i djevičanstvu govori *De continentia* iz 395, *De bono coniugali* iz 401. o bračnom dobru. Tu valja još spomenuti *De sancta virginitate* (401), *De bono viduitatis* (414), *De opere monachorum* (oko 400), u kojemu zahtijeva da se monasi prehranjuju djelom svojih ruku, i *Speculum* (oko 427).

De catechizandis rudibus napisano oko 400. na zamolbu kartaškog đakona Deogratiasa i po prvi put iznosi teoriju kateheze.

Augustinove propovijedi dijelom se pribrajaju raspravama a dijelom egzegetskim radovima. Glavnu skupinu čine tzv. *Sermones*. Od 640 pod Augustinovim imenom objavljenih propovijedi oko 500 je do sada potvrđeno kao autentično.

Zbirka pisama koju su izdali Maurinci iznosi 270 brojeva. Kasnije je nadošlo još 7 pisama. Neka od njih toliko su opširna da

se mogu smatrati pravim raspravama. Obrađuju — osim osobnih saopćenja — pitanja filozofije, teologije i dušobrižništva, neka su službena. Dakako da dopisivanje sa sv. Jeronimom privlači posebnu pažnju.

Pri kraju valja spomenuti nekoliko pjesničkih djela: *Psalmus contra partem Donati*, u stihovima izražena uputa za puk o donatizmu. Pripisuje mu se nadalje pjesma *De anima* (53 heksametra) i nekoliko epigrama.

Bili smo već spomenuli da je za Augustinovo obraćenje i kasniju misao bio od presudna značenja utjecaj neoplatonizma. Riječ je uglavnom o spisima Plotina i Porfirija, koje je poznavao u latinskom prijevodu Marija Viktorina. Dakako da je teza da se Augustin zapravo više obratio intelektualno i moralno na neoplatonizam nego na evanđelje pretjerana, ali mu je spiritualizam neoplatonizma bio od izvanredne pomoći da bi nadvladao manihejski dualizam i shvatio vjerske istine na način adekvatniji evanđelju. Može se reći da je Augustin s neoplatonizmom učinio ono što je u 13. stoljeću Toma Akvinski učinio s Aristotelom, tj. ugradio ga u katoličku teologiju. Neoplatonizam mu pomaže da Božju bit shvati kao najjednostavnije biće — ens simplicissimum — da formulira nauk o neizrecivosti i skrivenosti Božjoj, da shvati — nasuprot maniheizmu — da je zlo manjak, a ne nešto pozitivno. I Augustinovo učenje o Trojstvu i stvaranju nije sasvim nezavisno od Plotina. No s vremenom, usprkos velikom značenju u vrijeme obraćenja, neoplatonski utjecaj slabi, a prostor sve više zauzima teologija. Sve u svemu se može reći da Augustin, kao i stariji sv. oci, što se tiče filozofije i teologije, razuma i objave, stoji na stanovištu sinteze, uzajamnog pomaganja i jedinstva objave i milošću obdarena i prosvijetljena ljudskog razuma, stav koji je kasnije vrlo dobro izrekao Anzelmo Canterburyjski formulom »Credo, ut intelligam — Vjerujem da bih shvatio«. Time Augustin stoji na početku nove epohe u kulturnom razvoju Zapada pa je i njegov ogroman utjecaj primjeren takvomu mjestu.

Neoplatonizam je posljednja velika filozofska sinteza kasne antike. Najviša stvarnost jest totalno Jedinstvo i u svojoj biti neizreciva, jer svako izricanje već lomi stvarnost na subjekt i predikat. No ta stvarnost po Platonovoj koncepciji oponašanja i odsjeva proizvodi emanacijom niže stupnjeve bivstvovanja: Logos — opći intelekt s idejama, zatim dušu svemira, pojedinačne duše, sve živo i mrtvo do materije kao građe, mogućnosti, nestalnosti koja je tako daleko od Prvotnoga da se već može smatrati zbog svoga manjka zlom. Tomu procesu opadanja bitka odgovara suprotna tendencija uspona i vraćanja u prvotno. Čovjek kao mikrokozmos obuhvaća na neki način svu tu stvarnost i u njemu se odigravaju ti procesi. On će se etikom morati osloboditi sputanosti s materijalnim svijetom, a meditacijom i napokon ekstazom dignuti do visina Logosa ili sjedinjenja s Jedinstvom.

U tom je svjetlu razumljivo zašto Augustin između putova k spoznaji egzistencije Božje najveću prednost daje spoznaji koja polazi od činjenice da — po Platonu — u ljudskom duhu postoje naj-

više, objektivno dane i nepromjenljive istine logike, matematike, etike i estetike. Njihova prisutnost neshvatljiva je bez jedne sveobuhvatne spiritualne stvarnosti koja je jednostavno Istina. Put ide dakle iz duše neposredno prema Bogu i ne obraća se kao u Tome svijetu. Svijet je dalje od Boga nego duša.

Što se tiče nauka o presv. Trojstvu, Augustin se razlikuje od istočnih otaca u toliko što polazi više od Božje biti i ne govori toliko o pojedinim osobama. Tri Božanske osobe koje egzistiraju nužno unutar jedne Božanske biti razlikuju se u odnosima koji se temelje na nutarnjem Božanskom životu. Augustin tu upotrebljava psihološki model. Rađanje Sina shvaća se kao misaoni čin Oca. Duh Sveti, koji proizlazi od Oca i Sina, ljubav je njihova u obliku osobe. Prema van sva je Božanska djelatnost svojstvena svim trima osobama i zajednička.

Nauk o stvaranju u temelju je biblijski. Svijet je stvoren iz ništa, tj. ne iz nečeg prethodnog. Iz platonizma posuđuje Augustin ideju o tzv. rationes seminales, o sjemenim snagama koje je Bog stavio u stvorenu pratvar da se iz njih razviju pojedinačna bića.

Komponentu krivnje u katoličkom nauku o istočnom grijehu izradio je posve jasno tek Augustin. Adamov grijeh koji prelazi na sve ljude u isti je mah i grijeh i kazna za grijeh. Tim je grijehom ljudski rod postao *massa perditionis* ili *massa damnata* — skup prokletnika. Istočni se grijeh prenosi iz generacije u generaciju tjelesnom pohotom. Krist je slobodan od istočnoga grijeha, jer je rođen bez pohote. Tako pohota pripada u bit samoga istočnoga grijeha te mu je u isti mah i grijeh i kazna za grijeh. No pohota je samo u toliko grijeh u koliko joj se čovjek ne umije oduprijeti; ona je u isti mah manjak životne veze s Bogom, koja se uspostavlja krštenjem.

U vezi s poimanjem o istočnom grijehu stoji Augustinov nauk o spasenju. Istočnim grijehom dobio je đavao na neki način pravo na ljudski rod. No kako se Sotona ogriješio nad Kristom, koji je bio pravedan, na neki je način izgubio ta svoja prava. Zato Augustin kaže da je Krist postavio vragu stupicu svojim križem. No taj popularni način izražavanja nikako ne stavlja — kao što se to ne događa ni na drugim mjestima — đavla kao suparnika jednaka Bogu.

Augustinove misli o milosti i predodređenju prošle su dulji razvoj. U početku, prije svoga biskupstva, učio je da je vjera djelo čovjeka, ali da Bog daje čovjeku sposobnost da čini dobro. Čovjek je predodređen za nebo ili za vječni sud tako što Bog zna za njegovu buduću dobru ili zlu volju i djela koja iz nje potječu.

Od 396. dolazi do izražaja posve nova koncepcija, koja naglašuje Božju svemoć i svemoć njegove milosti. Milost prethodi svakoj zasluzi. Zato je na koncu isključivo slobodna Božja volja temelj činjenici da ima dobrih i zlih, spašenih i prokletih. Iz toga slijedi da Bog ne želi spasenje svih ljudi. Ta se ideja, koja slijedi iz njegove doktrine o istočnom grijehu, nikada nije udomaćila u katoličkoj Crkvi.

Prava Crkva Kristova jedna je, katolička, sveta i apostolska. Prema tome ne može biti nikakvog pravog razloga za odjeljivanje od Crkve ili za osnivanje neke posebne Crkve. Motivi uslijed kojih su se heretici (u Augustinovo vrijeme baš na njegovu teritoriju poglavito donatisti) odijelili od Crkve i osnovali svoju Crkvu, mogu biti samo zle nakane. Ipak Augustin razlikuje između vidljive i nevidljive Crkve, tako da ima onih koji su izvan Crkve bez svoje krivnje; donatisti koji su u odijeljenoj Crkvi rođeni a ne sumnjaju u njezinu pravovjernost ne mogu se smatrati hereticima. Isto tako katolici koji su nepravdom izopćeni ostaju u zajedništvu s Crkvom. Unutar katoličke Crkve pripada rimskoj Crkvi u vjerskim pitanjima najveće značenje. Riječ »Roma locuta, causa finita« svodi se na jednu Augustinovu izreku.

Sakramenti i njihova vrijednost nisu bitno povezani sa svetošću djelitelja. Heretici i nedostojni mogu primiti sakramente, ali ne i milost koju uključuju. Augustin smatra krštenje male djece običajem koji se ne smije prezirati.

Što se tiče Euharistije, Augustin je sklon simbolizmu ranih otaca, što međutim nikako ne isključuje vjeru u stvarnu prisutnost Kristovu, kako je posvjedočeno od starine.

Nauk o pokori je prema problemima onoga vremena više izdiferenciran. Augustin razlikuje pokoru prije krštenja, pokoru za lake, i pokoru za teške grijehe. U lake grijehe ubraja one »svakidašnje«, koji se počinjaju iz slabosti. Tu spadaju i neki »smrtni grijesi«, kao preljubna požuda. Pokora tu ne uključuje izopćenje iz Crkve. Izopćenje i kasnije izmirenje zahtijevaju naprotiv »teži grijesi«. Ta »veća pokora« može se dati samo jedanput. No i oni koji su ponovno pali u takve grijehe mogu na temelju svoje privatne pokore imati nadu u Božje oproštenje. Pokora može biti javna i polujavna. Javna se preuzima za teške javne krivnje povezane s teškom sablazni. Polujavna se tiče tajnih grijeha i provodi se tajno; no ona se ne poistovjećuje s privatnom pokorom kasnijih vremena. Augustin ne poznaje privatne crkvene pokore.

Augustinova doktrina o državi otklanja antiknu predodžbu o državi kao cilju čovjeka. Augustin smatra da se država temelji na duševnoj dispoziciji koju je Bog usadio u čovjeka te se po njoj slična bića skupljaju u neko zajedništvo, tj. ona se napokon temelji na Božjoj volji. Svrha je države da se brine za mir i poredak, koji može postojati samo ako postoji pravedna podjela dobara. Ako nema pravde, nema ni mira. Država koja se širi osvajačkim ratovima nužno povređuje pravdu te više zaslužuje ime razbojničkog pothvata. Država treba služiti posljednjem cilju čovjeka i usmjeravati ga prema njegovoj nadnaravnoj budućnosti. U vjerske poslove država se ne smije miješati i mora osigurati savjesti vjernika potpunu slobodu. No, na žalost, upravo je tu Augustin podlegao napasti »administrativnog« rješavanja problema, kako bi se danas reklo. Donatistička shizma bila je vrlo žilava i nije uspijevalo prebroditi je mirnim putem. Kako u Augustinovo vrijeme već funkcionira konstantinska sprega između države i Crkve, umiješala se državna vlast te prisilnim mjerama uskoro postigla za-

mjerne uspjehe. Augustin se dao zavesti tim lakim rješenjem opravdavajući nasilje riječima evanđeoskog kralja koji poziva na gozbu: »Compelle illos intrare — Prisili ih da uđu!« To je bio sudbonosan potez, jer su se kasnije drugi, među njima i sv. Toma Akvinski, poslužiti Augustinovim autoritetom da pokušaju teološki opravdati srednjovječnu inkviziciju, koja je imala tako teške posljedice po Crkvu i njezinu vjerodostojnost. To je primjer kako prividan uspjeh crkvene politike može imati nepredvidivo teške posljedice i da se neka načela nikada ne smiju žrtvovati časovitim možda i vrlo velikim interesima i probicima.

Možda je spomen te tamne crte u djelovanju i osobi toga velikog čovjeka i sveca potreban da se prisjetimo kako čovjek nikada nije siguran pred mogućnošću da zakaže, kako se uvijek nalazi pred nužnošću da preuzme teške odgovornosti ne samo za ono što neposredno čini nego i za vrlo daleku budućnost koju možda nije kadar ni predvidjeti. No zato je i tu teško suditi i osuđivati.

Jasno je da je Augustin čovjek svojega doba i živi nužno unutar stanovitih okvira i misaonih mogućnosti koje su mu dane kao pretpostavke u susretu s pokretima, idejama i problemima svoga vremena. Bilo bi krivo previdjeti tu njegovu »povjesnost«, usprkos njegovu ogromnom značenju za razvoj crkvenog i kulturnog života Evrope koje prelazi te okvire. Možda će nam se koja njegova reakcija i koji njegov postupak činiti nerazumljivim ili pobuditi negodovanje, no bilo bi krivo kad bismo mu se predali bez neprestanog napora da shvatimo kako možda ne shvaćamo pretpostavke iz kojih su izrasle.

No jedno je sigurno: Augustinov lik još uvijek svijetli kroz šesnaest stoljeća svojom iskrenošću i neumornim nastojanjem i čežnjom da spozna Boga i dušu. Samo Boga i dušu!

VJEKOSLAV BAJSIĆ

BIBLIOGRAFIJA

Latinska izdanja:

S. Aurelii Augustini Confessionum libri XIII. Rec. P. Knöll. Wien 1896. (Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, vol. 33)

S. Aurelii Augustini Confessionum libri XIII. Rec. P. Knöll. Leipzig 1909. (Manje, ali popravljeno izdanje prethodnog)

S. Aurelii Augustini Confessionum libri XIII. Rec. M. Skutella. Leipzig 1934.

S. Aurelii Augustini Confessionum libri XIII. Cum notis H. Wangnereck. Torino 1952. (Prvo izdanje: Dillingen — Köln 1630, iza toga mnogo puta ponovljeno)

Dvojezična izdanja:

Saint Augustin: Confessions. Uredio i preveo Pierre de Labriolle. 7. izd. Paris 1961.

Augustinus: Confessiones — Bekenntnisse. Uvod, prijevod i bilješke: Joseph Bernhart. 3. izd. München 1966.

Obras de San Agustin. II. Las Confesiones. Ed. Angel Custodio Vega. 5. izd. Madrid 1968. (S velikim uvodom i obilnim bilješkama)

Prijevodi:

Ispovijesti Sv. Aurelija Augustina. Preveo, uvodom i bilješkama popratio Antun Sasso. Zagreb 1894.

Ispovijesti Svetog Augustina. Knjiga I—X. Preveo i uvod napisao Andrija Živković. Zagreb 1930.

Izpovedi Aurelija Augustina. Poslovenil Anton Sovrè. Celje 1932. (Predgovor o Augustinu napisao Jakob Šolar)

S. Aurelio Agostino: Le Confessioni. Uvod, prijevod i bilješke: Giuseppe Capello. 2. izd. Torino 1952.

S. Aurelio Agostino: Le Confessioni. Prev. Onorato Tescari. 4. izd. Torino 1939.

Saint Augustin: Confessions. Prev. Louis de Mondanon. Paris 1961.

Augustinus: Bekenntnisse. Prev. Joseph Bernhart. Frankfurt a/M 1969. (Samo knjige I—X; pogovor i bilješke: Hans Urs von Balthasar)

The Confessions of St. Augustine. Prev. Rex Warner. Mentor-Omega Books, New York 1963. (Uvod napisao Vernon J. Bourke)

KAZALO IMENA*

* Osim vlastitih imena dolaze i neki pojmovi. — Dodani podaci uz većinu imena poslužit će kao dopuna bilješkama. — Slovo *b* uz broj znači bilješku na navedenoj strani, a slovo *n* naslov odlomka (»glave«); brojevi iza slova *P* označuju strane u Pogovoru (347—359). — Koso tiskani brojevi označuju da lice dolazi na toj strani bez navoda imena; i ta je mjesta trebalo pobilježiti: pomislimo samo da se Augustinova majka Monika spominje po imenu samo na jednom mjestu (str. 203), a ipak će biti zanimljivo znati gdje se ona spominje, a spominje se mnogo; isto, u manjem dakako opsegu, vrijedi i za druga lica.